

ԱԿԱԿԻ ՇԱՆԻՁԵ

ՀԻՆ ՎԼԱՅԵՐԵՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

1999

სომხეთის სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ალმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი

აკაკი შანიძე

ქველი
ქართული ენის
ბრამატიკა

სომხეთის სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა
ერევანი 1983

ԱՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՄՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԳԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱԿԱԿՐ ՇԱՆԻՉԵ

ՀԻՆ
ՎՐԱՅԵՐԵՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

A. 70189

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ
Առևտրափոխության ինստիտուտի
խաճեղի որոշմամբ

Վրացերենից թարգմանեցին՝

Հ. Գ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Պ. Ա. ՉՈՐԱՆՏԱՆ

Պատասխանատու խմբագրենք՝

Գ. Թ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ,

Պ. Մ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Գիբեք հրատարակության են երաշխավորել՝

Հ. Հ. ԿՈՍՏԱՆՏԱՆ, Մ. Հ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Շանիձև Ա. Գ.

Հին վրացերենի փերականոթություն /Պատ. խմբ. Գ. Զա-
հուկյան, Պ. Մուրադյան.— Նր.։ ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատ., 1982 224 էջ

Աշխատությունը հին վրացերենի փերականոթության համառոտ համա-
կարգված շարադրանքն է և ներկայացնում ըստ զբաղման հայտարանների հան-
գամանքներն քննադրելի է հին վրացերեն լեզուն, հոլովման և խոնարհման
համակարգը, ընտրելի ձևաբանական և շարահյուսական ինքնատիպու-
թյունները, Գրքի հայերեն թարգմանությունը պարունակում է որոշ լրա-
ցումներ և փոփոխություններ:

Սույն աշխատանքը կոչված է նպատակու վրացերենի ուսումնա-
սիրությունը և խթանելու կովկասագիտության զարգացմանը մեր հանրա-
պետությունում:

4602000000

Հ 703(02) — 83 17—81

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, 1982

Ե Ր Կ ՈՒ Խ Ո Ս Փ

Վերջին տասնամյակներում իրականացվում է վրացական ինֆեու-րույն ու քարզմանական մատենագրության բնագրերի մատենաշարա-յին հրատարակություն, ձեռագրական հավաքածուների ակադեմիական նկարագրություն, վրաց ժողովրդի անցյալի, լեզվի ու գրականության պատմության հանգուցային խնդիրների մենագրական հետազոտություն և այլն: Այդ ամենի շնորհիվ տարեշարի ակներև է դառնում վրաց ժո-ղովրդի ստեղծած մշակութային արժեքների բնդհանուր գիտական ու նաև աշխարհական նշանակությունը, անում է և արևելագիտական մյուս բնագավառների հետաքրքրությունը դեպի վրացագիտությունը:

Վրաց ժողովրդի պատմության, մատենագրության, լեզվի ու ար-վեստի ուսումնասիրությունը նշանակալիորեն զբաղեցնում է նաև հա-յազեաներին: Մատենագրական շատ հուշարձանների հայ-վրացական խմբագրությունների գոյությունը, մշակութային նույն ոլորտներում տեա-կանորեն գտնվելու իրողությունը, ազդեցությունների ու փոխազդեցու-թյունների առկայությունը, պատմական ու մշակութային բնդհանրա-կան ինտախոսանքի գոյության փաստը, և, ի վերջո, բարիդրացիու-թյան ու միմյանց նեշույ լինելու հազարամյա ավանդները հայազեանին պարտավորեցնում են եախանձախնդիր լինել վրացագիտության նվա-նումներին:

Վրացագիտության վաստակաշատ նահապետ պրոֆ. Ակակի Շա-նիձեի «Հին վրացերենի բերականությունը» (լույս է տեսել 1976 թ. Քը-րիլիսիի համալսարանի հրատարակությամբ) վրաց լեզվի բերականու-թյան ու պատմության տեական հետազոտության համառոտակի ամ-փոփումն է՝ գրված ձեռնարկի տեսով: Նրանում սահմանված ու բնու-թագրված են այն բոլոր ինֆնատիպությունները, որոնցով հարուստ է նին վրացերենը: Գիրեն ունի բաշորոշ գործնական նպատակ՝ դյուրաց-նելու վրաց լեզվի ու մատենագրության պատմաբանների, բնագրագետ-

ներքի ու աղբյուրագետների աշխատանքը: Այն միաժամանակ կոչված է գոհացում տալու օտարազգի գիտնականների հետաբերությանը հին վրացերենի խնդիրներում:

Սույն քաղցմանությունը ձևափոխվելու հիմնական նպատակներից մեկը մեզանում ծավալվող վրացագիտական ուսումնասիրություններին նպաստավոր լինելն է: Բայց միաժամանակ՝ Ս. Շանիձեի «Հին վրացերենի հրահանություն» հայերեն հատարակությունը օգտակար կլինի նաև ընդհանուր լեզվաբանական խնդիրներ արծարծող մասնագետներին:

Գիտի խոստովանել, սակայն, որ հրահանագիտական աշխատություններ քաղցմանելու փորձի պակասը, մանավանդ վրաց լեզվի բարդ կառուցվածքի ու նրանով պայմանավորված տեքստաբանության՝ զուտ վրացերենին հատուկ համակարգի առկայության պայմաններում, զգալի դժվարություններ հարուցեց: Առանձին տեքստների քաղցմանության հայացման կապակցությամբ անհրաժեշտ եղավ դիմել հեղինակին՝ խորհուրդ առնելու և կամքը հարցնելու համար: Ա. Շանիձեն այդ ամենն ընդունեց սիրալիությամբ և առանձին ղեպհերում հոանդագին պեղեց այս կամ այն տեքստը հայերեն փոխանցելու իր անշարկամ տարբերակը:

Գրքում կատարված մասնակի փոփոխությունները (քաղցմանաբար լրացումները կամ հայերենի տվյալներից էլնող բացատրությունները, որոնք միշտ անկյունավոր փակագծերում են) համաձայնեցված են հեղինակի հետ: Գրքառ քաղցմանությամբ են օժտվել այն օրինակները, որոնք ունեն միջնադարյան հայկական համապատասխանություն, իսկ մնացած ղեպհերում դրանք քաղցմանվում են նոր հայերենի: Բնագրական վկայակոչությունների մեջ նկատված վրիպումներն ուղղված են:

Հայերեն հատարակության առթիվ հեղինակը գրել է առաջարան, ուստի վրացերեն բնագրում եղած առաջարանը այլևս պահելու հարկ չկար: Դարձյալ հեղինակի համաձայնությամբ, գրքի վերջից հանել են վկայակոչված առանձին բառերի ու տեքստների նոր վրացերեն բացատրության բառացանկը: Նույն ձևով են վարվել և վրացերենի բնագրերի հատարակության, լեզվաբանական հետազոտությունների և բառարանների համառոտ մատենագիտության հետ, որոնք հայ բնիցողին զբաղեցնող գործնական տեղեկություն գրքի շնն բովանդակում:

ՀԱՅԵՐԵՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ

Հայ և վրաց ժողովուրդներն անհիշելի ժամանակներից անմիջական հարևաններ են: Հաճախ նրանք պատմական ընդհանուր ճակատագիր են ունեցել և համատեղ մարտնչել են ներխուժած թշնամիների դեմ: Անցյալում այս երկու քրիստոնյա ժողովուրդներն իրար հետ ավելի սերտ մշակութային փոխհարաբերության և փոխազդեցության մեջ են եղել քան որևէ այլ ժողովրդի հետ: Ուստի, ինքնին հասկանալի է, որ վրացերեն խոսողը պետք է հայերեն գիտենա, իսկ հայերեն խոսողը՝ վրացերեն:

Ընդուն ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է գիտենալ նրա քերականական կառուցվածքը: Այս գիրքը կոչված է կարևորագույն և ամենաանհրաժեշտ տեղեկություններ հաղորդելու հին վրացերեն լեզվի քերականությունը ուսումնասիրող հայերին:

Ինչպես հնչյունական առումով, այնպես էլ ձևաբանորեն և շարահյուսորեն, հայերենը և վրացերենը իրարից բավականաչափ տարբեր լեզուներ են: Հնչյունաբանությունից նշելի է, որ վրացերենն ունի երկու կատակային հնչյուն՝ ջ և չ, որոնք բացակայում են հայերենում: Բացի այդ, հին վրացերենում, իբրև հունարենի օմեղայի համապատասխանություն, գոյություն ունի ֆ, որ չկա հայերենում:

Փոխարենը՝ հայերենը վրացերենի Ե-ի դիմաց ունի երկու հնչյուն՝ կոշտ (ո) և փափուկ (ո): Բացի այդ, հայերենն ունի ձայնավոր ք, որին համապատասխան հնչյուն գոյություն չունի ոչ հին և ոչ էլ նոր վրացերենում:

Այս բոլորով հանդերձ, հայերենի և վրացերենի հնչյունական համակարգերը շատ նմանություններ ունեն. երկուսում էլ գոյություն ունեն բազմաձայնների հինգ եռյակներ, որոնցում հնչյուններից երկուսը խուլ են, իսկ մեկը՝ շնչեղ. Յ, Յ, ձ (պ. փ, բ), Ծ, Թ, Զ (ա, Թ, Գ), Ծ, Ծ (ձ, ց, ձ), Ծ, Ի, ք (ճ, շ, շ), Ծ, Ծ (կ, ք, Գ):

Ձևաբանութիւնից նշելի է, որ վրացերենում անունները երկու տեսակի հոգնակի ձև ունեն՝ մեկը 5—տ-ով և մյուսը՝ յծ-ով կազմվող, որոնց շարահայտական հատկութիւնը տարբեր է: Ինքնատիպ է՞ և վրացերենում անունների կրկնակի հոլովումը:

Առանձնապես բարդ է բայի կառուցվածքը վրացերենում: Եթե բայը հայերենում (ինչպես և ռուսերենում, հունարենում, լատիներենում և այլն) միշտ միազնւմ է, ապա վրացերենում այն կարող է լինել և՛ միազնւմ, և՛ երկզնւմ, և՛ եռազնւմ: Եթե միազնւմ բայը մեկ բայաշարքում կարող է ունենալ միայն վեց բայաձև (երեքը եղակի թվում և երեքը՝ հոգնակի), ապա երկզնւմ և եռազնւմ բայերը հին վրացերենում կարող են ունենալ մինչև երեք տասնյակ բայաձև, քանի որ բայաձևում ենթակայական զնմքի հետ միատիկ արտահայտվում է նաև խնդրային զնմքը (զնմքերը):

Կրաւորական սեռը վրացերենում երկու տեսակի է՝ շարժուն և կայուն, որը վրացերեն լեզվի առանձնահատկութիւնն է:

Վրացերեն լեզվում բայի բազմադիմութիւն հետ է կապված զարձութիան երևույթը, որը հասկանալի է վրացերենի համար: Անցողական բայը վրացերենում կարող է ունենալ երեք զարձութիւն՝ համազարձութիւն, յուրազարձութիւն և այլազարձութիւն (այլ կերպ ասած՝ շեղոք, ենթակայական, խնդրային), որը բնորոշ չէ մյուս լեզուների համար:

Բայաշարքերի թիւը հին վրացերենում հասնում է տասնհինգի, որոնցից չորսը հաճախական են: Հաճախականին համապատասխան բայաշարք հայերենում գոյութիւն չունի:

Վրացերենին հատուկ է նաև անցողական բայերը խոնարհելիս ներանց բաժանումը երեք բայախմբի, որը խորթ է հայերենի և մյուս լեզուների համար:

Նին վրացերենում անցողական բայը II բայախմբի բայաշարքերում ունի երկուական բայաձև՝ առաջին, երբ ուղիղ խնդիրը եղակի է, և երկրորդ, երբ ուղիղ խնդիրը հոգնակի է, որը և որոշ բարդութիւն է ըստեղծում:

Ինքնատիպ է հին վրացերենում որոշ բայերի փոխարինելիութիւնը ըստ թվի և բայաշարքի:

Շարահայտութիւն մեշ առանձնապես նշելի է անցողական բայի հետ օգտագործվող ենթակայի և ուղիղ խնդրի հոլովափոխութիւնը, որը միանգամայն անծանոթ է հայերենին և մյուս լեզուներին:

Այս գրքում համառոտակի քննված են հին վրացերեն լեզվի ամենակարևոր քերականական երևույթները:

Հուսով եմ, որ այն կօգնի նրանց, ովքեր մտադիր են լրջորեն ձեռնամուխ լինել հին վրացերեն լեզվի ուսումնասիրությանը:

Բրիլիտ, 09.03.1978 թ.

Ա. ՇԱՆԻՉԵ

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Հին վրացերեն լեզուն: Հին վրացերեն է կոչվում այն լեզուն, որը ներկայացված է վրացական հնագույն գրավոր հուշարձաններում (V—XI դդ.): XI դարի հուշարձանները կա գրված են հին վրացերեն լեզվով, սակայն նրանք պարունակում են բավականաչափ բառային-քերականական այնպիսի երևույթներ, որոնք գրանց լեզուն մերձեցնում են միջին վրացերենին: Սափ XI դ. լեզուն անցումային աստիճանի լեզուն է, որի մեջ գերակշռում է հինը, բայց կան նաև միջին վրացերենին բնորոշ տարրեր:

2. Խանմետորա (խանմետություն, Ե-ավելագրություն): Հին վրացերենի շրջանակներում առանձնանում են V—VII դարերի հուշարձանները, որոնց լեզվին բնորոշ է խանմետորան, այսինքն Է տափ քավելորդա գործածությունն այնպիսի ձևերում, ինչպիսիք են Ե-ոյո (էր), Ե-յճցոլա, (ասում էր), Ե-յրյցե, (ցույց տվեց), Ե-ոծոլո, (տեսնի), Ե-յճջոմձև-ո (լավագույն) և այլն: Այս Ե-երը ավելորդ են IX—XI դարերի գրական լեզվի տեսանկյունից, թեև իրենց մամանակին գրանք անհրաժեշտ են եղել: Որոշ հուշարձանների խանմետության փոխարեն հատկանշական է հավելյալ Յ-ի գործածությունը՝ հանմետորան (հանմետություն, Յ-ավելագրություն), որ ավելի ուշ շրջանի երևույթ է (մատավորապես VII—VIII դդ.):

Հավելյալ Ե-ի կամ Յ-ի գործածման հետքերը վերապրուկի տեսքով կարող են հանդիպել նաև IX—X դդ. հուշարձաններում, օրինակ՝ Ադիշի ավետարանում (897 թ.):

Վ Ր Ա Տ Ա Տ Ր Ո Ւ Ե Ն Ա

3. Մրզլովանի (Քուրդիձ երկաթագիր): Վրաց հին գրությունն նշանադրերը, որոնցով գրված են մագաղաթի վրա կամ փորագրված քարերին հնագույն վրաց գրավոր հուշարձանները (ձևազրեք, արձանա-

գրություններ) V—IX դարերում, վրացական ազգային ինքնուրույն այ-
բույրների տառերն են: Քառերը գրվում են ձախից աչ:

Սկզբնապես տառերը բարձրությամբ միաշափ էին, բուրբ տեղա-
վորվում էին երկու Հորիզոնական զծերի միջև, բայց հետո որոշ տառերի
ուղղահայաց զծերը երկարել են: Այդ տառերն են՝ Վ Փ Ժ Վ Ք Կ: Միա-
ժամանակ՝ տառերը ուղիղ դիրք ունեին և նրանցից մի քանիսի գլխիկը
հնագույն արձանագրություններում (Ն-ավելագրության շրջանում) կո-
րացված է եղել՝ Վ Վ Վ Յ, սակայն հետագայում աստիճանաբար
բացվել է: Ընդհանուր արտաքին տեսքի պատճառով հնագույն հուշար-
ձանները գրչությունը անվանվել է մրգ(վ)րվանի (բուրբգիծ):

4. Կույթսովանի (անկյունավոր) (Մրգլովանի գրչությունից
IX դ. սերվեց ու զարգացում ապրեց կույթսովանի գրչությունը, որի մեջ
տարբեր բարձրության շորս տառախումբ ձևավորվեց: Եթե երկու զծի
փոխարեն տանենք շորս զուգահեռ Հորիզոնական զիծ և նրանց միջև
զետեղենք նոր ձևավորված տառերը, կտեսնենք որ.

ա) մի խմբի տառերը տեղավորված են երկու միջին զծերի արան-
քում. շ շ շ շ շ: Մրանք միջնատառեր են:

բ) երկրորդ խմբի տառերի գլխիկը սկսվում է վերին զծից, իսկ
երանը՝ տեղադրվում երկու միջին զուգահեռ զծերի արանքում. Յ Ն Ձ Ի
և այլն: Մրանք վերնատառեր են:

գ) երրորդ խմբի տառերի գլխիկը երկու միջին Հորիզոնական գր-
ծերի արանքում է զետեղված, իսկ վերջույթները իջնցված են մինչև
հիմնագիծ. Յ Յ Ղ Դ և այլն: Մրանք ներքնատառեր են:

դ) չորրորդ խմբի տառերը զբաղեցնում են ողջ բարձրությունը՝
առաջին զծից մինչև շորբորդը. Կ Վ Ժ: Մրանք բարձրատառեր են:

Երկու միջին Հորիզոնականների արանքում տեղավորված կույթսո-
վանի գրչության տառերը (կամ տառերի մասերը) թեքված են ձախից
աչ և զծերի հետ հասման մասերում անկյուններ են ստեղծում: Այս տա-
ռերը տեսքով նման են շղագրերի և անկյունների պատճառով անվա-
նում ենք անկյունավորագիր (կույթսովանի): Ընում ավելի շատ նուս-
խուրի էին կոչում: Երկուսն էլ՝ մրգլովանին և կույթսովանին (նուսխու-
րի), հին վրացական հուշարձանների տառերն են. մրգլովանին սկզբնա-
կանն է, կույթսովանին՝ հետագայինը: Կույթսովանիով գրված հուշար-
ձաններում գործածվում է նաև մրգլովանին, սակայն միայն վերնագրե-
րում իբրև գլխագիր: X—XI դդ. ձեռագրերի մեծ մասը գրված է կույթ-
սովանի տառերով: Առաջին անգամ այսպիսի տառեր հանդիպում են
ՏԵԿ Թ. քնդորինակված Մինայի ճառքնորի հիշատակարանում: Այս ձե-
ռագրերը սկզբից մինչև վերջ գրված է մրգլովանիով, բայց նրա հիշա-

տակարանային մասը, որը ձևագրի վերջում է զետեղված, գրված է կուսխոսմանի տառերով:

5. Մխեղրույի (աշխարհիկ գիր): Կուսխոսմանի գրությունից, նորից շորս խմբերի բաժանման սկզբունքով, կուսխոսմանի տառերի անկյունավոր մասերի կլորացումով և տառերի ընդհանուր դիրքի ուղղումով XI դարում առաջացան նորատեսակ տառեր: Հին գրատեսակները (մրզլովանի և կուսխոսմանի) մասցին եկեղեցական գործածության մեջ, իսկ աշխարհիկ գործերի համար գործածում էին նոր գրատեսակը, որն անվանվեց մխեղրույի: Սկզբնական շրջանում մխեղրույի տառերը զեռնս ինչ-որ շափով նման էին կուսխոսմանին, սակայն հետզհետե հեռացել են նրանից, իսկ XIII դարում մխեղրույի գրչությունը վերջնականապես առանձնացել է:

Մխեղրույի գրչությունում, ի տարբերություն խուցուրիի, սկզբում բացակայում էին հետևյալ երեք տառերը՝ Ե, Շ, Ք, ավելի ճիշտ՝ սրանց համապատասխանությունները, բայց հետագայում սրանց համար էլ ձևավորվեցին մխեղրույի տառապատկերներ՝ Յ, Զ, Փ. (համապատասխանաբար):

Մխեղրույի զարգացումից և արմատավորումից հետո հին գրչություններն (մրզլովանի, նուսխուրի) անվանվեցին խուցուրի (քահանայագիր), քանի որ այն գործածում էին հոգևորականները եկեղեցական գործերի համար, իսկ մրզլովանին առանձին կոչում էին աստիճավրույի (գլխագրագիր, իմա՝ երկաթագիր):

6. Զուգանեռ գործածություն: Մրզլովանի գրչությունը շի դազարել գործածվելուց IX դարում, երբ նրանից ծագեց կուսխոսմանին (նուսխուրի), և ոչ էլ այն վերջինն է դուրս մնացել գործածությունից XI դ., երբ սրանից զարգացավ գրչության նոր տեսակ՝ մխեղրույին: Վրացական առարտեսակ տառերը գործածվում էին հետագայում ևս, բայց այնպես, որ եկեղեցական գրքերը գրվում էին հին տառերով (մրզլովանիով կամ նրանից առաջացած կուսխոսմանիով, որի մեջ խառն էր նաև մրզլովանին), իսկ թագավորական հրովարտականները, դատական արձանագրություններն ու աշխարհիկ քնույթի այլ փաստաթղթերն ու գրքերը (պտմներ, պատմվածքներ և այլն) գրվում էին մխեղրույիով: IX—X դդ. Ավետարանները, Գործք առաքելուցը, Պողոսի թղթերը, Սաղմոսները, Տոնականներն և Ժողովուրդները գրված են մրզլովանի գրչությամբ: Խրատոց հարանցը (գրված մինչև 943 թ.), Հովհան Ոսկերբրանի վարքը (968 թ.), Օշկի կամ Աթոնի Աստվածաշունչը (978 թ.), Երուսաղեմյան Մարգարությունները (XI դ.), Երուսաղեմյան Տոնականը (X—XI դդ.) և շատ ուրիշ գործեր գրված են կուսխոսմանի տառերով (նուսխա-խուցու-

րիով): X դ. Շաքրերգի ժողովածուի մի մասը մրզղովանիով է գրված, իսկ մյուս մասը՝ կուֆիտովանիով (նուսխա-խուցուրիով): Նման գրու-
թյուն է նաև 1050 թ. արտագրված Մարտովիլիի ավետարանում: Հետա-
զայում հետզհետև նուսխա-խուցուրին հարթեց իր հանապարհը և զը-
րնթև բոլոր եկեղեցական գրքերը, այդ թվում և Հին ու Նոր կտակարան-
ները, գրվում էին նուսխա-խուցուրիով:

7. Տառերի անուններն ու շարքը: Կալ հայտնի են նոր վրացերենում
գործածվող տառերի անվանումները, որոնք ավանդաբար գալիս են
հնից: Ինչ վերաբերում է գործածությունից դուրս մնացած տառերին,
նրանց անվանումներն են՝ Ծ-հե, ա-լե, Յ-վե, Յ-խար, Ծ-օ:

Վերջին տառի օն անվանումը հնագույն ձևն է, այն հետագայում ան-
վանվեց հոն:

Բերենք ամբողջ այբուրենը և տառերից յուրաքանչյուրի տակ զը-
րենք անվանումը.

Շ աւ	Վ բաւ	Ղ գաւ	Ծ չաւ	Ղ եւ	Դ զիւ	Ն զեւ	Ի զե	Ծ թաւ
Դ իւ	Կ կաւ	Ն յաւ	Թ ժաւ	Բ բաւ	Յ յե	Օ օւ	Ս սաւ	Վ վաւ
Ե բաւ	Ն նաւ	Ք քաւ	Վ ուիւ	Փ փաւ	Ժ ջաւ	Ո օաւ	Չ չաւ	Յ ջեւ
Ի իւ	Շ ջաւ	Ժ ժիւ	Ք քիւ	Տ ժաւ	Է իաւ	Վ իաւ	Ճ լաւ	Ն կաւ
Ժ չեւ								

8. Տառերի քվային արժեքները: Ե-ից մինչև շ (այսինքն՝ առա-
ջինից մինչև 24-րդ տառը) այնպես են տեղակարգված վրացերենում,
որ լիովին համապատասխանում են հունական այբուրենի տառաշար-
քին, բացի երկու զեպրից. Բ-ից հետո հունարենում քսի է՝ Ξ, իսկ Ս-ից
հետո Վ(բյու)¹, որոնց համապատասխան հնչյուններ վրացերենում չը-
կան: Փոխարենը նրանց տեղում զեպտիզվել են՝ Բ-ից հետո՝ Ծ, իսկ Ս-ից
հետո՝ Վ: Այս պատճառով միատեսակ արտասանություն ունեցող տա-
ռերը երկու այբուրենում էլ (հունական ու վրացական) ունեն միևնույն
թվային արժեքը: Թրինակ՝ հունարեն KAMN և վրացերեն Կ Ն Թ Բ

¹ Վ տառը գործածությունից ընդհանրապես զուրո է եկել, սակայն թվային
նշանակությամբ այն մնացել է հունական այբուրենում, փոխարենը իր տեղում է
լատինական այբուրենում՝ հենց P-ից հետո. OPQRS.

Համապատասխանարար ունեն հետևյալ թվային արժեքները՝ 20, 30, 40, 50:

Վրաց այբուրենը եզրափակում է օ՛հ-ը (կամ հոհ-ն) Ք, որը համապատասխանում է հունական օմեգային: Հունական այբուրենում X և Ω-ի միջև մեկ տառ է. ΧΨΩ, իսկ վրացերենում †-ի և Ք-ի միջև տեղադրված է 12 տառ, որոնք արտահայտում են վրացերենին հատուկ հնչյունները՝ † Ո Վ Յ Ի Ը Ժ Ք Տ Է Մ Կ Ն Ք, թիվ արտահայտելու համար հատուկ նշաններ գոյություն չեն ունեցել: Ճիշտ է, Փոլիպարիում Բագրատի տաճարի հատակի ամրացման քրոնիկոնը՝ 223-ը (համապատասխանում է 1003 թվականին), հնդկական թվանշաններով է գրված (Ծվրոպայում սրանք հայտնի են արարական անունով, քանի որ տարածվել են արարեների կողմից), սակայն թվանշանների զործածությունը շարմատավորվեց և թվային արժեքների արտահայտման համար շարունակում էին տառեր զործածել: Տառերով թվային արժեքների արտահայտման սկզբունքն այն ելակետն ուներ, որ առաջին իննը տառերը ցույց էին տալիս միավորները, երկրորդ իննը՝ տասնավորները, երրորդ իննը՝ հարյուրավորները, չորրորդ իննը՝ հազարավորները: Մնում էր վերջին Ք (օ՛հ) տառը, որը նշանակում էր բյուր (այսինքն՝ տաս հազար)¹:

միավորներ (1 - 9)	Շ	Վ	Ղ	Ծ	Ղ	Դ	Ե	Ը	Գ
գրաստվորներ (10 - 90)	Դ	Կ	Ե	Ժ	Ի	Շ	Ո	Ս	Կ
հարյուրավորներ (100 - 900)	Ժ	Ե	Ք	Վ	Փ	†	Ո	Վ	Յ
հազարավորներ (1000 - 9000)	Ի	Ը	Ժ	Ք	Տ	Է	Մ	Կ	Ն
բյուր (10000)	Ք								
									10000

Այս համակարգով գրվում էր միայն այն, ինչ արտասանվում էր: Ուստի, եթե թվի մեջ չկար հարյուրավոր, տասնավոր, կամ միավոր, այն չէր էլ գրվում: Օր.՝ 620 — †Կ, 1701 — ԻՈՇ, 5039 — ՏՆԳ, Այլ օրինակներ՝ ԵԳ — 29, ԺՆԻ — 138, ՎՎԿ — 492, ՎԻԳ — 859, ԻՎԳ — 1099, ՔՏՓԻՇ — 15551 (մեկ բյուր հինգ հազար հինգ հարյուր հիսունմեկ) և այլն:

¹ Հնում վրացիների ընկալումով շեկերից-ն նշանակում էր թվական որոշակի արժեք (տաս հազար) և աչ թե տեսող շատ, էնչպես այսօր:

9. Վրաց այբուրենի փերությունները: Հին վրացերենի այբուրենը թեև բավականաչափ կատարյալ այբուրեն էր, սակայն ֆերություններ, այնուամենայնիվ, ուներ:

ա) Ծ հնչյունի արտահայտման համար, հունարենի նման, երկու տառանշան էր գրվում՝ ՈԿ: Այս երկու տառանշանները կոմբիտանի գրություն մեջ ևս առանձին-առանձին էին գրվում՝ ափ, սակայն հետքզհետև միաձուլվեցին և ստացան մեկ տառածև՝ փ, որն էլ միեզրույնի գրության մեջ մեկ նիշ ունեցավ (Ծ): Ինչ վերաբերում է մրգլովանիին, այս ալտառը Ծ-ի արտահայտման համար Ո տառի զեպի վեր թեքված ելուստը ներքև շրջեցին և գրանով տարբերակում ստեղծեցին երկու ձայնավորների միջև. Ո = օ (ա. օ. օ), Ո = օ (ու): Այս երևույթը ավարովեց ՄII դարում: Ծ հնչյունի համար սեփական տառածև հորինվելով շտկվեց վրաց այբուրենի խոշոր ֆերություններից մեկը, Ծ -ն միեզրույնի գրության մեջ գրավեց Կ տառի տեղը և ստացավ 400 թվաինն արժեքը:

բ) Կ -ն առանձին վերցրած սովորական երկրարբառ էր արտահայտում և գրվում՝ այնտեղ, որ սպասելի էր Ծօ, որոնցից Ծ -ն ոչ վանկարար էր, իսկ օ -ն՝ վանկարար: Ուստի սովորական են Ղ Ո Կ Ը և Ղ Ո Կ Դ խմբերը, սակայն հազվագեղ է Ղ Ո Կ Դ -ն, որի փոխարեն սովորաբար գրվում էր ՂԿ՝ Օրինակներ՝ ՂՈԿԵԳՍԿԵԴԵԴԵ, ԱԿԿԵԿԵԸ [մեկ ստամ էր], բայց՝ ՂԿԵԳԿԵԴԵԴ [ցույց տար մեղ], ԱԿԿԵԿԵԸ [բառ], ԵԿԵԿԵԸ [խոսող], սակայն՝ ԱԿԿԵԸ [բառի] և այլն:

Քանի որ մեկ՝ Կ տառով արտահայտվում էր Ծօ հնչյունակապակցությունը, այդ պատճառով որպես Կ տառանիշի համապատասխանություն միեզրույնում Ծօ-ի գրությունը սկսեցին գործածել: Սրանից էլ ստացվեց չ տառածևը, որի վերին մասը ծայրամով Ծ է. իսկ ստորինը՝ կցազրված օ:

դ) Ի (հև) տառը սկզբնապես ուներ երկրարբառային արտասանություն, որ երբևէն գրվում էր նաև ըստ բաղադրիչ տարրերի (այսպես՝ Դ), որինսկ, ժառ-ժջօ օրև սոջրլցմ և սոջրմմ, սոմօլլմ և սոլորմմ [Ջինչ է լանութիւն և երկանութիւն և բարձրութիւն և խորութիւն] (Նիկեա. Գ, 18): Սակայն հետզհետև այս երկրարբառը կորցրեց իր երկրորդ բաղադրիչը (ա) և արտասանությամբ հավասարվեց Դ-ին: Ուղղագրությունը, սակայն, միշտ չէ, որ կարողանում էր հետևել լեզվի զարգացմանը, և թեև շարունակում էին գործածել Ի-ն, բայց այն արդեն Դ էին ընթերցում: Այս հիմքի վրա հանախ շփոթ է տեղի ունեցել Ծ-ի և Ս-ի միջև: Ա գրում էին նաև այնտեղ, որ սպասելի էր Ծ: Օրինակները «Քարթլիի գարձից» (X դար)՝ յօնօլմ [տեսա], յօր յօյալրմ

[չհամարմակվեցի], Մեզձեռն [կեր], Սեյրեղը [փոքր ինչ], Սեյրեղնա [թագափորին], Սոսևեղեմ [մինչև գալուստը], ժլեղ [ներքո, տակը] և այլն: Հետագայում (արդեն XI դարում), քանի որ Ի-ն ց էր արտասանվում, գրում էին Ղ Օրինակ՝ եփեսոպոստոսին ուղղված թղթի վերորհրդալ բաները հետագա (XI դարի) խմբագրությունում հետևյալ կերպ են՝ Սեյրեղ և Սեյրեղ, Սոսևեղ և Սոսևեղ [չափանություն և երկարություն, բարձրություն և խորություն]:

Վրացերենի այբուբենը

Հին վրացերենի սասերը, նրանց միեղրուկը համապատասխանությունները, անվանումները և թվային արժեքները

Միջին	Գրի		Կարգ	Վրաց	Թվային	Միջին	Գրի		Կարգ	Վրաց	Թվային
	Գր	Վր					Գր	Վր			
1	Ա	Ա	1	ա	1	20	Լ	Լ	20	ան	200
2	Բ	Բ	2	բ	2	21	Ը	Ը	21	բար	300
3	Գ	Գ	3	գ	3	22	Վ	Վ	22	դո	400
4	Դ	Դ	4	դ	4	23	Օ	Օ	23	ուն	-
5	Ե	Ե	5	ե	5	24	Փ	Փ	24	բար	500
6	Զ	Զ	6	զ	6	25	Ժ	Ժ	25	բար	600
7	Է	Է	7	է	7	26	Ո	Ո	26	բար	700
8	Ը	Ը	8	ը	8	27	Վ	Վ	27	բար	800
9	Թ	Թ	9	թ	9	28	Ս	Ս	28	բար	900
10	Ղ	Ղ	10	ղ	10	29	Ի	Ի	29	բար	1000
11	Ճ	Ճ	11	ճ	11	30	Ը	Ը	30	բար	2000
12	Կ	Կ	12	կ	12	31	Ժ	Ժ	31	բար	3000
13	Խ	Խ	13	խ	13	32	Բ	Բ	32	բար	4000
14	Վ	Վ	14	վ	14	33	Տ	Տ	33	բար	5000
15	Ծ	Ծ	15	ծ	15	34	Ը	Ը	34	բար	6000
16	Ձ	Ձ	16	ձ	16	35	Վ	Վ	35	բար	7000
17	Ջ	Ջ	17	ճ	17	36	Մ	Մ	36	բար	8000
18	Կ	Կ	18	կ	18	37	Ն	Ն	37	բար	9000
19	Ջ	Ջ	19	ճ	19	38	Բ	Բ	38	բար	10000

Նշելի է, որ սկսած XII—XIII դարերից լի երկարաբանի արտահայտման համար հին տառերով արտագրված կամ գրված ձևադրերում արժատառցավ լի-ն. օրինակ՝ իլլևն [մեր], ճլլևր [էջ, կողք], լիլլևր (կատար, գագաթ) և այլն, բայց սա արդեն դուրս է գալիս հին վրացերենի շրջանակներից:

Գ) վերջին (Թ-օն) տառը ևս սկզբնապես երկարաբան էր արտահայտում և համարմեք էր լիլլև-ին: Նրա անվանումը բուն էր և հազվագեղ էր դարձածվում: Այն հանդիպում է, օրինակ, կոչականում գրված

գույականների հետ. Թ ԸԵԼԵՅԵՄ [ո՛վ կին], Թ յալֆլո [ո՛վ կույս],
Իրև հունարեն ամեզայի համապատասխանությունն այն հանդիպում է
ալեպիտի բառերում. ինչպիսիք են, օրինակ՝ յլեթՅա [կլեռայա] (անձնա-
նուն, գրվում էր նաև յլեթՅա), Յևնա [Օսանա] (գրվում էր նաև օսնա):

10. Վրացերենի այբուբենը (ինն վրացերենի տառերը, նրանց միև-
գրույի համապատասխանությունները, անվանումները և թվային ար-
ժեքները) տե՛ս էջ 16:

ՀՆՉՑՈՒՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

11. Հին վրացերեն լեզվի հնչյունները: Ենթադրում ենք, որ հնում
վրացերեն հնչյունները արտասանվում էին մոտավորապես այնպես,
ինչպես այսօր արտասանվում են գրական լեզվում և բարբառներում:

Չայնավորներ՝ ա, յ, օ, տ, լ:

Կիսամայրներ՝ ա, լ:

Բազմալներ՝

ծ, ջ, Յ, Յ. Երթնային (լարիալ), ավելի հիշո՞ նրկչրթնային (թի-
լարիալ) հնչյուններ են:

Յ. Երթնա—առամնային (գենտիլարիալ) շփական հնչյուն է:

Ը, օ, Ծ. Առամնային (գենտալ) հնչյուններ են:

Ե. Լեզային (ալվեոլային)—վերատամնային հնչյուն է:

Լ. Լեզային (ալվեոլային) հնչյուն է, որը միամամանակ և՛ պար-
թական է (լեզուն կպած է լեղերին), և՛ շփական (լեզվի եզրերին ճեղ-
քեր են): Այս պատճառով այն կողքային (լատերալ) հնչյուն է:

Դ. Լեզային թրթռուն (վիրրանա) հնչյուն է: Լ և Դ հնչյուններին
ընդհանրապես ձայնորդ (լիքվիզ) հնչյուններ են անվանում: Նրանց են
միացնում երբեմն նաև Ե հնչյունը:

ժ, Ս, Վ. Առաջնալեզային (առաջնա-ալվեոլային) հնչյուններ են:

Ն, Լ. Առաջնալեզային (առաջնա-ալվեոլային) շփական հնչյուններ
են (սպիրանտներ): Առաջնալեզային հնչյունների երկու տեսակներն էլ
(պալթական ու շփական ժ, Ս, Վ, Ն, Լ) կոչվում են սուլական հնչյուն-
ներ:

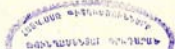
Յ, Ի, Յ. Ետնալեզային (ետնա-ալվեոլային) հնչյուններ են:

Ս, Յ. Ետնալեզային (ետնա-ալվեոլային) շփական հնչյուններ են:
Երկու տեսակի էտնալեզային հնչյուններն էլ (պալթական ու շփական

Յ, Ի, Յ, Ս, Յ) անվանում են շշական:

Յ, Յ, ժ. Ետնաքիմքային (փլլար) պալթական հնչյուններ են:

¹ Հնչյունների արտահայտման համար այստեղ համապատասխան տառեր են
վկայագրվում, սակայն մշտապես նկատի են առնվում հնչյունները:

14. ნხვად ჩინ ქრახეხნომ: *ქამანაკისზე ქრახეხნომ სრქ-ქანს რათი თათუხს ქანხილ (ქერქეჯ' სრქორქომ) ჰანჩი ქსქსაკის ოძხეაყომ & სყათომ: ორქნაკ' დედა [მარქ], უეხი [ოაქ], ათი [ოთა], ვაშლი [ჩნძორ], მიღის [ყნომ &], ნახა [თხთაქ], უთბრა [ათაყ სრან] & აქნი: სთაქანს რახრომ ხა თათუხს ქანხილ (აქსინჯნ' ქერქეჯ სრორქ) სყათომ & ჰანჩი ქსქსაკის ოძხეაყომ: ორქნაკ' სწყალი [სხგნ, იქორმქი], ობოლი [ორქ], ჰათამი [ჩაქ], წავიდა [ყნაყ], შეშინდა [სარათახე, ქათხეაქ] & აქნი:*

სრქეჯ აქნი ქანს ოძხეოქ რახრქი მსჯ ჰანჩი ქსქსაკის ოძხეაყომ სყათომ & ქერქეჯ სრორქ ქანხილ: ორქნაკ' ჰარასკევი [ორქარქ], მოურავი [ჩნამაკაქ], ინდაური [ნეკყანაქ], მანწავლებელი [ოთაყჩქ], ვოგებაშვილი (წიგხრავქქი), ვადაატანინა [თხეაქიქსქ აქნი] & აქნი: წარბომ ხნე, ორ აქაყჩიქ ქრაქქინაკ ღრ ხას ჩინ ქრახეხნომ:

რეათომქონს ღჩნ ღადომ აქნ ღხეჯხრე, სრქ წაქათათომქონს მსჯ ღარ ზარეაქანს ო მათნქღ, ორე ჯონსრ ჯსჯა, რაყე ო'რ რათინ ღქ აქნიჯაყომ ღრ, აქე რათი ჯსჯად ხა ღრ ღაჯქომ ქრ წაქორქე ქანხი: ორქნაკ' არას მიუჯებ [ოქჩნჯ ჯხი აყათათანომ], რაყე არას მიუჯება? (ოქჩნჯ ჯნ'ა აყათათანომ), არა გესმის (ჯხი ზასქანომ), რაყე არა გესმის? [ჯნ'ა ზასქანომ], მოვიდა [ხეაქ], რაყე მოვიდა? [ხეაქ], მოძღუარმან თქვენმან არა მოგუეცს ხარქი? [წარეაყხანს ჰხრ ო'ჯ თაქ ღხრეაყრამსანს] (წათქ. ძქ, 24): არა იღმოგვიტბავსა შქელსა [წამ ქს ჯიჯნ' ღნქხრეხაქ ქორქნა...] (წათქ. ძჩ, 5) & აქნი:

ნიღღაგორაას სრქლოზგორე

15. 3 ნეჯონრ:

ა) 3 ნეჯონრ ქრახეხნს რათანქაქომ ჯი ზანეჩიქომ ორეხა ჩინჯიქ რაჯაყორქე თორქ, რაყე აქნ ზანეჩიქომ & რაქამსხრომ' ორეხა ოქ ჩინჯიქნს ყოეჯქ (აქი მათინ თნ'ა მხარანომქონს რაქანომ):

ბ) შჩნჯეღი ქითათაქე რათხრომ ჰ-წ ზანაქი & ზანეჩიქომ: *Աქაყჩიქ ჯნ, ორქნაკ' ჰამბავე [ჩამრაქი, ქორ], ჰასაქი [ჩათსაქ], ჰებრაველი [ხრრარქეჩი], ჰურია [ჩრესა], ჰელენე [ჩხეჩნს], ჰეროდე [ჩხრქი-ჯხა], აბრაჰამ [ხრრანომ], აპრონ [ხწარინ] & აქნი:*

¹ *ჩხრხა რეათომქონს & ჰარ ჩქძე, ორე ღადომქ ვი-ჰარ-უბი-წ [ოთნქქომ ხქ], ააქორარქ, ვიარებ-ჩ მხაქ & ზანეჩიქომ [ჩამა, ჩქ, ზარ, ზარ-ხქ, ღქქა-წარქ]*

ვ) ჯანაქისკი ხს ვხაყენრე, ხრე 3-ს ჯორჯომ ლ. ასაკი, ებრაელი, ელენე, ეროდე & აქენ;

16. ო -ბი & უ-ბი ფიქსარხნისქიოქიონრ: ჰსნ ქრახერხსხი იღეგა-
გროქიონრ ენუნანრაყას ჯათ ხანონაქორ ლ. ასაქინ ხრემს გრო-
ქიონ მხე ო-ს & უ-ს ფიქსარხნომ ხს მქიქანგი: შაყასიქი ლ ო, ხსი
გროქომ ლ უ, ჯამ, ჯახადაქრ, აყასიქი ლ უ, ქაქე გროქომ ლ ო:

ორქინასხერ შქინაქი ნაქრთორე.

ა) ო-ბი ფიქსარხნ უ. უწეღიან (58,17)—უწეღიან [ქანჯომ ხს,
ჯოქომ ხს, ანქინომ ხს], ბერეუსა (68,31)—ბორეუსა [ქრქინ], თემა
(172, 20)—თემა [შოქიმ] & აქენ;

ბ) უ-ბი ფიქსარხნ ო. სოღეგია (138,2)—სოღეგია [არეგოქიონ,
ქოგაქიონქიონ], მოქლი (141,17)—მექლი [მხსხერ], ღრობელთა
(138,14)—ღრებელთა [ამაქერი], ძოქოას (144,18)—ძეძეას [ათხსქი],
ობრალო (250,29) —უბრალო [ანამე] & აქენ;

17. 4 ათაქი იღეგაგროქიონრ: ჰხჯეყს ათაგეხე, 4-ს ათორარორ
ნუნქინასქაყასქიონრ ლ არათანაქომ, ასაქინ.

ა) ჯანაქი ლ ათათანომ, არ 3-ს იჯ ქანქარარ უ ლ არათანაქ-
ომს. ტყეობადმე [მქინჯი ხი გერაქქინ] (შათქ. მ. 17), ტყევეთიგინ
[ხი გერაქქინ] (ხოქი ახეგერი), თვალი [ასხ] (შათქ. ხ, 29), წინაბ-
წარმეტყველისა [მარგარქინ] (შათქ. მ, 5) & აქენ ჯათხაყას ჯან-
ანაქისკი ლ ზამს იღეგაგროქიონრ არიჯ მხაყერქომ, ოქინასქ შარო-
ქიქი აქინთარანომ (1050ქ.);

ბ) 4-ს ზას ორინ ჯახათსქ ვხაქერ, ხრე 3-ბი ფიქსარხნ უ ლ
გროქომ. ეგვბტიო [ქიქიყათასქ] (შათქ. მ, 15) —ეგვბტიო, თესი [ხიქ]
(შათქ. მ, 12, 7, 9) —თესი, გუვის [ინქიმ] (შათქ. მ, 9) —გუვის,
სიტყუთა [ქანქი] (შათქ. მ, 4) — სიტყუთა, შენთეს [ყქქინ]
(შათქ. ხ, 23) —შენთეს, ამისთეს [ქათს ოქეორქი] (შათქ. მ, 23) —
ამისთეს, წემა [ანბერ] (შათქ. ლ, 25; ლ, 26) —წემა & აქენ;

ვ) ზესქი ლ, არ ხრათაქმქინ ვაქეორქი გრქინხერ ხრქარათათქინ
არათათანაქიონ ოსნეოქ ხრე. მათქორხერ ჯანაქი ჯათ ზრანე
ქოქეოქეორქი მათხიქინხერ ჰსნ გროქომ. შ-ბი ფიქსარხნ, ეა & 3-ბი ფიქსარ-
ხნ უ (ორეგ უ-ს იჯ ქანქარარ ლ): ოქინასხერ ვაქეროთ-მაგა-
გაქქია ჯარასხეორქი (10-რე გარ);

ეა.—სიმღიდრეა [ჯარათქიონ], სიმძიმეა [მანრაქიონ], მეზეღრეა
[მაგათქორ] & აქენ;

უი.—თესი [ქათს, ქოგაყა, ჯამარ], ღლისათესი [აქეორქი ჯამარ],
რომლისათესი [ორქი ჯამარ], მშეღილობა [ქოგაქიონქიონ], მეღიდრინი
[მხსხერ], გვირგვინი [ქოგ], გვიქსნენ ზუნ [ქრქინ მხე] & აქენ;

18. Կրկնավոր հնչյուններ: *Երկու միանման հնչյուն (ձայնավոր թե բաղաձայն) վրացերենն էր բառաձևում ընդհանրապես չեն հանդիպում, բայց սովորական է, որ միասին լինում են երկու միասնական հնչյուն, որոնցից մեկը բառակազմիչ է, կամ նախադասիչ և կապի մասնիկ: Օրինակներ. լձաձլո [զցեց], լձամէլէյա [հատտասեց], լձաձեյլձա [մտա-ցազ], ձեյլձա [սոյորմաց], ձեյլո [չոչափեց, կապ] և այլն: Յիմանի ձեյլն [մեր հայրերը], ձեյլն ձեյլն [քս գրքերը], ձեյլն ձեյլն [նրա տանը], ձեյլն ձեյլն [Հովսեփի որդուն], ձեյլն ձեյլն [նրանց որդի-ներին], ձեյլն ձեյլն [նրանց եղբայրներին համար], ձեյլն [լեկա], ձեյլն [պառ պահուց; պահապան] և այլն:*

Բացառութեան կարգով երկու միասնական բաղաձայն հանդիպում է տղը [ամիս] և ինչը [փայտիկ, նահ՝ մանուկ], որից՝ ինչու [փափ-կութեան, մանկութեան] բառերում:

Դիտելի է նաև, որ իրար կապի հանդիպող երկու միասնական տառի փոխարեն երբեմն կարող է գրված լինել մեկը. ինչը [լեզու] ձեյլն [ի հիանդութենէ իւրեանց] (Ղուկ. Զ, 18)—ինչը [լեզու] ձեյլն [նապոլեոն] ձեյլն [լեզու] ձեյլն [նապոլեոն] (Ղուկ. Ը, 3)—նապոլեոն ձեյլն [լեզու] ձեյլն [նապոլեոն] (Մատթ. ԻԲ, 3)—նապոլեոն, ձեյլն [լեզու] ձեյլն [նապոլեոն] (Մատթ. ԻԲ, 36)—նապոլեոն և այլն:

ՀՈՒՆԱԿԱՆ ՀՆՁՆՈՒՆԱԿԱՆ ԵՐՎՈՒՅՑՆԵՐ

19. Ոչ վանկարաւ օ-ն և նա զօրծածութիւնը:

ա) Ոչ վանկարաւ օ-ն հին վրացերենում արտահայտվում էր յ/ա տառով, որը կազմում էր երկրորդային երկրորդ սարքը՝ վանկի վերջում: Այն սովորաբար հանդիպում է անունների մեծերում, օրինակ՝ բաղաձայնավորումք անունների անվանական հոլովում: Յիմանի [հայր], ինչը [նապոլեոն] (նապոլեոն) [զարմ], յալո [կազ, կալասեղ], յալո [կեղծ, սոս], ինչը [նապոլեոն] բառաձևում՝ յալո [զե, որ, սրբայգի], յալոն ձեյլն ձեյլն ձեյլն [նապոլեոն] և այլն:

բ) Սովորաբար ոչ վանկարաւ օ-ն որպես երկրորդային տառի մաս չի հանդիպում: Բառակազմի օ-ն, որին ձայնավոր է հաջորդում վարժեք ձայնավոր է, վանկարաւ: Որտեղ էլ որ պատահեն օ, յ, ու և ու-ն (լինի բառակազմում, բառաձևում, թե բառակազմում) ամենուր

գործ ունենք հրկու մայնափորի հետ, որոնցից յարագանչուրը վանկարար է: օպոն [Հակոբ], օպար-յու [ալփար աուսփ, հախչաակեց], օյեց [Հիսուս], օյերքմօ [Երեմիա], օոննե (օոյեանց) [Հովհան], օոսյե [Հովհանի], օյլա [Հուդա] և այլն:

Իրրե բացատրութիւն ա-ն կարող է հանդիպել և բառակցում: Օրինակ՝ օյեց, բայց ստորական է լրիվ մայնափորը, օյեց [Իսահ]:

գ) Եթէ օ-ն բառական է (յարագարութիւն օ, կրտսերական սեռի օ), այն օ էլ մնում է, նախնիկ այն գնացում, եթէ նրան նախորդում է նախարայի մայնափորը. Յիօհալը [ոչորմի՛ր], օլմօլը [հանի՛ր], օլմօլօյտօնա [կարգաց, վերձանեց], օլմօրա [գրգեց] և այլն:

օլմօլը [գագանի] բառից կազմված սօլմօլը [գագանիք]-ում օ-ն օ էլ մնում է: Հագվացեց է, որ այն ա-ի վերածվի (սօլմօլը):

20. Ոչ վանկարար յ-ն և նա գործածութիւնը:

ա) Ոչ վանկարար յ-ն հնում իր նշանադիրը շունք ալբուրենում և ալնայեա էր գրվում, ինչպես վանկարար յ-ն, բայց սուղայեա կարեւրի է նշանի. թե որն է վանկարար յ և որը՝ ոչ վանկարար: Դրանում հրեման մեզ օգնում է նոր գրական վրացերենը, որտեղ հին ոչ վանկարար յ-ն վերածվել է յ-ի:

բ) Ոչ վանկարար յ-ն բառակցին չի հանդիպում, այն հաշորցում է որևէ բաղամայնի ու կարող է հանդիպել բառափոխում և բառափոխում: Բառափոխում այն հանդիպում է բաղամայնից հետո և մայնափորից առաջ կամ՝ բաղամայնների միջև, իսկ բառափոխում՝ բաղամայնից հետո: Օրինակներ.

Բաղամայնից հետո և մայնափորից առաջ՝ ճարօ [տեսակ, տնա, մե], տլաօ [աչք, սկն], ֆլերօ [ծալք, կատար, գագաթ], ճարօլօ [կող, կողք], շլոնօ (շլոնօ) [ուղեղ, մած], ֆլոմօ (ֆլոմօ) [անձրևում է] և այլն:

Բաղամայնների միջև՝ ճարօլօ [տարակ], յարօլօլօ [ասաղ], ճալօլօ [հղնիներ], ճալօլօլօ [ուսուցչի] և այլն:

Բառափոխում՝ ճալօլօ [հղնի], տալօլօ [մուկ], ճալօլօ [խմեցրու (ինձ)], օրօլօ [ասա] և այլն:

գ) Եթէ հիմքը ամփոփվում է և ոչ վանկարար յ-ին հաշորցող մայնափորը գուրս է ընկնում, ոչ վանկարար յ-ն, այնուամենայնիվ, մնում է ամփոփիս, եթէ դրան չի խանգարում հնչյունարանական փոփոխումը: Օրինակ, ունենք բաղամներ՝ ճալօլօլօ [մահացա], ճալօլօլօլօ [մահացար], բայց՝ ճալօլօլօ [մահացալ], ճալօլօլօլօ [մահացած], ճալօլօլօլօլօ [մահկանացու], յալօլօլօլօ [անմահ]: Վերջին շորս բառերը ամփոփված են, քանի որ գուրս է ընկել յ մայնափորը, որն առկա է

მოგვედ და მოვედელ բաղանძերում: მოვედა, მედარი, მოვედავი და
შედავი-ի ვეყვამ ე-ից თთავ ვეღამ უ-ნ ივ ქანկարარ է და բათი
ამფიქამ-ից հსთი ავეყვან ზღ მნთამ է: ზამან ბრინაქნებ ხნ' ლე-
წლი [ჯარჯარანგ, ვიბ, ქათათ; ნახათამარო, ზიქ], ილუწა [ჯარ-
ჯარქგ, ვიბგ; აქათბრავქგ], բայგ' ილუწის [ჯარჯარქამ է; ნახ-
ათამარათამ է], ლეწოლა [ჯარჯარანგ; ნახათამარო]:

ვოდოლ [აქათბრან], ობოლ [ბრ], ვოდორ [ქამქეღ, ზივი, ქქივ]
და პოროლ [ხეღახ, ანგ, ვეღარგ] ანთანხერამ ამფიქამან ხსთანგვი
ხრქორგ ო-ი ფიქარან აქანგ და ათანაქნგ ივ ქანკარარ უ, ბայგ აქნ
ქორქამ და ჯქწნაქნ ზნქიანხერქ ზარანთქქან აქათნათი (ვოდლისა
ობლისა, ვოდრისა, პორლისა): ვოდოლ, ვოდორ და პოროლ բათხერამ
მქანქორ უ-ნ ქორქამ და ო-ი აქათნათი, ზიქ ობოლ-თამ ივ ქანკარ-
არარ უ-ი ქორქელან ო-იგ ბაგხ ზეათათამ და ზან ბ-ნ:

ვ) ივ ქანკარარ უ-ნ ზაროგ და ქორქელ ბაგამანხერქ მქნ' ზ-
ღორგ ჯქწნაქნ ბაგამანქ ბეღხეგქქამ: ბრინაქ' ოანხგ თქქა
[ათავ], თქქამ [ბან, ზიბგ], თქქელი [ბან, ათავქამგ], სათქქმე-
ლი [ახექგ], ბայგ ზან' თქქელი, ბრინგ ივ ქანკარარ უ-ნ ქორქელ და
ზღორგ მ-ი ბეღხეგქქამ: ოანხგ და' ჯუარს-ცმული [ქავქამ], და'
ქნ ზრანხეგ ათავქამ ჯუარს-ცმული, ბრინგ ზიქნ ხრეღქქნ და, ზნ
თქქელი-ი ვეყვამ: ოქეღქქნ და ზან იქმეგს [ვიბამთამ და]-ნ ო
იქმეგს-ღ: შეერ ზქმეგ ოანხგ დავშერ [აქქათხე], შერების [აქ-
ქათათამ და], შერობამ [აქქათათანგ], ბայგ ზან' შრობამ (აქათხე
ზაქორვიგ უ-ნ, ვერამქელი ივ ქანკარარქ, ქორქელ და ზღორვიგ ო-ი
ბეღხეგქქამ):

ვ) შიქარან და ივ ქანკარარ უ-ი ქორქათ ზღორვიგ ო-იგ
ათავ: ბრინაქ' ვიბუი (ვიბუ) [ათამ და], ბայგ' ვიბუღ [ათამ
და], ვარქელუ [ათავბრეგ], ვარქელუ [ათავბრეგქ], ბայგ'
ვარქელამ [ათავბრეგ], ლელი (ლელ) [ქი], ბայგ' ლელივანი
[ქეგქ; ქეგქნხერქ ბიქ], მოგვ-იგ ოანხგ და' მოგუბამ, და' მოგობამ
[ჯან, ბიგ, ბიგ, ოანხა]: ოქათხე ათავქან ვეყვამ (მოგუბამ)
აქარაქამ და ივ ქანკარარ უ-ნ, ზიქ ხრქორგ ვეყვამ (მოგობამ)
აქნ ქორქელ და ზღორვიგ ო-ი აქათნათი:

ვ) ივ ქანკარარ უ-ნ ზღორგ ო-ი და მქანაქი თაქი და ვ. ნამუ
[ხეგქ], ბայგ' ნამუ, ნამუ, ნამუთ: სიტქუამ [ბან, ბათ, ზიბგ], ბայგ'
სიტქუ, სიტქუთ [ბიბგ, ბიბგი, ბან, ბან] და აქნ:

ვ-ი ფიქარან ზაროგ და ზანქიქელ უი, ნამუსა, ნამუთ, სიტქუსა,
სიტქუთ, ამისთუს [ქან აქორქ, ბრ ზამარ] და აქნ, ბრ ათაქ-
ქათხე სრათეგქ ო. შქანქ ქითან ბიბავერქამ და ზანქიქამ:

ტ) *მ* ქანსკარარ უ-ს კაროვ ღ ქარძხე მანწაქორი ქერაძქსე ლ ქანსკარარ ჟანწა, ხქს ზრას ზსა იყ მანწაქორ ღქს ლ მქარქანსქ რათი მხე მქარქანსქ ღ: *ო*რქნასქ მასუ მე წყალი [სწერ ქნძ ღმყხე] (ღიქწ. 7, 7); *მ*ქათხე უ-ს იქ ქანსკარარ ღ, ქანსქ ღ ღაქმომ წაქორ-ჟოვ ა-ს; *მ* ქანსკარარ ღ აწწ წას მასუა ლ სუა რათხრომ, იროხე ღა-ჟოროვ ა-ს ღ ქანსქ ღაქმომ; მასუ-ს ზრამაქანს ღ, ზრამაქანს ღ წას სუ-ს ზსახქალ წაქარაქათქქანს მხე. ღინსლენე, ქამე, სუ ლა იხარებელ [ღანჯიქქ ღქრ, არრ ლ იორაქ ქრ] (ღიქ, ძწ, 19), რაქე აქ სუ-ქი მხე უ-ს ქანსკარარ ღ; ზოქწწ ღ წას აქა ძქს ღოგწასქ ქქომ. სუთ ამისგანი თქვენ ყოველთა [ღრქღ ქ ღმანღ ამხსსქქს] (წათქ. 12, 27); *მ*ქ ორქნასქ ოხსსქ თქუა [ასაჟ], თქუეს [ასაჟქს], მთქუმე-ლი [ასაჟოვ; ასაქანაჟოვ], იროხე უ-ს იქ ქანსკარარ ღ ამხსორი რაქე არანჟ ღოვქქს ღა წას თქუ [ასა] ღ თქუთ [ასაჟსქ], იროხე უ-ს ქანსკარარ ღ. თქუ, რადთა ქვანი ესე პურ იქმენ [ღსა, ღქ ჟარქსქჟა არქოქქ ღაჟ ქწქქქს] (წათქ. 7, 3 C); მთოქობზეთ ივი ღა თქუთ [მღქქწ თაქქე ღმა ლ ასაჟქქ] (წათქ. ძ, 12).

ღ) *მ* ქანსკარარ უ-ს, ათქორარარ, ღანჯხა ღქ ღაქია ქრრს ღრქ-რარათი ღრქროვ თარო; ღანჯარსს ლ ქათხსქრს ღეღანსქრქე ქოქათო-ქალ რათხრომ au, eu, iu ღრქროარათხსქქი ქოქარსს ღამაქათათაქათა-ზორსს იხსსქ ავ, ევ, ივ. პავლე, სავლე, ევსტათი, ევსტბოს, ივლიანე, ივლით; *მ*ქაქარქ ორქნასქ ღ წას რავეღენ-ს [ორქანს], ირწ ასაჟქს ღ რაუღენ-ქე, ქასქ ქსრქქსს რაოღენ-ქე [ქოქაქმანს აქათანათოქ ო-ს იქ ქანსკარარ ღ ჟარძხე, ქას არანს ქოქარქსს ღ ვ-ს);

ქ) რაქათოქქანს ღაროვოქ ღაროვ ღ ავ ღანჯქაქს მქ ჟანქ რათი მხე, ქნექარქაქ ხს თაქვანის სუეს [ღრქრქაქაქქს] (რქქქარქ არძანაჟრ.), მწორაქს [ღსაო ღ] (წანსქაქანს თონსქანს), წარაქლიწწწ [იღარქსქქს, წანაქარქსქქს] (წოქწ თხეღომ), პავლწსი [წაქქქს=წოქოქს] (წოქწ თხეღომ);

21. ვ ნექოანქ ქოქოქოქაქქანსქრ:

ა) *ხ*ქს ვ ღნექონე ღაქონქომ ღ ყ, ხ, პ ღნექონსქრქე ღსათ ლ ზრანს მანწაქორ ღ ღაქოქოქომ, აწწ ქსრძაქომ ღ იქ ქანსკარარ უ-ქ. მთოქალს [ღაქია ღ], რაქე მობუალ [ღაქია ხს], მთველ [არქ] (ზრამაქანს ღეღანსქქ ძს), რაქე მობუელ [ხქარ] (ასანსქანს ღეღანსქქ ძს), მთვლიეს [ღქა, რაქე მობულიე (მობუელ) [ღქა] ლ აქს);

ბ) *ხ*ქს ხსქსკარქანს ასაჟქს ღმძქ ვ ყოქქრე ღრქქს ქანჯრქქსს მ-რე ღმძქს ყოქქქე (აქოქქსს მ-ქე ღამ ხ-ქე) ღსათ, აქაქ აწწ ღქსრძაქი იქ ქანსკარარ უ-ქი ორქნასქ, ოხსსქ ღაარღვეთ ტაძარი ევე ღა მესამესა ღლესა აღქმართო ევე [წასქსქეჟ ჟათანარე ჟოქ, ლ ღქრქს ასორა ღანჯსქქეჟ ღქა] (ღიქ. წ, 19 C), იროხე ხსქსკარქანს ასაჟქს 24

გზამტის ვოცხილ ღი ვრქობ, რაჲც არან ზადიანად ვოცხილენ იანხ ზოცხ
აღმართვა [ყანყნენხელ, ღათოცხელ] რაჲც აღქუშართე მხელ ხა. ესე ჭუარი
ჭრისტწმი მე კოსტანტი აღქუშართე ნასყიდვესა ქვეყანასა ზელა [წრქა-
თასი აჲს ჯაღელ ხა ღათოცხიან ღანყნენხელ ვანძაჲგინ ზოგე ვრა-
ფიქსიქციან ზინანანგოჲ იღ ქანხარარ უ-ჩ ე ქერამქელ: ზამან არ-
ნახინხერ ხნ' მე თათვარან აღქუშართე ესე ჭუარი [ნა ზაჲქარარაჲ ღანყ-
ნენხელ აჲს ჯაღელ] (ნახანგორხ არძანაჲგო.), მე ფარნ... და აზარუბტ
შეხუბათ ესე კარი [ნა ზარან... ხ მკარარქიან ღათოცხელ აჲს ვოცხელ]
(წილქარ არძანაჲგო.), აღხუაგზნე ცეცხლი [ქათხელე ზორ] [წრქამქა,
მქ., 27, ჯანმხთ]:

ზამან ღრამქინად ღ ზანხ ახუგება-იღ [ზაროქციან], არე მანამხ-
ციან ათინქანთად ღ ზანგოქციან: დღესა ახუგებასა შწუხრი [ზაროქციან
ვოცხ ხრხინხ]. აჲსაჲც ღ ქინხერ დღესა აღვესებასა (ათქაჲც ახუგება ღ
ვრქობ), კანხი არ ზაღორეოჲ ს-ჩ ადგენოქციანდარ ღ-ნ ჯიჯახელ ღ. ხ ქ-
რამქელ ზ-ჩ, ჯიჯ ვ-ნ ზ-ჩე ზნათ' იღ ქანხარარ უ ვარძელ:

თავეანისცემა [ხრქოქციან] რარე რაჲც მხელ ვ-ნ მხბ მათამარ უ-ჩე
ზნათ ღ ვრქობ ქინთად ხ იღ ქანხარარ უ-ჩ ქერამქიან. თავეანის-სცემდა
მას და ეტყოდა [წრქერ აყაყანტერ ზამ ხა მატერ] (შათქ. ლ, 2); ზოქო-
ქციან იანხ ზანხ ჯაღელ მხ. თავეანის-სცემდა და ითხოვედა რასმე [წრქერ
აყაყანტერ ხა ჯანგერქერ ჯნე ჯ ზამანქ] (შათქ. ლ, 20 C):

გ) 1-ჩნ ხნქაროქციან ვანძაჲგინ ვოცხილ ვალს რაჲც მხელ მქელ
კორეილ ღ. ვალ [ვანთად ხმ], ხუალ [ვანთად ხა], ვალს [ვანთად ღ]: ორქ-
ნახ' ვიცი, ვინაჲ მოსრულ ვარ და ვიღრე ვალ [წრქინდ იათი ხელი ხა
იო ხრქამქ] (ღოქ. ლ, 14); მქოქცხ ღ 1-ჩნ ვანძაჲგინ ხნქაროქციან ვ
ვოცხილ ღაროჲ ღ კორეილ ვ-იჲ სქაჲიჲ აჲს რაჲცხიე ათაჲ. ორ' განველეთ
ჩუენ ცეცხლი და წყალი [მხეგარ მხელ ენე ზორ ხა ენე ჯორ] (შათქ.
ხს, 12); აყათხელქერ ღ' განველეთ:

გ) 1-ჩნ ხნქაროქციან ვანძაჲგინ ვ ვოცხილ კორეილ ღ რაჲც მხელ უ-ჩე
ათაჲ' ქინხი აჲც უ-ნ ზრამქინქინ ზინ აჲსაჲგარამქციან ათინგოჲ: ორქ-
ნახ' არა ვიცი, არცა უწყი, რასა-ვეგ იტყვ შენ [წ' ღანთანდ ხა ი' ღ
ვქინდ ვქინე ვოც ათხა] (შათქ. მწ, 68); მქათოქ უწყი [ვქინდ] მხით
უ-ნ ზრამქინქინ ღ. ეამსა მქინასა უბრძანო მომქალთა [წ' მამანთიქ
ზნთე ათაჲგინ ვანძაჲგინ] (შათქ. მწ, 30), მამსა უწუარ მე [შქრქ
ვქინ ზაჲქერ ჯმ] (ღოქ. მ, 17); ვითარცა ჩუენ მიუბრძვებთ [ღქ ხქქ
ქოქოქციან] (შათქ. მ, 12):

ტ თიხა. შ-ი ადგენილქამრ ღ-ნ ქიხიქიამ ტ თ-ი. დამთა ივი [მწაყ
აქნ], დავშით შე [ხა მწაყი, ქიხიქიხეხი]:

კ) შე ხ და წაჩარაქნის ძიხეიამრ (შეღა>) შღა აქნაჲ ტ თა,
რაყ ვრა ქიხარაქნს ზანეჩიქიამ ტ შთა, ირახე შ-ი აქათნათიქ ზაჯიჯ
ღ-ნ ვარბლ ტ თ. შთაველო [ყყხე, ვაბ ხხახე], შთასადებელი [ხრე-
ხეხი], შთავიღა [ვაბ ხეჯაქ], შთავარღების [ვაბ, ქაქრ ტ ღნხნიამ],
შთასხა [ვაბ იჯრეხ], შთაბეღა [ვაბ წაქხე], შთაქღა [ვაბ ხეჯაქ] ხ
აქნ: ღნაქნის რაყადანხნის ძაქმანს ზნახანეიქ აქა შთა-ნ თაქნ
ტ ხა: ოქნასქ 'ხიჯიჯ შორაქრეხე ქეჯიქამ ღა ხ' ზხნ შთა-ნ, ხ' ხორ
ჩა-ნ. შთამივიღა, შთამავღებენ, შთავიღა, შთავარღ-ამად; ჩამივიღა:
ჩამივიღით, ჩამივიღანა:

ღიქმანს მანაყარნიქ ხეღაშეღათ [ჩხეჯარქქი] რაქი მხე ჩ თა-
ქნ ტ წახ თშ-ნ: აქრიაყარქმანს ღანხნეხეხ რნაყქამ ზანაქნასქ
ხეჩაღათი ბხნ ტ ზანეჩიქიამ:

კ) შღობა რაქიჯ ჳ-რე რაქაქმარქ რაქაჯარეხის ბხხრე შე წაჩარაქ-
ნიქ ღაჯიქიამ ხნ აქაყნა' შეამღვეს [ჩეჯამეხინ] (შარქ. 7, 7C), შეამღვის
[ჩეჯამეხინ] (შარქ. ბ7, 23C); შხბ მათამქ, ათქაქნ, აქა ჩიქქი
ღ-ნ მანხასქი ათნამანოქმანს ტ ხნქმარქიქამ: შ-ი ადგენილქამრ აქნ
ქიჯრენიამ ტ მანხეიქიქიამრ ხ ქერამიქამ ტ თ-ი: შეამთობღა [ჩიქიქიქ]
(შარქ. ბ1, 28); შეამთვის (შარქ. ბ7, 23DE):

ხ) ღაღაღ-ყო [აჯაჯასქე] რარე რაქი მხე ზანაქნ ღ-ნ ზაჯიჯიჯ
ყ-ი ადგენილქამრ ქერამიქამ ტ ტ-ი. ღაღატ-ვეჯ [აჯაჯასქეხი], ღა-
ღატ-ყო (ღაღაღ-ვეჯ, ღაღაღ-ყო-ი ქიხარენს); ჩხე ქიხე, ღანეჩიქიამ
ხნ ათნამანოქმანს ვხნქმარქიქამ ბხხრე ხა:

კ) ესოღენ [აქაყანს, აქაჯაქი]-ამ ხქჩ ო-ნ ვიქრე ტ ღნხნიამ,
ღ-ნ ზაქთიქიამ ტ ს-ი ათნამანოქმანს ზარხანოქმანქამრ, მათამქრ ზმან-
ქიამ წრანს ხ ათნამანოქმანს ხნეჲ ესთენ: ესთენ ვამ თქვენ თანა ვარ [აქ-
ჯაქი მამანასქა ღნე მხე ხამ] (ჯიქნ, ბ7, 9C):

ტ) შიქირაქანს ტ. ირ ამქიქიქმანს ზნახანეიქ საჯ ჩამეხე ათა-
ნიამ ხნე სჯა [ვათხე], სქული [იქნე, ვაქაქა], დასჯა [ვათხე], დასქ-
ილი [ვათქამ, ვათაყაროქამ], ათქაქნ არანე ვოჯაღნი იხნხე
წახს მანხასქი ათნამანოქმანქამრ ათავექამ ბხხრე. შჯა, შქული, დამჯა,
დამვილი, ირახე გ-ი ადგენილქამრ წაჩარაქიჯ ს-ნ ქერამიქიქ ტ შ-ი,
იქნასქ ნე შვით, რაჟთა არა დაისაქნეთ, რამეთუ რომლითა საშველითა
შვიდეთ, მითუა დაისაქნეთ [შ-ი ვაქაქე] ვი მქ ვათიქიქ, ვი იროქ
ვათათათანაჲ ვაქაქე, ვათიქიქე ტე] (შარქ. ხ, 1-2); შჯღ სოფ-
ლისა ამის მოსრულ ვარ [ქ ვათათათანა ხეხ ქაქიქარა ქიქა] (ჯიქნ.

ბ. 39); უკეთეს ვშვილედ მე. საშველი ჩემი ჯემშობიტ არს [ძღაღთ ხა
 გათქმ ხა ვიჲ, გათათათანს ჯმ ნჲმარქთ ლ] (ჯიჲ ლ, 16);

ღ) შჩაძამანსაჲ ათქორაჲსან ჲ ნახ, ორ საჯ ჲამჲჩი ძანაჲორქი
 ამჲიჲამანს ძამანსაჲ ნაჲიჲორჲიჲ ს-ნ ჲეჲენიჲმ ჲ ანჲაჲეჲაჲსა ჲაჲიჲორ-
 ჲიჲ ჲ-ნ ჲ თაჲქა სნ, ორღ ჲსაჲაჲა ჲნჲეჲონაჲიჲიჲიჲქჲანს აჲათანაჲიჲიჲ
 გათანჲმ ჲ რნ, რნუღი, დარნა, დარნიღი, დიღი რნუღის კანონი, ვიორ-
 ვი შერჩულღე;

ქ) სნეჲი ჲ ონსნოჲმ ნახ სნჲსაჲეჲაჲსანს 2-რე ჲსმჲჩი თიღეჲქი ჲ
 ჲნჲეჲაჲქს 3-რე ჲსმჲჩი თიღეჲქი მანსაჲქი ათანსაჲიჲქჲონს ჲაჲიჲორჲიჲიჲ 3,
 ჲ, ჲ Მჲეჲონსნერქი ჲსა. შქამთ და მსუჲმთ [ნაჲჲჲ ჲ რმჲჲჲჲ] (შარქ. მ,
 16); შქამღეთ და მსუჲმღეთ [ღჲი Მაჲჲჲჲჲ ჲ რმჲჲჲჲჲ] (ჯიჲ. Მ, 30);
 დამჲკრიღღენ ჲრმღეღსა მათსა საჲწისეღად [ჲათორსაჲსნს გათასრე ჲრსაჲს
 ჲ სიჲქა] [შარქ. შჩ. 7, 3]; დამჲჲღ [ნათსეჲქი], შჩან [ხრსამ ხა],
 ვამოშნღი [ხრსაჲქი, ჲაჲთანჲეჲქი];

24. საუნძამანოჲქონს:

ა) Მოჲორარარ სჲს მსჲქ რათი მსჲ სრქო რ ჲა, ჲრანჲეჲქ მსჲღ
 ჲერადჲომ ჲ ლ-ჩი Მჲა ჲიჲიჲიჲიჲქჲონსღ თსეჲი ჲ Მსნსოჲმ ჲნჲეჲაჲს რანს
 ჲრანჲერსნ რათსრამ, აჲნჲის ჲღ ჲიჲსათოჲქჲონსნერქომ, მარგალიტი
 (უადჲუღი) [მარგარქთ], მარტული (უღჲუა, -რს) [მარარქთ] ჲ აჲწი;
 Მანსნჲ Მერ-იჲ ჲრღეჲეჲიჲ რათსრ. შშიერ-ი [ჲაჲეჲამ], ძლიერ-ი [Მაჲსეჲ],
 რაჲე ჲ მჩაძამანსაჲ ჲორციეღ-ი [მარმანსანს, მარმანაჲორ], წყურ-
 იეღ-ი [ძარაჲქ]; Მანსნჲ მცონარე-ა [ძიჲ, ანჲაძარძაჲქ], მღინარე-ა
 [ჲსა, ჲაჲქ], რაჲე ჲ შვერვაღე-ა [ღხრმ, ჲჩსაჲეჲამ], მბრწყინვაღე-ა
 [ჲაჲაჲათაჲიჲიჲ]; Მანსნჲ მბატვარ-ი [ნკარქე, ნკარეჲ, აჲათსერეჲქ],
 მთესვარ-ი [ყანოჲ, სერმანჲეჲან], ნახ* მკურნალ-ი [ძქეჲ, რძეჲიჲ];
 Მანსნჲ* უღუნურ-ი [ანჲქთ], რაჲე მჩაძამანსაჲ უფსკრულ-ი [ან-
 ჲიანე, Მჩნ] ჲ აჲწი;

ბ) ხრქამ Მრქსანსერქე სრქომ ჲ, Მრ თარსმანოჲქონს ჲ სნჲარქ-
 ჲომ სრქორეჲ რ-ნ. *მარგარიტი->მარგალიტი-ი; *ჲორციერ-ი>ჲორ-
 ციეღ-ი; *მკურნარე-ა>მკურვაღე-ა; *მკურნარ-ი>მკურნალ-ი; *უ-ფსკრ-
 ურ-ი>უფსკრულ-ი ჲ აჲწი;

გ) ჲანს Მრქსანსერქე Მრსეჲ ჲიჲიჲიჲიჲქჲონს ჲ სნჲარქჲომ თათჲჩს
 რაჲეჲამარე. ჲანჲეჲაჲომ ჲ ს' სუნღელი, ჲ სურნელი [ნათაჲქა, ანთ-
 ჲანაჲ] [აჲათსეჲქე] სურნელეღ-ა [Მაჲანსქეჲ ნათაჲქონოჲქონს]; წულ-
 იღ-ი [ჲიჲერ, მანერ]-ქ ჲიჲსარსნ ჲჩს ჲრანჲერსნ Მღ ჲრღანს მსოჲერს-
 რომ ჲანჲეჲაჲომ ჲ წურიღი, Მრსეჲ ჲიჲიჲიჲიჲქჲონს ჲ სნჲარქჲამ

ათაუჯნ ლ-ზე; *Ալ* ლ-ზე რ-ի է ქრამბქე ზას მოსრულ-ი ახე, ირ ას-
რომ է მოსლ(ვ)ულ-იყ;

25. **Տարմամական** մայնեղացում: *եթե* բათի *մեջ* *երկու* *հնչեղ*
խուլ *հնչյուն* *կա*, *այդ* *հրանցից* *մեկը* *կարող* *է* *ձայնեղանալ*; *Ձայ-*
նեղանում *է* *սովորաբար* *ათաუჯնը*; *Նման* *օրինակներ* *են*՝ *եբისტոլը-ա*
(*եբისტոլը*) [*զրուխյուն*, *նամակ*], *եբისტոբոսի* (*եբისტոբոսի*) [*կուխ-*
կուպոս], *კაპარკვი* (*კაპარკვი*) [*կապարն*]; *Ինչ* *ქრამბქომ* *է* *კვაბუე-ին*
պատանի [*զուყანს* *კვაბუე* *բათამბին*], *այդ* *აქ* *կարող* *է* *հსთანგ*
ქნეს *պարսկերեն* *ცეკვი* *ყოთამასან* *զარզეთმან*:

26. **Դրափոխություն**:

ա) *սովորական* *է* *ნესტუი* (*ნესტუ*) [*փոզ*, *սրինգ*], *բայց* *հանդիպում*
է *Նահ* *ნესտ-ու*, *որտեղ* *უ-ն* *ոչ* *փանկարար* է. *ნესտ* *է* *დაცյით* *თავსა*
თთუეთას [*Ազգարնուի* *հաղնու*], *ტარსუნელის* *მის* *ნესტის* (*Մահամնդ*
Պհարիմինի):

բ) *ჭმარი* [*ամուսին*] *և* *մმარი* [*քացայի*] *բառերում* *ամփոփման*
ժամանակ *երբեմն* *զրափոփում* *է* *ր-ն*; *ჭრմის* [*ամուսնու*], *ჭრմით*
[*ամուսինու*]; *մրմის* [*քացայի*], *մրմით* [*քացայիու*]. *ր-ն* *երբեմն*
զրափոփված *է* *լինում* *Նահ* *ჭრմալ* [*սուր*, *թուր*, *սուներ*] *բառում*, *եր*
այն *ամփոփված* է. *რჭմლები* [*սրեր*, *թրեր*]:

գ) *Սովորական* *է* *დადგրգոմ-ա* [*լինել*, *մնալ*], *բայց* *հաճախ* *ր-ի*
զրափոխություն *է* *ասկա*. *დადგրგոմ-ա*: *Այսպիսին* *է* *Նահ* *ծლიერი*
[*ուսեղ*]-ի *փոխարեն*՝ *ծրიელი*, *որտեղ* *միմյանց* *զրափոխել* *են* *լ-ն* *և*
ր-ն; *Այսպիսին* *է* *Նահ*՝ *უძრული-ն* [*թուլ*, *անու*, *հիմանց*] (*უძღური-ի*
փոխարեն) *և* *უძრულեծ-ը* [*թուլություն*, *հիմանցություն*]:

դ) *Դրափոփված* *է* *երևում* *ը-ն*՝ *ღმერთ* [*աստված*] *բառից* *կազմված*
ღմրտեղծ [*որպես* *աստված*] *և* *ღմրտեղծ* [*աստվածություն*] *բառերում*:

ե) *Պատահում* *է* *ենթակայական* *Չ-ր* *զեմքի* *ցուցչի* *զրափոխու-*
թյուն՝ *Մոծրծուղե-ի* [*փախչում* *է* *էր*] *փոխարեն*՝ *Մոծրծուղե*; *Մեծալ*
[*ասորին*]; *հանդիսու*, *համաս*] *բառից* *ունենք* *անփանկազ* *բալ*, *որ*
անցյալ *կատարյալում* *ենթակայական* *Չ-ր* *զեմքի* *բայանք* *կլինի* *լամս-*
լանը *և* *լամը* (*լամը* *լամը-ի* *փոխարեն*): *Քանի* *որ* *զիմայն* *ցուցչը* *զրա-*
փոփվել է, *այդ* *პ-ի* *փոխարեն* *հայնայել* *է* *և*, *ինչպես* *պահանջում* *է* *ღ-ու*
սկսվող *բայանք*:

զ) *Նոր* *վրացերենում* *սովորական* *է*, *որ* *լ*, *ն* *և* *ր-ու* *վերջացող* *ամ-*
փոփվող *հիմքում* *ავ-ցուցչափոր* *բայերի* *ը-ն* *զրափոփվի*. *ველა*
[*պայանում* *եմ*]—*ველა* [*պայանություն*, *պայանել*], *ვენავ* [*վարում* *եմ*]—
ვენავ [*վար*, *վարել*]. *შვეკრავ* [*կապում* *եմ*]—*შვეკრა* [*կապել*] *և* *այն*:
Հին *վրացերենը* *Նման* *բան* *չգիտե*. *այնտեղ* *զրափոխություն* *տեղի* *չի*

თანხვად: *ორქოსებს* ვენეც-ვენეა, მვენელი; მოვკლა-კაცის კლავა, კაცის მკლავი (მარჯაყაყან), შევკრავ-შეკრევა, შემკრეველი და აქვს;

ბ) *მოქორთვან* და ე-ჩ ვრათხოთხოვნურ თავეანის-ცემა [ხერყაყან] -
თამ (თავეანის-ცემა, §21რ), ხნაყხა ზახ ხნქათაქათან I-ჩნ ვხმჭი
ყოყჩი ვრათხოთხოვნურ ხნყრათქნ ვ-რე ვხმჭი ყოყჩიჯე ზათი: *შვე-
ხადო (>შეხადო), ალქმართე>ალქმართე და აქვს (§21რ); რ-ნ ვრათხო-
ვამ და ათურამებო მქათხანამ (§ 21ბ);

დ) რ-ნ ვრათხოვამ და სლვა-ჩნ, აქათხე ს-ა ზათამანენ თ
ქერქამანედ ზინ ქათანქან ყოყჩიხერხ ხნ (ხნაყხა ხ-რბ-ბ-თამ);
შნამ და ლვ-ნ, ირთხე ავ-ყოყჩიქათორ ქათჩრქ ზამანამანთხოვამე ვ-ნ
ვრათხოვამ და;

ლაქქათხე და ზახ სულა (მოსულა-ბ-ნ), ირთხე ვ-ნ ხერქ მათა-
ბათხანერქ მქუხ ავ ქანხარარ ვ-ჩ და ქერამქამ, და მათამანხერქ
სქერხათან ვერქედ ქერათხანხენქამ და (სლვა-სულა): მო-სრულ-ო-ნ
სერამ და მოსლულ-ი-გ, ირთხე ვ-ჩგ ათავ ვ-ნ ხერქ და ქათ ლ-ლ-ნ
ათარამანთხოვამ ზათანამ, რ-ლ-ჩ და ქერამქხე;

27. *ხორთამ*: ლ ზნქონდ ხორქამ და ილა-იქ ქერქათოვ ამანხერქ
ათარათათხან ზოქოქამ: იწყო ტირილდ [სქანე ქალ] > იწყო ტირილდ,
ადვილი [ათხე] > ადვილ და აქვს;

ნ-ნ ხორქამ და ზავიქოვ ს-ჩ ზათ მათამანხერქ ათქრამან ათთ-
ნათოქ. აქუნს > აქუნს [თხჩ], მიჩნს > მიჩნს: ზათ ნ-ნ ხორქამ და ქუნა ქათ
ხერქათომ, ვქმენ, ჰქმენ, ქუნა, მათე ვქმ, აქმ, აქმს: ნ-ნ ხორქ და მათ-
ბათხანერქ ათქრამან ათანათოქ: მქ ზათხეა ვე ვათქა ზახ ს-ა-ქმე და
ს-ა-ქმ-ბარ მათხერქამ;

სქმ მათ სქათომ და მ-იქ და მქათანე ზავიქოვ ხერქ. მ და ათთ-
ქომ, ათთ I-ჩნ ვხმჭი ხნყრათქნ ყოყჩი მ-ნ ხორქამ და. მოიბრტყენ
და მსახურებდ მე [ჟათი ამხანე ათათხა ვქა] (ჯოქ. ძე. 8): ვქმის,
მათე ვქმილდა და ბრა მეცით მე ჰამალი [ქე მათხე] და ავ ხათქ ხნ
თათხე] (შათქ. ხნ. 42);

მე ქანხარარ ვ-ჩ ხორათან ვხევერქ თხ'ა § 20გ-დ-თამ;

28. ლაქხეოქამ:

ა) ლანათათხე და ვ ზნქონქ ზაქხეოქამ ლ-ჩგ ზათ და ება ქერ-
ქამანხეგ ათთ. სათონეებდა [ქათხოვან, მართხოვან], სარწმუნოეებდა
[ნათათ], სიწრფლოეებდა [ათქოქოქონ, ანხეგბოქონ], იწროეებდა
[ხნქოქონ, ათართხოვან], ვებოეებდა [ათართხოვან] და აქვს: ვ ვლქათ-
ქამ მხერქ და ათქორათხან ხნ;

ბ) მართე და ვ ზაქხეოქხ ხერქ ლ-ხერქ მქუხ. უღმრთოვო [ანათათ-
ქამ], უმწულოვო [ანთორხნ], ზამ ვ-ჩგ ზათ ვ-ჩგ ათავ, სიერქევა
[ათათხოვან, ხეგბქე];

դ) Կարող է ն հավելվել նաև չվերջատվող լ-ից հետո, որով անույնը կանցնի բազմաձայնախմբի շարքը. ժա [էզ] > ժալ (լոմիսա ժալիսա), սրա [խուլ] > սրալ:

զ) Եղանակապակցությունը հանախ օ-ի է վերածվում. մտուարա [լուսին] > մտուարա, մկուցանի [մեր] > մկուցանի և այլն: Լատ ալամ հանարենից փոխառյալ սերտա [տոն, դ, սլոնատարա; բուխ] բուխի մեջ երբեմն օնենը զ-ի հավելում սերտա:

կ) Կարող է ր ավելանալ ձք [զուտ, դարպաս,] և ձքոծա [զատ, զատավարություն] բառերում՝ ձքքա, ձքոծա:

դ) Երբեմն օ է ավելանում մեղմեցնելով [վազվազակի, անխշապկա] բուխի մեջ՝ մեղմեցնելով:

29. Ջուլում:

ա) օղ հնչյունախումբը օ-ի է փոխվել լեղձեղանի [խաղանի, օիկին, կանաչի վանքի առաջնորդ] բառում (լեղձեղանի > լեղձեղանի): Հանդիպում է նաև լեղձեղանի:

բ) Մո հնչյունապակցությունը մուլման հետևանքով է օղում [Մտաղիլա [ցած իլալ, մաալ] > հաղիլա (պատանում է ու շրջանի հարձաններում):

զ) Ջուլման օրինակ է նաև ժ-ի վերածվելը լ-ի՝ տանա-մուց (<տանա մուց) [պատշան է ինձ], Նեղա-մուց (<Նեղա-մուց) [պարտ, պատշան է ինձ], ժալ-մուց (<ժալ-մուց) [կարող եմ] և այլն:

դ) Նա հնչյունապակցությունը հին վրացերենում ընդհանրապես մուլման չի ենթարկվում: Բացառություն է մկոնան-ը, որը ստացվել է *մկոնան անից:

30. Ամփոփում: Հին վրացերենում սովորական է բուխի ամփոփումը, որ տեղի է օնենում մաքնավորի սղման հետևանքով: Ջուլմալորենից կարող են սղվել օ-ն կամ լ-ն, և բուխի մեջ վանկով փոքրանում է (սխնկույկ). մարտալ-օ—մարտալ-օսա [արդար, ուղիղ], սոցլ-օ—սոցլ-օսա [զլուղ; երկիր, աշխարհ], սեն-օ [հիփանություն, ախա]—սեն-լ-օ [հիփանո] և այլն: Մակալն, եթև սղվում են օ-ն կամ լ-ն, նրանց տեղը հալանվում է ոչ վանկարար լ-ն. ևոցո [ընկույղ]—ևոցոլ: Նույնը:

Մուլն ոչ վանկարար լ-ն, սակալն, կոլում է, եթև նրան նախորդում կամ հաջորդում է շրթնալին բազմաձայն կամ մալմալոր. օռոլո [որր]—օռոլոս, ցոլոլո [աշտարակ]—ցոլոլոս, խորոլո [նիզակ, ցեղարդ, տեղ]—խորոլոս, Մերլոլո [նեղապարտախի]—Մերլոլոս:

Ամփոփման հետևանքով օռոլոլ-ը [որքան] դառնում է օռոլոլեն, որովհետև պետք է լիներ օռոլոլեն (ոչ վանկարար լ-ով), իսկ ոչ

վանկարար ը-ն նման պարմաններում մշտապես Յ-ով է փոխարինվում (օրինակ՝ Յաշլը>Յաշլը):

ընտղըն-ն [ալաքան, ալալախ] ամփոփման հետևանքով տալիս է ընտղն (պեաք է ընտղն տար, բայց ոչ վանկարար ը-ն կորչում է, իսկ ն-ն խլացնում է անմիջականորեն հաջորդող լ-ին):

31. Ամփոփման պատճառները:

Ձայնավորների թուլացումը, ոչ վանկարար դառնալը կամ լիովին սղվելը (սինկոպե) տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ հիմքին վերջից միանում է այնպիսի տարր, որը ձայնավոր է կամ ձայնավորով է ըսկըսվում: Թուլանում կամ լրիվ սղվում է միայն այն ձայնավորը, որը զիրքով ամենամոտե է կցված մասնիկին, այսինքն՝ հիմքի վերջին ձայնավորը: Օրինակ, վերցնենք լրամար քաղը և տեսնենք՝ որ զնպքում է այն ամփոփվում:

Բազմաձայնով սկսվող վերջածանցներ (հիմքն ամփոփված չէ)	Ձայնավորով սկսվող վերջածանց (հիմքն ամփոփված է)	Վերջածանցի առաջին ձայնավորը
Լրամար [տաճար]	Լրամար—օլ	օ
Լրամար—նա	Լրամար—ըն-օ	յ
Լրամար—նա	Լրամար—օնա	օ
Լրամար—նո	Լրամար—օտա	օ
Լրամար—տա	Լրամար—տձա	ո

Այստեղից երևում է, որ երբ բառի հիմքին բազմաձայնով սկսվող վերջածանց է ավելանում, ապա հիմքը չի ամփոփվում, իսկ ձայնավորով սկսվող վերջածանց ավելանալու զնպքում հիմքն ամփոփվում է: Ամփոփման ժամանակ միշտ հիմքի վերջին ձայնավորն է սղվում կամ թուլանում:

Ամփոփման օրենքը չի տարածվում երկու հոլովական ցուցիչների վրա՝ անվանական հոլովի օ-ի և կոչական հոլովի օ-ի. Լրամար-օ, Լրամար-օ: Սա բացատրվում է նրանով, որ այս ցուցիչները ավելացվել են հնագույն վրացերենում բառերի ամփոփման օրենքների ձևավորումն ավարտվելուց հետո:

Ամփոփում է տեղի ունենում և՛ անունների, և՛ բայերի մեջ: Նրանց միջև տարբերությունն այն է, որ անունների մեջ ամփոփում առաջացնում է միայն վերջածանցը, իսկ բայերի մեջ՝ և՛ վերջածանցը, և՛ նախածանցը: Օրինակներ՝ Լըն-օ [հիվանդություն]—Լնըլը-օ [հիվանդ], Նրմըն-օ [զիտուն, իմաստուն]—Նրմննա, Լտըլալը [ցտանում է]—Լտըլըլը,

ესივს [იყავათმ ლ. ზოათმ ლ]—ესევენ, ჳამს-მივმს [იყთათჳარ ლ. ყსოფ ლ
 ჳნბ], გივმს, უვმს, დგას-მიდგას, გიდგას, უდგას, მადგას; ძეს-*მიძს, *გიძს,
 *უძს, *მიძს, *ირინე ფიქსარხს მაღმან ნანათჳაროი ათავეიხ ლ*. მიც,
 გიც, უც, მაც (ძალ-მიც [ჳარიო ჳმ], ძალ-გიც [ჳარიო ჳს], ძალ-უც
 [ჳარიო ლ] მიც/თანა-მიც [ყარო ლ, ყათჳან ჳნბ], თანა-გაც [ყარო ლ,
 ყათჳან ჳნბ], თანაც [ყარო ლ, ყათჳან ჳნბ], ჩანს-მიჩნს, სათნო-
 მიჩნს: ნ-ჩ ანჳიომჳე ჳხოთ' მიჩს/სათნო-მიჩს [ჯანჳო ჳმ] (*ჩ ჳორჳჳ.
 ძჩ, 10*), მიჳეს [ოჳნჳ] (<მიჳეჳანს), მიჳედლა; სდგ (ჯრამ. დგ),
 რაჳ' შეუდგ (კეთილითა მოძღურებითა, რომელსა შეუდგ) (*მ შჩიომჳ. 7,
 10*); შაჳან ჳა ს შეუდგ (*მ შჩიომჳ. 2, 11*) (ჯრამ.). ნუჳაჳე საბლუბ
 არა გიდგას ჳამად ლა სუმაღ? [შჩქლ ათნა იჯ თხეჳეჳ თახიოჳ ჳმყხიოჳ]
 (*მ ჳორჳჳ. ძჩ, 22*), არა მივმ შენ [შხა ჳნბ ყსოიოჳ] (*მ ჳორჳჳ. ძჩ,
 21*); *ამფიჳიამნღ ეჳ ჳანჳყაროჳ ჳ ანაჳიანღ*. ჳამ-ს, ააჳან' ჳმ-ლა;
 ჩანს, რაჳ' ჩნლა:

ამფიჳიომღ ეჳნ ჳერათომ ლ ათანომ რაჳამსხრომ:

32. ჳხრჳათომ: *ჳხრჳათომ სნჳ ანჳანომ ანჳან ჩიმჳი ჳხრ-
 ეჳნ მაჳნაჳიჳი ჳეროთარ ჳაჯიოჳიო ჳხრჳაბანჳეჳ აეჳხეოჳქჳამჳ. ჳღლა-
 ა [აჳარ]—ღღღღ, საჳჳეღ (ხაჳჳე) [ჳარძ]—საჳჳისა, ჳუნოა [ჳხხხ]—
 ჳუნისა ს აჳს:*

33. ჳნჳიონმნხიჳი ფიჳარჳინსიჳიოჳიონღ: *მსხხჳ ჳორჳილი [ჯარ-
 თანჳეჳ], რაჳე მჳიჳამანჳის ჳახ' ჳორჳინ-ი, ჳორჳინებაჳ [ამთანო-
 ქიონ], საჳორჳინე-ა; შეენ-იერი [ჳხჳხჳეჳ] ს უ-შჳერ-ი [აეჳე], ჳშირი
 [ჳიჳო, ჳათა, ჳანხჳ] ს ყშირი, ჳაეჳა [ფანჳჳეჳ] ს ჳაეჳა, სი-ზმარ-ი
 [ხრაჳ] ს ჳმან-ებაჳ [ხრაჳ თხხხჳ], ნუ ისმენთ სიზმართა თჳჳენთა,
 რომელ თჳჳენ გეზმანებოან [შჩ' ანათჳეჳ ხრაჳიოჳ ძხრეოჳ, ჳორ ჳიჳ
 თხხხჳეჳ] (*ხრამ. ძჩ, 8*);*

34. ჳიჳანმის ძხჳ: *ჳიჳიჳიონ თხხხ ჳიჳანის ძხჳ. იწრაჳა ს
 ისწრაჳა (აჳათხეჳ' მწრაჳლ ს მსწრაჳლ [ჯთაჳე, ჳთათაჳიჳ]), მარჳ-
 ეჳნაჳ ს მარჳეჳნეჳ [აღღ], მარჳებნაჳ ს მარჳებნეჳ [მაჳარ], ყუღროა ს
 მყუღროა [ჯანჳეჳთა, ჳათჳაჳ], ჳჳჳაჳ ს მჳჳჳაჳ [აჳაჳე], ჳრჳნაჳ ს ხრჳ-
 ნაჳ [ჳიოთათხეჳ, ააჳათხხჳ], უწრჳნელი ს უბრჳნელი [ანათჳათხხხჳ];
 ურთიოერთას [მჳმჳანეჳ] (ჯნათოჳ ჳიჳარჳამანჳხრომ); *რაჳი ჩიმჳნ ჳ ფჳე, ჳიჳ
 ანჳანღ'
 ფიცი: ფიცით, რომელ ეჳჳეჳა აბრაჳამსა, მიმსა ჩუენსა, მოცემად ჩუენღა
 [შხრჳომჳ, ჳორ ხრჳოთა მჳერანამო ჳორ მხრომ, თაჳ მჳე თანეჳ
 ხეჳიჳეჳ] (*ჯოჳ. მ, 73*);**

35. Հանարենի հնչյունների արտահայտման մասին.

ա) *դ* հնչյունն *ունեցող հանարեն բառերը վրացերենում սկզբնական շրջանում յ-ով էին արտահայտվում* (ամեն, ամբերդ)¹, իսկ հետո (հասկապես X դարից)՝ *օ-ով* (ամեն, ամբերտ), համաձայն հենց հանարենում տեղի ունեցած հնչյունական փոփոխությունների:

բ) Հանարենից կամ հանարենի միջոցով մուտք գործած անկառնեցող բառերում վրացերենում *ա-ի փոխարեն երբեմն ուղ է հանդիպում*, որը կարող է արժատանալ *և ինքնուրույն հուշարձաններում ևս հանդիպել*. Կլավդիա Մինն ձեռնարկում Բաբելոնյան լեզվի [Բարեկոնի Բագդադ քաղաքում] (Ար):

գ) Հունական այբուբենի երկրորդ տառը՝ *թ*, հին թարգմանական երկրում *ծ է առաջարձված*, իսկ հետագայում՝ *ց*. Զեսիլո-ճեսիլո:

դ) Հունական *լ* տառը հնում թարգմանական հուշարձաններում *լ-ով է առաջարձված* (քրիստե, Միքայել և այլն), բայց հետագա շրջանի այբուբենում երևան է գալիս *ն-ն*. Մինչև, Զարևաբն, Բրոնտոն և այլն:

ե) Հունական այբուբենի երրորդ տառը՝ *չ-ն*, հնագույն հուշարձաններում *ճ-ով է առաջարձված*, իսկ հետագա հուշարձաններում (սկսած X—XI դարերից)՝ երկար ձայնավորից տառը՝ *լ-ով*. համապատասխան հանարենում իսկ տեղի ունեցած հնչյունական փոփոխությունների: Օրինակ՝ Փորձք տառերիցի հին խմբագրություններում ընթերցվում է *օգեթոս* (11, 28; 21, 10) և *օգրոն* (25, 13; 25, 22), հետագա խմբագրություններում՝ *օլեթոս* և *օլրոն*:

զ) Հանարենից կամ հանարենի միջոցով մուտք գործած բառերում, բառասկզբի *դ-ի դիմաց վրացերենում անկա է թ*. Զրոնց, Զրոնցելի; Զմաձ Զրամաձտ օձմա ճոլեթնաձ ևձ ճիրոնաձ ևձ ևձալեթնաձ Զրաձալո Զրաձլո ճիրոլա Մեյլոտա տլնտա [Ձայն դոմեկայ ի Հոմառ, Կորոմն ևձ լայոմն ևձ ապաշխարոմն լայ: Հոմալլ լայլ դորդիս իլլ] (Մատթ. Բ, 18):

է) Քրիստի է նաև, որ հունական անունների *օ*: վերջավորությունը մերթ օն-ով է արտահայտված, մերթ՝ օն-ով. Եթեկոթոն-օ [Կայիկոպոս], Գեղոստղոն-օ [Գիլիստիա], անցելոն-օ [Կրեշտակ], Կատալոկոն-օ [Կաթոլիկոս], Մարկոն-օ [Մարկոս]:

¹ Վերջին *յ-ն* այս անգամ մեջ հախարդոց *յ-երի* ազդեցությամբ է ստացվել *օ-ից*. ամբերտ > ամբերթ:

ՉԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՈՒՆՆԵՐ

ՀՈՒՈՎՈՒՄ

36. Հին վրացերենում անուններն ունեն երկու քերականական կարգ՝ հոլովի և թվի: Անունների փոփոխությունն ըստ հոլովների կոչվում է հոլովում:

Գոյական անուններում տարբերակվում է մի կողմից՝ հատուկ և հասարակ, մյուս կողմից՝ էթն անունը հասարակ է, ապա որոշյալ հոգ ունի, թե որոշակիացված է այլ անունով: Որոշիչ անունը կարող է լինել գոյական, ածական կամ գերբայ, թվական կամ գերանուն:

37. Հոգ: Հին վրացերենում, ի տարբերություն նորի, գոյություն ունի հոգ, որը ցույց է տալիս, թե անունը, որին նա կցված է, հայտնի է, որոշակի է: Օրինակ՝ Եսեօ օջօ [տունն այն]: Եթե անունը անորոշ է, ուրեմն այն հայտնի չէ, որոշակի չէ, առաջին անգամ է նրա մասին խոսվում: Օրինակ՝ Եսեօ [տուն], Անորոշ անվանը հին վրացերենում կարող է հարադրվել ցրտօ [մեկ] կամ ցօցց [տուն] (ցօցց -ն՝ էթն մարդու մասին է խոսքը): Որոշյալ առումով դրվում են ոչ բոլոր անունները, այլ միայն հասարակները: Հատուկ անունը (անձնանունը ինչպես նաև աշխարհագրական անունը) ինքնբուսինբայան որոշյալ է համարվում, ուստի նրա հետ հոգ չի դորժամվում:

Որպես հոգ հին վրացերենում գործածվում է երեք բառ, ծագումով երեքն էլ ցուցական գերանուն՝ ցեց [այս], ցցց [այդ], օջօ [այն], որոնց գործածությունն նպատակն է. ա) անորոշը որոշակիացնել և բ) ցույց տալ նրա վերաբերումը որևէ զեմքի՝ առաջին (ցեց), երկրորդ (ցցց), երրորդ (օջօ): Եսեօ ցեց [տունն այս], Եսեօ ցցց [տունն այդ], Եսեօ օջօ [տունն այն]: Վրացերենի (ինչպես նաև հին հայերենի) հոգին հատուկ է զիմային հարաբերումը, իսկ այլ լեզուներում հոգը (օր. հունարենում, գերմաներենում, ֆրանսերենում) զուրկ է զիմային հարաբերումից: Փոխարենը նրանք ունեն այսպես կոչված Եսեօ՝ արական, իգական և շեղոք (ֆրանսերենում միայն արական և իգական): Հոգավոր անունները հոլովապակաս անուններ են, նրանք շունեն ուղղական և կոչական:

38. Թիվ: Հին վրացերենը ունի երկու թիվ՝ եզակի և հոգնակի: Ընդ որում, հոգնակին երկու կերպ է ներկայացված, որոնցից մեկը ավելի տարածված է, քան մյուսը: Ըստ հոգնակներտ վերջածանցի, մեկը Ե-տ-ով է, իսկ երկրորդը՝ ցժ-ով: Հին վրացերենում Ե-տ-ով հոգնակին սովոր-

რსიანს ღ ხ ჳათ თარამძამ, ჩის ებ-იქ' ზაღყარხეყ ზორ ქრავგრხნთი
ქჩნსაღ ზახათიანს ღ:

ჩროჯ ზიჯარბანხნსო არღჳს ხნ ეხნითი ებ-იქ ზიჯნასქი ზანასქი
გირბამთქლიძო ორ, სეგსქისქი მარეარხიქიან გრგთი (ღათ ოჯას
მსთავრქი) ზანეჩიყთი ხნ. აქლეშეხსა და ვერძეხსა და ტარიგეხსა [ოჯას
ხა ჩოჳს ხა ორჯა] (ჩღ, 21), ბაჯინები [არჯინსო, მხნსანღ] (ღ, 6);
ბჳეხები [გრინღ] (ხღ, 31), დაბნებშიან [საანღ] (ღღ, 13), დანაკის ეღდ-
ები (ხ, 16), ეტლები და ეტლის თუალები [კაანღ ხ ანჳსღ] (ჩჳ, 24),
ეტლის თუალები (ჩღ, 19), შორის თესლებსა (ბღ, 18), თესლებსა
შორის [ჩ მღჯ აყყყ] (ჩჳ, 12), სიბრავლენი თესლებსიანი (ღღ, 6),
თესლებსიან [კაყყღ] (ღღ, 13), თესლებშიან [ამხნაჯ აყყღ] (ღჳ, 23),
ქამარჳები [გჳათარან] (ჩღ, 11), კარები [გრინღ] (ღღ, 12), კაცეხსა
ქამდა (ბჳ, 6), კერპები (ღ, 10), კრეტსაბჳელები (ხ, 17), კურთხეხსა
(ღჳ, 9), ლახურები (ჩღ, 9), ლახურეხსა (ღჳ, 9), მსხურებლები (ჩ, 28)
ნიშეხსა (ბჳ, 11), პირები (ბ, 22), სარკჳმლები [ყათიანანღ] (ბ, 16),
სარკჳმლებამღღ [მჩხღჯ ჩ ყათიანანან] (ბღ, 16), საკლველები (ხ,
41), საკლველებსა (ხჳ, 11), საყოფლები (ბღ, 24), სახლები (ბღ, 3;
ჩღ, 26), სოფლებსა შორის (ჩ, 23; ჩჳ, 12), სოფლებსიან (ბჳ, 8; ჩ,
34), სუბტები (ხ, 17; ხწ, 3; ხწ, 6) სნეულები (ჩჳ, 20), სტოვები
(ხ, 18), სტოები (ხწ, 3), ტარიგეხსა (ჩღ, 21), ქალაქები შათი (ბჳ, 7),
მეროზინები (ხღ, 18), ქუაბეხსა (ღჳ, 27), ფარები და ჩაფხუტები (ჩღ,
10), ფარეხსა, პორლებსა... კურთხეხსა და ლახურეხსა (ღჳ, 9), ცხენები
(ბღ, 15), ცხენები და შჳედრები (ღღ, 4), ძელები (ხღ, 25), ძეალები
(ღღ, 3; ღღ, 11), ძეალებსა (ღღ, 4), ხეები (ხღ, 7), ჳეეხები (ღჳ, 6),
შეეეხსა (ღღ, 12):

შიქორასიანს ღ ებ-იქ ზიჯნასქი გირბამთქლიანღ იღეჯახანთი, ირ-
თიღ ნ-იქ ზიჯნასქი ხსიქიანს მხ ჳონხ ხ ეხგჯანრთიან ზანასქი
ღ გირბამთქლიანთ, ირთიღ თ-იქ ზიჯნასქი ჳხ კარეღ ზათიქ არათანა-
სიღ გირბამთქლიან ზიქიქი შინსეჩიანს ზეჯამ ზიჯარბანთი იღეჯახან
ზიქიქამსიქ გირბამძამ ღ, ძეებ და ასულეებ (ჩჳ, 4), ჩის გირბამთქლიან
ზიქიქამსიქ ზანეჩიყთი ღ, ეტლებითა და ეტლის თუალებითა (ჩჳ, 25),
საესე იყენეს თუალებითა (ბ, 12); კერპებითა (ღღ, 29); მჳედრებითა
(ბ, 7); ნაეებითა (ჩღ, 24); სახლებითა (ჩღ, 24); ჩაფხუტებითა (ბღ,
15); ფარებითა და ჩაფხუტებითა (ღღ, 4); ცხენებითა და ეტლებითა და
შჳედრებითა (ჩღ, 7); ჳუნებითა (ღღ, 15):

39. ლიქიქნებ: ჳჩს ქრავგრხნთი ჳა ჩხღ ზიქიქ-
წრფეღობითი იღეჯახან

Տանջելոծոծո	անվանական
Նոտերոծոծո	պատմողական
Սոցցոծո	արական
Նոտեսոծոծո	սեռական
Սոնորոծոծո	ուղեորական
Սոլլոծոծո	գործիական
Սոտարոծոծո	պարագայական
Սոլլոծոծո	կուշական

Ուղղականը առանց հուլիական ցուցչի էր և համապատասխանում էր անվան հիմքին: Սեզակի թվում և ըն-ով հոգնակիում հուլիները սե-
փական ցուցիչներ ունենին մնացած ձևերում: Ընչ վերարկում է 5—տ-
ով հոգնակիին, այսպ ալն տներ երեք ձև՝ մեկն անվանական հուլի
համար (յալն), երկրորդը՝ կուշականի համար (յալն) և երրորդը՝ բո-
լոր մնացած հուլիների համար (յալն), բացի ուղղականից, որ ալս
գեղցում բացակայում էր:

40. Անական ձայնավոր:

Երեք հուլիաններ եզակի թվում և ըն-ով հոգնակիում կարող են
անել օ ձայնավորով, որը ծագումով հոգի մնացորդ պետք է լինի: Այն
գործածվում է արականում, սեռականում և գործիականում, ինչպես նաև
տ-ով հոգնակիում, սակայն միայն հասարակ անունների հետ: Հատուկ
անուններն ու որոշ գերանուններ այս ձայնավորի անհրաժեշտությունը
չունեն:

Մանրություն 1: Կարելի է ասել, թե 5—տ-ով հոգնակին ծա-
ցումով երկակի թվային է, որը կորցրել է իր նախկին նշանակությունը:
Հոգնակի գործել և հետզհետև առաջնություն ձևը բերել ըն-ով հոգնա-
կիի նկատմամբ: Ուշագրավ փաստ է, որ 5—տ-ով կազմությունն ալս
խնարական բարբառում մասամբ երկակի թիվն արտահայտելու հա-
մար է գործածվում, որը նույնպես իրավիճակի լուրահատուկ վերապրուկ
պետք է լինի. ջամարչցքնա րոլո! (ողջուն մեկ աղալի, մեկ մարդու),
ջամարչցքնա րոլո! (ողջուն երկու մարդու), ջամարչցքնա րոլոլո! (ողջուն
երկուսից ալիկի մարդկանց): Սակայն ալս իրողությունը ալսմյան
խնարներում ամուր և համընդհանուր գործածություն ունեցող
փաստ չէ և անկամ ևս անուպարհին է:

Երկակի թիվ ունեցող լեզուները (օրինակ, հունարենը, հին բուլղա-
րենը, արարենը), եզակի և հոգնակի թվերի համեմատությունը
երկակի թվում ալիկի քիչ ձևեր ունեն: Հին վրացիների 5—տ-ով հոգ-
նակիում ևս (ծագումով երկակի) ալս պակասը կա:

անուններ, որոնց հիմքը վերջապետում է, և մյուս կողմից՝ անուններ, որոնց հիմքը չի վերջապետում: Վերջապետում են այն անունները, որոնց հիմքը վերջանում է օ-ով կամ ց-ով, իսկ որոնց հիմքը վերջանում է օ-ով կամ ց-ով, չեն վերջապետում: օ-առանց հիմքերով հասարակ անուններ չեն հանդիպում:

Ճայնավորահիմք և բաղաձայնահիմք անունների հոլովման տարբերությունն այն է, որ ձայնավորահիմքերը անվանական հոլովի օ-ի փոխարեն նրա թուլացած փոփոխակն են (ա) օտանում, որը նախորդող ձայնավորի հետ միասին երկրարբառ է կազմում. Լըլա-ա [կին, մայր], Լանց-ա [ղեմք, ձև], յնո-ա [հորթ], զրոց-ա [խուլ]: Բացի սրանից, վերջապատվողահիմք անունները սեռական, ուղևորական և գործիական հոլովներում ռևա և օռո վերջավորությունների փոխարեն ունեն ձևա և ձռո, քանի որ հիմքի վերջին ձայնավորը չի վերջապետում և զբա փոխարեն հաջորդող ձայնավորն է թուլանում ու կորցնում վանկարարությունը: Այս դեպքում ևս երկրարբառ է գոյանում. Ե-աևա, ց-աևա:

Ճայնավորահանգ անունները, ի տարբերություն բաղաձայնահանգների, պարագայական հոլովում օտանում են և հոլովվել:

46. օ-առանց նիմֆերով անուններ:

Հոլովման օրինակ.

ա) նգակի

Հոգնակի

Ուղղ. Լըլա [կին, մայր]

—

Լըլ-ընթ [կանայք,

մայրեր]

Անվ. Լըլա—ա

Լըլա—ն—օ [կանայք, Լըլ-ընթ—օ
մայրեր]

Պատմ. Լըլա—ման

Լըլա—տ—օ

Լըլ-ընթ—ման

Տրակ. Լըլա—ն(օ)

"

Լըլ-ընթ—ն(օ)

Սեռ. Լըլ-ն(օ)

"

Լըլ-ընթ—ն(օ)

Ուղևոր. Լըլ-նև

"

Լըլ-ընթ—նև

Գործ. Լըլ-ոտ(օ)

"

Լըլ-ընթ—ոտ(օ)

Պար. Լըլա—լ

"

Լըլ-ընթ—լ

Կոչ. Լըլա—տ

Լըլա—ն—տ

Լըլ-ընթ—տ

Այսպես են հոլովվում՝ մառա-ա [մայր], ճնա-ա [ուղի, նանապարհ], Լա-ա [քույր], տոլա-ա [խոտ], Լոլոլա-ա [աղվիթ], մամ-ա [հայր], մոռ-ա [լեռ], մոռնա-ա [ծառ], Ըծծա-ա [սեպան], յնո-ա [քար], յնոյնո-ա [հող, երկիր, գյուղ], յնոնո-ա [պաղ], յնոնո-ա [մանուկ], Լոլոլա-ա [մեղք], մմա-ա [եղբայր], յնո-ա [մայն] և այլն:

բ) Նշեալ [ծով], Նօժըսա [բան, բառ] անունները և Նշեալ [ալ] շերտանունը սեռական և գործիական հօլովներում լուրհաւատութիւն են ի հալտ բերում այն ստատով, որ օ-ի վերջաւորումից հետո ոչ վանկարար շ-ն անմիջականորեն աուգրում է օ հօլովական ցուցչին, որի հետեանքով առաջանում է շօ, իսկ վերջինս ստորարար ջ նշանագրով է արտահայտւում. Նշես, Նօժըս, Նշես, Նշես, Նօժես, Նօժըստ, Նշեստ:

գ) Լաձա [վայր, օրհան] անունը հիմնականում ըն-ով հոգնակիւմ է գործածւում, որտեղ վերականգնւում է հզակիւմ կրած Ե-ն (Լաձեց-նօ): Այս Ե-ն պահպանվել է ըլծանք [անմարդարեակ վայր, անապատ] բառի մէջ:

դ) օ-հանց յլլեսնա [կեկեցի] և յլրոնա [հրեա] բառերի ձայնափոքը հնապէս հաշարմաններում չի վերջաւորւում [յլլեսնա, յլրոնա], բայց ուշ շրջանի հաշարմաններում այդ բառերը վերջաւորւում են. յլլեսնոնա, յլրոնոնա: Այսպիսին է նաև յլլեսնա [ցեհնն]: Լձմա. օմն յլլեսնաձա [այս կեկեցու] (Բոլնիսի արձանագր.) և յլլեսնոնա Նալլեմ-յլլո լալլա [կեկեցու հիմքերը գրեց, հիմնագրեց կեկեցիցին] (Դարձ):

ե) Լրոնա [գրոշ] և լճերա [խանդային գործվածք] բառերը, որոնք սերում են Լրոնայ-ից ու լճերայ-ից, չեն վերջաւորւում ձայնափոքը՝ Լրոնոնա, Լրոնոնոնա, լճերոնոնա, լճերոնոնոնա:

47. Ե-ամանց միւլքերով անուններ: Ե-անանց հասարակ անունների հիմքի վերջաւորումը վերջաւորւում է սեռական, ուղեորական և գործիական հօլովներում: Ինչ վերաբերում է ըն-ով հոգնակին, ապա այստեղ անունը կարող է և՛ վերջաւորւել, և՛ ոչ: Բայց այդ, պետք է հիշենք, որ անվանական հօլովում Ե-ի և օ-ի միացումը (յձ) սովորաբար աւելի է Մ: Հօլովան օրինակ. Յլլեց-ա:

Նզակի		Հոգնակի
Ուղղ. Յլլեց [Թագափոք, արքա]	—	Յլլեց—ը [Թագափոքներ, արքաներ]
Անվ. Յլլեց—ա, Յլլեց	Յլլեց—Ե—օ [Թագափոքներ]	Յլլեց—ը—օ
Պատմ. Յլլեց—ձան	Յլլեց—տա	Յլլեց—ը—ձան
Տրակ. Յլլեց—Ն(օ)	"	Յլլեց—ը—Ն(օ)
Սևա. Յլլեց—Ն(օ)	"	Յլլեց—ը—Ն(օ)
Ուղեոր. Յլլեց—Ն(օ)	"	Յլլեց—ը—Ն(օ)
Դործ. Յլլեց—Ն(օ)	"	Յլլեց—ը—Ն(օ)
Պարագ. Յլլեց—Լ	"	Յլլեց—ը—Լ
Կոշ. Յլլեց—Օ	Յլլեց—Ե—Օ	Յլլեց—ը—Օ

Ալայնա են հուլովում՝ ձեռք-ա (ձեռք) [չորթ], ձեռք-ա (ձեռք) [չորս, զարպատ], լըլը-ա (լըլ) [օր], տորնդ-ա (տորն) [թոնիր, վասարան], յլըլը-ա (յլըլ) [վեժ, մայր], մեղեղ-ա (մեղեղ) [խագափոր, արքա], մեղ-ա (մեղ) [անտես, ծառայապետ, հազարապետ], մոմօղը-ա (մոմօղ) [աշակերտ, սան], լալընալը-ա (լալընալ) [խաղողի այգի], լալընը-ա (լալընը) [մաքատուն], լալարդ-ա (լալար) [գերեզման, դամբարան], լալընց-ա (լալընց) [անհեղձք, գանձ, գանձարան, շահմարան], լալընը-ա (լալընը) [գանձ, դին, վարձ], լալըն-ա (լալըն) [զործ], լալըն-ա (լալըն) [գիշեր], ժը-ա (ժը) [ատար, որդի], ձըլըմօղը-ա (ձըլըմօղ) [տիրակալ, իշխանապետ] և այլն:

ա) Նրկու և այլնի վանկանի հիմքեր ունեցող բառերի մեջ ընդ-ով հոգնակիում հաճախ հիմքի վերջահանգ ը-ն վերջատվում է. մեղեղնի (մեղեղնի) [արքաներ], ձընեղնի (ձընեղնի) [նմուզներ], լալընեղնի (լալընեղնի) [գիշերներ] և այլն:

բ) Սևասկան, ուղեորական ու գործիական հուլովներում ինքնատիպություն են դրսևորում ծըլը-ա (ծըլ) [գերի] և տոլը-ա (տոլ) [ամիս] բառերը: ը-ի վերջատումից հետո ոչ վանկարար ը-ն անմիջականորեն ազդվում է հուլովական ցուցիչների օ մալնափորն, և ը-ն միասին ապին է Յ. լըլըտա, տոլըտա, տոլըտա:

գ) Մոմօղը [աշակերտ, սան] բառի ինքնատիպությունն այն է, որ վերջահանգի վերջատման հետ միասին կարող է նաև ամփոփվել. մոմօղնե՛ս և մոմօղնե՛ս: Չամփոփված հուլովաններն այնպիսի հաճախապես են:

ՃՏ. Զվերջատվող անուհներ: Զվերջատվող անունների թվին են պատկանում այն բառերը, որոնց հիմքի վերջում սակա է օ կամ վանկարար ը: Այս անունների հուլովման առանձնահատկությունն այն է, որ սեռական, ուղղական ու գործիական հուլովներում հուլովական ցուցիչների մալնափորը թուլանում է և կորցնում վանկարարությունը. մյարու՛ս, մյարու՛ս, մյարու՛ս, մյարու՛ս, մյարու՛ս [ստինք]: Հուլովման օրինակ՝ մյարու՛ս [ազրուր]:

Նգակի

Հոգնակի

Ուղղ. մյարու [ազրուր]	—	մյարու—ըն [ազրուրներ]
Անվ. մյարու—ա	մյարու—ն—օ	մյարու—ըն—օ
	[ազրուրներ]	
Պատմ. մյարու—ման	մյարու—տ—օ	մյարու—ըն—ման
Տրակ. մյարու—ն(օ)	"	մյարու—ըն—ն(օ)
Սեռ. մյարու—ս(օ)	"	մյարու—ըն—ս(օ)
Ուղեոր. մյարու—սա	"	մյարու—ըն—օտ(օ)

Գործ. წყარო — օ(օ)	"	წყარო — ց — օ(օ)
Պար. წყարո — լ	"	წყარო — ց — լ
Կուչ. წყարո — օ	წყարո — ֆ — օ	წყարո — ց — օ

Անպեղև են հուլիսի մ օրերու-ա [գգամ], Նաբիլու-ա [բարունակ. ուս], ճեմու-ա [համ], քեռ-ա [բակ, գալիթ, սրահ], քրժու-ա [կրկի, տանիք], քալու-ա [կալ, կալատեղ], քրո-ա [ցուլ], օլքրո-ա [սակի], րժու-ա [ուս], Լամբլեղու-ա [արքայաթևան, թագադիրաթևան], Լամբու-ա [տնտեսաթևան], Լամբարու-ա [տիեզերք, ամրոթևան, հենարան], Լամբլեղու-ա [հաս], Լոժեղու-ա [չերմոթևան], Լոժու-ա [նլթ], Լու-ա [կապ], լըժանու-ա [անսարգարանի վալր, անսպաս], լըժու-ա [անսպաս, անսպեն], լըժեղու-ա [անհավատ], Լըժու-ա [հյուսիս, հովանի, սպեր], Լըրու-ա [վարպետ, վարպետ, հյուսն], Լըր-ա [հորթ] և այլն:

Բացառությամբ է կազմում լըժու [գինի] բառը, որը սեռական, ուղեորական և պարագայական հուլիսերում վերջապետում է՝ լըժուս, լըժուս:

Կուչական հուլիսում երկու օ-երի միջև կարող է լ չ հավելվել. լըժ-ու-օ, լըժեղ-ու-օ: Հուլիսի մասի՝ քրո-ա [խուլ].

Նգակի

		Նոգակի
Ապգ. քրո [խուլ]	—	քրո — ց (խուլք)
Անպ. քրո — օ	քրո — ֆ — օ [խուլք]	քրո — ց — օ
Պար. քրո — ման	քրո — օ	քրո — ց — ման
Տրակ. քրո — օ(օ)	"	քրո — ց — օ(օ)
Սև. քրո — ձ(ձ)	"	քրո — ց — օ(ձ)
Ազգեր. քրո — օս	"	քրո — ց — օս
Գործ. քրո — օ(օ)	"	քրո — ց — օ(օ)
Պար. քրո — լ	"	քրո — ց — լ
Կուչ. քրո — օ	քրո — ֆ — օ	քրո — ց — օ

Մանրութիւն: լը-անանգ միտանի բառերում երբեմն լը-ից հետո լ չ հավելվում, որով նրանք գառնում են բազմապատկեր. լըժ-օ [բու]- լըժ-օ [կգ, ցուլ], լըժ-օ [կգ], քրոժ-օ [խուլ] և այլն: լըժուսօտը, լըժ, օս լըժուսօտը և այլն:

49. Ոչ վանկարար լը-անանգ միտքերով հասարակ անուններ:

Ոչ վանկարար լը-անանգ հիմքերով անունները առանձնապես կու- թևան են գրեցողում առ հուլիսերում, որոնք օ, օս հուլիսական ցուցիչ- ներ ունեն, այսինքն՝ անվանականում, սեռականում և

գործիականում: Առանձնահատուկթյունն ի հայտ է գալիս այն պատճառով, որ ոչ վանկարար լինելու հաջորդող օ-ի հետ միանալով՝ տալիս է չ: Հոլովման օրինակ՝ նաժ [հզենի]:

Յզակի	Հոգնակի	Հոգնակի
Ուղղ. նաժ	—	նաժ—ըն [հզենիներ]
Անվ. նաժ—ո, նաժ	նաժ—ն—ո [հզենիներ]	նաժ—ըն—ո
Պատմ. նաժ—ման	նաժ—տ—ա	նաժ—ըն—ման
Տրակ. նաժ—և(ա)	"	նաժ—ըն—և(ա)
Սև. նաժ—ոս(ա), նաժնա	"	նաժ—ըն—ոս(ա)
Ուղևոր. նաժ—ոսա, նաժնա	"	նաժ—ըն—ոսա
Գործ. նաժ—օտ(ա), նաժտ(ա)	"	նաժ—ըն—օտ(ա)
Պար. նաժ—ալ	"	նաժ—ըն—ալ
Կոչ. նաժ—ու	նաժ—ն—ու	նաժ—ըն—ու

Քերված ձևերում լինում են մեծապես ոչ վանկարար է:

Արտիկա են հոլովվում նաև՝ Նորվեյք [բլուր], Լառ [արք], Թագ [մուկ], Են [բազ], Կոչ [ափսոսակ], Լեյք [կուրյուն], Լեյք [թուզ], Մոլոգ [մանանի], Մոլոգ [մուզ], Նեկտր [փուզ, սրինգ], Կոչ [թիվ, քանակ], Կոչ [քղանցք], Կոչ [քար, կարագ], Լեյք [մուտ], Մեյք [կենտրոն], Կոչ [ուր], Կոչ [քի, մկան], Կոչ [քղթա] և այլն:

Նման անունները կոչականում կարող են կորցնել հիմքային վերջահանգը. Մոլոգ—Մոլո, Լեյք—Լեյ, Կոչ [փոխանակ՝ Մոլո, Լեյ]:

50. Հավաքական անունների ուղղված: Հոգնակի թվով են գործածվում որևէ համաքանակյուն արտահայտող անունները (օր.՝ Քաղաք [Պոլսի հետաքյներ, պոլսականներ]), ինչպես նաև ստանց լա կապի բարդված անունները (օր.՝ Երև—Վան [կեն-ամուսիններ]):

Անվ. Քաղաք	Երև—Վան	Մամ—Լեյ
Պատմ. Քաղաք	Երև—Վան	Մամ—Լեյ
Տրակ. "	"	"
Սև. "	"	"
Գործ. "	"	"
Պար. "	"	"
Կոչ. Քաղաք	Երև—Վան	Մամ—Լեյ

Ինչպես նաև Մամ—Լեյ լինում է ինչպես ինքնուրույն, այնպես էլ ինչպես կապի բարդված (օր.՝ Քաղաք [Պոլսի հետաքյներ, պոլսականներ]), ինչպես նաև ստանց լա կապի բարդված անունները (օր.՝ Երև—Վան [կեն-ամուսիններ]):

51. Բացառականը თ-ով հიგნასკლით:

Քանի որ *თა* ქերჯადიროւթլուն *თხեցიց* *անունները* *հათակ* *չեն* *արտահայտում* *գործիական* *հილიქի* *ჭონხეჭიან*, *თათი* *հին* *ქრავებრხნომ* *რացთական* *հილიქი* *ჭონხეჭიქი* *არտահայտման* *համար* *սկახე* *են* *აქხეაგნენ* *ით* *ქერჯადიროւթლუნ*. *არასადა* *ანგელოზთაათ* *იწყო*, *არამედ* *ნათესავისაგან* *აბრაჰამისა* *იწყო* [*Քանգի* *იչ* *երբեք* *գրჩხუთակաց* *բուն* *հარկանե*, *აჲ* *გყადასկენ* *Աբრაჰამო* *բուն* *հარკანե*] (*Եբր. Բ, 16*):

Ալայիսին *է* *ნას*՝ *შვინველთაათ*(*გან*) *ვიდრე* *საცხოვართადმდე* [*Ի* *ქიչნიց* *և* *լամხնաց* *անասნიց*] (*Ղև. Է, 26*). *ესე* *ნეტარი* *მამა* *ჩუენი* *იოვანე* *ყო* *ნათესავით* *ქართველი*, *შვინველთა* *და* *პაპთაათ*(*გან*) *დიღებ-* *ული* *წარჩინებული* [*Ալ* *երանելի* *հալენ* *მեր* *Իოქանեն* *եր* *აղყოթլամ* *ქրავიց*, *ძნოչներից* *և* *պაպերից* *ქათაქორ* *և* *նչանայორ*] (*Վարք* *Հով.* *և* *Տիթ.*): *նման* *ძხեր* *բაქական* *ჯათ* *կან* *«Լնძինայორ»-ით*. *თუალთა-* (*ა*) *თ* *ერემლი* *გისტყვი* [*Ագբჩիցყ* *არყოնքნեր* *են* *հითომ*] (*129, 3*) *აჲն*:

52. Հათուկ անունների ჩლიქლით:

Անձნանունների *հილიქմანը* *բნորი* *են* *მի* *განի* *ჯირահათლი-* *թլուններ:*

ა) *Երեք* *հილიქ* *იչ* *მի* *հილიქական* *ქերჯადიროւթլուն* *չեն* *սთանում:* *Ալ* *ქ* *հილიქներ* *են*՝ *անქանական*, *պատմողական* *և* *կոչական*, *ირიხეი* *անունները* *հիմքի* *ძლი* *են* *ხերկայանում:*

բ) *Տրական*, *սեռական* *և* *գործիական* *հილიქներում* *ა* *ամական* *չեն* *սთանում:*

գ) *Հոգնակի* *թիქ* *լունեն:*

Հილიქման *ორხსակներ.*

<i>Աղղ.</i> <i>დავით</i>	<i>მართა</i>	<i>ქელენე</i>
<i>Անქ.</i> " "	"	"
<i>Պատմ.</i> " "	"	"
<i>Տրակ.</i> <i>დავით—ს</i>	<i>მართა—ს</i>	<i>ქელენე—ს</i>
<i>Սև.</i> <i>დავით—ის</i>	<i>მართა—ას</i>	<i>ქელენე—ს</i>
<i>Աղևոր.</i> <i>დავით—ისა</i>	<i>მართა—ასა</i>	<i>ქელენე—სა</i>
<i>Գործ.</i> <i>დავით—ით</i>	<i>მართა—ათ</i>	<i>ქელენე—თ</i>
<i>Պար.</i> <i>დავით—ად</i>	<i>მართა—დ</i>	<i>ქელენე—დ</i>
<i>Կոչ.</i> <i>დავით</i>	<i>მართა</i>	<i>ქელენე</i>
<i>Աղղ.</i> <i>ქაბო</i>	<i>იესუ</i>	<i>ვიორგი</i>
<i>Անქ.</i> " "	"	"
<i>Պատմ.</i> " "	"	"

զերութենէն բարեկացւոց մինչև ի Քրիստոս՝ ազգք չորեքասանք] (Մատթ. Ա, 17C): Այսակը ճշգրտութիւնով ի քրիստոսով ի տակ նկատի է անված Պապիի և Քրիստոսի ժամանակը: Համանման է. ոչ ոք չի մտցնում ճշգրտութեամբ Գրքի մասին: [Եւ սկսեալ ի Մովսիսէ և լատինացի մարգարէիցն] (Ղուկ. ԻԳ, 27): Նման երևոյթ է նաև այստեղ՝ և մոլոպանց ողջ կառուցած ճշգրտութեամբ [Եւ ամեն զՄիստոս ի վանացն Կալիստոս լատինացի գաղտնորին] (Ղուկ. ԻԸ, 28): Միայն թէ ավելի զնկատի նկատի ունի ոչ թէ ժամանակը, այլ՝ անից (տուն, բակ): C-ի* մէջ ուղղակի նշված է. և մոլոպանց ողջ կառուցած ճշգրտութեամբ:

բ) Եւստիանոս Երանցի յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ: Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ: Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ: Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ:

գ) Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ: Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ: Եւստիանոսը յայտարարեց ի իր ճշգրտութեամբ, իսկ Նիսոսացիք կազմեցին ի իր ճշգրտութեամբ:

ՈՐՈՇԵՄԱ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հին վրացերենում անունը կարող է որոշակիանալ հոգով, հատկապէս նշալիքի և վարդի անուններով:

ՅԷ. Հոգավոր անունների միջոցով: Հոգավոր անունը հոգովապահան է, չունի ուղղական և կոչական: Տեսականորեն կարող է դործածվել նաև պարագայականով, բայց հոգավորեաց է: Հոգը սովորաբար հաշորդում է անվանը:

Նգակի	Հոգնակի	Հոգնակի
Անվ. յապ յեց [այս մարդը]	յապ յեց [այս մարդիկ]	յապ յեց [այս մարդիկ]
Գառմ. յապն աման	յապտ աման	յապն աման

* C-ն Ավետարանի վրացական ճշգրտութեամբ չի ընդգրկվում: Այդտեղ ավետարանի (897 թ.), յուրիչն է. (ՅԷԳ.):

<i>Տրակ.</i> յաւսն ամեն	"	"	յաւցննա ամեն
<i>Սևո.</i> յաւսն ամեն	"	"	յաւցննա ամեն
<i>Ուղև.</i> յաւսն ամենս	"	"	յաւցննոս ամենս
<i>Գործ.</i> յաւտոս անոտ	"	"	յաւցննոտ անոտ

Տգակի	Ուղմակի	Ուղմակի
<i>Անվ.</i> յաւո ընն (<i>այլ մարդը</i>)	յաւոն ընն (<i>այլ մարդիկ</i>)	յաւոն ընն (<i>այլ մարդիկ</i>)
<i>Գատմ.</i> յաւման թագան	յաւտո թագոտ	յաւցննան թագան
<i>Տրակ.</i> յաւսն թագան	"	յաւցննա թագան
<i>Սևո.</i> յաւոսն թագան	"	յաւցննոսն թագան
<i>Ուղև.</i> յաւսն թագանս	"	յաւցննոսն թագանս
<i>Գործ.</i> յաւտոսն թագոտ	"	յաւցննոտսն թագոտ

Տգակի	Ղոցմակի	Ղոցմակի
<i>Անվ.</i> յաւո ոցո (<i>այն մարդը</i>)	յաւոն ոցո <i>այն մարդիկ</i>)	յաւոն ոցո (<i>այն մարդիկ</i>)
<i>Գատմ.</i> յաւման թան	յաւտոսն թան	յաւցննան թան
<i>Տրակ.</i> յաւսն թան	"	յաւցննա թան
<i>Սևո.</i> յաւոսն թան	"	յաւցննոսն թան
<i>Ուղև.</i> յաւսն թանս	"	յաւցննոսն թանս
<i>Գործ.</i> յաւտոսն թան	"	յաւցննոտսն թան

Բերլամ օրինակներէց ակնհայտ է. որ հոգի ձեռ հոգնակի թվի անվանականում հաւն է, ինչ որ կզակիի անվանականում (ըստ, ընթ, ոցո), իսկ անուններէ ընթ-ով հոգնակիի հոլովներում հոգը հաւն է, ինչ որ կզակի թվի համապատասխան հոլովներում:

Նախադիքի ուղ: Հոգը ստիարար հաւորդոտ է անվանը, սակայն կիս անվանը որոշիչ է նախորդում, այստ հոգը կս անգափոխում է առաջ, ցոյցով ոցո կոլտի լորընսնա [խոցերի ոցը այն հատը], ցոյցովման ման կոլտման լորընսնաման, [խոցերի ոցը այն հատն] ցոյցովնա ման կոլտնա լորընսնան [խոցերի ոցը այն հատն] կ այն:

Յ. Հասկանչային որոշիչ: Հասկանչային որոշիչ կարող են լինել անվանը, թվանը, գերանունը կ գերբայը:

Ածականը՝ որոշիչ. Օրինակ՝ թտա մալալ [բարձր էն]

Տգակի	Ուղմակի	Ուղմակի
<i>Ուղղ.</i> թտա մալալ [բարձր էն]	—	թտոն մալալ

მსყ. შთაა შალალი	შთანო შალალნი [რარბრ ტანხერ]	შთები შალლები
ჟათმ. შთამან შალალშან	შთათა შალალთა	შთებშან შალლებშან
სრასქ. შთასა შალალსა	" "	შთებსა შალლებსა
შხთ. შთის(ა) შალლის(ა)	" "	შთების(ა) შალლებ- ის(ა)
მაცხ. შთისა შალლისა	" "	შთებისა შალლებისა
ჭირბ. შთითა შალლითა	" "	შთებითა შალლებითა
ჭარ. შთად შალლად	" "	შთებად შალლებად
ჭიჯ. შთაო შალლოთ	შთანო შალალნო	შთებო შალლებო

შნ. *ღაროე ირეჯიქ: ირეჯიქ ანთონე ახიასკან ზოციოქ & ვრიომ (სეკსი ღამ ზიენასქი ქვიომ) & თაყა ზამთბაყნომ & ირეჯაქი ზნა' ესთ ზოციქი შთანომ სნე ირეჯიქი ღრქნასქი ზოციომ' ახიასკან-ოცეფასკან, ახიასკან-ანთონასკან, ახიასკან-აყათიფასკან, ახიასკან-არაქონ & თქნა*

	სეკსი	ღიფნასქი	ღიფნასქი
მ.ოცე. საბლ ძელისა (ქარას თონ)		—	სახლებ ძელის(ა) [ქარას თონერ]
მსყ. საბლი ძელისაჲ	სახლნი ძელისანი (ქარას თონერ)		სახლები ძელისაჲ
ჟათმ. საბლშან ძელისაშან	სახლთა ძელისათა		სახლებშან ძელისაშან
სრასქ. საბლსა ძელისასა	" "		სახლებსა ძელისასა
შხთ. საბლისა ძელისაჲსა	" "		სახლებისა ძელისაჲსა
მაცხ. " " " "	" "		" " " "
ჭირბ. საბლითა ძელისაჲთა	" "		სახლებითა ძელისაჲთა
ჭარ. საბლად ძელისა	" "		სახლებად ძელისა
ჭიჯ. საბლო ძელისათ	სახლნო ძელისანო		სახლებო ძელისათ

მაცეფასკანთომ ხრქიჲ ძს & ზნარაქირ' ზნაყოქნ (სახლ ძელის) & ზნთაყოქი (სახლ ძელისა):

*ჭარაოჯაქასკან ზოციომ ქაროე ანთონე ღნჯანარაოქნი ექ ზამა-
დაქნომ ირეჯაქი ზნა, ჟანქ ირ იქარაოჯაქასკანქ დ-ზ ძაყოქომ ღაყო
& (და), ღასქ ირეჯიქნ თ ირეჯაქლ ძსქ ღაყო აქარქ თნზნანთ ეამი მქისაჲ
(ზნაქ ძამანასქ), ეამშან მქისაშან, ეამსა მქისასა, რაყო' ეამბდღე მქისა*

მსყ. სახლნი შშათა ჩემთანი [ქმ სეფორნხერქ თნხერღ]
ჟათმ. სახლთა " ჩემთაშან
სრასქ. სახლთა " ჩემთასა

Սևո. սաօլտա = իցմտաևս

Կոչ. սաօլնո = իցմտանո

Այստեղից երևում է, որ եթև որոշիչը տ-ով հոգնակիով է ե իր որոշիչն ունի, այս վերջինն ստանում է նվազի թիվ վերջավորություն: Եթև որոշիչն ունի սեռական հարվածնիով դրված իր որոշիչը, ապա այս վերջինս համածայնում է հ' իր որոշյալի հետ (ստանում է սեռական հարվալի ցույցը), ե' թև առաջին որոշյալի հետ (հարվալով ա թիվով), այսինքն՝ ստանում ենք նսակի հարված, օրինակ.

Նվազի

Անվ. սարժյւլ—օ Ելաց—նս Բլլլլլլլ—նս—ևս—ա (ազաի կաշվից գալի)

Պատմ. սարժյւլ—ման Ելաց—նս Բլլլլլլլ—նս—ևս—ման

Տրակ. սարժյւլ—նս " Բլլլլլլլ—նս—ևս—նս

Սևո. սարժյւլ—նս " Բլլլլլլլ—նս—ևս—ևս

Գործ. սարժյւլ—ոտա " Բլլլլլլլ—նս—ևս—աոտ

Կոչ. սարժյւլ—ո " Բլլլլլլլ—նս—ևս—ո

Հոգնակի

Նվ. սարժյւլ—ն—օ Ելաց—նս Բլլլլլլլ—նս—ևս—ն—օ

Պատմ. սարժյւլ—տա " Բլլլլլլլ—նս—ևս—տա

Տրակ. " " " "

Սևո. " " " "

Գործ. " " " "

Կոչ. սարժյւլ—ն—օ " Բլլլլլլլ—նս—ևս—ն—օ

57. Ածական անուններ: Ածական անունը հարվածան ստուգիով ողնչով չի տարբերվում գոյական անունից: Ի տարբերություն գոյականի, սակայն, այն ունի համեմատության աստիճանացույց ձևեր (§ 80):

58. Թվական անուններ: Քանակական թվականների բոլոր հիմքերը բացի ութից ե իննից, դադարաչափաբան են. ցրտ—օ [մեկ], օր—օ [երկու], կամ—օ [երեք], օտե—օ [չորս], շտ—օ [հինգ], մշտ—օ [վեց], մշլ—օ [յոթ], ըրա—ա [ութ], ցերա [խը], ատ—օ [ասս], ատերտեմետ—օ [ասանակ], ատորմետ—օ [ասաներկու], ատս(մ)մետ—օ [ասաներեք], ատտեմետ—օ [ասանչորս], ատշտեմետ—օ [ասանհինգ], ատշլմետ—օ [ասանյոթ], ատրամետ—օ [ասանութ], ատցերամետ—օ [ասանինը], օլ—օ [ցասն], օրմեօլ—օ [ցասասոն], ցրգասն—օ (օրմեօլցլատ—օ) [հիսոն], կամօլ—օ (կամմեօլ) [վաթսան],

ოთხმეოც — ი [აქსაან], ას — ი [ზარქორ], ას და ერთი [ზარქორ & ძხკ], ას და ორი [ზარქორ & ხრქო], ორას — ი [ხრქორქორ], ათას-ი [ზაყარ], ბევრ — ი [ქორ — 10000].

რასაქან ქალქანნხერ, პირველი [ათაჯინ], მეორე [ხრქორქორ], მესამე [ხრქორქორ] & აქუნ პირველი, რაქვ' მეოცდაერთე, ოცდამეორე [ქათანახხხრქორქორ];

მეორე-ქ [ხრქორქორქორ] ქორქორქინ ზანთი ვერძობიქომ & „ერთი იგი“ ჸამ „ერთი“: მან ვანირობა (ველი) და ქვალად მოგვო ვითარქა ერთი იგი [ზა დგხთე (გძინ) & ხეგ იეჯ ხრქო ვძხან] (შაოქ. ძწ, 13), ერთსა მას ნავსა [ხრქორქორ ზაქომ] (ჯოქ. წ, 7); *ქნეჯანხროყნა, ხრქო ხრქორქორ მათინ & ქოაქე, & ერთი-ნ (ქამ“ ერთი იგი-ნ) ხრქო ანეჯამ & ვერძობიქომ, ათაჯინ ერთი-ნ (ქამ“ ათაჯინ ერთი იგი-ნ) ძხკ & ზჯანახქომ, ქოქ ხრქორქორ ერთი-ნ (ქამ“ ხრქორქორ ერთი იგი-ნ) ხრქორქორ (ქოქორქორ). არავენ მონამან შექქლოს ორთა უქვალთა მონებად, რანეთუ ერთი მოიქქლოს და ერთი შეიქქაროს, ანუ ერთსა აღიღებდეს და ერთი შექქარქ-ყოს [იქ იე ქორქ ხრქოყ ახრანე ძათაქინ. ვქ ხქქ ვძინ ათიქე, ვძხან აქრქ. ჸამ ვძინ“ მხბორქე, & ვძხან ვრჯამარქიქე] (ჯოქ. ძქ, 13C); ორნი ღქქიღენ ღქქილსა: ერთი იგი წარიტაცოს და რთი იგი დაშთეს [ქქქ ხექეჯინ ხრქო“ აეჯი ქ მქათინ, მქინ“ აეჯი & მქანს ქოეჯი] (ჯოქ. ძქ, 55C); ზოგი & ქერქო რათხერ ზჯანახქომ ხს ხს. მიგქე შენ ვიღრე ზოგადმე სამეუქვოსსა ჩემისა [ათე ვხე“ მქინ & ვქქა ქოეჯარქქხან ქინი] (შორქ. ჰ, 23); ორ წყრთა და ქერქო სიერქქ მისი [ხრქო ჸანეჯინ ო ჸნ & ზრას ქანოქქორქორ];*

ჯოქომან ათომიქ ქქალქან ანთონღ იქნეიქ ქი თარქერქომ ვიქ-ქან ანთინქე;

ფერადიოხსერ

59. ანანსაქან ვერანოქინხერ: მე [ხს], შენ [იო], ჩვენ [მხნქ]. ოქქენ [იოქ] ვერანთინხერ ეხს ზოქიქომ; შრანეჯე მე-ნ ახიოქ-ნთამ ქორქორქინქომ & ჩემ-იქ“ ჩემოქს [ქნძ ზამარ], ჩემვან [ქნძინქე]; შრანეჯე ხს ჸაქომქომ ჩემ-ი [ქმ], შენ-ი [ქო]. ჩვენ-ი [მხრ], ოქქენ- [ძხრ] ათაეჯიქან ვერანთინხერ; ხრქ ზარქ & ქინთამ ზოქიქიქ მე ვერანთინ, ზრან ქორქორქინქომ & ჩემ-ღ. ჩემ უღორსისაგან [ქნძინქე“ ანარ-ქანქე], ჩემ უღორსსა ზედა [ქნძ“ ანარქმანქა, ქოქ], ნუ სტირთ ჩემ ზედა, არამეღ ვიხაროღენ [მქ ქეჯე ქმ ქოქ, აქქ ოქრქათეჯიქ] (ქოქ).

ըվմեն ֆորհիլը սրճուլու սիտըլուտա իցիմ զլաձալուտա [կղեր հնազանց լիովին իմ' նվաստիս խոսքերին] (Մանձթ.): լիովինըս արև իցիմս [հզորացուն է, քան զիս] (Մատթ. Գ, 11): իցիմս Ֆիլիսթուլու [զկնին իմ] (Մատթ. Գ, 11):

Ուղևորական. իցիմ, Ֆենլա, միս (մասնա միմարտ) (Ա Կորնթ. ԺԳ, 4), (ուչ շրջանի հուշարձաններում միսլա), իցիմա մոմարտ, իլլենլա մոմարտ, Ֆենլա միմարտ, տլլլենլա միմարտ, մատա, միմարտ (ուչ շրջանի հուշարձաններում մատլա միմարտ):

Մասցական ձևերը գիտարժևում են հաս ալլ անձնական զերանունների. շեքոլենլետ միս տանա ժալուսալան լմրտուսա տլլլենլուտրտ [կնիցանի լիցաք ընց նմա զորութեամբն աստուլ] (Բ Կորնթ. ԺԳ, 4): լլլինարլես տլլլլենլա [լլաալ քան զձեզ] (Մատթ. Ա, 12): լլլլրուլս ամատսա կնլլա մլլենլա արա արև [մեծ քան զսոսա ալլ պատարեան ոչ զուլ] (Մատթ. ԺԲ, 31):

60. Մուցական ղերանուններն են՝ յեղ, յեց, յց, որոնք կրկու հիմք են հանդիս բերում՝ մեկը անվանականի և կրկնորդը՝ մնացած հուլովների համար: Մուցական ղերանունները չունեն ուղղական և կուլական հուլովներ:

Նզակի

Հոգնակի

Անվ. յեղ	յեց	յց	յեղ-ո	յեց-ո	յց-ո
[ալս, սա]	[ալց, զա]	[ալն, հա]	[որանք]	[զրանք]	[նրանք]
Պատմ. ամ-ն	մալ-ն	մա-ն	ամ-տ	մալ-տ	մա-տ
Տրակ. ամ-ն	մալ-ն	մա-ն	"	"	"
Սևո. ամ-ն	մալ-ն	մ-ն	"	"	"
Ուղև. ամ-ն	մալ-ն	մ-ն	ամ-տա	մալ-տա	մա-տա
Գործ. ամ-ոտ	մալ-ոտ	մ-ոտ			
Պար. ամ-լ	մալ-լ	մա-լ			

Բերված օրինակներին կրկում է, որ պատմողական հուլովի ցուցիչը Ե-ն է. ամ-ն, մալ-ն, մա-ն:

61. Հարցական և անորոշ ղերանուններ. յոն [ոլ], րա [խչ], յոնն [ոմն], րամն [խչ-որ, իմն]:

Նզակի	Հոգնակի	Նզակի	Հոգնակի
Անվ. յո-ն [ոլ]	յո-ն [ոլքեր]	յոնն [ոմն]	յոնն [ոմանք]
Պատմ. յո-ն	յո-լ	յոնն	յոլլոլլ
Տրակ. յո-ն	յո-լ	յոնն	յոլլոլլ
Սևո. յո-ն(լան)	յո-լ(լան)	յոն(լան)ն	յոլլ(լան)ն

მღკ. ვი-სა ვი-ვთა ვისამე ვიეთამე
 ვისა მსგავს არს [თმ ზმან ლ] (ჯოკ. ძ. 9, 18):

ნ-ს აყათამოვასთან ზოციქ წიგნებს (ვი-ნ), თსაყან თს აყათამო-
 ვასთანს ანგის ლ ანაქანასთანს:

ვინ ლ ვინმე-ს ზოგნასქს ქქქს ანაქანასთან ზოციქომ ზანგის ლს რსრომ
 ზოცს მსსსსს, ქსს ზეასქს ქქქომ, ვინ არს, რომელმან გცა შენ [მ'ქ ლ' ირ
 ლზარს ვებს] (შათქ. 1, 2, 68), ვინ არიან, რომელთა არა მრწმენს
 [ქქ ლს იმანს ქ მსსს' ირ ივ ზაათთან] (ჯოკ. 2, 64C), მო-ვინმე-
 უჭდა მას კაცი ვროთი [მათოვსაქ იმს თს ზა] (შათქ. ძ. 16), მო-
 ინმე-უჭდეს იესუსი ფარსველნი [ქ ზმქს თსორ მათთან იმანს ქა-
 რსსსსს' ლ თსსს ვსა] (ჯოკ. ძ. 9, 31):

ვინ-ქ ზმან ლს ზოციქომ არავენ [ივ ივ], ნუვენ- [მქ ივ], ვიეთ-
 მე-ქს [იმანს] კაქქქს ლ ვიეთიმე [იმანს] ათავსასთან ვერანთანს:
 ჩუელებდა არს ვიეთიმე [იოქს თსორ ლს იმანს] * [ქრ, ძ. 25]:

მსქ. რაა	[ქსს]	რამე [ქსს—ორ, ქსს]
შათქ. —	—	—
შრსქ. რასა, რას		რასამე, რასმე
შსა. რასსა		რასსამე
შორქ. რაათა, რაათ		რაათამე
შარ. რად		რადმე

რან აყათამოვასთან ზოციქამსსსს ჯონს: მსზრამხეთქთან ვსაქქომ
 თსათსქ ზრან ქოქორქინომ ლ „რომელი“-ს [ორ]: რან ზოგნასქს ქქქ ლ
 ჯონს:

შსასთანს (რასსა) ლ თარავთასთანს (რად) ზოციქამსსსს ვორ-
 ძამქომ ლს რატომ [ქსს] რათი ზჯონთქომქომ. დედაკაცო, რასსა
 სტირ [ქსს ვო, ვს' ქას] (ჯოკ. 1, 13). დედაკაცო, რად სტირ (ზოც
 თსქომ. C): მქა ზოცს ქამათოქ ლ ვორძამქომ ზას რასსათსს-ვ:

ჯორარქრასთან ვერანთანსსსქს მსსსს ლს. რაა-ევს ვევ, რაა-ევს
 ჰევ, რაა-ივი ყო: რასა-ევს ვიქს, რასა-ევს იქს, რასა-ივი იქს:

ჯორარქრასთან ლს ზას რაა-ევს ლ რაა-ივი-ს რაა-ევ თსს ზას
 რამე [ქსს-ორ რან, ირს ლ რან] ქამათს. ნუვის რას უთბრომ [შქ'
 თსსს ქსს თსქს] (შარქ. მ, 44):

რად-ქ ირქინთქომ ლს ზოციქომ არარაა [ივ ქსს] ლ ნურად-ქ [მქ
 ქსს]:

* რათოვქს ქარქმანთქქინს ლ თოქორქქინს ლ იმანს:

სვასქი	ლიგნასქი
<i>მაცქ.</i> რაოდენ (რავდენ <i>ორჯაფი, ირგან, ხნჯგან</i>)	—
<i>მსაქ.</i> რაოდენი (რავდენი)	რაოდენი (რავდენი)
<i>ჟათაქ.</i> რაოდენმან (რავდენმან)	რაოდენთა (რავდენთა)
<i>სრასქ.</i> რაოდენსა (რავდენსა)	" "
<i>მსი.</i> რაოდენისა (რავდენისა)	" "
<i>ჟირბ.</i> რაოდენითა (რავდენითა)	" "
<i>ჟარ.</i> რაოდენად (რავდენად)	" "

სვასქი	ლიგნასქი	სვასქი	ლიგნასქი
<i>მაცქ.</i> რომელ <i>ორ, ირქ</i>	—	—	—
<i>მსაქ.</i> რომელი	რომელნი	რომელიმე	რომელნიმე
<i>ჟათაქ.</i> რომელმან	რომელთა	რომელმანმე	რომელთამე
<i>სრასქ.</i> რომელსა	"	რომელსამე	"
<i>მსი.</i> რომლისა	"	რომლისამე	"
<i>მაცქ.</i> რომლისა	"	რომლისამე	"
<i>ჟირბ.</i> რომლითა	"	რომლითამე	"
<i>ჟარ.</i> რომლად	"	რომლადმე	"

რომელთამე სცეს, რომელნიმე მოწყუნდეს, რომელთამე ქვაჲ დაკერიბეს
 [*ღიან თანჯიგენ, ღიან თაყანენ, ღიან გარქიბიგენ*] (*მთაბ, ხმ, 35*):

62. ჴარაქხასკან ეხონიონსი:

	სვასქი	
<i>მსაქ.</i> რომელი-ესე [<i>ირნ აქ</i>]	რომელი-ეგე [<i>ირნ აქ</i>]	რომელი-იგი [<i>ირნ აქ</i>]
<i>ჟათაქ.</i> რომელმან-ესე	რომელმან — ეგე	რომელმან — იგი
<i>სრასქ.</i> რომელსა — ესე	რომელსა — ეგე	რომელსა — იგი
<i>მსი.</i> რომლისა — ესე	რომლისა — ეგე	რომლისა — იგი
<i>ჟირბ.</i> რომლითა — ესე	რომლითა — ეგე	რომლითა — იგი

	ლიგნასქი	
<i>მსაქ.</i> რომელნი — ესე	რომელნი — ეგე	რომელნი — იგი
<i>ჟათაქ.</i> რომელთა — ესე	რომელთა — ეგე	რომელთა — იგი
<i>სრასქ.</i> " "	" "	" "
<i>მსი.</i> " "	" "	" "
<i>ჟირბ.</i> " "	" "	" "

რომელთა-იგი სძინავენ, ლამე სძინავენ, და რომელნი-იგი დაითრენიან, ლამე დაითრენიან [შე ირ նუნუნს' გიჯერს ნუნუნს, ხ ირ არრხუნუნს' გიჯერს არრხუნუნს] (M. P. ხ. ს, 7); განილუძიერ რომელსა-ეგე გძინავენ [ქაან ირილ ხ ააქ, არს ირ ნუნუნს, ხ ღანგუნსაყ ხ მხიხიყ...] (სქის. ს, 14);

ესე, ეგე, იგი მათხიქნსრე ღარიყ სს აქიყაყიქლ და მათხიქაიყორ ანთხუნსრქს. რომელ-ლა-იგი აქუნდეს, მო-ვე-ელის მას [სა ვორ თხიყქს' რარდგქ ხ ნამანქ] (M. P. ხ. ს, 12C); შიფორაქან ღ, ირ ანს აქიყაყიქლ სთაყრაიყორ ანქანდ; რომლისათუს-ესე [ქაანს ათაიქიქ] (სერ. P, 1); რომლისათუს-იგი [ქაანს ირილ] (M. P. ხ. ს, 15); ღაქ, U, 15); რომელთათუს-იგი [ქარიყ] (P. P. ხ. ს, 15), რომლისა თანა-იგი (M. P. ხ. ს, 15); ქუყუყანაჲ ეგე, რომელსა შინა-ეგე გძინავენ, შენ შიგეც [შეხიქიქიყ, ქორამ ვი ნუნუნს, ღსე თაყ ვეჲ] (შუნე, P, 13);

სეაქიქ	ღიგნსიქ
მაცე. რომელცა	—
მნაქ. რომელიცა	რომელნიცა
ჭათამ. რომელმანცა	რომელთაცა
სრასქ. რომელსაცა	"
მსა. რომლისაცა	"
მაცხ.	"
ჭირბ. რომლითაცა	"
ჭარ. რომლადცა	"

ჭათანდამ ღ ნოსს ღიქნსიქს ართანაქიქამ ღარარხროქანს მს რომელიცი-იგი, რომელმანცა-იგი ხ აქუნს;

ურთიერთას-ღ [მქამანე] ღსთაყა ღაჯარბანუნსრამ' ურთიერთარს, ღი ღიქიქიქამ;

ურთიერთ-ს ანს სრსე ღიქიქ. ათამ. ერთმან-ერთი: ლეყუთა ლომისათა დაუტევეს ერთმანერთი [ჭორქუნე ათიქამ ექსე ღამქანას] (მარ. P, 11), არასქ. ერთი-ერთისა, ახი. ერთი-ერთისა: ურთიერთას ერთი-ერთისათუს ზრუნვიდენ [ღამქანას ღიქაყუნს] (M. P. ხ. ს, 25), ჯერ-არს ერთი-ერთისა შიმართ თაყ-ყოფით ღერქიქია ბანაჲ [ჭათანს ღ მქამანე ათაიქიქიქ ითგხრე ექანსიქ] (მანამსა. მარხნა.); ამის ნუყე-შინისციემისა სიტყუასა ურთიერთას ეტყოდეს და ერთი-ერთსა უბრძანებდეს [M. P. ხ. ს, 120, 14]; ლოცვაჲ მათი ერთი-ერთისათუს იყო [სრანს ათიქიქე მქამანე ღამარ ღე] (ნთქს თხეჲამ, 120, 18);

63. ანგყარაყარბ ღხერანოხ: ანგყარაყარბ ღხერანოქანს ღხერ ღ ღათათ-

ուցան վերջածանցի ավելացումից հետո սովորաբար կորցնում են այդ լ-ն. Լըլը-ու [թուղ]—Լըլը-ուցան-ու [թղենի], Նաժ-ու [նղենի]—Նամ-ուցան-ու [նղենուս], Նըս-ու [սնխ]—Նըս-ուցան-ու [սնխի մշակման վայր] և այլն: Թեև և տալիս՝ ունեցողը, կրողը:

Միջլը-ու [աղեղ]—Միջլը-ուսան-ու [աղեղնալուր, աղեղակիր], Գար-ու [վահան]—Գար-ուսան-ու [վահանակիր], Լաճար-ու [նիղակ, տեղ]—Լաճար-ուսան-ու [նիղակալուր, տեղալուր], Գոճ-ու [քարձ, խարազն]—Գոճ-ուսան-ու [խարազնազգեստ, քրձազգեստ; արեղա], Յաճուց-ու [պատիվ]—Յաճու(ց)-ուսան-ու [պատվալուր, պատվական], Երտ-ու [բնու], Երտ-ուսան-ու [բարձրած, բնաւալուր, բնուակիր] և այլն: Յըլ-ից կազմված է ինչպես Յըլուցան-ու, այնպես էլ՝ Յըլ-ուսան-ու: Յըլուցանի նշանակում էր վարպետ, արհեստալուր, որն է արհեստի հետևող (օրինակ՝ քարգործ), իսկ Յըլուսան-ու՝ որն է պաշտոն ունեցող, պաշտոնյա, մեղալուր (օրինակ՝ վանքում տնայն):

Յըլ. Գըս-ու [քղանցք, փնջ] Գըսըլ-ըլ-ու [քղանցքալուր հագուստ], Կար-ու [գուտ]—Կար-ըլ-ու [գունանի], Նաճ-ու [պատկեր, կերպ]—Նաճ-ըլ-ու [պատկերալուր], Գրտըլ [թխ] Գրտըլ-ըլ-ու [թխալուր], Քոր-ու [վերնահարկ]—Քոր-ըլ-ու [վերնահարկանի տուն], Բաճ-ու [չղթա]—Բաճ-ըլ-ու [չղթաներով արգիլափակից] Գտ-ըլ-ու [տասփեղկեան] (Ելից, ԻԶ, 1). Երկր-ալուր-ըլ-ու [տիկնանք], Երտըլ-ըլ-ու [քառակողմ, խորանարդ], Յըլուսան մշակ-ըլ-ու [փղտակիր] և այլն:

Այսպես է կազմված նաև Մարազանըլ-ըլ-ու [թագակիր, թագալուր], իսկ Մարազանըլ-ու-ն (պարսկական ծագման բառ) նշանակում է թագ, րազըլենն ժլուրնն և մեղենն, րոմեղտա ըլընըս Մարազանըլնն տաճա մատտա [Քանիսը հզորներից և արքաններից, որոնք թագ ունեին իրենց գլխերին] (Մխն. Ճատրնա., 224, 3):

71. Ժխտողական անուններ: Ժխտողական անունները կազմված են լ-լուր և լ-ու նախածանց-վերջածանցների միջոցով: Մասնից ավելի հին է լ-լուր-ն, որը հիմքում ր ունեցող բառերի մեջ վերածված է լ-լու-ի: Լուր և ո վերջածանցները ամփոփում կամ վերջատում են բառահիմքը:

Լ-լուր (լ-լըլ). ժալ-ու [լու, կարողաթլուս]—Լ-լըլ-ու [անուծ, անկարող; տկար, հիվանդ (չակատակն է՝ ժալ-ըլ-ու [լուծից, կարող])], Յամ-լ-ու [կոշիկ]—Լ-լըլ-ու [անկոշիկ, ոտարորիկ], Նաճըլ [գեմք, կերպ]—Լ-լըլ-ու [անգեմ, աղեղ], Մմըլ [մաքուր, սուրբ]—Լ-լըլ-ու [անմաքուր, գաշտան], Երմ [համ]—Լ-լըլ-ու [անհամ], Երն-ըլ-ու [մաք, ինչ]—Լ-լըլ-ու [անմաք, անինչ] (Երնըլ-ից, հակա-

ტბელი-ის ვიყანა ვიყოქონ თნქ მ-არ-ი ძქვიყო ღაყაძამ მ-ტბე-არ-ი (ორაჲს ზქმ ზნქაყრქამ ლ' *ტბე-ი).

მ-ურ, მ-იურ: ღაბა [ყიყ, აქიან]-მ-ღაბ-ურ-ი ღამ მ-ღაბ-იურ-ი [ყიყაყი], აქიან ლ' ზის' მღაბიო: იყო ვინმე კაცი მღაბიოა [ყარ ამს ყიყაყი მარყ] (მანმქ.):

—ურ (თარნმანთქამრ' ულ). სომხ-ურ-ი [ზაქრხნ, ზაქსკან]. ქართ-ულ-ი [ქრავსხნ, ქრავსკან] (ზქმ ლ' *ქართ-ი, ირნ ლ' ქართ-ი ლ' აქი), ბერძ-ენ-ი [ზოქნ]—ბერძ-ულ-ი [ზონარხნ, ზონასკან]:

—წიერ: სწიერ-ი [ხრხე თარსკან, ირ' ხრხე] ნ ხეჯონე ქქ სანგაროამ, ირ სამ ზქმ ქმ ამქიქქი ზაქვიყო ი-ი აქანათოქ (აქი-ანე ზიქნ ხრქიქქნ ლ' ხეჯ ქამ-ს—ქმ-ღა-ამ):

73. ჳხრავსკან ანიღნხი: ჳხრავსკან თნიზხრქი თმანგქნხრნ ზნ ება ლ' ობა ჳხრავსკანგხრე ლ' სი-ე (სი-ო) ზაქანათნ-ე-ქრავსკანგქ: ება-ნ ლ' ობა-ნ ქარე ჳხრავსკანგხრნ ლ' (ებ-ა, ობ-ა):

—ება: კაც-ება-ა (კაც-ობა-ა) [მარეკოქიან], ღმრთე-ება-ა [ათ-ქამოქიან], სიწრფლ-ება-ა [ოქვიქიან, ანსიქიქიან], სითნ-ება-ა [ქაქიქიან, ათაქნიქიან], სარწმუნ-ება-ა [ზაქათ], ძლიერ-ება-ა [ქორიქიან], საუტრ-ება-ა [სხსქქ], მოქალაქ-ება-ა (მოქალაქობა) [ქრთინსიქიან, ჳაქაქაქაროქიან], სიწი-ება-ა [ქანქიქიან], მოქიქულ-ება-ა [ათაქნიქიან]: სიქიქიქი ღაყაძამქიან ძამანსქ ოე-ქ ძქნ ღარეე ლ' ე ღაქიქიქ' (ოე). სიწრფლ-ება, სიწი-ება, სი-თნ-ება ლ' აქნ:

—ობა: სერ-ობა-ა [რქქქ], მვე-ობა-ა [ყაქანოქიან, ქარხ-ნიქიან], მწიგნობრ-ობა-ა [ყაქიქიან, მათინსაყროქიან], მტერ-ობა-ა [ქნსამოქიან], მველრ-ობა-ა [ზსქქაყორ] ლ' აქნ:

სი-ე: ე ჳხრავსკანგქ ამქიქიქი ღამ ჳხრავსკან ლ' ანთნ: სი-ბერ-ე-ა [ძხროქიან], სი-წილ-ე-ა [ქარქიქიან], სი-ბნელ-ე-ა [მქიქიან, სიქარ; თხროქიან] სი-ბროტ-ე-ა [ქორათქიან; ჳაროქიან], ბრმა-ა [ქიქ]—სი-ბრმა-ე-ა [ქიქიქიან], ბრძენ-ი [ქმათიან]—სი-ბრძენ-ე-ა [ქმათიან], სი-ეღაბ-ე-ა [აქაათი-ქიან], სი-ვრლ-ე-ა [ათინსიქიან], სი-ვერავ-ე-ა [ზსქიქიან, იქ-ათარქიქიან], ერ-ე-ი [ღნგარამს, ჳქნ]—სი-ვრ-ე-ა [ქნიქი-ქიან], სი-ლალ-ე-ა [ზანგენიქიან, ამქარათქიან], მართლ-ი [არეარ, ჳქარქიან]—სი-მართლ-ე-ა [არეაროქიან, ჳქარათი-ქიან], ღრმა-ა [ქორ]—სი-ღრმა-ე-ა [ქორიქიან], სი-ურმა-ე-ა [მან-ქიქიან], სი-შავ-ე-ა [სიქიქიან], სი-წილ-ე-ა [აროქიან]:

ზაქნი ღაქარამანხრით ე-ა-ი ქიქარხნ თქორაროქ ყრქამ ლ' მ: სიმრავლმ [ქაქამქიან], სივრცმ [ქანიქიან] ლ' აქნ:

79. **ჩოლაჯათა ქაქიხი ანონსხე:** *ჩოლაჯათ ქაქიხი ანონსხე* აბანყვან ზამარ გორბადქომ է -ნარ ქერჯადანყე. ეკალ-ო [ქოჯ, თათასქ]—ეკლ-ნარ-ო [ქვანთყ, ქვასათან], ძებჳ (ძებჳ-ო) [გრეხნი, აქკა]—ძებჳ-ნარ-ო [გრეგანთყ], ფიჳჳ-ო [ხონი]—ფიჳჳ-ნარ-ო [ხონთ ანთათა]:

80. **საოქინანყოიყ ანონსხე.** *საოქინანყოიყ ანონსხე* რხს ქრანერხნთამ სრქითან ხს' გრახან ს გერაგრახან, არმათთახან ანთ-ხე ზამარქომ է გრახან, ხსქ აბანყვალქ' გერაგრახან:

გრეგრახან ათოქინანთ აბანყხიქ აქვრნახან ჳრჯანთამ უ-ქს ქერჯადანყხ ჳრ, ხსქ *ხათოყაქომ* ჳრთ აქვრგხექამ ძხქ უ-ქს. მჳრბ-ო—უ-მჳრბ-ქს-ო (უ-მჳრბ-ქს-ო) [ქაქ, აქხიქ ქაქ] ქერჯადანყხ ქ ქ-ნახიქ ჳ ამქოქხიქ ჳომ ქერჯათხიქ არმათთახან რათი ჳქამჳ. აბალ-ო [ხორ]—უ-აბლ-ქს-ო (-ქს-ო) [აქხიქ ხორ], მოქლე [ქარან, ზამათთ]—უ-მოქლე-ქს-ო (-ქს-ო) [აქხიქ ქარან]:

ჩაგხ აიქ, ირთ ელ ს ილ ქერჯადანყაქორ ჳქამჳ გერაგრახან ათოქინანთ აბანყვანთ ძამანთსქ ჳორენთამ ხს აქი ქერჯადანყხერქ. გრბ-ელ-ო [ხრქარ]—უ-გრბ-ქს-ო (-ქს-ო), ეთ-ილ-ო—უ-ეთ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-ადვილქს-ო (-ქს-ო), უ-დილქს-ო (-ქს-ო), უ-მდილქს-ო (-ქს-ო), უ-მცი-რქს-ო (-ქს-ო), უ-მალქს-ო (-ქს-ო), უ-მეტქს-ო (-ქს-ო), უ-მჯრქს-ო (-ქს-ო), უ-წმიდქს-ო (-ქს-ო) ს აქენ; ძალი ცოცხალი უმჳრბქს არს ლომისა მჳედრისა [ხონ ირ კხნყანთი ჳ, ქაქ ჳ ჳან ჳათამნ ძხიხაქ] (ქოქიქი, მ, 4):

გრეგრახან ათოქინანთ ათქორარქ აბანყქომ ჳ აბახანხერქ, ათქან რხს ქრანერხნთამ აქნ ჳაროქ ჳ აბანყქიქ ჳან გერაქ-ხსრქი: უ-მჳეუთელ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-მოსწრაფ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-მოლხინ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-საზარელ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-საშინელ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-მჳეიგენ-ბულ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-საწყალბებელ-ქს-ო (-ქს-ო), უ-სანატრელ-ქს-ო (-ქს-ო) ს აქენ; ცხოველ არს სიტყუა ჳმრთისაა და მჳე და უმჳეუთელს უფრ-ლას უოვლისა მახვლისა ორ-პირისა [კხნყანთი რანხ ათათიქ' ს ოას უოვლისა მახვლისა ორ-პირისა] (ხრ- 7, 12):

აქიქ' ს ჳათთ ჳან ჳამხნაქნ ათქ სრქაქიქ [ხრ- 7, 12]: ირთ ჳქამჳხერქ გერაგრახან ათოქინანთ აბანყქხ ჳ უ-ოას: *საოქინანთ ხს.* ტკბ-ილ-ო [ქაქყრ]—უ-ტკბ-ოას-ო [აქხიქ ქაქყრ] თათელისა უტკბოასსა და უსარგებლქსსა იტყოდა [სხერქიქ აქხიქ ქაქყრ] ოს აქხიქ იგთაქარ ჳრ ჳა ხითთამ [სქხ, ნათღნთ, 86, 7]: ჳანქ-იქომ ჳ ჳან უტკბილქს ძხქ. უტკბილქს არიან ივინი უფროას თათელისა მის, გოლეულისა [ქაქყრ ჳ ჳა ჳან ჳამხიქ ქორქასქ] (საქმ, ძრ, 11): მსხუ-ილ-ო (მსხული) —უ-მსხ-ო (უ-მსხ-ოასი). ნეკი რემი

Կրկնավորման օրինակ է նաև ռուբլյ-րաբլյ մակրայը (ևս գանտիալ ռուբլյ-րաբլյս ուղեք նիալ ալըգա ևս գաւրուլա Յիւր ևս գանուլա լընաւրու-
նա ալըլուկա [Եւ ընդ ալլ ընդ աուաւան՝ յարուցեալ՝ էլ և գնայ յա-
նայայա սեղի] (Մարկ. Ա, 35), սակայն այստեղ օ մալնաւորիքի փո-
խարկիլը օ-ն է:

83. Գոյականն իբրև բարդ անվան առաջին բաղադրիչ: Գոյական
անունը միայն հիմքով է ներկայացված և բարդ անվան հուլումանը չի
մասնակցում. լըլա-յաւ-օ [կին], լըլա-յաւ-ման, լըլա-յաւ-նա, լըլա-յաւ-
ուսա և այլն: Այսպիսին է նաև միմյակուլ [աղամարդ], ռոմըլման լաճալը-
նա լաճալմա, միմյակուլ և լըլա-յաւ-լըլա ղըլմնա օլուկ [Որ հաստատեա-
լըն է սկզբանէ՝ արու և էլ արար գնուա] (Մատթ. ԺԺ, 4), լըլա և
միմյակուլը այստեղ բնական սեղը՝ նշելու համար են գործածված:
Այսպիսիք են նաև՝ միմյ-միմյ [գայակ] և լըլա-միմյ [գայակ, սառ-
ուս]:

84. Ածականն որպես բարդութեան առաջին բաղադրիչ. լըլըրու-ա,
լըլըլաւ: Մրանիլ լըլըրուա-ը [չրնկիլ] գոյական է, գոյական է նաև
լըլըլան-ն, իսկ լըլըլաւ-ն՝ ածական: լըլըրուա իսկ օլու, ղըլըլա
մըլնաւրմ օլու կախա ման ևս ղըլ ղըլըլա ղըլմըլա [Ի յաննէ հեղեղայ
բախեայ գեա գուան, և ոչ կարայ ղըլմէլ գնա] (Ղուկ. 2, 48): լըլը-
լանուկա կաղըլըլ (Ղարք հարանց): ևս օլու մըլ յուլըլ լըրուա լըլը-
լաւ [Եւ անդ էր ալ յերամբն՝ երամակ մի իողայ արուսական մեծ]
(Մարկ. Ե, 11): Այսպիսին է նաև ղըլըլա-ը-ն: Նրա բաղադրուիչ:
մասերը աւանդին-աւանդին գրենք, ին միասին՝ աւանդանալնիլ, ալ
մեկ բաւ է մնում: ղըլըլըլ անը ղըլըլալմըլ անը ղըլմուկա ղըլմա անը գան-
տուալ [Զի ոչ գիտէք կրք տէր սանն գալլէ, յերեկորեալ կէլ է ի մէլ
գէլըլըլ, կէլ է ի հուախուսի, կէլ ընդ աուաւան] (Մարկ. ԺԳ, 35):

85. Օրերի անունները: Օրերի անունների մեջ իվական անունը
առաջին տեղում է՝ օլըլական հուլումանով. յըրտ-ղըլաւ-օ, օր-ղըլաւ-օ,
կաւ-ղըլաւ-օ, օրտ-ղըլաւ-օ, իլըտ-ղըլաւ-օ (կրքմն՝ իլըլաւ-օ). Նիալ գան-
տուալնա ման յըրտ-ղըլաւ-օնա մուլըլըլ կաղըլըլնա ման էլըլա [Եւ ընդ
աուաւան միալըլըլալնիլ գան ի գերեզմանն ընդ արեալայն] (Մարկ.
ԺԶ, 2):

86. Բարդված անուններ: Բարդման տարաստասկներից մեկն է
միմյ-լըլան-օ [հայր ու մայր, մնողներ], որի մեջ բարդված են կրկու
անուններ՝ առանց ևս ղըլըլայի. տաւ-լըլըլ [սասուլու], լըլա-լըլալըլ
[լըլըլըլըլըլըլ], տըլըլ-լըլալ [ալըլաւան], ալըլականներ, ղըլմա-տըլըլ
[լըլըլըլըլըլ], յըր-լըլըլա [լըլըլըլ, onocentaurus], մշըլըլ-լըլալըլըլ

[*საღებუ და ღაფარნი*], ურემ-კარი [*სეაააა*], მსუნ-ლომი [*გხანათი*], მწავ-მადლი [*ქრეონ*], სირ-აქლემი [*ქაქამ*], აქლემ-ვეფხი [*ენმად*] და აქნი;

87. მდახანნხროდ იუ გხერაქნხროდ რარქვამ ანიონნხრ: *ზიქსიანი* ანიქანი რიქნი აიქსავქამ ამაქანი დამ გხერაქლ ვიქლ ღ თაქნი, მხ ირქლ ათარქაქნი ხნი ღ რნიქთარქანი. თაქ-ვატეხილი ღ წა, იამ ვიქლ ღარქვამ ღ: რტო-წელილი ღ აქნი მათლ, ირქ მანრ იათხრ იანი: სმანი რარქ ანიონნხრქლ ხნი. დღე-გრძელ-ი [*სრქარქაქლ*], ენა-მამიმ [*მანრქაქლ*, *ქაქაქ*], კმა-შეენიერ-ი [*გაფერარქარქ*, *გხგხქანი*], იმა-გარდატეხებულ-ი [*ქარაქანი*], თუალ-დაწუხვილ-ი [*აქქარქ ქანი*], კარ-დაქმულ-ი [*ვიქნი*], მუქლ-მოდრქილ-ი [*მხქაქი*, *მარაქქ*], ზღვე-დარღვეულ-ი [*იქარქანი* აიქნიქამ], ყურ-ქეუილი (კამ ყურ-წარქეუილ-ი) [*იქანი*] და აქნი;

ნ ა მ

88. რაქსიანი ღარქხრ: *ქრავხრნი* რაქსიანი ღარქხრ რამანი-ქლი მხ სრქი ქამრი, *სიქანი* ქამრი მხ აქნი ღარქხრ ხნი, ირქნი მან-ნიქლი მხ სიქანიქანი და ღარქნი მხ სიქანიქანი წამაქარქლ მხ რათაქნი სქანიქანი ანიქანი: *სრანი* სიქანიქანი (ქნიქი-ქარქანი) ღარქხრ ხნი: *სრქი* ქამრი მხ აქნი ღარქხრ ხნი, ირქნი, *ქ* თარქნიქნი ანიქანი, აქლ რათაქნი სქანიქანი იანი-მოდ რაქნი ხნი ღარქნი: *სრანი* რაქანიქანი (გხრქანიქანი) ღარ-ქხრ ხნი;

89. ღნი ქრავხრნი ქლი იანი სიქანიქანი ნიქიქი ღარქხრ^ღ გმქ, მქ, მამანიქ, სქანიქ, ქნიქ, გორქნიქნი, რაქანიქნი-ქნი, წანიქანიქანი და რაქანიქნი: *სრანი* რაქანიქნი რარქ ღარქ ღ, ირქ მქნიქნი ღ მქ განი სიქანიქანი ღარქ, ხნიქ მქიანიქნი ქარქ ხნი: *სიქანი* რაქანიქნი ანიქანიქნი გმქ და მქიქი ქიქიქანი ღარქხრ ხნი, ხნიქ მქიანიქნი^ღ ანიქიქნი და წანიქნი ხნი რაქანიქნი თარქნი ანიქანიქნი;

რაქანიქანი ღარქხრ ხნი^ღ იქნიქნი, ქნიქნიქნი, ანი, გარ-ნიქნი, ანიქნი (ქნიქანი);

ქნიქნი სიქნი ქრავხრნი სიქანიქანი ღარქ ღ, ანიქანი ნიქ ანი-ქანიქანიქნიქნი მამანიქნი დნიქანიქნი ანიქანიქანი ქიქნიქნი ღ და ირქ ქრავხრნი აქნი გარქნი ღ რაქანიქანი ღარქ;

90. ანიქანიქნი: *ნიქ* რაქნი ანიქანიქანი ხნი, მქიანიქნი^ღ ანიქანიქანი; *რაქნი* ანიქანიქანი ღ, ხნი აქნი იქნიქნი იანიქნი იანიქნი

Դեմքի ցուցիչները փոխվում են դեմքին, թվին և բայաշարքին համապատասխան: Հնչյունական պատճառներով դեմքի ցուցիչը կարող է փոխարինվել, փոփոխությունների ենթարկվել կամ էլ բուլբուլի կորչել:

Հին վրացերենում բայը երկու թիվ ունի՝ եզակի և հոգնակի: Եզակին պատկերացում է տալիս մեկ դեմքի գործողության մասին, իսկ հոգնակին՝ մեկից ավելի դեմքերի:

Դեմքը լինում է երկու կարգի՝ ենթակայական (սուբյեկտային) և խնդրային (օբյեկտային): Ենթակայական է այն դեմքը, որը ներկայացված է իբրև գործողություն՝ կատարող: Խնդրային է այն դեմքը, որը գործող չէ և նրա վրա ուրիշներն են ներգործում կամ՝ նրա համար ուրիշներն են գործողություն կատարում:

Ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թվում ենթակայական դեմքերը հին վրացերենում երեքն են. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ: Մինչդեռ խնդրային դեմքերն երեքն են եզակի թվում (1-ին, 2-րդ, 3-րդ) և չորսը՝ հոգնակի թվում (1-ին ներառական, 1-ին արտառական, 2-րդ և 3-րդ) (§ 105):

ՁԷ. Ուղիղ և անուղղակի խնդրայնություն: Խնդրային դեմքը երկու տեսակ է՝ ուղիղ և անուղղակի:

Ուղիղ-խնդրային է այն դեմքը, որը ստանում է ուղիղ խնդիր, այսինքն՝ անուն, որը հույովափոխ է. առաջին բայախմբի ձևերի հետ զերվում է տրական հայտվով, իսկ երկրորդ բայախմբի ձևերի հետ՝ անվանական հույովով. քօմն քըրնա [հաց է ոտոմ]—քօքա քըրն [հաց կերամ]: քօքլազն օրցքնա [եղջերու է սպանում]—քօքլա օրցքն [եղջերու սպանեց] և այլն:

Անուղղակի-խնդրային է այն դեմքը, որը ստանում է անուղղակի խնդիր: Անուղղակի է կոչվում այն խնդրը, որը հույովափոխ չէ. և՛ I բայախմբի, և՛ II բայախմբի բայաձևերի հետ այն զրվում է տրական հույովով. լքննն լքլազնա քօքա քրննա [մայրը լսում է երևիտալի ձայնը], լքնն լքլազնա քօքա քրննա [մայրը լսեց երևիտալի ձայնը]:

Բայի մեջ ուղիղ-խնդրային և անուղղակի-խնդրային դեմքերը ունեն իրարից տարբերվող ձևեր միայն 3-րդ դեմքում, որտեղ անուղղակի-խնդրային դեմքը միշտ ունի իր ցուցիչը, եթե այն հնչյունական պատճառներով զուրս չի ընկել: Մինչդեռ ուղղակի-խնդրային դեմքը II բայախմբի ձևերում իր ցուցիչը չունի, իսկ I բայախմբի ձևերում՝ II ունի միայն որոշակի դեպքերում, որի մասին խոսք կլինի ստորև (§ § 163, 164): Ուղիղ-խնդրային դեմքը II բայախմբի ձևերում բայի մեջ թվի ցուցիչ ունի այն դեպքում, երբ իբրև ուղիղ խնդիր հանդես եկող անունը զրված է Ե-ով հոգնակիով (այս մասին ևս ստորև, § 171):

33. Դեմքի բանակը մեկ բայածնում: Վրացերենի բայածները կարող են լինել միազեմ, երկզեմ և եռազեմ: Բայի մեջ զեմքերի քանակը որոշվում է ըստ այն բանի, թե սույն 3 բառերից՝ ջը [եւ, ինձ], ջըն [զու, քեզ], ոցո [նա, նրան], ջան [նա], ջան [նրան], իշքըն [մենք, մեզ], տշքըն [զուք, մեզ], ոցոնո [նրանք], ջոտ [նրանք, նրանց], որոնք կոչվում են կրելի, քանիստ սովորությունն է ենթադրվում բայածնում:

Բայը միազեմ է, եթե նրա մեջ ենթադրվում է մեկ կրելիի առկայություն: Այդ զեմքը սովորաբար ենթակայական է. ընծ [նստած եմ] (եւ), լաշքը [նստեցի] (եւ), լըճա [կանգնած եմ] (զու), ժն [ընկած է, գրված է] (նա), Գորջալտ [գնում ենք] (մենք), Մոնշըլոտ [եկաք] (զուք), Մոնշըլոտ [գարձան] (նրանք):

Բայը երկզեմ է, եթե նրա մեջ արտահայտված է երկու զեմք և ունի երկու կրելի: Այս զեմքերից մեկը ենթակայական է, մյուսը՝ խնդրային: Ընդ որում, այդ խնդրային զեմքը կարող է լինել ուղղակի կամ անուղղակի: Ուղղակի է, եթե բայը անցողական է, անուղղակի՝ եթե բայը անանցողական է: Օրինակների շարքում նախ նշվում է ենթակայական զեմքը և ապա՝ խնդրային.

ա) Բայը անցողական է, խնդրային զեմքն՝ ուղիղ-խնդրային. ըոնոլը [տեսա] (եւ նրան), Գորջոլեանա [տարազ] (նա քեզ), տշքըն [ասացին] (նրանք նրան), լաճալեանա [թուքրեց] (նա նրանց), ջընջոնոնո [հավաքեցիք] (զուք մեզ) և այլն:

բ) Բայը անանցողական է, խնդրային զեմքն՝ անուղղակի-խնդրային, օրինակներ. Մոնշըլոտ [մոտեցան] (նրանք նրան), ընձա [լսեց] (ձայնը նա), ջիշքընա [երևաց] (նա նրան) և այլն:

Եռազեմ բայածնում մեկ զեմքը ենթակայական է, իսկ մյուս երկուսը՝ խնդրային: Խնդրային զեմքերից մեկը ուղիղ-խնդրային է, մյուսն՝ անուղղակի-խնդրային: Օրինակներ (կրելիների շարքում նախ բերվում է ենթակայական զեմքը, ապա՝ անուղղակի-խնդրայինը և վերջում՝ ուղիղ-խնդրայինը). Մոնշընա [ասաց] (նա ինձ այն), ջընշընա [կայեցինք] (մենք նրան այն), ջընշընա [աղաչեցինք] (մենք նրանց այն) և այլն:

ՆԱԹԱԿԱՏԱՄԱՆ ՑՈՒՑՈՒՆԵՐ

34. Ենթակայական դեմք: Ենթակայական զեմք գոյություն ունի բոլոր տեսակի բայածներում: Եթե անգամ բայը անզեմ է, ենթակայական զեմքը համենայն դեպս ներկայացված է լինում բայածնում. լոն [որտու՞մ է], ըլաշ [փալաատակում է]:

1-ին և 2-րդ դեմքերում ենթակայական ցուցիչները գրվում են ըսկզբում՝ նախածանցներ են, իսկ 3-րդ դեմքում՝ վերջում, վերջածանցներ են: Քայահիմքի և 1-ին և 2-րդ դեմքերի ցուցիչների միջև կարող է լինել զարմաթխան ցուցիչ (օ, օ), կամ սևի ցուցիչ (օ, ց): իսկ ամենասկզբում՝ նախարալ:

95. Առաջին ենթակայական դեմքի ցուցիչ: Առաջին ենթակայական դեմքի ցուցիչն է Յ, որը յ ձայնավորից առաջ կորչում է: Այն ընդհանուր է երկու թվերի համար էլ: Հոգնակիության արտահայտելու համար թվի ձևին վերջից ավելացվում է օ և դառնում հոգնակի թիվ: Օրինակներ՝ 3-օր, 3-օր-տ [եմ-հնք], 3-ընթ, 3-ընթ-տ [կանգնած եմ-կանգնած ենք], 3-օնուր, 3-օնուր-տ [տեսա-տեսանք]։ (3)ՉԿԵՅ, (3)ՉԿԵՅ-տ [գիտեմ-գիտենք] և այլն:

3-ն կորչում նաև 3-ով սկսվող ցուցիչներում [ցնալ] բառից առաջ: Չ-ցուցիչ (Յ-ցուցիչ-ի [ցնում եմ] փոխարեն): 3-ով սկսվող այլ բառերից առաջ 3-ն կարող է կորել կամ չկորել: Ընդհանուր կամ ընդհանուր [ընկա]:

96. Երկրորդ ենթակայական դեմքի ցուցիչ: Երկրորդ ենթակայական դեմքի ցուցիչն է Յ, որը ենթակա է հաջորդ հնչյունի ազդեցության: ձայնավորներից առաջ այն կորչում է, առամնային և թմային ինն բաղաձայններից առաջ՝ Ծ Ը Թ (առամնայիններ), Յ Զ Կ (հանաչեցայիններ), Մ Ծ Ը (առաջնաչեցայիններ), դառնում է Ն: Այստեղ ևս հոգնակի թիվը կազմվում է օ-ի ավելացումով: Օրինակներ՝ Յը-3-յար, Յը-3-յար-տ [կապեցիր-կապեցիք], ցան-3-յուրը, ցան-3-յուրը-տ [վաճառեցիր-վաճառեցիք]: Ձայնավորից առաջ 3-ն կորչում է (այլ կորած 3-ն վերցված է փակագծերի մեջ): (3)ՉԿԵՅ, (3)ՉԿԵՅ-տ [գիտեմ-գիտենք], (3)օնուր, (3)օնուր-տ [տեսար-տեսաք]: Առամնային և ընդային հնչյուններից առաջ 3-ն դառնում է Ն: Ն-ժուր, Ն-ժուր-տ [լայիս ես-լայիս եք], Ն-ընթ, Ն-ընթ-տ [կանգնած ես-կանգնած եք], Ն-ս-հար, Ն-ս-հար-տ [կրեմ-կրեմք], ցան-Ն-ժուրընթ, ցան-Ն-ժուրընթ-տ [հորատար-հորատաք], Ն-ժան, Ն-ժան-տ [խմացար-խմացաք], Ն-Յան, Ն-Յան-տ [կերար-կերաք], Ն-ս-հար [նստեցիր], Ն-հան, Ն-հան-տ [երևում ես-երևում եք]:

Նշական հնչյուններից առաջ Ն-ն հաճախ դառնում է Մ: ՄՅան, ՄՅան-տ; Մհան, Մհան-տ; և այլն:

Հաճախակի 3-ն գուրս է ընկնում նաև որոշ բաղաձայններից առաջ: ինչպիսիք են Ն, Ն, Ե-ն: Մի երկու օրինակ՝ նյ Նրժնայտ [մի՛ հոգալք] (Մատթ. 2, 25), նյ Նրժնայտ (Մատթ. 2, 34); րա ՄՅանտ և րա ՄՅանտ [Ձինչ ասիցեք կամ գինչ ըմպեցեք] (Ղակ. ԺԲ, 29), րա ՄՅանտ և րա ՄՅանտ (Մատթ. 2, 25):

Հնչյունի հարմարում-փոփոխությունը՝ հաջորդող հնչյունների
 ազդեցությամբ, աստիճանաբար էր տեղի ունենում: Հին ձեռագրերում ձ
 կարող է հանդիպել բաղաձայններից առաջ, առաջիկայից առամե-
 լին և ընդպին հնչյուններից առաջ, որտեղ սպասելի է և, օրինակ՝ Յժորտ
 [լայր] (Մարկ. Ծ, 39): Այս բաղաձայններից առաջ հաճախակի է նաև
 երկու տառի՝ Յ գրությունը: Այս երկուսը միասին արտահայտում էին
 ձ-ից և անցումային աստիճանի մեկ բարդ հնչյուն: Այս երկուսը
 հատկապես հաճախակի է որոշ ձեռագրերում, օրինակ Ջրուձի ավետա-
 րանում (936 թ.), որին հակադրվում է Պարխայի ավետարանը (973 թ.).
 երբ առաջինում Յն (ՅՅ) է, երկրորդում միայն և (Յ) ունենք: Օրինակ-
 ներ Մարկոսի ավետարանից, րոմեղի ՅՏԿԵՅԵ [զուր անիծէր] (Մարկ.
 ԺԱ, 21), րոմեղի ՏԿԵԵԵ: րայեմ ՅՏԵԵԵԵԵ [լուրժամ լուգիմ
 կայեցէք] (Մարկ. ԺԱ, 25), ՏԵԵԵ: քեճեճորձա ՏԵԵԵԵ [ճեճարիտ տե-
 կեր] (Մարկ. ԺԲ, 7), ՏԵԵԵ: րաձա ՅՏՅՅՅՅՅՅ [զի կերիցես] (Մարկ.
 ԺԳ, 12), ՅՅեՅՅ: Յեճ ՏԵԵԵԵ [զու տեկեր] (Մարկ. ԺԵ, 2), Յեճ ՏԵԵԵ:

97. Խանձայան տեխնիկայի ցուցումներ: Խանձայան հուշարձան-
 ներում, ինչպես ձայնալորներից, այնպես էլ բաղաձայններից առաջ,
 2-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչը ամենուրեք և է: Բ-օձիլը, Բ-օձ-
 ևլ:տ: Բ-ժոր, Բ-ժոր-տ: Բ-ձգա, Բ-ձգա-տ: Լա-Բ-Մերո, Լա-Բ-Մերո-տ:
 Զան-Բ-ժոլոցրձի, Զան-Բ-ժոլոցրձի-տ: Բ-ժան, Բ-ժան-տ: Բ-Յայ, Բ-Յայ-տ:
 Լա-Բ-ճըլ: Բ-հան, Բ-հան-տ: Բ-Նրլեճ, Բ-Նրլեճ-տ: Ել Նրլեճտ, րաձ
 ՆՅեճտ և րաձ ՆՅտ և այլն:

Այս Բ-ն իբրև 2-րդ դեմքի ցուցիչ պահպանվել է միմիայն երկու
 բայի մեջ. Խար [Խ], Խլալ [զնում Խ]: Մլալո, Յլոլո Խլալ | Տէր,
 լո՞՞՞ կրթալ | (Հովհ. ԺԳ, 36): Նախաբայերի ավելացումով կլինի. Մո-
 Յլալ, ՄոՅլեճ, ՄոՅլըլ: ՄարՅլալ, ՄարՅլեճ, ՄարՅլըլ և այլն: Մուլ
 Բ-ն, ինչ խոսք, անկա է և հոգեակի թվի բաղաձայնում. Խարտ: ՄոՅլ-
 օլո, ՄոՅլլեճո, ՄոՅլլըլ.

98. Դեմքի ցուցիչը հրամայականում: Հրամայական եղանակը լի-
 նում է երկու տեսակի՝ հորդորական և արգելական (ժխտական): Հին
 վրացերենում հորդորական հրամայականը ինքնուրույն բայաշարքեր
 ունի միայն 2-րդ և 3-րդ դեմքերի համար: 1-ին դեմքը նշակվում ընդ-
 հանարպես հրամայական շունի, իսկ հոգեակիում այդ նպատակով օգ-
 տագործվում է ստորադասական բայաշարքը:

Արգելական (ժխտական) հրամայականը առանձին բայաշարք չու-
 նի և կիրառում էր կամ ներկայի բայաձևը (Ել մասնիկի հետ), կամ
 երկրորդ ստորադասականի բայաձևը (օրա մասնիկի հետ): Արգելական
 (ժխտական) հրամայականը պահանջում է դեմքի ցուցիչ, որը նրան է

անցնում գործածության համար փոխանված բայածևերի հետ միասին. Զօ-յալ | սպանի' ր |, սակախ' նը Յօյկլազ, արա Յօյկլա | մի' սպանի' ր, չսպանե' ս |, Լաֆրոյ | զրի' ր |, սակախ' նը Լասֆեր, արա Լասֆերո | մի' զրի' ր, չզրե' ս |, Լալեզ | զի' ր |, սակախ' նը Լալեզ, արա Լալեզ | մի' զի' ր, չլե' ս |, Ելլեզ | վեր կա' ց |, սակախ' նը Ելլեզ, արա Ելլեզ | մի' վեր կա' ց, վեր չլե' ս |, Լալլե | նասի' ր |, սակախ' նը Լալլե, արա Լալլե | մի' նասի' ր, չնասե' ս | և այլն: Այստեղ վկայակոչվեցին եզակի թվի բայածևեր: Նրանց տ ավելացնելով ստանում ենք հոգնակի թվի բայածևեր. նը Լասֆերո, արա Լասֆերոտ; նը Յօյկլազ, արա Յօյկլազ: նը Ելլեզ, արա Ելլեզ: Լալլե | նասի' ր | բային հոգնակի թվում փոխարինում է Լալլե | նասի' ր, նը Լալլե, արա Լալլե: արա Լալլե:

99. Նրոդը ենթակայական դեմքի ցուցիչներ: Նրոդը ենթակայական դեմքի ցուցիչները վերջածանցներ են և բոլորն էլ վերջից են ավելացվում բային Նգակի և հոգնակի թվի ցուցիչները տարբեր են, որոնք զանազանվում են հաս ըստ բայաշարքերի:

Նրոդը ենթակայական դեմքի ցուցիչները եզակի թվում: 3-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչները եզակի թվում չորս են՝ Նհօւ | Ամենից Զանախ, իբրև նրոդը ենթակայական դեմքի եզակի թվի ցուցիչ, գործածվում է Ն-ն | Այն գործածական է ներկայում (սքեմ-ն | զոյում է |), անցյալ անկատարի հանախանում (սքեմ-ն | զոյում էր Զանախ |), նրկարդ հանախանում (սքեմ-ն | զոյից Զանախ |), և II ստորադասականներում (կամ սպանիում)' սքեմ-ն | զոյից է, կոյից |) և այլն: Ե-ն գործածվում է.

ա) ներկայի հանախանում. ար-ն | է |, Յալ-ն | զնում է |, Ելլեզ-ն | լեմարում է |:

բ) հորդորական հրամայականի 3-րդ ենթակայական դեմքում. Ելլեզ-ն | լեմարում է |, Յոլլեզ-ն | զնում է |:

Ե-ն գործածվում է.

ա) անցյալ անկատարում. սքեմ-ն | զոյում էր |, յոլլեզ-ն | լեմարում էր |, Ելլեզ-ն | զոյում էր |, յոլլեզ-ն | լեմարում էր | և այլն:

բ) անցյալ կատարյալում. Լալլե-ն | լեմարում էր |, Լալլե-ն | լեմարում էր |, Լալլե-ն | լեմարում էր |, Լալլե-ն | լեմարում էր | և այլն:

Ե-ն գործածվում է անցյալ կատարյալում որոշակի բայերի հետ, ամենից սուաչ միաբարդամայնավորանիք, ինչպես օրինակ. 3-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |), 2-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |), 1-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |) և այլն, 3-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |), 2-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |), 1-րդ (Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |, Ելլեզ-ն | լեմարում էր |, յոլլեզ-ն | զոյում էր |) և այլն:

6. *Քաշերն ալն ստանում են I և II ստորագասականում.* Կյուղղե-ն [անկլու են], այեծղե-ն [գոլիկլու են], աղղեծղե-ն [մեծարկլու են, փատարանկլու են], տշէ-ն [կասեն], լոյլա-ն [կոթիթեն], մոլլե-ն, [կասն], մոլլո-ն, [կասանն], մոլլե-ն [կաստասիանն] և այլն: Ենթադրում է, որ այստեղ ըն վերջավորութիւնում սղում է տեղի տնեցել:

Ես. Այս վերջավորութիւնը ստանում են բոլոր քաշերը անցյալ անկատարում և անցյալ կատարելում. օմլըրդ-ը [մայրում էին], յմոծղ-ը [մաշում էին], կլեմղ-ը [տալիս էին], օնիլ-ը [տեսն], մոլլ-ը [տապան], լոյլ-ը [մորթիցին], տշէ-ը [տապին] և այլն:

Մանրութիւն 1: Ը-անականապէս բոլորը անցյալ անկատարում բաշարքի ցոցիչ տնեն ը (ըթմոլղ [գործում էի]), որը 3-րդ դեմքի բաշանում ա-ից ստաց վերջավորում է. օթմոլղ-ա [գործում էր]: Ուստի ենթադրում ենք, որ ա-ն հոգնակիում ևս վերջավորում է. օթմոլղ-ը [գործում էին]:

Մանրութիւն 2: Որոշ գեղերում կզակի 3-րդ դեմքի բաշանը համընկնում է ալկալ բաշարքի կզակի և հոգնակի հետ. օղղեծղ-ը [մեծարում էին, փատարանում էին (նրանք նրան)], բաշանը հոգնակի է, բաշարքը՝ անցյալ անկատար և օղղեծղ [մեծարկլու է, փատարանկլու է (նա նրան, նրանց)]՝ I ստորագասական (I սպատնի) բաշարքի կզակի:

Եղ. Քաշերն ստանում են ներկալի հանախականում և երկու հրամայականներում. օղղեծղ-ը [մեծարում են (հանախ)], օղղեծղ-ը [մեծարեն], օլլե-ը [լինեն], մոլլե-ը [գան]:

101. 3-րդ ենթակայական դեմքի ցոցիչների տախտակ:

Եզակի	Ուղղակի	Օրինակներ
Ն	ը	օղղեծղ-ն, օղղեծղ-ը
Ն	ան	օղղեծղ-ն, օղղեծղ-ան յոլլե-ն, յոլլե-ան օթմոլղ-ն, օթմոլղ-ան լոյլ-ն, օլլե-ան; միլլար-ն, միլլար-ան
Ն	ն	օղղեծղ-ն, օղղեծղ-ը օղղե-ն, օղղե-ը տշէ-ն, տշէ-ան օղղեծղ-ն, օղղեծղ-ը օղղե-ն, օղղե-ը
Ն	ը	օղղեծղ-ն, օղղեծղ-ը

Վ	ցն	օձնու-ձ, օձնու-ցն; օձնու-ձ, օձնու-ցն
Ը	ցն	ձաֆյուր-ձ, ձաֆյուր-ցն ձալու-Ը, ձալու-ցն; Ըյ-Ը, Ըյց-ն-ցն

ՆԱԴԲԱՅԻՆ ՅՈՒՅԻՉՆԵՐ

102. Խնդրային դեմքի ցուցիչները և նրանց տեղը: Խնդրային դեմքի ցուցիչ կարող է ունենալ ինչպես անցողական, այնպես էլ անանցողական բայը: Բուրբ բայերի խնդրային ցուցիչները նախածանցներ են, նախորդում են բայահիմքին: Խնդրային ցուցիչները կամ անմիջականորեն միանում են բայահիմքին սկզբից, կամ միանում նրան յօօյ ձայնավորների միջնորդությամբ: Մրանցից օ-ն և ց-ն դարձույթյան ցուցիչներ են, օ-ն կարող է լինել ինչպես դարձույթյան, այնպես էլ կրթավորական սեռի ցուցիչ, իսկ ց-ն կրթավորական սեռի ցուցիչ է:

Խնդրային դեմքը լինում է երկու տեսակ՝ ուղիղ և անուղղակի: Ներանց ցուցիչները 1-ին և 2-րդ դեմքերում միատեսակ են, իսկ 3-րդ դեմքում՝ տարբեր:

1-ին խնդրային դեմքի ցուցիչը եզակի բվում ց-ն է, ն՛ ուղղակի, և՛ անուղղակի խնդրի համար: Հոգնակի թվում ց-ն է կամ ցց-ն, որտեղ ց-ն ոչ վանկարար է:

2-րդ խնդրային դեմքի ցուցիչն է Յ-ն, նորից երկու խնդրի համար էլ, ընդ որում՝ ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թվում:

103. 3-րդ ուղիղ-խնդրային դեմքի ցուցիչ: Անցողական բայի ուղիղ-խնդրային դեմքը II բայախմբի բայաձևերում ցուցիչ չունի, փոխարենը այդ նույն բայախմբում ուղիղ-խնդրային դեմքը ստանում է հոգնակիության ցուցիչ այն դեպքում, եթե ուղիղ խնդիրը Ե-ով հոգնակի անուն է (այս մասին ստորև, § 171): Միեղեղև I բայախմբում ուղիղ-խնդրային դեմքը կարող է ցուցիչ ունենալ որոշակի դեպքերում (տե՛ս ստորև, § 163):

Անանցողական երկդեմ բայի մեկ դեմքը անուղղակի-խնդրային է: Այս դեմքը խնդրային ցուցիչ է պահանջում:

104. 3-րդ անուղղակի-խնդրային դեմքի ցուցիչն է Յ-ն կամ նրա հեշտանափոխված ձևը, այսինքն՝ ձայնավորներից առաջ ոչինչ (քանի որ Յ-ն այս դեպքում կորչում է), իսկ ստամեային և լնդային բաղաձայններից առաջ՝ ն, որ Յ-ից է ստացվել: Այդ բաղաձայններն են. Եւտ; Կոտ; Եթ: Հետևաբար, 3-րդ անուղղակի-խնդրային դեմքի ցուցիչը համընկնում է 2-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչի հետ և նմանատիպ

հնչյունական պարագաներում կրում է նույն փոփոխություններն, ինչ 2-րդ ենթակայականը. (օրինակ՝ և-ն շշական բաղաձայններից առաջ վերածվում է Յ-ի): Ինչ վերաբերում է խանձետյան հուշարձաններին, նրանքում 3-րդ անուղղակի-խնդրային դեմքի ցուցիչը բոլոր դեպքերում ե-ն է:

Որինակներ՝

Ձ-յոտե՛ն, ց-յոտե՛ն, յյոտե՛ն (ճանճ. եյոտե՛ն), ցլ-յոտե՛ն կամ Ձ-յոտե՛ն; Ձ-տե՛նոց, ց-տե՛նոց, և-տե՛նոց (ճանճ. ե-տե՛նոց, ձայմ. ձ-տե՛նոց), ցլ-տե՛նոց կամ Ձ-տե՛նոց; Ձ-Ձ-լո, Ձ-ց-լո, Ձ-և-լո (ճանճ. Ձ-ե-լո, ձայմ. Ձ-ձ-լո), Ձ-ցլ-լո կամ Ձ-Ձ-լո; Ձ-ու-լո, ց-ու-լո, (ձ)լլո (ճանճ. ե-լլո, ձայմ. ձ-լլո), ցլ-ուլո (ցլլո) կամ Ձ-ուլո; Ձ-աճլե՛ն, ց-աճլե՛ն, օճլե՛ն (ճանճ. ե-աճլե՛ն, ձայմ. ձ-աճլե՛ն), ցլ-աճլե՛ն կամ Ձ-աճլե՛ն:

Մանրութիւն: Որոշ ձևազրեքում, իբրև 3-րդ խնդրային դեմքի ցուցիչ, հաճախ ունենց ձև(ՅՅ), որը ցույց է տալիս, թե յ-ի վերածումը և-ի (կամ Յ-ի) դեռևս ավարտված չի եղել:

105. Ներառություն և արտառություն (ինկլուզիա և էքսկլուզիա): 1-ին խնդրային դեմքի հոգնակի թվի ձևը ենթադրում է հոգնակիության՝ մե՛նք, սակայն այդ մե՛նքը երկու տեսակ է՝ այլ է այն մե՛նքը, եթե նրա մեջ ենթադրվում են ես և դու, կամ՝ ես և դուք, այսինքն՝ խոսակցի հետ միասին եսև 2-րդ դեմքը: Սա հենց ներառության ձևն է: Որիչ է այն մե՛նքը, որի մեջ ենթադրվում են ես և նա, ես և ինքը, ինձ և նրան, կամ նորից ես և նրանք, ինձ և նրանց, այսինքն՝ ձև, որից հանված է 2-րդ դեմքը և նրա փոխարեն մտցված 3-րդը: Սա արտառության ձևն է: Հե-տևաբար, ներառական ձևի մեջ առկա է 2-րդ դեմքն և բացակայում է 3-րդ դեմքը, իսկ արտառության ձևում առկա է 3-րդ դեմքն և բացակայում է 2-րդը:

Նշաններ կան, թե զրական վրացիներնում հնագույն ժամանակներում 1-ին խնդրային դեմքի հոգնակի թվում ներառական-արտառական ձևերը տարբերվում էին. ցլ-ն պետք է լիներ ներառական դեմքի ցուցիչ, իսկ Յ-ն՝ արտառականի: Սրա վկայությունն է «Հայր մերի» հետևյալ հատվածը.

Չորս ցեղ խլեցի օրևոծոնա՛ս թո՛ղլո խլեց ԼԼԵՆ ԼԱ թո՛ղլոցն խլեց Ե՛նձնա՛լե՛ցն խլեցնի... Լա Նլ Յ՛ցլոցնե՛ց խլեց ց՛նձնա՛լե՛ցն, օրձմե՛ղ թո՛ղլոցն խլեց Յ՛րո՛ղլոնձո՛ցն [Զհաց մեր հանապազօր՛դ՝ տուր մե՛զ այսօր և թող մե՛զ զպարտիս մեր... և մի՛ տանիր զմե՛զ ի փորձութիւն, այլ փերկեա՛՛ զմե՛զ ի շարէն] (Մատթ. 2, 11—13): Մեղերված հատվածում ամենուր արտառական բայաձևեր են. նրանցից երկուսը հաղորդում են

ուղիղ-խնդրային հարաբերություն. եւ Յեշուսանց իրեն, Յովսեփն իրեն. իսկ մյուս երկուսը՝ անուղղակի-խնդրային. Յոննես իրեն, Յոննեսանց իրեն: Սակայն պետք է նշել, որ մեզ հասած բնագրերում ներառական և արատական մեկը խառնոն տարբերակված չեն:

106. Ուղիղ-խնդրային դեմքի արտահայտումը հոգնակի քվում: Ուղիղ-խնդրային դեմքի հոգնակիությունը արտացոլվում է բայաձևում այն դեպքում, եթե բայը դրված է II բայախմբի բայաշարքով և նրա հետ համաձայնեցված ուղիղ խնդիրը **ե-ով հոգնակի է**: Հոգնակի ուղիղ խնդրի ցուցիչն է յն կամ՝ ն, որը տալիս է յ մախաղոսի սղման հետեանքով:

Օրինակ՝

Ուղիղ խնդիրը եզակի է Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է
(նա) (նրանք)

եզ. 1.3	ցիբիլլը տեսա նրան	ցիբիլլըն տեսա նրանց	3.1	ցիբիլլա տեսալ ինձ
2.3	ցիբիլլը	ցիբիլլըն	3.2	ցիբիլլա տեսալ ժեզ
3.3	ցիբիլլա	ցիբիլլնա	3.3	ցիբիլլա տեսալ նրան
Հոգն. 1.3	ցիբիլլըտ	ցիբիլլըն(ո)տ	3.1	ցիբիլլնա տեսալ մեզ
2.3	ցիբիլլըտ	ցիբիլլըն(ո)տ	3.1	ցիբիլլնա տեսալ մեզ
3.3	ցիբիլլըս	ցիբիլլըս	3.2	ցիբիլլնա տեսալ մեզ
			3.3	ցիբիլլնա տեսալ նրանց

Յեն իրեն ցիբիլլը՝ |ցու մեզ տեսալ|, տվյալ իրեն ցիբիլլըն(ո)տ |ցուք մեզ տեսալ|, Յե տվյալ ցիբիլլըն |կա մեզ տեսալ|, իրեն տվյալ ցիբիլլըն(ո)տ |մենք մեզ տեսանք|:

Հետևաբար, II բայախմբի բայաձևերում յուրաքանչյուր ենթակայական դեմք երկուական մե ունի. մեկը՝ ուղիղ խնդիրը եզակի քվով համաձայնեցված և մյուսն՝ ուղիղ խնդիրը հոգնակի քվով համաձայնեցված:

107. Շրջադասություն (ինվիսիա): Անցողական բայի համար III բայախմբի բայաձևերում բնորոշ է դեմքի ցուցիչների շրջադասությունը: Գործող դեմքը (ենթակա) I և II բայախմբերի բայաձևերում արտա-

խնդիր. օլաջննցս ցեցեւո զա ցարդ-Մոասեղս զա լկոցին կրտի և նատան շարդ] (Ղուկ. ԻԲ, 55): Այստեղ անուղղակի-խնդրային զեմքի 3 ցուցիչը ձայնավորից ստաշ կորել է. ցարդ-Մո(3)սեղս: 3-ն նույն կերպ կորել է և լաձայլետա-ի մեջ. իսկ զա արաձայնաձայն զա լկոցին շարժիկայ զա] (Մարկ. Բ, 20): լա(3)այլետա-ի կողմից զուղ-թյուն անի և լաձայլետա-ն. (C խմբ.): Այս կրկու թայածնիցից այլիկի հին է օ-ով կազմվածը (լաձայլետա): Մոլթնա-ն կրկնից անցողական թայ է. անն (լարնաձայն) Մոլթնա ցեցե ցլուտ յերթու լնա (Փառնավազը) բերդ շիննց շրի կազմալ] (Դարձ.), սակայն սակա է և կոպիտ Մոլթնա-ն (*Մոլթնա). լա անն (արևոյ) լալալալա, իսկ զա Մոլթնա լա լնա (Արտիկը) ցաղարին պարիսպներ շիննց]:

Այստեղից կրկնում է, որ թայածնում անուղղակի-խնդրային զեմքի պատկերման համար անհրաժեշտ է զնել համապատասխան զեմքի ցուցիչ, սակայն այդ ցուցիչը կարող է զուրս ընկնել հնչյունական հանգամանքների բերումով:

ՓԱՄԱՆԱԿԱ ԵՎ ԵՂԱՆԱԿ

110. Փամանակների և եղանակների բանակը: Վրացերենում ժամանակները կրկն են՝ ներկա, անցյալ և ապառնի: Երեքն են նաև եղանակները՝ սահմանական, ստորագասական և հրամայական: Սահմանական կան կոպակը առավել հասակ է արտահայտում ժամանակը: լալեկըր ([զրում կմ]—ներկա), լալեկըր կամ լալեկըր ([զրում էի, զրեցի]—անցյալ), լալեկըր ([կզրեմ]—ապառնի): Մուրաքանչյուր թայախումբ ունի իր ստորագասականը. լալեկըր (I ստորագասական), լալեկըր (II ստորագասական), լալեկըր (III ստորագասական):

11. Ընդհանուր թայածնու: Սահմանական և ստորագասական կոպակներն ունեն ընդհանուր թայածներ: Այսպես, I ապառնի (սահմ. կզ.) և I ստորագասականի թայածներ միևնույնն է՝ լալեկըր: Զարկ կզած զեպրում այն և՛ սահմանական է (ապառնի ժամանակ), և՛ ստորագասական: լալեկըր-ն, ըստ ենթատեքստի, կարելի է և՛ իբրև սահմանական կոպակի թայածն (II ապառնի), և՛ իբրև II ստորագասականի թայածն ընկալել:

Կ Ե Ր Պ

112. Հին վրացերենում I թայախմբի թայածները հակադրվում են II թայախմբի թայածներին այն առումով, որ կերպավոր թայերում I

115. Բայաշարքը բարդ կարգ է, որը միաժամանակ պարունակում է բայաշարքի տարրեր կոչվող մի քանի պարզ կարգ, առավելապես՝ ժամանակ և եղանակ:

Երեք բայաշարք դիմապակաս են՝ ներկայի հաճախականը և երկու հրամայականները (I և II): Հրամայական բայաշարքը եղակի I-ին դեմք ընդհանրապես չունի, ինչ վերաբերում է հոգնակի թվին, ապա այստեղ հրամայել կարող է և I-ին դեմքը, սակայն սեփական բայաձևի բացակայության պատճառով, ինչպես ասացինք, կիրառվում է ստորագասական բայաձևը:

Ներկայի հաճախականը, որը կիրառում է ներկայի հիմքը, չունի I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերի համար առանձին բայաձևեր: Առկա են միայն 3-րդ ենթակայական դեմքի բայաձևերը. օ՛րն — օ՛րոցը,
ճո՛ղն — ճո՛ղոցը:

116. Բայաձևեր: Բայաձևերի կազմության տեսանկյունից, ինչպես նաև ըստ անցողական բայերի շարահյուսական բնույթի, հին (ինչպես և նոր) վրացերեն լեզվի բայաշարքերը բաժանվում են երեք խմբի, որոնց կոչում են բայախմբեր:

I բայախմբում կա վեց բայաշարք, II-ում՝ հինգ, III-ում՝ չորս, ընդամենը՝ 15 բայաշարք:

117. Բայաշարքերի անվանման շուրջ: Սահմանական եղանակ պարունակող բայաշարքերից յուրաքանչյուրն ունի իր անունը՝ ներկա, անցյալ անկատար, անցյալ կատարյալ: Ինչ վերաբերում է հետևանքայիններին, որոնք ևս սահմանական եղանակ են արտահայտում և պատկանում են III բայախմբին, ապա դրանք համարակալում ենք՝ I հետևանքային, II հետևանքային:

Սահմանական եղանակ են բովանդակում նաև հաճախականները, որոնք երկուսն են I բայախմբում և մեկական՝ I-ում և III-ում: Այս մեկականները համարակալում ենք ըստ բայախմբերի՝ II հաճախական, III հաճախական: Բայց քանի որ I բայախմբում կա երկու հաճախական, նրանց կոչում ենք ըստ այն բանի, թե որ բայաշարքի հիմքն են կիրառում: Ըստ այսմ ունենք՝ ներկայի հաճախական (կիրառում է ներկայի հիմքը) և անցյալ անկատարի հաճախական (հիմնվում է անցյալ անկատարի հիմքի վրա): Մնում են հրամայականները և ստորագասականները, որոնց անվանում ենք ըստ այն բանի, թե որ բայախմբին են պատկանում. I բայախմբում ունենք I հրամայական, II բայախմբում՝

II հրամայական, նմանապես, I ստորադասականը I բայախմբի բայաշարք է, ինչպես որ II ստորադասականը II բայախմբի բայաշարք է, իսկ III ստորադասականը՝ III բայախմբի:

Մանրորչում: I և II ստորադասականների բայաձևերը հին վրացերենում գործածվում էին և՛ ստորադասական, և՛ սահմանական եղանակ արտահայտելու համար: Ուստի կարելի էր դրանք կոչել I սահմանական-ստորադասական և II սահմանական-ստորադասական: Սակայն, քանի որ նոր վրացերենում դրանք պահպանել են միայն ստորադասական իմաստ, իսկ սահմանական՝ ոչ, ուստի գերադասելի է դրանք կոչել ստորադասական (I և II): Այնուամենայնիվ, պետք է հիշել, որ զբարանք ունեցել են նաև սահմանական եղանակի ապառնի իմաստ:

118. Բայաշարքերի նշանակությունը:

I բայախումբ

1. **Ներկա:** ժամանակը ներկա է, եղանակը՝ սահմանական. **օճօճընն:**

2. **Ներկայի հանախական:** Եղանակը սահմանական է, արտահայտում է անցյալում բազմիցս կրկնված գործողություն, կամ այնպիսի գործողություն, որը սովորական է և տեղի է ունենում մշտապես. **օճօճընն:**

3. **Անցյալ անկատար:** ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական. **օճօճընն:**

4. **Անցյալ անկատարի հանախական:** ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական, արտահայտում է բազմիցս կատարված գործողություն. **օճօճընն:**

5. **I հրամայական:** ժամանակը՝ ներկա է կամ ապառնի, եղանակը՝ հրամայական. **օճօճընն:**

6. **I ստորադասական (I ապառնի):** ժամանակը՝ ապառնի է, եղանակը՝ սահմանական կամ ստորադասական. **օճօճընն:**

Կերպավոր բայերի բայաձևերը I բայախմբի բայաշարքերում անկատար կերպի են:

II բայախումբ

1. **Անցյալ կատարյալ:** ժամանակը՝ անցյալ, եղանակը՝ սահմանական. **օճօճ:**

2. **II հանախական:** ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական: Արտահայտում է անցյալում կրկնված գործողություն, կամ այն-

ღამო-ს' ზოცნ იღვთოქციონდ, სასყაჳნ ყხაყი ათაუჳსნ ყხმდდ. ღა-
შოვიღა: ღამონღიღიღდს ნაკადულნი ცრემლთანი თუალთავან მათთა |*Ար-
ցունքსხერქი* ათაქანხერდ ყაბ ჭქს ზისთი ზრანყ აუღხერქე | (*წარმ.*):

აღ-ღ ყოცე ჭ თაქია ქარქე ქერ იღვთოქციონ. იღვიღა, *ქახ* აღმო-ს'
ზოცნდ, სასყაჳნ ყხაყი ათაუჳსნ ყხმდდ' აღშოვიღა:

გან-ღ' *ხერქე* ვორა, განვიღა, *ქახ* გაშო-ს' ზოცნდ ყხაყი 1-ქს
ყხმდდ. გამოვიღა: გამო-იამ ნ-ს ლორხ ჭ ზაუორევი მ-ქ აუღხეოქციამდ:
შე-ს' ვრქე *ხერა*, შევიღა, *ქახ* შეშო-ს' ზოცნდ ყხაყი 1-ქს ყხმდ.
შემოვიღა:

წარ-ღ' აქათხეჳე აწათხე. წარვიღა, წარშო-ს' აწათხეჳე აქათხე-
წარშოვიღა:

გარღა-ს ყოცე ჭ თაქია იღვთოქციონ' ორხ ჭოუღნყოთი ზაუქშა-
წარამიქ. გარღავიღა, *ქახ* გარღამო-ს' ზოცნდ, იღვთოქციონდ მქან
ქხ ყხაყი 1-ქს ყხმდდ. გარღამოვიღა:

შოა-ს ყოცე ჭ თაქია აწთყჩი ჯარქთამ, ორდ იღვთოქციონ ჭ ქერქე
ხერქხ ჭ მქხნოცნ ქამანთი' ვრქე *ხერა*. შოავიღა, *ქახ* შოამო-ს'
ზოცნდ, მქან ქხ ყხაყი 1-ქს ყხმდდ. შოამოვიღა:

შოა-ს ათაყეღ ჭ შოა-ქე' მათნთი ათქმანოქციონ ნანთაყარ-
ნოქ, ორნ, *ქრ* ზერქქნი, ლადქამ ჭ შე-ღა-ქე; შრანოქ ჭ რაყნარქამ,
ორ აწ თარონთაქამ ჭ ხერქ. ზაქარაქერქ ზანთარქციონ ჭ ქ' ვრ-
ქე *ხერა* (შე) ჭ ქერქე *ხერქხ* (ღა): *იღ* ჯრქმნი ზაუარქმანხერქამ
შოა-ქი ქოქარქხ ზანთაქ ვარქამქამ ჭ ხა-ს:

უაუნ-ღ ყოცე ჭ თაქია ხათაყარა ვორბოქციონ. უაუნოქცა, *ქახ*
უაუნო-ს' ხათაყარა ჯარქთამ, სასყაჳნ ყხაყი 1-ქს ყხმდდ. უაუნოქცა:
უაუნ-ღ ზოცნ უაუნ-ს ჭ. ა-ს იღვიღ ჭ, *ქახ* ზრან ზაქარევი უ-ს ჯარ-
ქმანთამ ჭ მწოუ ოღ ქანთარარ. უაუნო-ს' ნ-ს ლორხ ჭ ზაუორევი
მ-ქ აუღხეოქციამდ: უაუნ-ღ ჭ უაუნო-ს' ზაუქთაყევი ვორბამქოქ
ზაქარაქ ხს. უაუნღაჳს, უაუნოქცის, უაუნსა, ნუ უაუნოქცევის:

წიალ-ს იგოთავორქამ ჭ ჯრქი ქოქიქ ამნოქმდ ზეხეო ზამარ,
ორდ ლარევი ჭ ქხხეღ ვეო (მქმ ლამ ქოქდ), ქხ, ბოქ: წიალვიღა-ს' ზა-
ნთამ ჭ ამნენხე აწ ლოქ, ორთხე 1-ქს ყხმდდ *ხერქა* ჳ, *ქახ*
წიალშო-ს' ზოცნდ, მქან ქხ ყხაყი 1-ქს ყხმდდ. წიალშოვიღა: *Աქა*
ზაქარაქედ ხა ზაუქთაყევი ჭ ვორბამქამ. განაო ზღუაღ ღა წიალიყ-
ანა იგინი |*ღერ* ვბოქნი ჭ ამნევი ვნთამ | (*შაქმ.* ჳ, 13):

აღ ზაქარაქი მათნი აქთაქ ჭ ვქხხე, ორ ღ-ს ხერქმს ლორქამ
ღ. იღვიარებ |*წინანთამ* ვქღს | (*ღაქ. ბ.* 21), სასყაჳნ ზახ' ავიარებ
(*შაქმ. ბ.* 25); იღვიღა იგი ნავსა |*ღმით* ქ ზოცნ | (*შაქმ. ჳ.* 23 C),

ათსაქან' იგი აქდა ნავსა შარქ. 7, 1 C). აქოცად [რათნაქ] (ჯოც. 28, 25 C) *և* აქნ:

122. მღვდლოცუონ გსაქი 2-იქ გხმქდ: მონ-ნ ყოიქ *ტ* თაქია იღვიქქიონ გსაქი 1-ქნ გხმქდ, *ქ*სქ მონ-ნ' გსაქი 3-ოქ გხმქდ. ჩუენდა მომართ იგავ-სა ამას იტყუ, ანუ ყოველთა მიმართ [მა მნ'ყ თათგერ ჟათაქჟ ჟაიქ ქტ თა ამნსნსახან] (ჯოც. ძრ, 41C); *ქ*ნუ ქჩერაქრომ *ტ* 2-ოქ გხმ-ქჩნ, აქნ ასქასქან ზაქორაქ ჯანს *ტ* იგაქომ *ტ* 1-ქნ ჟამ 3-ოქ გხმქქი ზაქორაქიქ. ესე ყოველი მიგეე შენ [ჯაიქ ამნსაქი გსაქ თოგ] (შათქ. 7, 9); მიგეე შენ ქლიტენი სასუფეველისა ცათაასანი [მაგ გსაქ გქასქანთა თრქოქოქჩხან სრქსიქ] (შათქ. 2, 19); მოგავოს შენ ცხადად [ჯათთაქტ გსაქ ქაქანთაქტა] (შათქ. 2, 4); მოგავოს და გრქქუას თქქუენ [ჯათთაქტ გსაქ *և* თათაქტ] (მთქ. ძ, 25); ნეტარ არს, რომელმან მიგავოს მისაგებელი შენი, რომელ შენ მომავე ჩუენ [სერანქ თრ ჯათთიქ გჯათთიქთაქნ გო, გორ გო ჯათთიქ] (შაქ. ძს, 8); რომლითა საწყაულითა მიუწყოთ, მითუე მოგეწყოს თქქუენ [მროქ ჟაქიქქ ჟაქჩქდ' ჟაქჩხაქი გსაქ] (შათქ. ლ, 2); მცნებასა აბალსა მიგეემ თქქუენ [ჯათთიქრან ზორ თამ ძსაქ] (მთქ. ძრ, 34);

მონ-ნ *և* მონ-ნ ქიქორაქნომ სნ ქრარ მქჩნთაქნ ჯათქამთომ. ვინ მოგეე შენ ჟელწიფეებაჟ ესე [შ'ქ ჟა გსაქ გქქქსანთაქქიანუ ჟაიქ] (შათქ. 18, 23 DE), ვინ მიგეე შენ ჟელწიფეებაჟ ესე (ზოქნ თსქომ, C ქიქ.):

123. ზაქარაქიქი ქაქმიოქიონრ: მქსქიქქაქან იღვიქქიან სა-ქარაქიქიქიქ რაოქ სნ გარდა, შთა, წიალ-ღ: გარდა-ქ ქაქამოქქიონს *ტ*. გარ-ღა:

შთა-ნ, ქნუქსა თათიქნქ, რაქქაქობ *ტ* სრქო ზაქორაქიქ (შე-ღა): წიალ-ქ თათიქნ მათღ სსრათამ *ტ* წი, ირნ, ქნუქსა სრქომ *ტ*, მათ-ქომ *ტ* წყლო-ქიქ, *ქ*სქ სრქიოქ მათღ აღ-ნ *ტ*: *ქ*ნუ ქჩერაქრომ *ტ* აქო-ქიქქაქან იღვიქქიან ზაქორაქიქჩნ, თაქა ზრანთიქ თაროქ *ტ* მქათნ მონ-ნ, მქათანსქოქ რაოქქამ სნ მთ-ქ აქსქაქთამთიქ

124. სრქო ჟამ სრქნ ზაქარაქიქ მქათსინ: მი ზაქარაქიქნ ქაროქ *ტ* ქექქქ მთ, *և* ქათანსანქ აქა *և* აქს ქიქამ ქათარქიქქ ჟარქომ სუიქ რაოქ ზაქორაქ. თქქუენ მიერ მიმოეფინა სიტყუთა იგი უფლისაჟ [ქ მქნუ სსქსაქ რანს თათამთიქ] (მ. მსა. 2, 8); მიმოვალნ ურწყულთა იღვილთა [სრქქ ქნუ თნუქიქს თსქიქა] (შათქ. ძრ, 43); მიმოიქქეოღა გარემო სოფლებსა მას [სრქქქ ჟორღ გქათათიქნ] (შათქ. 2, 6); ჯანთიქ მიმო-ქნ აქსქანთომ *ტ* ზას და ზაქორაქღ. ყოველნივე მიმო-ღაიბნიენს და ევაგრე ღვა მარტოჟ [ჩიოქოქ ქარ ქათქიქსიქნ *և* სქაქოქღ

ძქანასკ ღანგნსე] (სქაყრ & სქი); სივლტოლაა და მიმოდამილეაა [Φათოსათ & ქათგნქე აქათსე აქანსე] (წარბ); მოძულენი ჩუენნი მიმოდამიტაცენდეს ჩუენ [შათქე ძქრ ქაქჯათსეგქს ღანგ] (შაოქ. სწ. 11); ანგელოზი უფლისაა გარდამოჭდა შორის აზარიაეთსა და მიმოდამიარა ალი იგი სავუმბილისა მისგან ცეცხლისაასა [ღრჯათსე აათო-ბიე სქაყ დნე მკაყრქანა ქ ზნეყი აყ & ქიქათსეყ ყყიე ზოქნ ქ ზნეყ ანათქ] (წან. წ. 49); იწყო ქადაგებად და მიმოდამებად სიტყუსა მის [შქათო გაროქე ქოქ, & ზოქს ზარქანსე ღრანს] (შარქ. ს. 45);

125. საქარაქი ხეჭოროქაქნ ნჯანსკიოქიონრ: საქარაქი ათაჯ-ნაქის სჯანსკიოქიონს იოღოქიანს & კიოქმართიანს სჯიანს & ირ ზათანოქრის ხრისმ & ჯარბისმ ვოქე აქიოქ რაქრის ზსა ვორბამქქისა; შასქან, ჯათ ვხეჭრისმ საქარაქე სორ, აქ სჯანსკიოქიონს იანსეყ რაქ & ღაქამომ; მკაყრქანს & იქისსკ. აღმო-ქუეთა [ქორსე. რსე] & დო-აქუეთა [ქარსე. ზათსე], ვან-აგო [ქაროქე, ზაქანსამსე] & მი-აგო [ზათოქსე], მოქლა იგი შურდულოთა [აქანსე ზრან ყარათოქ-ქიქ] & დაქლა იგი მახვლითა [ქოქქოქე ზრან სრქ], დასკა იგი [ფსო-ქნ ათაყათსე ზრან] & მისკა მას იგი [აქსე ზრან აქნ], მოქიოთსა იგი [იოქანსე ზრან] & წაროქიოთსა იგი [ქაროქე აქნ] & აქს;

126. საქარაქი ღათარხლავნოქ ღათოქიოქონრ: საქარაქე სორ ღრავსერისიმ იქს ღათარხლავნოქ ზათოქიონს, აქსერს, აქს ღი-რათიომ & ღათარაქე ღრე ღაქამქქსა. ვწერ—დავწერ, ვაქეთებ—გა-ვაქეთებ & აქს; ზქნ ღრავსერის ქეღქი ზოქარბანსხრომ სქათოქომ & ირ საქარაქე სქათომ & ღათარხლავნოქ ზათოქიონს მხეჯ რსრს; ოქრისსკ ნუ შქიო, რაბთა არა დანსაქნეთ, რამეთუ როქლითა სანქველითა შქიღეთ, ზითკა დანსაქნეთ [შქ ვათქე, ღქ ძქ ვათქე, ღქ სრქ ვათათათანათ ვათქე ვათსრე & ქ] (შათქ. ს. 1—2); მკათსე შქიო-რ & შქიღეთ-რ ანსათარ ღრეღქ რაქამდსრ სს, რსკ დანსაქნეთ-რ ღათარაქე ღრეღქი შა ძქანს სქიღრს & აქს სრხოქქი, ირ ზათაყ-ქომ ათარბანსარარ ვარეყავაქ & ათარბამქსე რაქრის იოქ ზათანკაყქი ყრათ;

127. შქენარბამნიომ (ღუქვილ—რბამნიომ, ათარბანსათომ); მკა-ყსა & კიოქიომ საქარაქი ანჯათომრ რაქსე ირსე რათიქ (ღათ რა-სრქიქ), ირ (იქისწ) ყრქიომ & საქარაქი & რაქი ძქქს; ოქრისსკერ სან გზის ვამოქუებანდა იესუ თავი თქნი მოქაფეთა თქსთა, აღ-რამ-დგა მქულრეთით [სრქეს ანგომ სრსხეა. შქათო აჯანსკრათანს, ქარსაქ ქ მისსე] (მოქ. ს. 14); მო-ვინმე-უჭდა მას კაცი [შათოქსაქ იანს ათ სთ] (შათქ. ძქ, 16); მო-თუ ვინმე-ქულდს უშვილოა [სქქ იე

მსიყი ანბრეტი | (შააქ. ძრ, 24C); მო-ნუ-ისთელიან გეალთავან უტრ-
მენი | შიქქე ჟაყყესუნ ჰ ქილე ჯაყიე | (შააქ. ლ, 16 C); აღ-ნუ ვინ-
ანთის სანაელი და ქუეშე შედგის კუშირსა | ში ხქქე ყაი რაყ, ყი ღხე
ყროანთა ვხეყი | (შარქ. 7, 21); შე-ვე ესევითარი-ქვეანდა ზუნდა
მლდელოთმოდუარი | ში აქაყიხი ჯიხი ხი ქაქი ღე მხე ჟაანთაქაყასა |
(სერ. ლ, 26); მი-ვიეთმე-უვეს შვიგნობართა | ჟაათაქასან ხათს ზამ
იამანდ ჰ ყაყრანს | (ჯიქ. ჰ, 39); აღ-რე-კვალე ზემო კერძო | ჰ ქი
შააქი | (ჯიქ. ძ7, 10);

შქზარამანთადე ყათანთად ღ ზახ თხემ რაქამხერქ ზსა. შე-
რე-დეინებად შვირედ | შაქაქი მქ თანხი ჰ ხერქსა | (ჯიქ. ხ, 3);
შე-თუშე-საძლებელ იყო | ხქქ ზნარ ჰხმ ღე | (ჟაყაქ. 7, 15); და-ვე-
სვილ არს | ჟაათაყაროხაქ | (ჯიქ. ძ7, 23); გან-შე-ყოფილ არსა
ქრისტე | რამანხაქ ჰხე ჰეგე ჟრითთი | (მ ჰორნქ. მ, 13); წარ-ლათუ-
წირულ ვართ, არამედ არა განწირულება-გჟნს | ჟაროხაქე აქ იე
თარაქიოხაქ | (რ ჰორნქ. 7, 8); და-ლათუ-ვრდომილ ვართ, არამედ
არა წარწყმედულ ვართ | შარჯარხაქე აქ ი'ე თათახაქე | (რ ჰორ-
ნქ. 7, 9);

შქზარამანთან ვიძობოქიან ვხეყხერდ ზანთაქი სხ ქაე
ჯიჯარბანხერამ, ჰიხ იე ვრჯანთად თათაქი ყაქათ სხ; ორქნოქ, ზიხ
ქარაყროქიან რთაყრომ ჟარაყეფომ ღ. რომელმან ფრიად შიილო,
არღარა ემატა, და რომელმან შვირედ, მას და-არაჲ-აქლდა | შქ ღე რა-
ყომან თი იე თათახაქ, ხ იე თაქანს იე ზათაქე | (რ ჰორნქ.
ლ, 15); ზოქ ზარაყათოქიანს XI ვარამ ქარაყროქად თხეოთომ
თაყასა ღ ზერქაყეფომ. რომელმან ფრიად შიილო, არაჲ ემატა, და
რომელმან შვირედ, არაჲ დაქლდა: ზიხ ქარაყროქიანთად ღხერე-
ფომ ღ. შვირედოქა იგი გან-ვე-ქარდეს | ჟიქე ჰ ჯათსა ქაქიანხეყი |
(მ ჰორნქ. ძ7, 10), ჰიხ ზსათაყა ვრჯანქი ქარაყროქიანთად შვირე-
დოქა იგი განქარდესვე (CD ქარ.); ზოქაქიანს ღ ქინაქდ ზახ თი-
თხე. შე-უქუე-იმოსეთ | შეხეყროდ თიქანხანს | (ვიყათ. 7, 12 AB),
შეიმოსეთ უქუე (CD ქარ.);

შანოროქიონ: არარაჲ | იქიხე | ვერანთინდ ჟარეე ღ თარანჯათ-
ქილ ვე მანქიქი ზერამთამარ. წინადა-ცუეთილებჲჲ არარაჲ არს და
წინადა-უცუეთილებჲჲ არა-ვე-რაჲ არს | შქყათოქიან იქიხე ღ, ხ თ-
ქიყათოქიან იქიხე | (მ ჰორნქ. ლ, 19); მქაყას ღ ღხერეყომდ ზიხ
(AB) ქარაყროქიან მხე, ჰიხ ზსათაყა ვრჯანქი (CD) ქარაყრო-
ქიანთად თხენს. ...არარაჲვე არს: ჟამ განქმარტის ზლუარი არარასა
ზედა ღა დამოქიდა ქუეყანაჲ არა-ვე-რასა ზედა | შეხეყ ვქიქაქ
ვიჯენქი ხ ჟიქსაყ ვერქიქი ჰ ქიქაყ იჯენქი | (ვიქ. ჰ2, 6-7);

128. Սեռերի քանակը: Սեռերը վրացերենում երեքն են՝ ներգոր-
ծական (ակտիվ), կրավորական (պասսիվ) և շեղոք (մեղիում):

Կրավորական սեռը երկու տեսակ է՝ շարժուն (գինամիկ) և կա-
յուն (ստատիկ):

Իրարից պարզորոշ զանազանվում են ներգործականի և շարժուն
կրավորականի բայաձևերը: Կայուն կրավորականը և շեղոք սեռը որոշ
առանձնահատկություններ ունեն:

Կան և այնպիսի բայեր, որոնք ըստ ձևի պատկանում են որևիցև
սեռի, սակայն հակադիր բայաձևեր չունեն և, ըստ էության, անսեռ են:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՍԵՌ

129. Ներգործական սեռին է պատկանում այն բայը, որն անցողա-
կան է և ունի ուղիղ խնդիր:

Ներգործական սեռի բայը հիմքից առաջ կարող է ունենալ դարձու-
թյան ցուցիչ, որի մասին խոսք կլինի ստորև (§§ 143—145): Բացի
այդ, հիմքի վերջում այն ունի թեմայի ցուցիչ, որի մասին ևս խոսք կլի-
նի ստորև (§ 150—160):

Ներգործական սեռի բայը լինում է երկզևմ կամ եռազևմ: Երկզևմ
են՝ լաֆյճա [գրեց (նա այն)], ջանձլըհնջե [բաժակու ես (գու նրան)],
ջանջըեո [կկտրեմ (ես այն)] և այլն: Եռազևմ են՝ ռոջցց [ապեցի
(ես նրան այն)], ջանջսց [բաժանեցիր (գու նրան այն)], ռոձլլլլլլ
[կարեց (նա նրան այն)] և այլն:

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ՍԵՌ

ՇԱՐՇՈՒՆ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ

130. Շարժուն կրավորականի կազմումը: Կրավորական սեռի բա-
յերը անանցողական են, միազևմ կամ երկզևմ:

Շարժուն կրավորականի բայակերտը նախածանց է կամ վերջա-
ծանց, ըստ այսմ՝ կրավորականը նախածանցավոր է կամ վերջածան-
ցավոր: Գոյություն ունի նաև կրավորականի երրորդ տարատեսակ, որի
կազմության ժամանակ նախածանց կամ վերջածանց չի կիրառվում,
սակայն այն պարզորոշ տարբերվում է ներգործականի համապատաս-
խան բայաձևերից: Գրանց կոչում ենք անածանց կրավորական:

131. նախածանցավոր կրավորական: նախածանցավոր կրավորականի բայականորը ձայնավոր է՝ օ կամ ց, որոնք ավելացնում են անմիջաբար բայաճիմքից առաջ: Մրանց նախորդում են զեմքի ցույցիչները (խեղդային բոլոր զեմքերի և 1-ին և 2-րդ ենթակայական զեմքերի), իսկ ամենասկզբում՝ նախաբայը, եթե բայը նախաբայավոր է: օ նախածանցով կազմվում են միազեմ բայաձևերը, որոնք համապատասխանում են ներգործական սեռի երկզեմ բայաձևերին, իսկ ց-ով՝ երկզեմները, որոնք համապատասխանում են ներգործականի եռազեմ բայաձևերին: Թրինակներ՝

օ: Յո-յլա [սպանիկց (նա)], Լա-ոնաժը [նկարվեցիր (զո)], Լա-ցեմալը [թաքնվեցի (նա)], Յո-յլենց [սպանիկցին (Նրանք)], Լա-ոնաժեցեոտ [նկարվեցիք (զոք)], Լա-ցեմալեցեոտ [թաքնվեցիք (մենք)]:

ց: Լա-ցեմալ [զրվեց (բառը գրատախտակին)], Յո-ցեա [տրվեց (զիրքը Նրան)], Յո-ցեո [բերվեց (նա ուղքի)]:

Յուրաքանչյուր եռազեմ բայ, ինչպիսին էլ լինի նրա կազմութունը, կրավորականի վերածվելիս ստանում է ց. Յեցեոնա [մեռք բերեց (նա Նրան այն)], Յեցեոնա [մեռք բերվեց (նա Նրան)], Գեցեո [բաժանեց (նա Նրան այն)], Գեցեո [բաժանվեց (նա Նրան)], Գեցեո [բացեց] (նա Նրան գուռը), Գեցեո [բացվեց] (գուռը Նրան): Իբրև որինակ վերցնենք միևնույն բայաճիմքը. Լա-ցեմալ [զրեց (նա այն)]—Լա-ցեմալ [զրվեց (այն)], Յեցեմալ [զրեց (նա Նրան Նամակ)]—Յեցեմալ [զրվեց (նամակ Նրան)], Լա-ցեմալ [զրեց (նա գրատախտակին բառ)]—Լա-ցեմալ [զրվեց (բառ գրատախտակին)]: Լեզանբաղոս, կրավորականի վերածվելիս բայը մեկ զեմք կորցնում է. եռազեմ ներգործականը դառնում է երկզեմ կրավորական (Յեցեմալ—Յեցեմալ), երկզեմը՝ միազեմ (Լա-ցեմալ—Լա-ցեմալ):

132. Վերածանցավոր կրավորական: Հին վրացերենում վերջածանցավոր կրավորականը ներկայացված է երկու ածանցյով՝ ցն և Ը, որոնցից հնագույնն է ցն-ը, իսկ Ը-ն հնաագույնում ծագել է ց-ից: Երկուսն էլ անմիջականորեն ավելացնում են բայաճիմքին՝ վերջից: Վերջածանցավոր բայերը մեծ մասամբ անվանական են:

ցն հնագույն կրավորականի ածանցը պահպանվել է որոշակի բայերում, որոնք հիմքի վերջահանգներն են՝ Յ, ց, Ը, տ, յ, Ն, Ե, Լ, Խ: Թրինակներ՝ Լըմնա, Լա-; Գեցեոլընա, Բլընընա; Գեցեոլընա, Լընըլընա. Գեցեոլընա, Յեցեոլընա; Գեցեոլընա, Լընըլընա; Գեցեոլընա, Գեցեոլընա; Գեցեոլընա, Յեցեոլընա (Յե-լաոտը-լընա) (Մատթ. ԺԳ, 9) և այլն: Թվում է, Նույնպիսի կազմութուն ունի և Գեցեոլընա-ն

134. ԵՆ-վերջածանցավոր և Ը-վերջածանցավոր կրավորականների տարբերությունը: *Վերջածանցավոր կրավորականի ԵՆ-վերջածանցավոր և Ը-վերջածանցավոր բայածինների միջև մեկ տարբերություն է ի հայտ գալիս. անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ գեմքերի համար, ինչպես և II հրամայականի 2-րդ գեմքի համար, բնութագրական է ԵՆ-ը. Մեղման, Մեղման; Մեղմաննոտ, Մեղմաննոտ; Մեղման, Մեղմաննոտ: Մինչև Ը-վերջածանցավոր բայածինն անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ գեմքերում ստանում են օ վերջավորություն. օլեմալլու, օլեմալլու, օլեմալլու, օլեմալլու: II հրամայական՝ օլեմալլու, օլեմալլու; օլեմալլու, օլեմալլու:*

135. Նախածանցի և վերջածանցի փոխարինելիությունը: *Նրբան միևնույն հիմքից կրավորականը կազմվում է և՛ նախածանցով, և՛ վերջածանցով, Օրինակ, Զրուհ-Պարիսյան ավետարաններում կարդացվում է. Լամբրուցի ցրղուլ Լուսուլա [Հաստատուցի ամենայն բան] (Մատթ. ԺԷ, 16), որին Աղիլի ավետարանում համապատասխանում է. Լամբրուցի ցրղուլ Լուսուլա: Դործք սուղուլի հնուլուն իմրադրությունում Ընթերցվում է. Գանեմբուլուցի Բերքն մինն Լա Կոլնն [Հաստատուցան բարձք հորա և սրունք] (Գ, 7), իսկ հետագայի իմրադրությունում՝ Գանեմբուլուցի Բերքն մինն Լա Կոլնն: Կարելի է մտածել, թե այս բայածիններում ԵՆ վերջավորությունը միևնույն է, իրականում, սակայն, այդպես չէ. Գանեմբուլուցի-ի մեջ Ե-ն հույնական է (կզակիում այն չկա՝ Գանեմբուլուցա մաս Բերքն), իսկ Գանեմբուլուցի-ի մեջ՝ կրավորականներ և հանգես է գալիս հաս կզակի թվում. Գանեմբուլուցա մաս Բերքն:*

Նախածանցավոր և վերջածանցավոր կրավորականի փոխարինելիության օրինակ է հաս հետևյալը. Լըլալուցա մաս Մեղմինն Լա մրոլա [Կինն զարհուրեալ և գոգայեսալ] (Մարկ. Ե, 33), որի փոխարին այլ իմրադրությունում առկա է. Լըլալուցա օլու Մեղմինն Լա մրոլա: Մեղմինն-ն երկն է ծագումով, իսկ Մեղմինն-ն՝ միողն: Նույնպիսի տարբերություն է և այլուց. Գալուցալա [երեկոյա (հա հրան)] և Գալուցալա [երեկոյ (հա)]:

136. Ներող տիպի կրավորական (անածանց): *Նրբորդ տեսակի կրավորականը ո՛չ կրավորակերտ նախածանց ունի և ո՛չ էլ վերջածանց, սակայն նրա բայածինը ամենուր տարբերվում են ներգործական սեռի համապատասխան բայածիններից և երբեք չեն շփոթվում: Նրանց համար բնութագրական է հիմքային ներքին ձայնավորը, սակայն այս ձայնավորն էլ հանգես է գալիս միայն II բայախմբի երկու բայաշարքի-*

ვარდისათა [სა მზაყი ქორეჲი ქიქრი მქიქ] (ზარბ.); ჴին ზორძერქ
სამადან აქათხე აყათხიქ ღე დავშედ:

კახილი, კრასნორსკის

137. *კახილი* კრასნორსკის რაქრქ რაქაჯარერე აყახასაქორ ხს.
მქ ჯომარქ იქრქ მქახს ხერქა ხ II რაქაქამრქ რაქაჯარერე, ჴიქ მქოთ
ქომარქ მქახს I რაქაქამრქ რაქაჯარერე, ათახე II რაქაქამრქი რ-
ორ კახილი კრასნორსკის რაქრერე ათახე ზაქარაქი ხს, ითათი ჲორქ
ხს იღჲოქქონ ხ ჲოქამნორქოთ ართახაქათხილ იქსაქოქქონქიქ:

სათაქნი ჴომრქ კახილი კრასნორსკისხერე ხერქაქოთ ჴიქმრქ ქერქოთ
სათახოთ ხს ქერქაქათახე, იქრქ ჲე ჲექოთ ხს 3-რე Ბმქიქ გოქიქხერე
(ს' ხეღაქოთ, ს' ჴოქსაქოთ) ხ თ ჴოქსაქეროღ (1-ქს ხ 2-რე Ბმქიქ-
როთ); II რაქაქამრქ რაქაქამრქი კაქაქოქქამრ ჴაროთ ხს ზაქათათხ-
ვაქორ კრასნორსკისხერქს, ხ Ბახიქ ირ ქერქიქხსერე ხერქიქამ ხს (ქსქიღ
ხ ძაქაქოთ), კახილი კრასნორსკისხეროთ ხს ჴერქს კრასნორსკისერე ჴახ-
იქს ჲე აყიქს Ბ-ს: *ორქიქი*. ვქგონიე—ვეგონე, ჴგონიე—ვეგონე, ჴგონ-
იეს—ვეგონა, ვქგონიე—ვეგონენიოთ, ჴგონიე—ვეგონენიოთ, ჴგონიან—ვეგონ-
ნეს: *სქა ჴომრქ რაქრქ ხს*. ასმიეს—ესმა, ჴვიეს—ვეგო, უქურქიეს—ექურა,
ქმოსიეს—ემოსა, უფლიეს—ეფლო, ჴფლიეს—ეფლა (სადა-იგი ეფლა
გუამი წმ. რაქედენისი [ორახე ქაქიქამ ღე ათორ მათქსხიქ Ბქს])
(*ღოთახერ*, 156), ქრქვიეს—ერქვა (სარქველი ტუქვისაა ერქვა წოლთა
შისთა [ქოთ მათქსიქს Ბქე მქქ ჴორ]) (*შათქ. 7, 4*), სტევიეს—ეტია
(მტქუარი ვერქობა ეტია ნაღინებსა შისსა [შაქქარქს (*ქორე*) ჲე ჲერ
ახეაქორამ ზრა აქქერქერე]) (*შათ. 193*), აქუიეს—ეცო: ეცო
ქიქ [ექქაქიქამ ღე] (ზარბ.):

კახილი კრასნორსკისხერქ ჴარქიქს ხს აყათქათოთ ხ აქ კაქიქ
ქიქს რაქრქ.

ა) *ავ-გოქიქვაქორ რაქრქ*. ქრთავს—ერთო (ვიქაა ქრთავს ლეარქლი
[*სათქ' იქრქიქ Ბორქმ*] (*შათქ. Ბქ, 27*), მათ თანა ერთო კაცი ერთი
გოლიათი [ზრახე ღე ჴათაქიქ მქ ჴაქს აყაქორე]) (*ღოთახერ*, 151);
ქვიდაქს—ევიდა (შთახადებელი იგი მას ქვიდაქს [ქარქიქს *ქიქს იქსერ*]
(*შოქ. Ბქ, 6*), ევიდა მას თოთ ქუარი თქსი [ქარქიქ ღე *ქიქსიქს*
ქიქაქაქიქს]) (*შოქ. Ბქ, 17*); სორავს—ეთრო (ამათ სორავს [შოქს
ორქიქაქ ქიქს]) (*ქორქქ, 15*); თუალი უხილავს—თუალი უხილა (ათორ.
უხილვა: აღღგა სავლე ქუქუანისა შისგან, თუალინე ზე უხილნეს (ათორ. ზე
უხილნეს) და ჴხედვიდა არარას [შარქათა *შოქიქს* *ქიქრქ* ანათ, ხ

აჯიფ რაგვიფ იჯ ვიფ თხაანქერ] (ჭორბჳ მ, 8): სძინავს—ეძინა, ქლჳძ-
ავს—ელჳძა *և* *այլն*:

რ) Այս խմբին են հարում նաև բննայի ցուցիչ շունչեղ բայեր՝
օնս—եծա-ն (օնուց—եծա). օրա ցլլալ շրմալ օնս [Վարդապար ասեալ է
սուսեր ընդ մէջ] (Հովիթ. ԺԳ, 4), օնառ ժոր օրա լին [Արմատա օշ
անիցին] (Ղուկ. Ը, 13), հմտա. ժորն օրա լալենց և զանցն [Ոչ գոյին
արմատք՝ ցամաքեցաւ] (Մարկ. Գ, 6): օլցս—լլցա-ն. լլա զլլոնս
ճրճչնի [Ունէր պտակ ի փշուց] (Յովն. ԺԲ, 5), ղոմլլա ղալչնոնա
լլչալի ղե ղլլալ [Որ սափոր շրու լուս ունիցի (Մարկ. ԺԳ, 13):

138. Դեպոնենս: Այսպէս է կազմում այն բայը, որը կրավորանն է,
սակայն ունի ներգործական սեռի իմաստ: Այսպիսին է, օրինակ, օղչ-
չն-ը, որը անցողական է *և* ուղիղ խնդիր է սասնում. օրա ղուլ, օրա
լլլլլ, րանա-լլլլ օղչ ղլլ [Ո՛չ ճանաչիմ եւ ո՛չ գիտեմ զինչ զույ
ասեալ] (Մարկ. ԺԳ, 68), ղլլլլա ղրմարտ օղչ ղլլալ օնս, օնլ ղրլլլ-
տա ղրմարտ [Ան մեզ՝ սասցեր զատակց զայլ՝ թէ սա ամենեւեան]
(Ղուկ. ԺԲ, 41), ղարտալա օղչ [Ուղիղ խօսիս] (Ղուկ. Ի, 21): Դեպո-
նենս է նաև կողակտ օղչչն-ը. օղչլոլա ղաս ղուլլլլա [Քուլէր նոց
զրանն] (Մարկ. Բ, 2), օնլ ղլլլոլա օղչալ օնս [(Յրտա) սասց եւ
զատակն զայլ] (Ղուկ. ԺԳ, 6):

139. Ձևով երկդեմ, բովանդակությամբ՝ միադեմ բայեր: Կան բա-
լլեր, որոնք ձևաբանորեն երկդեմ են, սակայն իրականում դեմքը մեկն
է: Այդպիսիք են լուսատուների ժագումն ու մայրամուտը ցույց տվող
բայերը. ղեթ րա ղալ ղլլլլա, ղալլա [Յորժամ ժագեաց արեւ՝ ղիտալ]
(Մատթ. ԺԳ, 6, Մարկ. Գ, 6), ղուտար ղլլլլլլլլլլլլլլլլա ղա ղեթ ղալլլլ-
լլա [Իրն երկուց եղև ի մտանել արեգական] (Մարկ. Ա, 32).
ղուտար ղալլլլլլլլա, ղալլա ղալլլլա ղեթ (C խմբ.):

140. Բացառություն: ց նախածանցը կրավորական սեռի երկդեմ
բայերի կրավորակերտն է, սակայն ժոլալ բայը բացառութիւն է կազմում
այն առումով, որ պատկանում է ներգործական սեռին *և* գիմալոր բա-
սմեք է կազմում ց-ով. ղե օրա ղլլլլլլլլլլլլլլլլա ղալլա ղա ղալլլլլ
զիտա ղալ] (Յովն. Ը, 50), ցրի օղի ղլլլլլլա ղաս [ժուլլլլլլլլլլլլլլլլ
էին ղնալ] (Ղուկ. Գ, 42), ղլլլլլա ղալլլլա ղլլլլալ [Քնդիլ զպտուր ի
նմանէ] (Ղուկ. Գ, 6): Այս բայը ղարմալլլալ էր *և՛* ներգործարար՝
լուրալարալ ղարմալլլալ (օնս, ղոմլլալ ղալլալ օնու ղա ղալլալ [է, որ
խնդրէն եւ ղատի]) (Յովն. Ը, 50 C), *և՛* կրավորարար (ղոմլլալ ղալլալ
լլլալ, ղալլալ օնու ղալլալ ղալլալ [Որում բալլում ասանցեցաւ՝ սասուլ
եւ պահանջեցէն ի նմանէ]) (Ղուկ. ԺԲ, 48):

ղեմքի ցուցիչները, իսկ ամենասկզբում՝ նախարայիքը (եթե բայը նախարայավոր է):

143. Համադարձություն: Համադարձությունը կամ բուրբուլիս ցուցիչ շունի, կամ էլ նրա ցուցիչը ձայնավոր *ա-ն* է: Հնագույն բառագանձի բայերը համադարձության ցուցիչ շունեն և ղեմքի ցուցիչները անիշխականորեն կցվում են բայահիմքին. *գան-քյւլլեդե, գան-վլլեդե: Լա-ցեմալլե, Լա-վեմալլե: Լա-ցեքրե, Լա-սքրե:*

Հիս բայերի որոշակի մասը՝ անվանակազմ և բայակազմ բայերն, իբրև համադարձության ցուցիչ ստանում են *ա*. *Վաժժժե, աժժժե, աժժժա: Մե-գեմուլ-ցե, Մե-ամուլլե, Մե-ամուլլա: ալ-քաժժոնե, ալ-աժժոնե, ալ-աժժոնա: գան-քեմեհարլլե, գան-ամեհարլլե, գան-քեմեհարլլա և այլն:*

Սուղեմ համադարձ բայաձևերի դարձության ցուցիչն *ա-ն* է. որը, սակայն, շատ ղեպքերում կորել է, որինակ՝ *Մեքեդեթա և Մեքեդեթա: Արկուսըն* էլ ստացվել են *Մեքեդեթա-ից. առաջինը (Մեքեդեթա)՝ դարձության ցուցիչի անկման հետևանքով, իսկ երկրորդը (Մեքեդեթա)՝ ձայնավորից առաջ խնդրային 3-ի կարուսառով: Օրինակ՝* նեդար արև, որնեղման Մեմպրնեց քրմանի Մեննի Լա Մեքեդեթնեց կլժժեսա [*Նրանի որ կալա դմանկունս քո և ևհար գգարի (Մազմ. ըԼԶ, 9): Ալլ խմբագրութլանում կարգացվում է Մեքեդեթնեց:*

144. Նուրադարձություն: Նուրադարձության ցուցիչն է *ո-ն*, որ հավասարապես ստանում են և՛ համադարձությունում ցուցիչ շունեցուց, և՛ *ա-ցուցիչավոր* բայերը: *Օրինակներ. Մեք-դյար: Մե-դյար, Մե-դյարա: ալլ-ժժժոնե, ալլ-ժժժոնե, ալլ-ժժժոնա: Վժժժե, ժժժե, ժժժա (Նա այն) և այլն:*

*Ալլ օրինակներ. Ոլլեք տալա Մենսա Լա Լաժժանք Սիրի Մեննի [Օժ զզլախ քո և Լուս ղերեսա քո] (Մառթ. Զ, 17): ՄաՄեն (ձաժո) Մուուտ-նոլա Ֆյալը Լա Լաժժանա Սիրի տէն Լա Ոլլեք Նեդե տալա տէնսա [Այն-ժամ (Լարոն) շուր խնդրեք և լվաց իր երեսը և ձևթով օժեք իր զլուխը] (Լարոն): Բերված օրինակներում տալի բառը մարմնի անդամ է նշանակում, սակայն ստորի ասկոլլիզի վկայություններում տալին-ն անդրադարձ ղերանուն է, որի հետ սովորական է լուրացարձ բայաձևերի համասեղ գործածումը. *Մեքրնալո, գանվեքրնե տալի Մեննի [Բժի՛շկի բժշկեսա զանձն քո] (Ղուկ. Դ, 23):* *գարժաժժեք տալի Մեննի ամեյր լլլլլլլլլլլ [Ա՛րկ քեք աստի ի վայր] (Մառթ. Դ, 6). Նեքլլլլ Մուուլլալես տալա (Մազմ. Լ, 22):* *տլլլլլլ Նարտ, որնեղմեն գանեմարուլլեք տալա տէնտա Մեննալլլ յալլա [Մուլլ էք որ արդարացուցանէք զանձինս առաջի մարդկան] (Ղուկ. ԺԶ, 15):* *որնեղմեն ալլեմալլոս տալի տէնո,**

წახნი ირ ი-ს ზანთიყილიმ ღ ს' ჰრის ჟორაყარბოქლიან, ს' ჰრის
აქლყარბოქლიან ყიოყი, აყა ღარბოქლიონე ირთხლი ზამარ ან-
ზრამხეა ღ რაქამხე ენხე *პ-რე* სენგრაქის ეხმეოქ. ხქს ი-ს მნიომ
ღ' ღორბ იონხე *ქორაყარბოქლიან*, ხქს ფიქიქლიმ ღ *უ-ქ'* აქლყარ-
ბოქლიან ზსა: *ორქნახსენ'* დამიღგინა, დავიღგინა, დავიღგინა. *პ-რე*
ეხმეოქ ი-ს მნიომ ღ, ზსახარარ' რაქამხე *ქორაყარბ* ღ; დამიღგინა,
დაუღგინა, დაუღგინა. აქსთე *აქლყარბოქლიან* ღ, წახნი ირ აყ
რაქამხეხე *ხოაქმ* ხს ს *პ-რე* ეხმე, ირ *უ-* ღ *ყანაზნილიმ*, ანთი-
ყიქს ღ;

შანოიოქლიმ 2: ჰის *ქრახერხნიომ* ხეუნება რაქე *ღორბამქლიმ* ღ
ს' ზამაღარბ (მახუნეა), ს' აქლყარბ (ღიხუნეა) მხოქ, ასქაქს ზრახე
მქღს *ქამათაქის* თარხერიქლიონ ღყა: *მქმთარახნი* ქექიქლიმ აქს
მქათაქსა ზანთიყილიმ ღ აქლყარბ მხოქ, *ქას* *ქ-ღრახ* ღარბოქლიან ს'
ხოაქმ ზამაღარბ (მახუნე მე, ლმერთო |*შოიქ* თოიქ *ქნმ*, *ათაქამ* |)
ს' აქლყარბ მხერიქ (უხუნეა მას ბორე *ქ* |*შოიქ* აქიქ ზრახ *ქლიქ* |);

146. *წარბოქლიმ* *ქრამორახს* ახოქ რაქნიომ: *ხერიღორბახს*
ახოქ რაქე *ქრამორახს* *ქხრამხქის* (*ქიხიქხრახ*) ზრა ხსქახქაქახს
ეხმეღ *ქორი* ღ, *იოქიქ-ქსენგრაქის* ეხმეღ *ღაიხნიომ* ღ *ხსქახქაქახს*,
ქას *ანთიღეაქი-ქსენგრაქის* ეხმეღს (*სქს* *ხერიღორბახს* ახოქ რაქე *ხოა-*
ეხმ ღ) მნიომ ღ *ქრ* თხეოქ, *ღხსქარქქიქლიქ* იღ *მქ* *ფიქიქლიქლიან*; *მქ*
ყათონთიქ ღ *ქრამორახს* ახოქ რაქამხე *მქათაქს* მხე ეხმე *ყა-*
ქს იხს, *წახს* ზამაყათათაქსანს *ხერიღორბახს* ახოქ რაქამხე, *ხოა-*
ეხმ *ხერიღორბახს* თაქსა ღ *ხერიქმ* *ქრამორახს*, *ქას* *ხერიქმ* *ხერი-*
ღორბახს *მქახე* *ქრამორახს*; *ღაიხბატა* (*ზა ზრახ* აქს) *ღაიხბატა*
(*ზრახ* აქს), *ღაიხბატა* (*ზა აქს*)—*ღაიხბატა* (*ზა*); *მქურნალმან* *ვანეცო-*
ეხლა *ღეღასა* *სნეული* *ყრმა*—*ვანეცოეხლა* *ღეღასა* *სნეული* *ყრმა*;
ქურნალმან *ვანეცოეხლა* *სნეული* *ყრმა*—*ვანეცოეხლა* *სნეული* *ყრმა*;
მქ *ორქნახსენიქ* *ხრნიომ* ღ, ირ *სქს* *ხერიღორბახს* რაქამნიომ *ყათსა-*
სქიქლიქლიან *ზარახერიქლიმ* ღ *არათაზაქიქლიმ* *იოქიქ* ღ *ანთიღეაქი*
ქსენგრაქის *მქიქიქლიქ*, აყა *ქრამორახს* რაქამნიომ *ხოქს* *ზარახერი-*
ქლიმ *არათაზაქიქლიმ* ღ *სსქახქის* ს *ანთიღეაქი* *ქსენგრაქის* *მქიქიქლიქ*;
შოიქ *ქერიქლიქ* *ზაქაყათათაქს* მხე' *ვანეცოეხლა* *მქურნალმან* *ღე-*
ღასა *სნეული* *ყრმა* [*მქიქის* *ათიღეაქიქ* *მორ* *ზამარ* *ზიქანე* *ხერიქ-*
ქის], *«მქიქის»* *სსქახქა* ღ, *«მორ* *ზამარ»* *ანთიღეაქი* *ქსენგრაქის*, ირ *ღე*
ყათსანთიომ ღ *იოქიქ* *ქსენგრაქის* (*ახერიქაქის*), *ასქაქს* რაქამხე *ქრამორ-*
ახს *ქხრამხქის* *ვანეცოეხლა* *ღეღასა* *სნეული* *ყრმა* [*მორ* *ზამარ*
ათიღეაქიქ *ზიქანე* *ხერიქის*] *სსქახქა* ღ *ღაიხნიომ* *«ხერიქის»*, ირ

պատկանում է «մոր»-ը՝ անուղղակի խնդրին: Հետևաբար, եռագնմ ան-
ցողական բայերի հետ անուղղակի խնդրին է պատկանում ուղիղ խնդիրը,
իսկ բայաձևի շրջադարձության և կրավորականով դրվելու ժամանակ՝
ենթական:

147. Իսկան և քվացող դարձություն: Գարձության բայաձևերը
արտահայտում են պատկանելություն—նշանակայնություն, որ կա են-
թականական և խնդրային դեմքի (կամ խնդրային դեմքերի) միջև Այս
դեմքերը համապատասխանաբար ստանում են ենթակա և խնդիր: Պատ-
կանելություն—նշանակայնությունը ի հայտ է գալիս միայն այն դեպքում,
երբ զոյություն ունեն ինչպես ձևով, այնպես էլ դերով իրարից զանա-
զանվող բայաձևեր: Գարձության առկայության մասին խոսելու համար
միայն ձևը բովանակն է: Օրինակ, օձըն բայն ունի համադարձության
ցուցիչ (օ-ձըն), օլլօս բայը՝ յուրադարձության (օ-լլօս), իսկ շընօ-ը՝
ալլադարձության (շ-ըն): Սակայն սրանցից ոչ մեկը դարձութային
բայաձև է, քանի որ ոչ մեկը չունի ձևով և նշանակութամբ հակա-
դիր բայաձևեր: Ուստի սրանք բոլորն էլ (օ-ձըն, օ-լլօս, շ-ըն) ըստ էու-
թյան անդարձով բայաձևեր են. նրանք ունեն այս կամ այն դարձու-
թյան ձև, սակայն ոչ համապատասխան բովանդակություն: Վերջօժու-
թյան համար վերջնենք ճանճընճա [արձակել] բայը, որի անցյալ կա-
տարյալ բայաձևերն են՝ ճանճընճա, ճանճընճա, ճանճընճա [արձակեց ինձ,
արձակեց քեզ, արձակեց նրան]: Սրանք այնպարձ բայաձևեր են, ոչ ի-
րական, այլ քվացող, քանի որ զանազանվող բայաձևերի բացակայության
պատճառով դուրի են համապատասխան բովանդակությունից: Եթե վեր-
ջրենք այսպիսի նախադասություն. օ՞ր ճանճընճա Յոնա Յոնո, շընօ-
[Արդ՝ արձակես զժողովս քո, տէ՛ր] (Ղուկ. Բ, 29) կտեսնենք, որ ճանճը-
նճա -ն պարունակում է 1-ին ուղիղ-խնդրային դեմք, թեև բայաձևը
ակնհայտորեն անուղղակի-խնդրային է, քանի որ համապատասխան 3-րդ
դեմքի բայաձևը կլինի ճանճընճա, որն և առկա է Ադիշի ավետարանի
բնագրում օ՞ր ճանճընճա Յոնա Յոնո, շընօ-: Ձևի և բովանդակության
այս հեռացումը պատահել է այն պատճառով, որ ճանճընճա բայը չունի
հակադիր բայաձևեր, ուստի այն կորցրել է ալլադարձության բովանդա-
կությունը և հավասարվել է այլ բայերի համադարձության հետ:

Այսպիսին է նաև օժոլա [տեսավ] բայը, որը ձևով յուրադարձ է,
իսկ նշանակությամբ՝ համադարձ, ուստի նրա բայաձևերը հեշտությամբ
1-ին և 2-րդ խնդրային դեմք են ցույց տալիս՝ օժոլա [տեսավ ինձ],
օժոլա [տեսավ քեզ]։ Հետևաբար, այս բայը ևս տեսքով յուրադարձ
է, իսկ բովանդակությամբ՝ համադարձ:

ხეղვობის სხივ რაქების I წინასწარაქის რაქაჯარის რაქა-
 მხერვ ჯადქმომ სს რას აჯაჯარბობის, სასკან ზრანჲ ჯარბობის
 ჯასკანგობისთვის ჯორხ სს² ჯასკანგორ რაქამხერვის რაქასკანობის
 ჯასობი: რაა ბორბობი უქმნიეს მავას? [2¹ ხ² ჯარ არარ] (შათქ-
 ბ, 23); Այսთղ უქმნიეს-ღ ხერქაჯაგქმბ ჯ აჯაჯარბ მხოქ, სასკან
 აქს ჯარბობის ხმასა ჯობი:

ხეղვობის სხივ არღ რაქების ჯამაჯარბ რაქამხერ ხოაქმ
 ჯ² ჯიობა, სობოვა, მოსობოვა, არბნგქე ჯარაჯარბ ჯ აჯაჯარბ რაქა-
 მხერვ ჯადქმომ სს ათორასხს ხეანსაქიქ. იქიობა, იობოვა; უქიობა,
 უობოვა: *Օրինակ*. თქვენ წარველით ჯ იქიობით, რაა არს „წყალბაა
 მნებავს ჯ არა მსხუერბლი“ [ხერქოქე თასარბ, ჯხ² ჯ² ჯორბობ-
 მქან ჯამქმ ჯ იღ ჯინ] (შათქ. Բ, 13); შუკობბა უოველნი მღღელა:
 მოღღელანნი ჯა შწიგნობარნი ერისანი ჯა იქიობვილა მათგან, საღა
 მობად არს ჳრისტე |*ქოქიქ* ჯადმსწან ჯქასანბოჯაქასანს ჯა
 ჯქიქრა მბ-
 (იორქესანს ჯარქანსქო ხ² ხოქანს² |*ქქ* თო მანბიქე *Քրիստიան* |
 (შათქ. Բ, 4 C); ეს მბქქლა ბილატეს ჯა მომსობოვნა ჳორცნი
 იესუსნი |*შა* მათოქეჲ თა *Պիղատոս* ხნოქესე ჯამარქსნ *Յիսուս* |
 (შათქ. ბ, 58 C); მოობობვნა ჳორცნი იესუსნი |*ხ*ნოქესე
 ჯამარქსნ *Յիսուս* | (ჯიქ. ԻԲ, 52 C); მოობობოვა წყალი |*Առեղ*
 ჯიქ | (შათქ. ბ, 24);

ԱԼԽԸ

148. *Միջնորդավորված* აղხრ: *Միջնորդավորված* აղხრასქს
 რაქამხერვ ჯადქმომ სს ჯին ჳრასქსნიომ: ზრანჲ ჯადქმომ სს
 აჯარე ევ-ქ ჯამ რარე (ბ) ე-ებ-ქ მქიბობი: *Պարე* 93-ღ II
 რაქამქორქ რაქამხერვმ ჳხრამქომ ჯ ივ-ქ, იქი რაქამაქანღ (ჳ)
 მანბობიქე თთავ ჳრქომ ჯ ჯ მანომ ჯ ბ-ს: *Օրինակ*,
 თქქმა-ს ჳმქიბობავორქმბ აղხრასქს რაქამბ ჯ,
 ხსქ მქიბობავორქმბ ჳქს² თქქმევა: თქქმიბა
 სამ გზის: ექქმნი შენგან, ექქმაქო |*Աხ* ჯ |*აქ* ჳქე
 ხერქე, ჳნათე. *Եղան* | (Պარბ): უქქოლა გუქქმეველა
 ხქენ ჳამანი |*Պատուհան* ხ² ჳხრայ
 ჳქქსն, ჳორ ჯასოქე ჳამან | (ხაქ. Ը, 3); *Ի*ნ²
 ჳხრასქრომ ჯ ივ-ებ რარე
 ჳქქვამბანგქს, აქს თიქა ჯ |
 რაქამქორქ რაქამხերვომ, ხსქ
 II რაქამქორქმ ებ-ღ
 ანხობանომ ჯ: ივ
 ჳქქვამბანგქ *Գ-ს* ჳქქ
 რაქამქრომ ჯ² მანბობიქე
 თთავ, ათორასქ, ჳრქომ
 ჯ. *Յივ*აღებ-
 იებ—*Յივ*აღებ-
 იებ |*այ*აქს² რაქამხերქ
*ქი*ბარბნ² *Յივ*აღებ-
 იებ—*Յივ*აღებ-
 იებ): *Օրինակ*ნեր. მბათა
 საქქმელი მოაღებობს
 თავისა წინა |*Ն*ղրայ
 ხերქ *Եր* *այ*აქս² *Ի*
*այ*თავ | (ჯარე *Յ*ოქ. 70);
 სატრაქებოს არა
 შეღშეს, არამედ
 ქმელი საურისა
 ქამაა *Գ*ანღწესის
 მას *ღ*ღეს, *ան*
 ეს მუქლი
 მოაღრქვის |*Ա*ղանბათան
*ხ*երა *ღ*ქ *ქ*იბნიომ,
 ჳარქ-

զրում էր ցամաք հասց ուսել կամ հարլուր անգամ ծնրագրել | (Նույն տեղում, 61): Պատահում է հասե օճ վերջածանցով կազմված միջնորդաբարբադած աղերսային բայածև. օայլանօն-այլանօնց | Նրկրպագեցնում էին | (Վարք Արիր. 191, 29):

ԽՈՆԱՐՆՈՒՄ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՍԵՌ

149. Ներգործական սեռի բայերի խոնարհումը հատակ պատկերացնելու համար անհրաժեշտ է ծանոթանալ թեմային և թեմայի ցուցիչներին, աճականներին, բայաշարքի ցուցիչներին, բայածևում ուղիղ խնդրի դեմքի և թվի արտահայտմանը: Ուղիղ խնդրի դեմքի արտահայտումը վերաբերում է I բայախմբի բայաշարքերին, իսկ նրա հոգնակիության արտացույցումը՝ II բայախմբի բայաշարքերին:

Յ Ե Մ Ա

150. Թեմա է կոչվում դիմավոր բայի այն մասը, որը անփոփոխ է մնում I կամ II բայախմբի բոլոր բայածևերում: Այլ կերպ ասած՝ թեման բայահիմքն է (առանց նախարայի), որն անփոփոխ առկա է բայի բոլոր ձևերում՝ I և II բայախմբերում, Անփոփոխ ասելով հաշվի չենք առնում այն, որ հիմքը կարող է լինել ամփոփված կամ չամփոփված: Թեմայի մեջ (հիմքում) կարող է ամփոփում առաջ բերել հենց թեմայի ցուցիչը, 3-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչը (եզ. կամ հոգն.) և բայաշարքի ցուցիչը, որոնք կցվում են բայահիմքին վերջին: Թեմայի ցուցիչի ազդեցությամբ ազված հիմքի օրինակ է Պեցո-ձյր-ոծ-ը (սակալն՝ Պեցո-ձյար), 3-րդ ենթակայական դեմքի ազդեցությամբ՝ Պեցո-ձյր-օ, Պեցո-ձյր-ցն (սակալն՝ Պե Պեցո-ձյար, Պեճ Պեցո-ձյար), բայաշարքի ցուցիչի ազդեցությամբ՝ Պեցո-ձյր-օ, Պեցո-ձյր-օ:

Ներգործական սեռի բայերը, բացի մի բանիսից, I բայախմբի բայաշարքերի բայածևերում ունեն մեկ թեմա, իսկ II բայախմբում՝ մեկ այլ. որոնց համեմատություները ցույց է տալիս, որ II բայախմբի թեման պարզ է, իսկ I բայախմբինը՝ բարդ: Կան բայեր էլ, որոնց թեման երկու բայախմբում էլ նույնն է: Սրանք միաթեմա բայեր են:

Պետք է ավելացնել, որ III բայախմբի բայաշարքերի բայածևերը կազմվում են գլխավորապես I բայախմբի թեմայից:

151. Միաթեմա բայեր:

- ձանա-ա: ջանց-ձան—ջանց-ձան-ց;
գլղթա-ա: զ-գլղթի—զ-գլղթի-ց;
յլղտա-ա: ջանց-յլղտ—ջանց-յլղտ-ց;
՞ը-մոսա-ա: ՞ըց-մոս—՞ըց-մոս-ց;
նաչա-ա: լաց-նաչ—լաց-նաչ-ց;
ձոնա-ա: լաց-ձոն—լաց-ձոն-ց;
րալնա-ա: օլց-րալն—օլց-րալն-ց;
րղյա-ա: լաց-րղյ—լաց-րղյ-ց;
նղոթա-ա: ջանց-նղոթ—ջանց-նղոթ-ց;
նղոթա-ա: զ-նղոթ—զ-նղոթ-ց;
յոլա-ա: ՞արց-յոլ—՞արց-յոլ-ց;
լղնա-ա: ջանց-լղն—ջանց-լղն-ց;
ֆըրա-ա: լաց-ֆըր—լաց-ֆըր-ց;
ֆչնա-ա: զ-ֆչն—զ-ֆչն-ց;
մոլա-ա: զ-մոլ—զ-մոլ-ց;
լնա-ա: զ-լն—զ-լն-ց և ալն:

Երկթեմա բայեր

152. Զայնավորափոխ բայեր: Երկթեմա բայերը ընենելիս պետք է
առաջին հերթին թվարկել այն բայերը, որոնք տարբեր թեմաներ ունեն՝
ըստ ձայնավորների փոփոխության: Սրանք ձայնավորափոխ բայեր են,
որոնք I բայախմբի բայաշարքերի ձևերում հիմքի ներսում ունեն ց
ձայնավոր, իսկ II բայախմբում՝ օ ձայնավոր: Այդպիսիք են՝

- գլղթերա-ա: լ-գլղթեր—լ-գլղթեր-ց;
լրղյա-ա: մոլց-լրղյ—մոլց-լրղյ-ց;
յրղնա-ա: ՞ըց-յրղն—՞ըց-յրղն-ց;
՞րղոթա-ա: լաց-՞րղոթ—լաց-՞րղոթ-ց;
ֆչնղա-ա: ՞արց-ֆչնղ—՞արց-ֆչնղ-ց;
ֆնղա-ա: ջանց-ֆնղ—ջանց-ֆնղ-ց;
ֆչնղա-ա: մոլց-ֆչնղ—մոլ-զ-ֆչնղ-ց և ալն:

Այս խմբին են պատկանում նաև ցԵ-ով վերջացող բայերը.

Մե-լլեմա-ա: Յոզ-լլեմ—Յոզ-լլեմ-դ;

Լմեմա-ա: Յո-Լմեմ—Յո-Լմեմ-դ; Մեյա-Լմեմ—Մեյա-Լմեմ-դ և այլն:

Մյուս երկթեմա բայերը տարբերվում են միաթեմա և ձայնավորափոխ բայերից նրանով, որ նրանք I բայախմբի բայաշարքերում ստանում են թեմայի ցուցիչ, որն II բայախմբի բայաշարքերի ձևերում անհետանում է: Թեմայի ցուցիչներն են՝ օ, օյ, օն, օն, օն, օն, օն, օն, օն, օն:

153. օ քեմայի ցուցիչ: Այս թեմայի ցուցիչն I բայախմբի բայաշարքերի ձևերում համախամփոփում է առաջ բերում բայահիմքում, որն II բայախմբի բայաշարքերի բայաձևերում վերականգնվում է.

գլորա-ա: Յոզ-գլոր-օ—Յոզ-գլոր-դ;

Նորձա-ա: օլլեթ-Նորձ-օ—օլլեթ-Նորձ-դ;

օնորա-ա: Յոլլեթ-օնոր-օ—Յոլլեթ-օնոր-դ;

ձա-ձգա-ա: ձայթ-ձգ-օ—ձայթ-ձգ-դ;

լլայա-ա: Յո-լլայ-օ—Յո-լլայ-դ;

յրա-ա: ձայթ-յր-օ—ձայթ-յր-դ;

գամու-լլա-ա: գամուլլ-օլլ-օ—գամուլլ-լլա-դ;

ձա-լլա-ա: ձայթ-լլա-օ—ձայթ-լլա-դ;

լլա-ա: գանթ-լլա-օ—գանթ-լլա-դ, ցարձայթ-լլա-օ—ցարձայթ-լլա-դ;

լլնա-ա: օլլեթ-լլն-օ—օլլեթ-լլն-դ;

լլրնա-ա: գանթ-լլրն-օ—գանթ-լլրն-դ;

լլնա-ա: Յո-լլն-օ—Յո-լլն-դ.

Կան, իհարկե, նաև այնպիսի բայեր, որոնք I բայախմբում պահպանում են հիմքի ձայնավորը: Այդպիսիք են՝

նանա-ա: Յո-նան-օ—Յո-նան-դ;

ցանկարձա-ա: գանթ-ցանկ-օ—գանթ-ցանկ-դ;

նաձա-ա: Յո-նաձ-օ—Յո-նաձ-դ և այլն:

Այս խմբին են պատկանում նաև այն բայերը, որոնք ներկայում հիմքի վերջում ունեն 5, ինչպես օրինակ. լլեմա-ա: Յ-Լ-լլեմ-օ—Յ-լլեմ-դ; յոլլեմա-ա: Յ-յոլլեմ-օ—Յ-յոլլեմ-դ:

154. օյ քեմայի ցուցիչ: Ամենից առաջ պետք է նշել այն բայերը, որոնք հիմքը I բայախմբում ամփոփվում է ու թեև վերականգնվում է անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ զեմքերում, սակայն այլուր նորից ամփոփվում է: Այդպիսիք են՝

լլա-ա: Յոլլեթ-լլա-օյ—Յոլլեթ-լլա, Յո-լլա-օ;

Երջւ-ա: Յըջւ-յր-աց—Յըջւ-յր, Յը-յր-ա;
 Գլըւ-ա: Ըւցւ-լը-աց—Ըւցւ-լըւ, Ըւ-լըւ-ա;
 Ժըւ-ա: Ժըւ-ժր-աց—Ժըւ-ժր, Ժը-ժր-ա;
 Չըւ-ա: Ըւցւ-չը-աց—Ըւցւ-չը, Ըւ-չը-ա;
 Գըւ-ա: Ըւցւ-գը-աց—Ըւցւ-գը, Ըւ-գը-ա և ալլն:

Բայեր, որոնց հիմքի ձայնավորը պահպանվում է երկու բայախմբում
 էլ.

Երջւ-ա: Զընցւ-յր-աց—Զընցւ-յր-ը, Զըն-յր-ա;
 Մըւ-ա: Ըւցւ-մըւ-աց—Ըւցւ-մըւ-ը, Ըւ-մըւ-ա;
 Մըւ-ա: ցւ-մըւ-աց—ցւ-ո-մըւ-ը, ց-մըւ-ա;
 Զըւ-ա: Մըւ-ըւ-աց—Մըւ-ըւ-ը, Մըւ-ըւ-ա;
 Գըւ-ա: ց-գըւ-աց—ց-գըւ-ը, ց-գըւ-ա;
 Մըւ-ա: Մըւ-ցւ-աց—Մըւ-ցւ-ը, Մըւ-ցւ-ա և ալլն:

Այս խմբի մեջ են մտնում նաև անվանական բայեր, որպիսիք են՝

Զըքըւ-ու: Ըւցւ-քըւ-աց—Ըւցւ-քըւ-ը;
 Զըւ-ըւ: Մըւ-ըւ-աց—Մըւ-ըւ-ը;
 Նըր-ու: Ըւցւ-նըր-աց—Ըւցւ-նըր-ը;
 Խըւ-ու: Ըւցւ-խըւ-աց—Ըւցւ-խըւ-ը;
 Խըր-ու: Զընցւ-խըր-աց, Զընցւ-խըր-ը և ալլն:

Բերված օրինակներից երկուսն է, որ եթե անունը ամփոփվում է (Զըքըւ-ու—Զըքըւ-ուս) կամ վերջատվում (Զըւ-ըւ—Զըւ-ըւս), ապա բայահիմքի կազմության համար կիրառվում է անվան ամփոփված կամ վերջատված ձևը: Ըստ էության, անվան հիմքն ամփոփում է կամ վերջատում թեմայի ցուցիչը:

155. Ըմ թեմայի ցուցիչ: Ըմ թեմայի ցուցիչ են ստանում շարժական քիչ բանակութայն բայեր, ընդամենը շուրջ տասնհինգ: Այս թեմայի ցուցիչը կա կարող է ամփոփել բայահիմքը. Զընցւրտնըմ (բայահիմքն ամփոփված է), սակայն՝ Զընցւրտն (բայահիմքը վերականգնված է): Այս խմբի մեջ են մտնում.

Զն-ա: Մըւ-ն-ըմ—Մըւ-ն-ը;
 Ըցն-ա: (Ըւցւ-ըց-ըմ—Ըւցւ-ըց-ը); Ըւցւ-ըց-ըմ—Ըւցւ-ըց;
 Նոյն-ա: Ըւցւ-նոյն-ըմ—Ըւցւ-նոյն;
 Ելըն-ա: Ըւլը-եյըն-ըմ—Ըւլը-եյըն:

რთუმა-ა: შივა-რთუ-ამ—შივა-რთუ;
 რთხმა-ა: განვი-რთხ-ამ—განვი-რთხ;
 რტყმა-ა: შივი-რტყ-ამ—შივი-რაბყ (შივი-რტყ);
 სუმა-ა: შიე-სუ-ამ—შიე-სუ;
 ცუმა-ა: შთაეი-ცუ-ამ—შთაეი-ცუ; ჭუარს-ვა-ცუ-ამ—ჭუარს-
 ვა-ცუ;
 სხმა-ა: განვა-სხ-ამ—განვა-სხ;
 ხუმა-ა: აღვი-ხუ-ამ—აღვი-ხუ-ემ;

156. ებ ხსამაქი ვიაცხუ: ებ-ვიაცხუაქორ რაქერს ამხსარაქამაქილს
 ხს; Այա ჯამქის ხს აყათკანხომ ხსუყხს აყარე (ახყერსაკანს), აქსუყხს ლ
 ასქანსაკაქამ & რაქსაკაქამ რაქერს, ირყქაქერ ხს¹

ა) ღარე რაქერ.

ბრძანება-ა: ე-ბრძან-ებ—ე-ბრძან-ე;
 ვება-ა: წარ-, მო-, მი-, ვან-: განვა-გ-ებ—განვა-გ-ე, წარვა-
 გ-ებ—წარვა-გ-ე & აქს;

ვღება-ა: დავა-ვღ-ებ—დავა-ვღ-ე;
 ვსება-ა (აღ-, აღმო-): აღვა-ვს-ებ—აღვა-ვს-ე;
 ქება-ა: ვა-ქ-ებ—ვა-ქ-ე;
 შშნება-ა (შენება-ა): აღვა-შშნ-ებ—აღვა-შშნ-ე (აღვა-შენ-
 ებ—აღვა-შენ-ე);

წყება-ა: ვი-წყ-ებ—ვი-წყ-ე & აქს;

ბ) მსქანსაკაქამ რაქერ.

მრავალ-ი (მრავლ-ისა): განვა-მრავლ-ებ—განვა-მრავლ-ე;
 მტყ*ცე (მტყიცი-ისა): დავა-მტყიცი-ებ—დავა-მტყიცი-ე;
 მორჩილ-ი: დავი-მორჩილ-ებ—დავი-მორჩილ-ე & აქს;

გ) რაქსაკაქამ რაქერ.

წარ-ვალ: წარვა-ვლინ-ებ—წარვა-ვლინ-ე;
 აღე-ღებ: აღვა-ღგინ-ებ—აღვა-ღგინ-ე;
 მოვ-კუედ: მოვა-კუედინ-ებ—მოვა-კუედინ-ე;
 მო-ღრევა-ა: მოვა-ღრევი-ებ, მო-ვა-ღრევი-ე (*მოვადრევი-
 ივე) & აქს;

157. მ3 ხსამაქი ვიაცხუ: მ3 ხს ათანხომ სრქილ რაქ, ირანე აქს
 ღორენხომ ხს II რაქაქამქერ რაქაქარეხრქილ: ზრანე ხს¹ ვა-კურთხ-ებ—

¹ Այս რაქე აყანსაქილ & ზეგნაქტ მქამ ვქამ იღეჲ ხსუქერ. აღვიხუამ წიგ-
 ნთა, აღვიხუენ წიგნთი

ճշգրտո՞ւն, օ՞գրտո՞ւն, օ՞գրտո՞ւն-օ և յեճմեղ—յեճմեղ, եճմեղ, եճմեղ-օ:
*Մյուս բայերը մաշնափորափոխ են. ԳՅ-ը փոխանցվում է II բայախմբի
 բայաչափերին, սակայն ըն-ի տեսքով: Լնդ որում այդ ըն-ից մնում
 է միայն ո՞ւն, քանի որ ընձ, ընց, ընզ հնչյունակապակցություններում
 ջ-ն կորչում է: Օրինակներ՝*

Գանձա-նն-ըց, Գանձա-նն-օ(ը)ց, Գանա-նն-օ(ը)ց, Գանա-նն-օ(ը)ն: Ջովոտոր-
 ցց—Ջովո-տոր-օ(ը)ց-ի: Ջովո-տոր-օ(ը)ց-ի: Գամուջո-րհեց—Գամու-ճօրհ-օ(ը)ց-ի: Գա-
 մու՛ւ-րհ-օ(ը)ց-ի, — Գամու՛ւ-րհօ(ը)ց-ի: Ըն ԳՈՒՆՈ, ղոմբլունի-ըց ԳԱՄՈՑՈՐՀԸՆ
 (օ, 13, 18 C): Ջոնա-յվ-ըց—Ջոնա-յվ-օ(ը)ց-ի, Ջոնա-յվ-օ(ը)ց-ի, օղնա-մրղը-ցց—
 օղ-նա-մրղը-ց, օղն-մրղը-ա: Մընա-մտեղ-ըց—Մընա-մա-նչ-ը, Մընա-մտեղ-ն և այլն:

**158. օձ քեմայի ցուցիչ: Այս խմբի մեջ են մտնում հետևյալ բա-
 յերը.**

- Գան-յնոնա-ա: Գանձա-նն-օձ—Գանձա-նն-ը:
- Ջո-սրնոնա-ա: Ջոնա-սրնոն-օձ—Ջոնա-սրնոն:
- Մեթյորոնա-ա: Մեթյո-սյոր-օձ—Մեթյո-սյոր:
- Ջովտեռոնա-ա: Ջով-տեռ-օձ—Ջով-տեռ:
- Սնոնա-ա: Սն-սն-օձ—Սն-սն:
- Մոնա-ա: Մ-Մ-օձ—Մ-Մը:

*Ինչպես երևում է բերված օրինակներից, I բայախմբում հիմքը հա-
 նախ ամփոփված է. Ջոնա-սրնոն, Մեթյո-սյոր, Ջովտեռ, Սն-սն, Մ-Մ
 ("Մ"Ջոնո):*

**159. ցժ քեմայի ցուցիչ: Այս քեմայի ցուցիչն է ստանում միայն մեկ
 բայահիմք, որը գործածվում է և՛ առանց հախարայի (նայոն ելնա ցևոն
 շուրի), և՛ հախարայով (Ջո-ընն, Ջո-ընն, Գոր-ընն, Գոր-ընն և այլն): Այս
 բայերի առանձնահատկությունն այն է, որ անցյալ կատարյալի 1-ին և
 2-րդ ենթակայական դեմքերում (համապատասխանաբար՝ հրամայականի
 եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերում) հախարայով դեմքի ցուցիչները բայահիմ-
 քին են միանում ց մաշնափորի միջոցով. Ջո-ն-ըց (<"Ջոնըց"), Ջո-ըց
 (<"Ջոնըց"), սակայն. Ջո-ն-ըն (<"Ջոնըն"): Հրամայական. Ջոնըց, Ջոնըց
 (հոգն. թիվ՝ Ջոնըց, Ջոնըց):**

**160. ռոջ քեմայի ցուցիչ: Այս քեմայի ցուցիչն ևս ստանում է միայն
 մեկ բայ՝ չուղ, որն օգտագործվում է և՛ անհախարայ, և՛ հախարայա-
 փոր ձևերով. ցչուղ, ցան-ցչուղ, ցոնա-ցչուղ, ցնա-ցչուղ և այլն: ցչուղ—
 ցչուց: Յչուց, չու. ցանցչուղ, ցանցչուց, ցան-ցչուց, ցան-չուց և այլն:**

Մանրութիւն: ՅՅ թեմայի ցուցիչը արդեն հին վրացերենում անկենդան է, այն ձուլված է բայի հետ և փոխանցվում է II բայախմբին. 3-ձևով—3-ձևով: ցև-տէօց—ցև-տեօց-ց: Սակայն անկասկած է, որ ՅՅ -ը ինչ-որ ժամանակ թեմայի ցուցիչ է եղել: Ըստ հին վրացերենի սվլաչների, այս բայերը միաթեմաների կարգն են դասված:

Ա Մ Ա Կ Ա Ն

161. I բայախմբի շորս բայաշարքերի՝ անցյալ անկատարի, I հրամայականի, անցյալ անկատարի հաճախականի, I ստորադասականի (II ապառնի), կազմութիւն համար անհրաժեշտ է անական: Ներկան և ներկայի հաճախականը անականի կարիք չունեն, օրինակ. *ա՛յցը-ն, ա՛յցը-ն Անականները երկուսն են՝ ճ և ռը: Ներգործական սեռի բայերը ստանում են ճ, շարժուն կրավորականները՝ ռը: Օրինակներ՝ լա-ցնֆր-լ (անց. անկ.), լաօֆր-լ (I հրամ.), լաօցնֆր-լ-օ (անց. անկ. հաճ.), լաօցնֆր-լ-ց (I ստոր. կամ I ապառնի): Կրավորական սեռի բայի օրինակներ՝ լաօցնֆրցը-լ-լ-ց լաօցնֆրցը-լ-լ-ց (անց. անկ. և I հրամ.), լաօցնֆրցը-լ-լ-օ (անց. անկ. հաճ. և I ստոր. կամ I ապառնի):*

Չեղօք սեռի բայերի մի մասը ստանում է լ (օրինակ. *ցօլը-լ-լ-օ և այլն*), իսկ մյուս մասը՝ ռը (*լիօր-լ-լ-օ և այլն*):

Իրոք բացառութիւն՝ մի քանի անցողական բայեր ստանում են ռը անական. ցօլմ—ցօլմ-լ-լ-ց, ցօլմչ—ցօլմչ-լ-լ-ց (ցօլմչ—ցօլմչ-լ-լ-ց), ցօլօ—ցօլօ-լ-լ-ց, շֆչօ—շֆչօ-լ-լ-ց.

I Բ Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Բ

162. Բայաշարքի ցուցիչներ: Բայաշարքերի ցուցիչներն ընդհանրապես վերջածանցներ են: I բայախմբի բայաշարքերից որն է առանձնահատուկ ցուցիչ չունեն ներկան և ներկայի հանախականը, 3-րդ դիմքի ցուցիչներն անմիջականորեն կցվում են բայահիմբին. *ա՛յցը-ն, ա՛յցը-ն:*

Անցյալ անկատարը ևս ցուցիչ չունի. անականն, ինչպես և 3-րդ ենթակայական դիմքի ցուցիչներն, անմիջականորեն ավելացվում են վերջից. *ցօլը-լ, ա՛յցը-լ, ա՛յցը-լ:* Հոգնակի թվում 1-ին և 2-րդ ենթակայական դիմքերում ապառնիչ են այսպիսի ձևեր. **ցօլը-լ-լ-օ, *ա՛յցը-լ-լ-օ, սակայն քանի որ լը հնչյունակապակցութիւն արտասանութիւնը դժուար է, ուստի 1-ին և 2-րդ ենթակայական դիմքերի բայածիններում լը հնչյունների միջև առաջանում է օ բաղաձայնարաժանը և ստանում ենք լօ. ցօլը-լ-լ-օ, ա՛յցը-լ-լ-օ (ցօլը-լ-լ-օ, ա՛յցը-լ-լ-օ փոխարեն)*

Բազումայնների միջև հավելվող այս օ-ն կարող է հայնակից փոխանց-
վել եզակիին (ճափեղ-ձ, օձեղ-ձ): Այն հնչունական հիմքի վրա առա-
ջացած օ-ն համակարգարար գործածված է և եզակի թվում, այսպե՛ս
կարելի է ըմբռնել իրեն բաշտարքի ցուցիչ:

Անցյալ անկատարի մանախականի ցուցիչն է օ, որն առկա է բոլոր
գեմբերում և՛ եզակի, և՛ հոգնակի թվում, ճափեղ-ձ, օձեղ-ձ, օձեղ-ձ, օձեղ-
ձ, օձեղ-ձ, օձեղ-ձ, օձեղ-ձ:

1 ևրամայականը ունի նույն հիմքը, ինչ որ և անցյալ անկատարը,
միայն պետք է իմանալ, որ Յ-րդ հնթականական գեմքի բաշտանում **ՁԵ**
հնչունակապակցության արտասանման դժվարության պատճառով, ա-
նականից հետո օ է հավելվել. Սե՛ն օձեղ-ձ, սակայն՝ օձեղ օձեղ-ձ (հմմտ.
օյսց, օյսցն, որտեղ **Ե-ն** անմիջականորեն կցվում է բաշտանին):

1 ստորագասականի (1 սպասնի) ցուցիչն է ց. ճափեղ-ձ, օձեղ-ձ,
օձեղ-ձ: Այս բաշտարքի հոգնակի թվի Յ-րդ հնթականական գեմքում
սպասնի էրկու ց-երից մեկը գալիս է ընկնում (օձեղ-ձ—օձեղ-ձ):

163. Ազիզ խնդրի առաջնությունը երկդեմ անցույթական բայում: Ներ-
գործական սեռի բոլոր բայերը՝ և՛ երկգեմներն, և՛ եռագեմներն, անցույթա-
կան են և ունեն օղիղ խնդիր, որն 1 բայախմբի բաշտանների հետ գրվում
է սրական հսկովով, իսկ II բայախմբի բաշտանների հետ՝ ուղղական հո-
լովով. Յոձեղ-ձ կալո Յեղևա [Մարզը սպասում է գալլին], Յոձեղ-ձ կալ-
ման Յեղևո [Մարզը սպասնից գալլին]: Այս օղիղ խնդիրը պահանջում
է, որ համապատասխան գեմքի ցուցիչը ներկայացված լինի բայա-
մեում. ձա-ձ-ճորն (Նա ինձ), ձա-ձ-ճորն (Նա քեզ), ձա-ձ-ճորն (Նա
Նրան), ձա-ձ-ճորն կամ ձաձ-ճորն (Նա մեզ), ձա-ձ-ճորն (Նա քեզ),
ձա-ձ-ճորն (Նա Նրանց):

Արտակի բարդության հետ է կապված Յ-րդ խնդրային գեմքի ցու-
ցիչի օգտագործումը, բանի որ այստեղ հիմնական ցուցիչ **Յ-ն** ենթարկ-
վում է հաջորդ հնչունի ազդեցությանը. ձայնավորներից առաջ ընդհան-
րապես կորչում է, իսկ իննը բազումայնից առաջ (ժ, լ, տ; ֆ, ժ, ց; Յ, Յ,
ն) վերածվում է **Ն-ի** Հետևաբար, այս բազումայններով սկզբող բայե-
րում **Յ-ի** փոխարեն ունենում ենք **Ն**, իսկ ձայնավորներից առաջ՝ ոչինչ
(ենթադրվում է, որ այս դեպքում **Յ-ն** կորել է): Այդպիսին է իրավիճա-
կը IX և հաջորդ դարերի հուշարձանների լեզվում, ինչ վերաբերում է
ավելի հին հուշարձաններին (այսպես կոչված խանմեսյան և հանմես-
յան հուշարձաններին), այսպես այստեղ Յ-րդ խնդրային գեմքի ցուցիչը
ամենուր կլինի **Ն** կամ **Յ** (խանմեսյանում՝ **Ն**, հանմեսյանում՝ **Յ**): Մի-
այն թև հանմեսյան հուշարձաններում ձայնավորներից և որոշ բազա-

სხელია

	მწინაწარმო	შაწარმო	ამწინაწარმო	შაწარმო
ბგ.	1.3 ვკრებ [<i>წაქვრივ ზე</i>]	შე-ვკრებ [<i>წაქვრივ ზე</i>]	ვწერ [<i>ვწერ ზე</i>]	და-ვსწერ [<i>ვწერ ზე</i>]
	2.3 ჰკრებ	შე-ჰკრებ	სწერ	და-სწერ
	3.3 კრებს	შე-კრებს	წერს	და-სწერს
ღიგწ.	1.3 ვკრებთ	შე-ვკრებთ	ვწერთ	და-ვსწერთ
	2.3 ჰკრებთ	შე-ჰკრებთ	სწერთ	და-სწერთ
	3.3 კრებენ	შე-კრებენ	წერენ	და-სწერენ

სხელია ჩანაწარმო

ბგ.	3.3 კრებს [<i>წაქვრივ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	შე-კრებს [<i>წაქვრივ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	წერს [<i>ვწერ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	დასწერს [<i>ვწერ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)
	3.3 კრებულ	შე-კრებულ	წერულ	დასწერულ

მწიგაწარმო

ბგ.	1.3 ვკრებლ(ი) [<i>წაქვრივ ზე</i>]	შე-ვკრებლ(ი) [<i>წაქვრივ ზე</i>]	ვწერლ(ი) [<i>ვწერ ზე</i>]	და-ვსწერლ(ი) [<i>ვწერ ზე</i>]
	2.3 ჰკრებლ(ი)	შე-ჰკრებლ(ი)	სწერლ(ი)	და-სწერლ(ი)
	3.3 კრებდა	შე-კრებდა	წერდა	და-სწერდა
ღიგწ.	1.3 ვკრებლით	შე-ვკრებლით	ვწერლით	და-ვსწერლით
	2.3 ჰკრებლით	შე-ჰკრებლით	სწერლით	და-სწერლით
	3.3 კრებდეს	შე-კრებდეს	წერდეს	და-სწერდეს

მწიგაწარმო ჩანაწარმო

ბგ.	1.3 ვკრებლი [<i>წაქვრივ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	შე-ვკრებლი [<i>წაქვრივ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	ვწერლი [<i>ვწერ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)	და-ვსწერლი [<i>ვწერ ზე</i>] (<i>წაწარმო</i>)
	2.3 ჰკრებლი	შე-ჰკრებლი	სწერლი	და-სწერლი
	3.3 კრებლის	შე-კრებლის	წერლის	და-სწერლის
ღიგწ.	1.3 ვკრებლით	შე-ვკრებლით	ვწერლით	და-ვსწერლით
	2.3 ჰკრებლით	შე-ჰკრებლით	სწერლით	და-სწერლით
	3.3 კრებლიან	შე-კრებლიან	წერლიან	და-სწერლიან

I წრამაქასკან

<i>სე. 2.3</i> კრებდ(ო)	შე-ჰკრებდ(ო)	წერდ(ო)	და-სწერდ(ო)
[<i>წაქაფტ'რ</i>]	[<i>წაქაფტ'რ</i>]	[<i>ყრტ'რ</i>]	[<i>ყრტ'რ</i>]
<i>3.3</i> კრებდინ	შე-ჰკრებდინ	წერდინ	და-სწერდინ
<i>ღიგნ. 2.3</i> კრებდით	შე-ჰკრებდით	წერდით	და-სწერდით
<i>3.3</i> კრებდელ	შე-ჰკრებდელ	წერდელ	და-სწერდელ

I სათრაგასასკან (I საყაინი)

<i>სე. 1.3</i> ვკრებდე	შე-ვჰკრებდე	ვწერდე	და-ვსწერდე
[<i>წაქაფხელი ხმ</i>]	[<i>წაქაფხელი ხმ</i>]	[<i>ყრხელი ხმ</i>]	[<i>ყრხელი ხმ</i>]
<i>2.3</i> ჰკრებდე	შე-ჰკრებდე	სწერდე	და-სწერდე
<i>3.3</i> კრებდეს	შე-ჰკრებდეს	წერდეს	და-სწერდეს
<i>ღიგნ. 1.3</i> ვკრებდეთ	შე-ვჰკრებდეთ	ვწერდეთ	და-ვსწერდეთ
<i>2.3</i> ჰკრებდეთ	შე-ჰკრებდეთ	სწერდეთ	და-სწერდეთ
<i>3.3</i> კრებდენ	შე-ჰკრებდენ	წერდენ	და-სწერდენ

*ჩნაყხა ხრნიამ ჳ ორინასკინხრეფ, ანხაწარაქა ქაქხრე ჰინხარწამან
 ძამანსაკ 2-რე ვამწიომ ძიქაქი ხნწაქაქაქასკან ვოცხიქს ჳ ჴანყხა ვაქიქა
 (ქაქხე წრამაქასკანხე, ორე ვამწიქ ვოცხიქ ქი დხვოინომ), იანკ ხაწა-
 რაქაქოქინხრომ 3-რე ვამწიქ ხანგრაქინ ვოცხიქ 3-ნ ჴამ ხრას ს ᴂნიქინა-
 ფიქსიქიქინდრ ათქა ჳ აქი როქორ ქაქაქანხრომ ორთხი 3-რეჟ ხანგრაქინ
 ვამწე ჳ ხნწაგროქინომ: შასქაქი, ხწხ ხანგრაქინ ვამწე 1-ქინს ჳ ჴამ 2-რეღ,
 ააქა ხრანხე ხანგრაქინ ვოცხიქსხრე ჴიქსხს. შენ შე დაწწერ, შე შენ დაგ-
 წერ ᴂ ა იქნ:*

*ვამწიქ ვოცხიქსხრე ჴიქოთმან თხანსიქინხე (წიქმასკანნიომ 1-ქი
 ᴂ 2-რე ვამწიქრომ 3-რე ხანგრაქინ ვამწიქ ჴარარხროქიქამრ) რხრქაძ
 რაქხრე ხმან ხს ჰინხარწიქომ აქი როქორ ხრქვამ ანგოღასკან რაქხრე,
 ორთხე წიქმე ოქაქიქომ ჳ რაღაძაქინოქ:*

165. რაგვათოქიქინ: *ორეუ ხრქვამ ანხაწარაქა ქაქხე I რაქაქინდ-
 რე რაქაქარეხრე ძანხრომ სათანნიომ ხს ოღიქი ხანგრაქი ვოცხიქ: ᴂქე რაქხრე
 ხს. ჰგუქმს, ჰ-პოვებს, ჰყოქს (ხას რარე რაქხრომ უღებ-ჰყოქს, შეუ-
 რაქბ-ჰყოქს ᴂ იქნ). სტანჯავს, სცავს, სცნობს ᴂ იქნ:*

*ორეუ რაქხე ხრქი ვამწიქომ ჳ (წ ათათხე ხაწარაქი, წ წარარა-
 ქიქ ვოქბამქიქიქი) სათანნიომ ხს ვამწიქ ვოცხიქ. ჰქურნებს—განჰკ-რნებს,
 სღვენის—განსღვენის, სტებნის—დასტებნის ᴂ იქნ:*

ԽՈՆԱՐԻՄԱՆ ՆՈՒՇՆԵՐ

I Բ Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Բ

ՆԵՐԿԱ

<i>Նդ.</i> 1.3	էքձօղեթ ¹ [գտնում հմ]	էպօղ [անում հմ]	ցեցնոթ [ճանաչում հմ]
2.3	քօղեթ	պօղ	սցնոթ
3.3	քօղեթն	պօղն	սցնոթն
<i>Հոգն.</i> 1.3	էքձօղեթո	էպօղո	ցեցնոթո
2.3	քօղեթո	պօղո	սցնոթո
3.3	քօղեթեց	պօղեց	սցնոթեց

ՆԵՐԿԱՅԻ ԲԱՆՏԱՍԿԱՆ

<i>Նդ.</i> 2.3	քօղեթն [գտնում է] (հանախ)	պօղն [անում է] (հանախ)	սցնոթն [ճանաչում է] (հանախ)
<i>Հոգն.</i> 3.3	քօղեթեղ	պօղեղ	սցնոթեղ

ԱՆԳՅԱԿ ԱՆԿԱԿԱՐ

<i>Նդ.</i> 1.3	էքձօղեթլ(ո) [գտնում էի]	էպօղլ(ո) [անում էի]	ցեցնոթլ(ո) [ճանաչում էի]
2.3	քօղեթլ(ո)	պօղլ(ո)	սցնոթլ(ո)
3.3	քօղեթլա	պօղլա	սցնոթլա
<i>Հոգն.</i> 1.3	էքձօղեթլոտ	էպօղլոտ	ցեցնոթլոտ
2.3	քօղեթլոտ	պօղլոտ	սցնոթլոտ
3.3	քօղեթլեց	պօղլեց	սցնոթլեց

ԱՆԳՅԱԿ ԱՆԿԱԿԱՐԻ ԲԱՆՏԱՍԿԱՆ

<i>Նդ.</i> 1.3	էքձօղեթլի [գտնում էի] (հանախ)	էպօղլի [անում էի] (հանախ)	ցեցնոթլի [ճանաչում էի] (հանախ)
2.3	քօղեթլի	պօղլի	սցնոթլի (հանախ)
3.3	քօղեթլին	պօղլին	սցնոթլին
<i>Հոգն.</i> 1.3	էքձօղեթլոտ	էպօղլոտ	ցեցնոթլոտ
2.3	քօղեթլոտ	պօղլոտ	սցնոթլոտ
3.3	քօղեթլոտն	պօղլոտն	սցնոթլոտն

¹ Այս բառը հանախ կարգում է արժատի ց-ն. քօղեթ, քօղեթն և այլն: Կարգաբան կարգ է պատահել բառը բառաբանքում՝ ու զ ժայնափորներէք առաջ: 120

I ნრამაქასან

<i>სე. 2.3</i>	პპოვებდ(ი) [ყაჩ'რ]	ჰყოფდ(ი) [არა]	სცნობდ(ი) [ნანაჯჩ'რ]
<i>3.3</i>	პპოვებდინ	ჰყოფდინ	სცნობდინ
<i>ღიყნ. 2.3</i>	პპოვებდით	ჰყოფდით	სცნობდით
<i>3.3</i>	პპოვებდედ	ჰყოფდედ	სცნობდედ

I სათირაყასასან (I საყათნჩ)

<i>სე. 1.3</i>	ეპპოვებდე [ყანხილ ხმ]	ეჰყოფდე [ანხილ ხმ]	ესცნობდე [ნა- ნაჯჩილ ხმ]
<i>2.3</i>	პპოვებდე	ჰყოფდე	სცნობდე
<i>3.3</i>	პპოვებდეს	ჰყოფდეს	სცნობდეს
<i>ღიყნ. 1.3</i>	ეპპოვებდეთ	ეჰყოფდეთ	ესცნობდეთ
<i>2.3</i>	პპოვებდეთ	ჰყოფდეთ	სცნობდეთ
<i>3.3</i>	პპოვებდენ	ჰყოფდენ	სცნობდენ

166. ავ ხ ამ-ვიციქავიორ რაქნჩი ჰონარჩმან ანანანანანათ-
ლიკიჯიონდ ანანანანათიორ რაქავარქებრიომ: ავ ხ ამ-ვიციქავიორ რაქნ-
ჩი ჰხმავი ვიციქვი ა დავნავიორდ ანეჯალ ანხათარჩ 1-ჩნ ხ 2-რე
ნჩმასკავიკან ყხმდხრიომ (ნამავათათათანარარ¹ I ნრამაქასანჩ
რავადხერიომ) ფიჩარჩნავიომ ლ ე-იქ. ჩიქ 3-რე ნჩმასკავიკან ყხმ-
დვიომ ჰხმავი ვიციქვდე დ ანანანანჩნ ლ მჩინიომ ი დავნავიორჩ მქვი-
ვიქ, არჩ აყანანათიქ ლ ნრან ნაჩიორიქიქ ჰხმავი ვიციქვი დავნავიორდ
სევიომ ლ. ვკლავ, ჰკლავ, კლავს, ვკლევდ(ი), ჰკლევდ(ი), კლვიდა; შევა-
ბემდ(ი), შევაბემდ(ი), შევაბვიდა; 3-რე ნჩმასკავიკან ყხმდვიომ აქ
სეჯანსკიქ სათიქვად ნჩმდე ფიჩანევიომ ლ ანეჯალ ანხათარჩ ნა-
ნაჩიასკანჩ ხ I სათირაყასასანჩ (I საყათნჩი) რიქორ ნჩმასკავიკან
ყხმდხრიონ. ვკლვიდი, ვკლვიდე, შევაბვიდი, შევაბვიდე ხ აქუნ;

167. ჰონარჩმან ნამიჯნხ: ჰხმავი ვიციქვიხერ² ავ, ამ.

I რ ა ს ა ნ ი ბ ი რ ა

ზხრქა

<i>სე. 1.3</i>	ვკლავ	ეჰვარავ	ესტანჯავ	შევირტყამ
	[საყათნიომ ხმ]	[ბადვიომ ხმ]	[თანვიომ ხმ]	[ყავიომ ხმ]
<i>2.3</i>	ჰკლავ	ჰვარავ	სტანჯავ	შეირტყამ
<i>3.3</i>	კლავს	ჰვარავს	სტანჯავს	შეირტყამს

Հօդն. 1.3	ՅԿԼՈՎՈՒ	ՎՔԺԱՐԱՅՈՒ	ՎՏՇԱՆՔԱՅՈՒ	ՄՅԵՎԻՐՇԿՅԱՄԻ
2.3	ՔԿԼՈՎՈՒ	ՔՅԺԱՐԱՅՈՒ	ՏՇԱՆՔՅՅՈՒ	ՄՅԵՐՇԿՅԱՄԻ
3.3	ՅԼՎԵՆ	ՔՅԺԱՐՅԵՆ	ՏՇԱՆՔՅԵՆ	ՄՅԵԱՐՇԿՅՄԵՆ

ՆՅՐԿԱՅԻ ՈՒՆՈՒՄՆԱԿԱՆ

Նդ. 3.3	ՅԼՎԵՆ	ՔՅԺԱՐԱՅԵՆ	ՏՇԱՆՔՅՅԵՆ	ՄՅԵՐՇԿՅԱՄՆ
	[սպանուժ է]	[ժածկուժ է]	[տանջուժ է]	[կապուժ է]
	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
Հօդն. 3.3	ՅԼՎԵԼ	ՔՅԺԱՐՅԵԼ	ՏՇԱՆՔՅԵԼ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼ

ԱՆԵՅԱԿ ԱՆԿԱՏԱՐ

Նդ. 1.3	ՅԿԼՎԵԼ(ՈՒ)	ՎՔԺԱՐՅԵԼ(ՈՒ)	ՎՏՇԱՆՔՅԵԼ(ՈՒ)	ՄՅԵՎԻՐՇԿՅՄԵԼ(ՈՒ)
	[սպանուժ էի]	[ժածկուժ էի]	[տանջուժ էի]	[կապուժ էի]
2.3	ՔԿԼՎԵԼ(ՈՒ)	ՔՅԺԱՐՅԵԼ(ՈՒ)	ՏՇԱՆՔՅԵԼ(ՈՒ)	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼ(ՈՒ)
3.3	ՅԼՎԵԼԻ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻ
Հօդն. 1.3	ՅԿԼՎԵԼԻՈՒ	ՎՔԺԱՐՅԵԼԻՈՒ	ՎՏՇԱՆՔՅԵԼԻՈՒ	ՄՅԵՎԻՐՇԿՅՄԵԼԻՈՒ
2.3	ՔԿԼՎԵԼԻՈՒ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻՈՒ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻՈՒ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻՈՒ
3.3	ՅԼՎԵԼԵՍ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԵՍ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԵՍ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԵՍ

ԱՆԵՅԱԿ ԱՆԿԱՏԱՐԻ ՈՒՆՈՒՄՆԱԿԱՆ

Նդ. 1.3	ՅԿԼՎԵԼԻ	ՎՔԺԱՐՅԵԼԻ	ՎՏՇԱՆՔՅԵԼԻ	ՄՅԵՎԻՐՇԿՅՄԵԼԻ
	[սպանուժ էի]	[ժածկուժ էի]	[տանջուժ էի]	[կապուժ էի]
	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
2.3	ՔԿԼՎԵԼԻ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻ
3.3	ՅԼՎԵԼԻՍ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻՍ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻՍ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻՍ
Հօդն. 1.3	ՅԿԼՎԵԼԻՈՒ	ՎՔԺԱՐՅԵԼԻՈՒ	ՎՏՇԱՆՔՅԵԼԻՈՒ	ՄՅԵՎԻՐՇԿՅՄԵԼԻՈՒ
2.3	ՔԿԼՎԵԼԻՈՒ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻՈՒ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻՈՒ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻՈՒ
3.3	ՅԼՎԵԼԻԱՆ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻԱՆ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻԱՆ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻԱՆ

1 ՈՒՆՈՒՄՆԱԿԱՆ

Նդ. 2.3	ՅԿԼՎԵԼ(ՈՒ)	ՔՅԺԱՐՅԵԼ(ՈՒ)	ՏՇԱՆՔՅԵԼ(ՈՒ)	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼ(ՈՒ)
	[սպանի՛ր]	[ժածկի՛ր]	[տանջի՛ր]	[կապի՛ր]
3.3	ՅԼՎԵԼԻՆ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻՆ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻՆ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻՆ
Հօդն. 2.3	ՅԿԼՎԵԼԻՈՒ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԻՈՒ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԻՈՒ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԻՈՒ
3.3	ՅԼՎԵԼԵԼ	ՔՅԺԱՐՅԵԼԵԼ	ՏՇԱՆՔՅԵԼԵԼ	ՄՅԵՐՇԿՅՄԵԼԵԼ

I ստորադասական (I աստիճանի)

<i>Նդ.</i> 1.3	վլուզիլը [<i>սպանելու հմ</i>]	վթարելը [<i>թափելու հմ</i>]	վժանջելը [<i>տանջելու հմ</i>]	Մեղորտյմիլը [<i>կասելու հմ</i>]
2.3	ձլուզիլը	ձթարելը	ձժանջիլը	Մեղորտյմիլը
3.3	լլուզիլը	լթարելը	լժանջիլը	Մեղորտյմիլը
<i>Հոգն.</i> 1.3	վլուզիլու	վթարելու	վժանջիլու	Մեղորտյմիլու
2.3	ձլուզիլու	ձթարելու	ձժանջիլու	Մեղորտյմիլու
3.3	լլուզիլը	լթարելը	լժանջիլը	Մեղորտյմիլը

168. Խոնարհման նմուշներ: *Թիմայի ցուցիչներն են՝ օ, ց, ռ, օ.*

I Ա Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

Ներկա

<i>Նդ.</i> 1.3	գամուցելը [<i>փորձում հմ</i>]	զալը	Մեղիպրօ
2.3	գամուցելը	ալը	Մեղիպրօ
3.3	գամուցելը	ալը	Մեղիպրօ
<i>Հոգն.</i> 1.3	գամուցելու	զալը	Մեղիպրօ
2.3	գամուցելու	ալը	Մեղիպրօ
3.3	գամուցելու	ալը	Մեղիպրօ

Ներկայի հանախական

<i>Նդ.</i> 3.3	գամուցելու [<i>փորձում է</i>] (հանախ)	ալը	Մեղիպրօ
		[<i>փառարանում է</i>] (հանախ)	[<i>քնում է</i>] (հանախ)
<i>Հոգն.</i> 3.3	գամուցելու	ալը	Մեղիպրօ

Անցյալ անկառար

<i>Նդ.</i> 1.3	գանուցելը(օ) [<i>փորձում էի</i>]	զալը(օ)	Մեղիպրօ(օ)
2.3	գանուցելը(օ)	ալը(օ)	[<i>քնում էի</i>] Մեղիպրօ(օ)
3.3	գանուցելը	ալը	Մեղիպրօ
<i>Հոգն.</i> 1.3	գանուցելու	զալը	Մեղիպրօ
2.3	գանուցելու	ալը	Մեղիպրօ
3.3	գանուցելը	ալը	Մեղիպրօ

Անցյալ անկատարի հանախական

<i>Նդ.</i> 1.3	գամօրհան [փորձում էի] (հաճախ)	վաճակալ [փառարանում էի] (հաճախ)	Պրոֆեսորական [բանում էի] (հաճախ)
2.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
<i>Հոգն.</i> 1.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
2.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական

I համայնական

<i>Նդ.</i> 2.3	գամօրհան(ո) [փորձի՛ր]	վաճակալ(ո) [փառարանի՛ր]	Պրոֆեսորական(ո) [բանի՛ր]
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
<i>Հոգն.</i> 2.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական

I ստորգրասական (I ապահի)

<i>Նդ.</i> 1.3	գամօրհան [փորձելու հմ]	վաճակալ [փառարանելու հմ]	Պրոֆեսորական [բանելու հմ]
2.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
<i>Հոգն.</i> 1.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
2.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական
3.3	գամօրհան	վաճակալ	Պրոֆեսորական

169. Խոնարհման նմուշներ: Քիմայի ցուցիչներն են ըՅ, ըՄ: ըՅ-ցուցիչափոք բաղադրից ալանից բերված է ցանցանց-ը, որի թիմայից ցուցիչը II բաղադրում դուրս է բերվում, այլ փոխանցվում է մայրաբաղադրի փոփոխությունը՝ ըՅ—ըՅ: Մակայն այս ըՅ-ից մնում է միայն օ-ն, զանի որ ըՅը, ըՅը, ըՅը հնչյունապակցություններում զ-ն կորչում է:

Ներկա

<i>Նդ.</i> 1.3	ցանցանց [ցրում հմ]	1.3.3	Միսցեմ [տալիս հմ]
2.3	ցանցանց	2.3.3	Միսցեմ
3.3	ցանցանց	3.3.3	Միսցեմ

ლიგნ. 1,3 განვაბნევთ
2,3 განაბნევთ
3,3 განაბნევენ

1,3,3 მიესცემთ
2,3,3 მისცემთ
3,3,3 მისცემენ

ხსრკაჟი ჩანახასიანი

სიკ. 3,3 ვანაბნევენ [გრძლ ტ]
(ჯანაბნევენ)

3,3,3 მისცემენ [თაქლს ტ]
(ჯანაბნევენ)

ლიგნ. 3,3 განაბნეველ

3,3,3 მისცემელ

ანგეაჟ ანსათარ

სიკ. 1,3 ვანვაბნეველ(ი) [გრძლ ტ]
2,3 ვანაბნეველ(ი)
3,3 ვანაბნეველა

1,3,3 მიესცემლ(ი) [თაქლს ტ]
2,3,3 მისცემლ(ი)
3,3,3 მისცემლა

ლიგნ. 1,3 ვანვაბნეველით
2,3 ვანაბნეველით
3,3 ვანაბნეველეს

1,3,3 მიესცემლით
2,3,3 მისცემლით
3,3,3 მისცემლეს

ანგეაჟ ანსათარჟი ჩანახასიანი

სიკ. 1,3 ვანვაბნეველი [გრძლ ტ]
(ჯანაბნეველი)
2,3 ვანაბნეველი
3,3 ვანაბნეველის

1,2,3 მიესცემლი [თაქლს ტ]
(ჯანაბნეველი)

ლიგნ. 1,3 ვანვაბნეველით
2,3 ვანაბნეველით
3,3 ვანაბნეველიან

2,3,3 მისცემლი
3,3,3 მისცემლის
1,3,3 მიესცემლით
2,3,3 მისცემლით
3,3,3 მისცემლიან

I ჩრამაჟასიანი

სიკ. 2,3 ვანაბნეველ(ი) [გრძლ ტ]
3,3 ვანაბნეველიან

2,3,3 მისცემლ(ი) [თი'ტ]
3,3,3 მისცემლიან

ლიგნ. 2,3 ვანაბნეველით
3,3 ვანაბნეველეს

2,3,3 მისცემლით
3,3,3 მისცემლეს

I სათირაჟასიანი (I საყაინი)

სიკ. 1,3 ვანვაბნეველ [გრძლ ტ]
3,3 ვანაბნეველეს
3,3 ვანაბნეველეს

1,3,3 მიესცემლეს [თაქლს ტ]
2,3,3 მისცემლეს
3,3,3 მისცემლეს

II հանձնարարության ցուցիչն է ու. Մեյնպուրի, Մեյքրոնի, Բլեյնարդի, Բլեյնարդի և այլն:

II հրամայականը հիմնվում է անցյալ կատարյալի հիմքի վրա:

II ստորագոյսականի (II սպասների) ցուցիչներն են՝ օ, ց կամ ու օ է այն դեպքում, երբ անցյալ կատարյալը անցուցիչ է. Մեյնպուր—Մեյնպուր, Բլեյնարդ—Բլեյնարդ, Մեյքար—Մեյքար, Մոսկով—Մոսկով և այլն:

ց են ստանում հիմքում ց աննցից բախրը. Բլեյնարդ, Բլեյնարդ, Բլեյնարդ՝ ցՄեյ, Բլեյնարդ բախրը:

ու են ստանում մնացյալ բախրը. Բլեյնարդ, Մեյքար, Մեյքարնու, Բլեյնարդ, Բլեյնարդ և այլն: Հիշյալ ցուցիչները օ և ո ստանում է II ստորագոյսականը (II սպասներ), եթե նրան հարող ուղիղ խնդիրը հղակի թիվ է, իսկ եթե այն դրված է Ե-ով հոգնակիով, ապա բախր մեջ երևան է գալիս ուղիղ խնդրի հոգնակիությունը նշող Ե, իսկ օ և ո ցուցիչները վերածվում են ց-ի. Մեյնպուր օց [կրոնիս նրան]—Մեյնպուրն օցնի (կրոնիս նրանց), Բլեյնարդ օցնի—Բլեյնարդն օցնի և այլն:

Այն բախրը, որոնց ամփոփից հիմքի վերջահանգը Ե-է, II ստորագոյսականում ստանում են ց. րառտա ցքնե, ցանքնրնե, ցանքնրնե և այլն: Բոլորովան լիարտ օցնի Լիարտիսա ցանքնրնե, ցանքնրնե օցնի Լիարտիսա [եթե օց գոտար ստուծից սպասանե, սպասանեց գնաստուծ] (Ա. Կրոնիս. Գ, 17):

Խոսն ստորագոյսականի մասին խոսք կլինի ստորև (§ 178):

171. Խոսնական բայան: Ներգործական սեռի բայը II բայախմբի բայաշարքերում ունի երկուական բայան. մեկը՝ եթե ուղիղ խնդիրը հղակի է, մյուսը՝ եթե ուղիղ խնդիրը հոգնակի է: Եթե բայը համաձայնում է Ե-ով հոգնակիով դրված ուղիղ խնդրի հետ, ապա նրանում երևան է գալիս ուղիղ խնդրի հոգնակիությունը նշող ցն: Եթե սույն ցն-ին հաջորդում է ձայնավոր, ապա այն ամփոփվում է և մնում է Ե-ն:

Խոսնական նմուշներ.

Անցյալ կատարյալ

ա) Ուղիղ խնդիրը հղակի է (նա)

Նդ. 1,3	Բլեյնարդ [սպասների]	Բլեյնարդ	[գրեցի]	Բլեյնարդ	[լցրեցի]
2,3	Բլեյնարդ	Բլեյնարդ		Բլեյնարդ	
3,3	Բլեյնարդ	Բլեյնարդ		Բլեյնարդ	

ლიცნ. 1.3 მოვკალოთ	დაეწერეთ	აღვაესეთ
2.3 მოპკალოთ	დასწერეთ	აღაესეთ
3.3 მოკელს	დაწერეს	აღაესეს

բ) მოქიქ ქსიქიქრ ზიგზსაქი ჳ (ხრანք)

სე. 1.3 მოვკლენ	დაეწერენ	აღვაესენ
2.3 მოპკლენ	დასწერენ	აღაესენ
3.3 მოკლნა	დაწერნა	აღაესნა
ლიცნ. 1.3 მოვკლენ(ი)თ	დაეწერენ(ი)თ	აღვაესენ(ი)თ
2.3 მოპკლენ(ი)თ	დასწერენ(ი)თ	აღაესენ(ც)თ
3.3 მოკლნეს	დაწერნეს	აღაესნეს

II ნანაქსაქან

ა) მოქიქ ქსიქიქრ ხეაქი ჳ (ნა)

სე. 1.3 მოვკლი [აყანსეჟი]	დაეწერი [ყრეჟი]	აღვაესი [ღერეჟი]
(ნანაქა)	(ნანაქა)	(ნანაქა)
2.3 მოპკლი	დასწერი	აღაესი
3.3 მოკლის	დაწერის	აღაესის
ლიცნ. 1.3 მოვკლით	დაეწერთ	აღვაესით
2.3 მოპკლით	დასწერთ	აღაესით
3.3 მოკლიან	დაწერიან	აღაესიან

բ) მოქიქ ქსიქიქრ ზიგზსაქი ჳ (ხრანք)

სე. 1.3 მოვკლნი	დაეწერნი	აღვაესნი
2.3 მოპკლნი	დასწერნი	აღაესნი
3.3 მოკლნის	დაწერნის	აღაესნის
ლიცნ. 1.3 მოვკლნით	დაეწერნით	აღვაესნით
2.3 მოპკლნით	დასწერნით	აღაესნით
3.3 მოკლნიან	დაწერნიან	აღაესნიან

შანთორქიონ: II ნანაქსაქანსი რაქამსსსს ხერმან ვორბადქიონ სს ს ზრამაქაქანსი ზამარ, ათქაქს აქა ვსეჟიონ ააზმანსაქანსი ს ზრამაქაქანსი მქეს მსაქანს თარქსორქიონს ქქა. სსქსაქაქანს ვი-
ეჟი ჳ ანზრამსჯთ სსს ზრამაქაქანს რაქამსსსს, მრქსსაქსსს, სსმ ვზის
წელიწადსა დღმსასწაული ქვეით ზემი [სრქა ქამანსაქა ქ თარქი
არქაქეჟ ქსმ თინა] (სქჟ 14); უღეთუ წული იღოს, მოქკლით
იგი [მქ არქა ქეჯ, აყანსეჟ ვნა] (სქჟ II, 16).

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)

<i>Նգ.</i>	<i>2.3</i> մոյակ [սպանի'ր]	ճաճերը	[զրի'ր]	ալաճը [լըրո']
	<i>3.3</i> մոյակն	ճաճերն		ալաճն
<i>Հոյն.</i>	<i>2.3</i> մոյակոտ	ճաճերոտ		ալաճոտ
	<i>3.3</i> մոյակըճ	ճաճերըճ		ալաճըճ

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

<i>Նգ.</i>	<i>2.3</i> մոյակն	ճաճերն		ալաճն
	<i>3.3</i> մոյակնն	ճաճերնն		ալաճնն
<i>Հոյն.</i>	<i>2.3</i> մոյակն(ո)տ	ճաճերն(ո)տ		ալաճն(ո)տ
	<i>3.3</i> մոյակնըճ	ճաճերնըճ		ալաճնըճ

II ստորագրասական (II ապառնի)

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)

<i>Նգ.</i>	<i>1.3</i> մոյակա [կոյաննաճ]	ճաճերո	[կզրնաճ]	ալաճնո	[կլըննաճ]
	<i>2.3</i> մոյակա	ճաճերո		ալաճնո	
	<i>3.3</i> մոյակաս	ճաճերոս		ալաճնոս	
<i>Հոյն.</i>	<i>1.3</i> մոյակոտ	ճաճերոտ		ալաճնոտ	
	<i>2.3</i> մոյակոտ	ճաճերոտ		ալաճնոտ	
	<i>3.3</i> մոյական	ճաճերոն		ալաճնոն	

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

<i>Նգ.</i>	<i>1.3</i> մոյակնը	ճաճերնը		ալաճնը
	<i>2.3</i> մոյակնը	ճաճերնը		ալաճնը
	<i>3.3</i> մոյակնես	ճաճերնես		ալաճնես
<i>Հոյն.</i>	<i>1.3</i> մոյակնոտ	ճաճերնոտ		ալաճնոտ
	<i>2.3</i> մոյակնոտ	ճաճերնոտ		ալաճնոտ
	<i>3.3</i> մոյակնն	ճաճերնն		ալաճնն

172. ցց-վերջամացալոր բայերի առանձնամասկությունը: ցց-վերջամացալոր բայերի (բայի վալորտեց [օրնաճաճ] և ճաճը [հոյնաճաճ] բայերից)¹ վերջամացը II բայաճարի բայաճարերում

¹ Այս բայերի ցց վերջամացը II բայաճարի ճաճերոճ զուրա է ընկնում. ալաճնոտն—ալաճնոտն, ճաճըճ—ճաճըճ:

վերածվում է ոչ-ի, ընդ որում սովորաբար Յ-ն կորչում է և մնում է ո-ն, ցանցանց [ցրում եմ]—ցանցանց [ցրեցի], ցանանց, ցանանց և ալն (ցանցանց, ցանանց, ցանանց աների փոխարեն): Այդ Յ-ն հանդես չի գալիս և ալն մամանակ, երբ բալի հետ համաձայնող ուղիղ խնդիրը դրված է Տ-ով հոդակիսով. ցանցանց, ցանանց, ցանանց և ալն:

Օրինակներ՝ ցարձամոտեօնա ժլուրնի Տալարտաձան [Քակեաց զհօրս լաթոսոյ] (Ղուկ. Ա, 52), լարձան ցանլարնից ուրնի լա ռուլ-լար-ման ցանանցն ուրնի [Հոլմք ասցեն զնսա, և մրրիկք ցրահացեն] (Սաալի, ԽԱ, 16):

173. Ընդ-ցուցիչավոր բայերի առանձնահատկությունը: Որոշ ընդ-ցուցիչավոր բայեր II բայախմբի բաղաչարքերում բաղաչիմքի վերջում ստանում են Յ, որը Ե-ից առաջ կորչում է. Մեղամյոն [հնամ եմ]—Մեղամյոն [հնանցի], Մեղամյոն, Մեղամյոն, Մեղամյոն, Մեղամյոն; Մեղամյոն ուրնի—Մեղամյոն ուրնի: Այսպես են խոնարհում հաս. Մեղամյոն [խնդրում եմ]—Մեղամյոն [խնդրեցի], լալարն [հալում եմ]—լալարն [հալեցի], լալարն [խաղաղում եմ]—լալարն [խաղաղեցի], ցանցանց [լարունակում եմ]—ցանցանց [լարունակեցի] (ցանցանց լալարնի ուրնի [Առաջից զբանս իմ] (Առաջ, Ա, 24), ցանցանց [զարհուրեցում եմ]—ցանցանց [զարհուրեցեցի] (ցանցանց [զարհուրեցից]) (Սաալի, ԽԲ, 14), լալարն [հանգստացում եմ]—լալարն [հանգստացեցի] և ալն:

174. Ենդիմ բայեր: Ենդիմ բայն ունի երկու խնդիր՝ ուղիղ և անուղիղ: Ինչպես Ենդիմ, ուղիղ խնդրի Յ-րդ զնքը II բայախմբի բաղաչանքում բոլորովին չի արտացոլվում, իսկ I բայախմբի բաղաչանքում արտացոլվում է որոշակի զնքերում: Ինչ վերաբերում է անուղիղ խնդրին, նրա զնքը մշտապես արտացոլվում է և՛ I, և՛ II բայախմբի բաղաչանքերում: Նրա ցուցիչը Տույն է, ինչ որ I բայախմբում ուղիղ խնդրի ցուցիչն, այսինքն՝ Յ-ն կամ նրա հնչյունափոխությունը՝ մասնավորներից առաջ ոչինչ (ենթացրվում է, որ Յ-ն կորիչ է), իսկ բաղաչանքներից առաջ՝ և, Այսպիսի բայեր են.

Վյոտեյն [հարցում է (հա նրան ալն)]—Վյոտեյն [հարցեց (հա նրան ալն)], լալարն [կարում է]—լալարն [կարեց], Մեղամյոն [աղաչում է]—Մեղամյոն [աղաչեց], միլարն [վաճառում է]—միլարն [վաճառեց], Բարձրլուտն [հասում է]—Բարձրլուտն [հասեց], Տոնոյն [խնդրում է (հա նրան ալն)]—Տոնոյն [խնդրեց (հա նրան ալն)], լալարն [զնում է (հա նրան մեք)]—լալարն [զրեց (հա նրան մեք)],

ճակարակ [գրամ է (նա նրան խառն, խառնակում է)]—ճակարակ [գրեց (նա նրան խառն, խառնակեց)] և այլն:

II բաղադրյալ բաղադրյալների մեկում հասցի բաղի կրեք դեմքերն էլ կարող են արտացոլվել. նման սրինակ է ձեռքդ-ը [կտամ], որը այսպես է տարանջատվում՝ ձեռք-ն-դ-ը: Այստեղ Ձեռ-ն նախաբաղ է, զ-ն՝ ենթակայական դեմքի ցուցիչ, ն-ն՝ 3-րդ անադդակի-խնդրային դեմքի ցուցիչ, ք-ն՝ բաղադրյալի իսկ քն-ը՝ օգիղ խնդրի հոգնակա-թյան ցուցիչ: Հետևաբար, նշվում է ենթակայի և՛ անադդակի խնդրի դեմքը, և՛ օգիղ խնդրի թիվը:

175. Խոնարհման նմուշներ.

Անցյալ կատարյալ

ևզ. 1.3.3	աղվայտը [կատեցի]	ձեռքովը [վանասեցի]	ճակարակը ¹ [գրեցի]	ձեռքը ² [տվեցի]
2.3.3	աղվայտը	ձեռքովը	ճակարակը	ձեռքը (*ձեռքը)
3.3.3	աղվայտը	ձեռքովա	ճակարակա	ձեռքա
Հոգն. 1.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ
2.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ
3.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ

բ) Օգիղ խնդրը հոգնակի է (նրանք)

ևզ. 1.3.3	աղվայտը	ձեռքովը	ճակարակը	ձեռքը
2.3.3	աղվայտը	ձեռքովը	ճակարակը	ձեռքը
3.3.3	աղվայտը	ձեռքովա	ճակարակա	ձեռքա
Հոգն. 1.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ
2.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ
3.3.3	աղվայտը(ո)տ	ձեռքովը(ո)տ	ճակարակը(ո)տ	ձեռքը(ո)տ

II հանախական

ա) Օգիղ խնդրը կզակի է (նա)

ևզ. 1.3.3	աղվայտը [կատեցի] (հանախ)	ձեռքովը [վանասեցի] (հանախ)	ճակարակը [գրեցի] (հանախ)	ձեռքը [տվեցի] (հանախ)
2.3.3	աղվայտը	ձեռքովը	ճակարակը	ձեռքը
3.3.3	աղվայտը	ձեռքովա	ճակարակա	ձեռքա

¹ ճակարակ [նա նրան] կրեցի է. ճակարակ [նա նրան այն]՝ հասցի (ճակարակը ձեռքովը [գրեցի նա նրան խառն, խառնակեցի]):

² Հանախական հաղորդակցության էությունը, իսկ խոնարհությանը՝ ձեռքը:

Հոյն. 1.3.3 օլըձյիլոտ	միջյիլոտ	ճաքսճիլոտ	միջսյիլոտ
2.3.3 օլյիլոտ	միյիլոտ	ճասճիլոտ	միսյիլոտ
3.3.3 օլյիլոտն	միյիլոտն	ճասճիլոտն	միսյիլոտն

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

Նդ. 1.3.3 օլըձյիլոն	միջյիլոն	ճաքսճիլոն	միջսյիլոն
2.3.3 օլյիլոն	միյիլոն	ճասճիլոն	միսյիլոն
3.3.3 օլյիլոնիս	միյիլոնիս	ճասճիլոնիս	միսյիլոնիս
Հոյն. 1.3.3 օլըձյիլոնոտ	միջյիլոնոտ	ճաքսճիլոնոտ	միջսյիլոնոտ
2.3.3 օլյիլոնոտ	միյիլոնոտ	ճասճիլոնոտ	միսյիլոնոտ
3.3.3 օլյիլոնոտն	միյիլոնոտն	ճասճիլոնոտն	միսյիլոնոտն

II հրամայական: Այս բայաշարքի ձևերը լիովին համընկնում են անցյալ կատարյալի 2-րդ դեմքի համապատասխան բայաձևերի հետ. օլձյիլոտ, միյիլոտ, ճասճիլոտ, միսյիլոտ:

II ստորադասական (II ապառնի)

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)

Նդ. 1.3.3 օլըձյիլո	միջյիլո	ճաքսճիլո	միջսյիլո
[կկախնիմ]	[կկանառնիմ]	[կկրքնիմ]	[կկառնիմ]
2.3.3 օլյիլո	միյիլո	ճասճիլո	միսյիլո
3.3.3 օլյիլոս	միյիլոս	ճասճիլոս	միսյիլոս
Հոյն. 1.3.3 օլըձյիլոտ	միջյիլոտ	ճաքսճիլոտ	միջսյիլոտ
2.3.3 օլյիլոտ	միյիլոտ	ճասճիլոտ	միսյիլոտ
3.3.3 օլյիլոտն	միյիլոտն	ճասճիլոտն	միսյիլոտն

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

Նդ. 1.3.3 օլըձյիլոն	միջյիլոն	ճաքսճիլոն	միջսյիլոն
2.3.3 օլյիլոն	միյիլոն	ճասճիլոն	միսյիլոն
3.3.3 օլյիլոնես	միյիլոնես	ճասճիլոնես	միսյիլոնես
Հոյն. 1.3.3 օլըձյիլոնոտ	միջյիլոնոտ	ճաքսճիլոնոտ	միջսյիլոնոտ
2.3.3 օլյիլոնոտ	միյիլոնոտ	ճասճիլոնոտ	միսյիլոնոտ
3.3.3 օլյիլոնոտն	միյիլոնոտն	ճասճիլոնոտն	միսյիլոնոտն

176. Հնագույն կազմության բայեր: Կան մի շարք բայեր, որոնք եր-

	<i>բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (նրանք)</i>		
<i>Եզ. 1.(Յ).Յ</i>	լազնարտեղ	ալգնարտեղ	լազնտեղն
	2.(Յ).Յ	ալնարտեղ	լանտեղն
	3.(Յ).Յ	ալնարտնա	լանտեղնա
<i>Հոգն. 1.(Յ).Յ</i>	ալգնարտեղ(ո)տ	ալգնարտեղ(ո)տ	լազնտեղն(ո)տ
	2.(Յ).Յ	ալնարտեղ(ո)տ	լանտեղն(ո)տ
	3.(Յ).Յ	ալնարտեղն	լանտեղնն

II հանալխականում *կլինի՝* Լազնալու, Լազնալուն; ալգնարտու, ալգնարտուն; Լազնտեղու, Լազնտեղուն *և այլն*: II *հրամայականի բայածինները համընկնում են անցյալ կատարյալի հետ, իսկ II ստորադասականի (II սալառնիի) բայածինները կլինեն՝* Լազնալու, Լազնալուն; ալգնարտու, ալգնարտուն; Լազնտեղու, Լազնտեղուն *և այլն*:

178. Խառն ստորադասական (խառն սալառնի): *Խառն ստորադասականը (խառն սալառնին) խիստ ինքնատիպ բայաչարք է: Այն կազմվում է II բայախմբի հիմքից, սակայն այդ հիմքին կցվում է լող ածականը, որը վերցված է I բայախմբից: Շարահյուսական կապի առումով խառն ստորադասականը (խառն սալառնին) մերձ է II բայախմբի բայաչարքերին. անցողական բայի հետ ենթական դրվում է պատմողական հուղով, իսկ ուղիղ խնդիրը՝ անվանականով: Սակայն բոլոր մեկ ձևաբանական հասկանելի այն մոտիկ է կանգնած I բայախմբի բայաչարքերին. կերպավոր բայերը այս բայաչարքում անկատար կերպի են, ինչպես I բայախմբի բոլոր բայաչարքերում: Օրինակ՝ իսկա մըլըլըման Մըլլորոլուն մըսըլըրըլուն |Որպեսզի քահանան գոհ գոհի|, իսկա մըլըլըման Մըլլորոլուն մըսըլըրըլուն |Որպեսզի քահանան գոհըր գոհի|, իսկա մըլըլըլտա Մըլլորոլուն մըսըլըրըլուն |Որպեսզի քահանաները գոհըր գոհեն|:*

Խոնարհման նմուշներ.

	<i>ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)</i>		
<i>Եզ. 1.Յ</i>	Մըլլորոլու	ցանաբնուլու	լազնանուլու
	[<i>կցուհի</i>]	[<i>կցրի</i>]	[<i>կլխանա</i>]
	2.Յ	Մըլլորոլու	լանանուլու
	3.Յ	Մըլլորոլուն	լանանուլուն
<i>Հոգն. 1.Յ</i>	Մըլլորոլուտ	ցանաբնուլուտ	լազնանուլուտ
	2.Յ	Մըլլորոլուտ	լանանուլուտ
	3.Յ	Մըլլորոլուան	լանանուլուան

Հոգն. Ներ. ևագրություն	Յոգչկալես	Գտո՞ղման
Աբա. ևամբարան	Յոմիկալես	Յոտո՞ղման
2.3 ևագրություն	Յոգիկալես	Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլկալես	Մտո՞ղման

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

Նգ. 1.3 ևամբարան	Յոմիկալան	Յոտո՞ղման
2.3 ևագրություն	Յոգիկալան	Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլկալան	Մտո՞ղման
Հոգն. Ներ. ևագրություն	Յոգչկալան	Գտո՞ղման
Աբա. ևամբարան	Յոմիկալան	Յոտո՞ղման
2.3 ևագրություն	Յոգիկալան	Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլկալան	Մտո՞ղման

Շրջադարձ կարգի գեպում. ևաւարան (երան ևս), ևաւարան (երան դա), ևաւարան; ևաւարան, ևաւարան, ևաւարան: Պատմականորեն՝ թվարկմաննրը ստացվել են ալպիսի բաղաձայնից՝ ևաւարան, ևաւարան, ևաւարան; ևաւարան, ևաւարան, ևաւարան: Զուգահեռաբար հանդիպում են սրանց ալպիսի ձևեր, որոնք հաճախակա՞ն իմաստ ունեն՝ Յուլյանոս, ևաւ ևրա Գանձանքիցը [Թուրքիա]՝ Սաաթի ոչ ալիսիցի] (Մատթ. ԻՆ, 26):

II հետևանքային

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (ևս)

Նգ. 1.3 ևամբարան [գրել էի]	Յոմեկա	[ապանել էի]	Յոտո՞ղման [ապել էի]
2.3 ևագրություն	Յոգեկա		Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլեկա		Մտո՞ղման
Հոգն. Ներ. ևագրություն	Յոգաւարան		Գտո՞ղման
Աբա. ևամբարան	Յոմեկա		Յոտո՞ղման
2.3 ևագրություն	Յոգեկա		Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլեկա		Մտո՞ղման

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (երանք)

Նգ. 1.3 ևամբարան	Յոմեկան	Յոտո՞ղման
2.3 ևագրություն	Յոգեկան	Գտո՞ղման
3.3 ևաւարան	Յոլեկան	Մտո՞ղման

Հոգն. Ներ. դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
Արա. դաճաբարներն	Մոմբարներն	Մոմբարներն
2.3 դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
3.3 դաբարներն	Մոբարներն	Երաբարներն

III Բանաստեղծական

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)

Նգ. 1.3 դաճաբարներն	Գրոմ հմ	Մոմբարներն	Կառնեղ հմ	Մոմբարներն	Կառնեղ հմ
	(Հանասի)		(Հանասի)		(Հանասի)
2.3 դաճաբարներն		Մոգաբարներն		Գառաբարներն	
3.3 դաբարներն		Մոբարներն		Երաբարներն	
Հոգն. Ներ. դաճաբարներն		Մոգաբարներն		Գառաբարներն	
Արա. դաճաբարներն		Մոմբարներն		Մոմբարներն	
2.3 դաճաբարներն		Մոգաբարներն		Գառաբարներն	
3.3 դաբարներն		Մոբարներն		Երաբարներն	

բ) Ուղիղ խնդիրը հոգնակի է (նրանք)

Նգ. 1.3 դաճաբարներն	Մոմբարներն	Մոմբարներն
2.3 դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
3.3 դաբարներն	Մոբարներն	Երաբարներն
Հոգն. Ներ. դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
Արա. դաճաբարներն	Մոմբարներն	Մոմբարներն
2.3 դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
3.3 դաբարներն	Մոբարներն	Երաբարներն

III ստորագրաստեղծական

ա) Ուղիղ խնդիրը եզակի է (նա)

Նգ. 1.3 դաճաբարներն	Մոմբարներն	Մոմբարներն
2.3 դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
3.3 դաբարներն	Մոբարներն	Երաբարներն
Հոգն. Ներ. դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
Արա. դաճաբարներն	Մոմբարներն	Մոմբարներն
2.3 դաճաբարներն	Մոգաբարներն	Գառաբարներն
3.3 դաբարներն	Մոբարներն	Երաբարներն

	<i>բ) Ուղիղ խնդիրը հողեսակի է (Նրանք)</i>		
<i>Նդ.</i>	<i>1.3</i>	Լամբլերներ	Մոմեյլներ
	<i>2.3</i>	Լաբլերներ	Մոգեյլներ
	<i>3.3</i>	Լաբլերներ	Մոգեյլներ
<i>Հողն. Ներ.</i>		Լաբլերներ	Մոգեյլներ
	<i>Արտ.</i>	Լամբլերներ	Մոմեյլներ
	<i>2.3</i>	Լաբլերներ	Մոգեյլներ
	<i>3.3</i>	Լաբլերներ	Մոգեյլներ

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ՍՆԻ

ՇԱՐժՈՒՆ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ

Նախածանցավոր կրավորական

181. Քեմայի ցուցիչ: Կրավորական սնուի շարժուն բայերը սեփական թիմայի ցուցիչ շունն, և օձ, օմ, քծ, քց, քմ, օծ, օց-ցուցիչավոր բայերի թիմայի ցուցիչը ներդրածականից անցնում է կրավորականին: Ընդ որում, օձ և օմ-ցուցիչավոր բայերի օ ձայնավորը ներկայի օ ցուցիչի ավելացման ժամանակ ամփոփվելով կորչում է և մնում են՝ ց և ծ. Լաբլերներ—Լաբլերներ, Լաբլերներ—Լաբլերներ: Օղ անականը ավելացնելիս օձ-ցուցիչավոր բայերը կորցնում են նաև ց-ն. Լաբլերներ(ց)օղ:

օ-ցուցիչավոր բայերը իբրև թիմայի ցուցիչ ստանում են քծ, որի պատճառով օ-ն կորչում է: Բացի այդ, եթե բառահիմքը ներդրածականում ամփոփված է, ապա կրավորականում այն վերականգնվում է. Լաբլերներ—Լաբլերներ, օղբճարձ—օղբճարձեր, ցամոցնց—ցամոցնցներ և այլն:

Քեմայի ցուցիչ շուննցուցիչ բայերը կրավորականում իբրև թիմայի ցուցիչ ստանում են քծ (Լաբլերներ—Լաբլերներ-քծ-օ), միայն թե անցուցիչ ձայնավորային բայերի համար քծ-ը ավելացվում է II բաղաձայնի հիմքի վրա. Մոգեյլներ—Մոգեյլներ—Մոգեյլներ-քծ-օ: Լաբլերներ—Լաբլերներ—Լաբլերներ-քծ-օ:

Մրանց թվին չեն պատկանում այն քծ-ցուցիչավոր բայերը, որոնց քծ-ը II բաղաձայնի բախաբարքերի ձևերում վերածվում է օձ-ի: Օրինակ. Մոգեյլներ-քծ—Մոգեյլներ(քծ)-քծ—Մոգեյլներ(քծ)-քծ և այլն:

Յովհ. և Սի. 81), Նազեւրոսնա ընտրեց յաբեմնա, ըստն Նազեւրոսնա
 ըստ Նազեւրոսնա [Միքայիլի համար ալապիսի կարգ էր հաստատել, որ
 տակէք շարտարասնն] (Նոյն տեղում, 96, 1):
 Խոնարհման նմուշներ.

I ԲԱՅԱՆՈՒՄՐ

183. Նախածանցալոր կապուրական:

Ներկա

	<i>Միայն</i>	<i>Երկու</i>	<i>Միայն</i>	<i>Երկու</i>
<i>Սգ.</i> 1	Լազիւրներն [գրգում էմ]	Լազիւր—	Լազիւրներն [Նկարգում էմ]	Լազիւր—
2	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
3	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
<i>Հոգն.</i> 1	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
2	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
3	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—

Ներկայի հանախական

<i>Սգ.</i> 1	Լազիւրներն [գրգում էմ] (հանախ)	Լազիւր—	Լազիւրներն [Նկարգում էմ] (հանախ)	Լազիւր—
<i>Հոգն.</i> 3	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—

Անցյալ անկատար

<i>Սգ.</i> 1	Լազիւրներն [գրգում էի]	Լազիւր—	Լազիւրներն [Նկարգում էի]	Լազիւր—
2	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
3	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
<i>Հոգն.</i> 1	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
2	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—
3	Լազիւրներն	Լազիւր—	Լազիւրներն	Լազիւր—

Անցյալ անկատարի հանախական և I ստորադասական (I ապառնի)

<i>Սգ.</i> 1	Լազիւրներն [գրգում էի] (հանախ)	Լազիւր—	<i>Հոգն.</i> 1	Լազիւրներն	Լազիւր—
2	Լազիւրներն	Լազիւր—	2	Լազիւրներն	Լազիւր—
3	Լազիւրներն	Լազիւր—	3	Լազիւրներն	Լազիւր—

Ուշ շրջանի հուշարձաններում I ստորագասակների (I սպանիի) հոգ-
 նակի 3-րդ դեմքի լափերը ռժին, լափ—բայանների ակունքը X դարի
 հուշարձաններն են: Լճհանրապետ, այսպիսի բայանները բնորոշ են
 ռժ-անականափոր բայերի համար. սրբեղնի ղոմբեղնի տանա-Մարտիկո-
 լին, լափեղնի միս շեղա [Ամէն, որ անցանէ՛ ընդ հմա տրամեցի]
 (Նրեմ. ԺԲ, 8): Բաժնա շրջանում լինում են լափեղնի և լափեղնի լափեղնի
 ղոմբեղնի միսն [Որպեսզի լինի հրա խրատները, աստվածային գործերը
 և աշխատանքները] (Վարք Զարգմ.): Բաժնա ոչ ոք ղոմբեղնի միս տանա
 [Որպեսզի լինի հրա հեա] (Վարք Իլարիոնի): Բաժնեղնի ղոմբեղնի
 ղոմբեղնի [Մերձաւորս իմ] (Ղեառ. Ժ, 3):

I հրամայական

	Միայն	Նրկեմ	Միայն	Նրկեմ
Նգ. 2	Լափերը ղոմբեղն [գրվի՛ր]	Լափ—	Լափեղն(ը) ղոմբեղն [հեղարվի՛ր]	Լափ—
3	Լափերը ղոմբեղն	Լափ—	Լափեղն(ը) ղոմբեղն	Լափ—
Հոգն. 2	Լափերը ղոմբեղն	Լափ—	Լափեղն(ը) ղոմբեղն	Լափ—
3	Լափերը ղոմբեղն	Լափ—	Լափեղն(ը) ղոմբեղն	Լափ—

II Ա Ս Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

184. Նախածանցալոր կրավորականի II բայախմբի բայաշարքի
 հոգնակի թվի բայաններում ղոմբեղնի հանդես գալու պատճառը: Կրա-
 վորական սեռի բայը ներգործական սեռի բայի շրջադարձն է (§ 146):
 Ներգործական սեռի բայերը II բայախմբի բայաշարքերում հրկուսական
 բայանն ունեն. մեկը՝ ուղիղ խնդրի եզակիության դեպքում, մյուսը՝ ուղիղ
 խնդրից 6-ով կազմվող հոգնակիով գրվելու դեպքում: Բայը կրավորա-
 կանի վերածելիս ուղիղ-խնդրային դեմքը դառնում է ենթակայական,
 ուստի ղոմբեղնի հոգնակիության ցուցիչը ներգործականից փոխանցվում է
 կրավորական՝ այդ ենթակայական դեմքին:

Ներգործական

Նգ. 3.1	Լափերը	[գրեց (ինձ)]
3.2	Լափերը	
3.3	Լափերը	

Կրավորական

1	Լափերը	[գրվեցի]
2	Լափերը	
3	Լափերը	

Հոգն. Ներ. Լազարյորնա (*Լազարյորնա)	1 Լազարյորնոտ
Աբա. Լամբյորնա (*Լամբյորնա)	
Յ.Չ Լազարյորնա (*Լազարյորնա)	2 Լազարյորնոտ
Յ.Յ Լամբյորնա (*Լամբյորնա)	3 Լամբյորնոտ

Ներգործական սեռում ողիղ-խնդրային գեմքերը կոչվի թվում ընդունեն (Լամբյորնա, Լազարյորնա, Լամբյորնա), այն կրավորականում չեն ստանում և ենթակայական գեմքերը (Լազարյորնոտ, Լամբյորնոտ, Լամբյորնոտ): Սակայն, երբ ողիղ-խնդրային գեմքը գրված է 6-ով հոգնակիով, բայանակում հանդես է գալիս ընդամենը (Լազարյորնա, Լամբյորնա, Լազարյորնա, Լամբյորնա), որն և կրավորական սեռում հոգնակի թվի կազմալուծման ժամանակ փոխանցվում է ենթակայական գեմքերին (Լազարյորնոտ, Լամբյորնոտ, Լամբյորնոտ):

185. Խոնարհման նմուշներ.

Անցյալ կատարյալ

	Միացեմ	Երկգեմ	Միացեմ	Երկգեմ
Եզ. 1 Լազարյորնոտ [գրվեցի]	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ [նկարվեցի]	Լազարյորնոտ
2 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
Հոգն. 1 Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ
2 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ

II հանախական

Եզ. 1 Լազարյորնոտ [գրվեցի] (հանախ)	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ [նկարվեցի] (հանախ)	Լազարյորնոտ
2 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
Հոգն. 1 Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ	Լազարյորնոտ
2 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ

II հրամայական

	Միացեմ	Երկգեմ	Միացեմ	Երկգեմ
Եզ. 2 Լամբյորնոտ [գրվի՛ր]	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ [նկարվի՛ր]	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
Հոգն. 2 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ
3 Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ	Լամբյորնոտ

բ) Երկդեմ բայեր

III բայախմբի բայաշարքերում երկդեմ բայերի բայածևերը հազվադեպ են: Նրանք կազմովյալնը այսպիսին է. I հետևանքայինը ստանում է ուղիղաձևանցը:

I հետևանքային

Եզ. 1.3	Յեզմտեղլլլլլ [հանդիպել եմ (Նրան)]	ճալլլլլլլլ	[զրվել եմ (Նրան)]
2.3	Յեզմտեղլլլլլ	ճալլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլլլլ	ճալլլլլլլլ	
Հոգն. 1.3	Յեզմտեղլլլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
2.3	Յեզմտեղլլլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	

II հետևանքային

Եզ. 1.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ [հանդիպել էի (Նրան)]	ճալլլլլլլլլ	[զրվել էի (Նրան)]
2.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ	ճալլլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ	ճալլլլլլլլլ	
Հոգն. 1.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
2.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	

III ստորադասական

Եզ. 1.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ [հանդիպած լինեմ (Նրան)]	ճալլլլլլլլլ	[զրված լինեմ (Նրան)]
2.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ	ճալլլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլ	ճալլլլլլլլլ	
Հոգն. 1.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
2.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	
3.3	Յեզմտեղլլ(լ)լլլլլլ	ճալլլլլլլլլ	

Խնդրային կարգի գեղգուժ՝ մոլլլլլլլլ, մոլլլլլլլլ, մոլլլլլլլլ. Ելլլլլլլ, տլլլլլլլ իլլլ ժլլլլ ռաժ Յեզմտեղլլլլլա ժմաժա ճմաժ [Զլլլլլլ, ոլլ իլլլլլլլ յլլաժժաժալլ թլլկալլ և ոլլլլլ լլլլ յլլաժաժալլ լլլլլլլլ ալլլ ևլլլլլլլլ] (Վալլլլլլ Զալլլլլլլ): Ալլլլլլլ Յեզմտեղլլլլլա-Ն սալլլլլլլլլլ իլլլաժալլլլ բալլաժ լլ

(II *სასანე-ეპიქონი*), III *ათორაყაასაკანის ქიხიარსი* (შეკმთხუელოღის),
ირი ყათანაორ შცა მათნისი & (თუ-შცა):

ՎԵՐՋԱՄԱՆՏԱԿՈՐ ԿՐԱԿՈՐԱՆԱ

187. Վերջածանցավոր կրավորականի ցուցիչները: *Վերջածանցավոր կրավորականը կազմված է ԵՆ-ով կամ Զ-ով, որը ծագում է Ն-ից: ԵՆ վերջածանցը կորցնում է ց ձախնավորը, եթև նրան հաջորդում է ձախնավոր (դևմքի, խիմալի, բախաբարբ ցուցիչներ, ռձ առական), օրենակ- ղեղլեղներ (Ղեղլեղ-եղ-եղ-ի), ղեղլեղներ, սահալն՝ ղեղլեղնա, ղեղլեղներ: Լազլաբայն, Լազլաբլու |Տատայեղալ և խնարհ կղ լոլ| (Մաղմ. ԼԷ, 7): Ալտոկ երկու բայն էլ վերջածանցավոր են, որոնցից մեկը ԵՆ-վերջածանցավոր է, մյուսը՝ Զ-վերջածանցավոր: Լազլաբլու, Լազլաբլու, Լազլաբլն ղեղլեղտազան Լա Տալձոբանի ղեղլեղնա գաննախլ-լըն |Տուլ կղ և խնարհեղալ, լոլքի ի բարտ՝ և ցալ իմ նորոկ-ցան լիս (Մաղմ. ԼԷ, 3): Ալտոկ աղկն երկը բայ Զ-վերջածանցավոր է (Լազլաբլու, Լազլաբլու, գաննախլըն), մեկը՝ ԵՆ-վերջածանցավոր (Լազլաբլն):*

188. Խոնարհման նմուշներ.

I Բ Ա Յ Ա Ս Ո Ւ Մ Բ

Ներկա

<i>Նգ. 1</i> Գանկայեղներ <i>մարդանում կմ</i>	ղեղլեղներ <i>արամում կմ</i>	Գաննախլըն <i>նորանում կմ</i>
<i>2</i> Գանկայեղներ	ղեղլեղներ	Գաննախլըն
<i>3</i> Գանկայեղներ	ղեղլեղների	Գաննախլընի
<i>Հոլն. 1</i> Գանկայեղներով	ղեղլեղներով	Գաննախլընով
<i>2</i> Գանկայեղներով	ղեղլեղներով	Գաննախլընով
<i>3</i> Գանկայեղներով	ղեղլեղներով	Գաննախլընով

Ներկայի հախնախական

<i>Նգ. 3</i> Գանկայեղներ <i>մարդանում է</i> (հախնախ)	ղեղլեղներ <i>արամում է</i> (հախնախ)	Գաննախլըն <i>նորանում է</i> (հախնախ)
<i>Հոլն. 3</i> Գանկայեղներով	ղեղլեղներով	Գաննախլընով

Անցյալ անկատար

<i>եզ.</i> 1	ճանձկաճնեբօղը [<i>ժարգանուօմ էի</i>]	Չեղլնեբօղը [<i>տրամուօմ էի</i>]	ճանձեբօղը [<i>նորանուօմ էի</i>]
2	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
<i>Հօղն.</i> 1	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
2	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը

Անցյալ անկատարի ճանձկան և 1 ստորագասական (1 ապառնի)

<i>եզ.</i> 1	ճանձկաճնեբօղը [<i>ժարգանուօմ էի</i> (<i>ճանձի</i>), <i>ժարգանալու կմ</i>]	Չեղլնեբօղը [<i>տրամուօմ էի</i> (<i>ճանձի</i>), <i>տրամուօմ կմ</i>]	ճանձեբօղը [<i>նորանուօմ էի</i> (<i>ճանձի</i>), <i>նորանալու կմ</i>]
2	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
<i>Հօղն.</i> 1	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
2	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը

Այստեղ և Հօղնակի թվի 3-րդ դեմքի բայաձևերում ուղ շրջանի հուշարձաններում իբրև 1 ստորագասականի (1 ապառնի) կազմության վերջավորություն, օղան-ի փոխարեն ասկա է օղն. ճանձկաճնեբօղն, Չեղլնեբօղն, ճանձեբօղն և այլն:

1 ճրամայական

<i>եզ.</i> 2	ճանձկաճնեբօղը [<i>ժարգացի'ր</i>]	Չեղլնեբօղը [<i>տրամի'ր</i>]	ճանձեբօղը [<i>նորացի'ր</i>]
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
<i>Հօղն.</i> 2	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը
3	ճանձկաճնեբօղը	Չեղլնեբօղը	ճանձեբօղը

II ԱՍՏԱՆՈՒՄԲ

189. II բայաձևերի բայաշարքերի կազմության մասին խոսելիս նշել է, որ ցն կրավորակերտ վերջածանցը ճանձի և դալիս միացն անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ դեմքերում և նրա նմանօրոգությամբ կազմվող ճրամայականում, իսկ բոլոր մնացած դեպքերում նրա ցն ձայնավորը

მზღვეს სრულად და რეალურად იქნას აღიარებული, და-
 ქვეყნის მთლიანად და-
 ქვეყნის მთლიანად და-
 ქვეყნის მთლიანად და-

III რ ა ს მ ა თ ი ბ ა

190. Այսთև ღ III რაქათმრომ მქოგემ და სრღგემ რაქარღ მზნსღ
 მს ათანბქნ-ათანბქნ:

ა) მქოგემ რაქადსსრ

I მსოსანწაქის

სღ. I	განქაცებულ ვარ [მარღაღსღ სმ]	მწწუბებულ ვარ [არამსღ სმ]	განახლებულ ვარ [სორაღსღ სმ]
2	ბარ	ბარ	ბარ
3	არს	არს	არს
ღოგნ. I	ვართ	ვართ	ვართ
2	ბართ	ბართ	ბართ
3	ართან	ართან	ართან

II მსოსანწაქის

სღ. I	განქაცებულ ვოვავ [მარღაღსღ ღქ]	მწწუბებულ ვოვავ [არამსღ ღქ]	განახლებულ ვოვავ [სორაღსღ ღქ]
2	ოვავ	ოვავ	ოვავ
3	ოვო	ოვო	ოვო
ღოგნ. I	ოვვენით	ოვვენით	ოვვენით
2	ოვვენით	ოვვენით	ოვვენით
3	ოვენს	ოვენს	ოვენს

III ათორაღასასან

სღ. I	განქაცებულ ვოვო [მარღაღსამ ქნსმ]	მწწუბებულ ვოვო [არამამ ქნსმ]	განახლებულ ვოვო [სორაღსამ ქნსმ]
2	ოვო	ოვო	ოვო
3	ოვოს	ოვოს	ოვოს
ღოგნ. I	ოვვენეთ	ოვვენეთ	ოვვენეთ
2	ოვენეთ	ოვენეთ	ოვენეთ
3	ოვენენ	ოვენენ	ოვენენ

Լամբիւնիքներն [մտանում եմ (այն)], Լամբիւնիք [մտացա (այն)], Լամբիւնիքներն [մտացել եմ (այն)]։ I հետեանքային՝ Լամբիւնիքներն իցի [մտացել եմ (այն)], Լամբիւնիքներն իցին [մտացել եմ (երանք)]։ II հետեանքային՝ Լամբիւնիքներն [մտացել էի], III ստորադասական՝ Լամբիւնիքներն [մտացած լինեի]։ Բոնիքն Լամբիւնիքներն լիակաւ [Որ մտանային զաէր] (Յալբ Լ, 13)։

ԱՆԱՄԱՅ ԿՐԱԿՈՐԱԿԱՅ

191. Խոնարնան նմուներ.

I Բ Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Բ

Ներկա

Եզ. 1	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
	[մտանում եմ]	[քարծրանում եմ]	[իջեանում եմ]
2	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
Հոգն. 1	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
2	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն

Ներկայի հանախական

Եզ. 3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
	[մտանում է]	[քարծրանում է]	[իջեանում է]
	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
Հոգն. 3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն

Անցյալ անկատար

Եզ. 1	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
	[մտանում էի]	[քարծրանում էի]	[իջեանում էի]
2	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
Հոգն. 1	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
2	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն
3	Մոգչլներն	Վլղղներն	Լամբիւնիքներն

Անցյալ անկատարի հանախական և I ստորադասական (I ապահնի)

<i>Եզ. 1</i> մոკյւղեւորւմ	ալւղճեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
[<i>մհոնոււմ էի (հանախ), մհոնելու հւմ</i>]	[<i>բարձրանոււմ էի (հանախ), բարձրանելու հւմ</i>]	[<i>խըհանոււմ էի (հանախ), խըհանելու հւմ</i>]
<i>2</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>3</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>Հոգն. 1</i> մոկյւղեւորւմ	ալւղճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>2</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>3</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ

Այլ շրջանի հուշարձաններում I ստորադասականի (I ապահնի) հոգնակի 3-րդ դիմի արտահայտման համար տղան վերջավորութան փոխարեն հանախապէս է տղան-ք. մոկյւղեւորւմ, ալնճըրեւորւմ, ճաւղճըրեւորւմ:

I համայական

<i>Եզ. 2</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
[<i>մհոխ'ր</i>]	[<i>բարձրացի'ր</i>]	[<i>խըհանի'ր</i>]
<i>3</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>Հոգն. 2</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ
<i>3</i> մոկյւղեւորւմ	ալնճըրեւորւմ	ճաւղճըրեւորւմ

II Ա Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

Անցյալ կատարյալ

<i>Եզ. 1</i> մոկյւղեւ	[<i>մհու</i>]	ալւղճը [բարձրացու]	ճաւղճըր [խըհանել]
<i>2</i> մոկյւղեւ		ալնճը	ճաւղճըր
<i>3</i> մոկյւղեւ		ալնճը	ճաւղճըր
<i>Հոգն. 1</i> մոկյւղեւ		ալւղճըր	ճաւղճըր
<i>2</i> մոկյւղեւ		ալնճըր	ճաւղճըր
<i>3</i> մոկյւղեւ		ալնճըր	ճաւղճըր

II հանախական

<i>Եզ. 1</i> մոկյւղեւ	[<i>մհու</i>] (հանախ)	ալւղճը [բարձրացու] (հանախ)	ճաւղճըր [խըհանել] (հանախ)
<i>2</i> մոկյւղեւ		ալնճըր	ճաւղճըր
<i>3</i> մոկյւղեւ		ալնճըր	ճաւղճըր

Հօցն. 1	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով
2	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով
3	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով

II համայնական

Նդ. 2	Յօշուր [ճիւղի՛ր]	օղջուր [ճարձարցի՛ր]	ճարձար [խչխանի՛ր]
3	Յօշուր	օղջուր	ճարձար
Հօցն. 2	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով
3	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով

II ստորադասական (II սպանի)

Նդ. 1	Յօշուր [խչխանի՛մ]	օղջուր [խարձարանի՛մ]	ճարձար [խչխանի՛մ]
2	Յօշուր	օղջուր	ճարձար
3	Յօշուր	օղջուր	ճարձար
Հօցն. 1	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով
2	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով
3	Յօշուրով	օղջուրով	ճարձարով

III ԱՍՏԱՆՈՒՄԲ

ա) Միայն բարձր

I հետևանքային

Նդ. 1	Յօշուր վար	օղջուր վար	ճարձար վար
	[ճիւղի՛ կմ]	[ճարձարցի՛ կմ]	[խչխանի՛ կմ]
2	» արև	» արև	» արև
3	» արև	» արև	» արև
Հօցն. 1	» վար	» վար	» վար
2	» արև	» արև	» արև
3	» արև	» արև	» արև

II հետևանքային

Նդ. 1	Յօշուր վայր	օղջուր վայր	ճարձար վայր
	[ճիւղի՛ էի]	[ճարձարցի՛ էի]	[խչխանի՛ էի]
2	» օր	» օր	» օր
3	» օր	» օր	» օր

Հօդն. 1	"	ցլցլցլց	"	ցլցլցլց	"	ցլցլցլց
2	"	լցլցլց	"	լցլցլց	"	լցլցլց
3	"	լցլցլց	"	լցլցլց	"	լցլցլց

III ստորադասական

Սդ. 1	մոռլլլլլլ	ցլցլցլց	ալլլլլլ	ցլցլցլց	ալլլլլլ	ցլցլցլց
	[մհսսծ լինիմ]	[լարծրացած լինիմ]		[լիշխանած լինիմ]		[լիշխանած լինիմ]
2	"	լցլց	"	լցլց	"	լցլց
3	"	լցլց	"	լցլց	"	լցլց
Հօդն. 1	"	ցլցլցլց	"	ցլցլցլց	"	ցլցլցլց
2	"	լցլցլց	"	լցլցլց	"	լցլցլց
3	"	լցլցլց	"	լցլցլց	"	լցլցլց

բ) Նրկդիմ բայածներ.

Յօղլլլլլլլ [նա նրան], մոռլլլլլ [նա նրան], մոռլլլլլլլ [նա նրան], մոռլլլլլլլ [նա նրան], մոռլլլլլլլ [նա նրան], մոռլլլլլլլ [նա նրան]:

ԿԱՅՈՒՆ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ

192. Կայուն կրավորական բայերը Հին վրացերենում սակավամիջի են: Նրանց առանձնահատկությունը բայաշարքային պահպանվածությունն է: I բայախմբի բայաշարքերից նրանք ունեն միայն ներկա և ներկայի համախական, իսկ II բայախմբի բայաշարքերը կազմում են ցՆ-նախածանցավոր կրավորականների հետևողությամբ: Նրանցից որոշ բայեր ընկալվում են իբրև միազեմ, թեև նրանք բոլորն էլ ծագումով նրկդիմ են. այդ երևում է այն բանից, որ II բայախմբի բայաշարքերի մեկը կազմվում են ց -ով: Այս բայերը I բայախմբի բայաշարքերում գործածվում են այս կամ այն դարձության մեով, սակայն հակադիր բայածների բացակայության պատճառով դարձության իմաստ չունեն:

Օրն վերջավորությունը ուշ շրջանի հուշարձաններում հաճախ ներկայացված է օս մեով. Յլոնօ, լլլլլլլ, Յլոնօ և այլն:

I Ա Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

Ներկա

ա) Ենթակայական կարգով

Սդ. 1.3	Յլլլլլլ	Յլլլլլլ		
2.3	Յլլլլլլ	Յլլլլլլ		
3.3	Յլլլլլլ	Յլլլլլլ	Տորալց	Տծոնալց

Հոդն. 1.3	Վձգոնիւտ	Վձիւլաճտ
2.3	ձգոնիւտ	ձիւլաճտ
3.3	ձգոնիւն	ձիւլաճն

բ) խնդրային կարգով

Նդ. 3.1	Ձգոնիւց	Ձիւլաճց	Ձտրաճց	Ձժինաճց
3.2	Ձգոնիւց	Ձիւլաճց	Ձտրաճց	Ձժինաճց
3.3	ձգոնիւց	ձիւլաճց	ձտրաճց	ձժինաճց
Հոդն. Նհր. 3.1	ՁՅՅգոնիւց	ՁՅՅիւլաճց	ՁՅՅտրաճց	ՁՅՅժինաճց
Աբա. 3.1	Ձգոնիւց	Ձիւլաճց	Ձտրաճց	Ձժինաճց
3.2	Ձգոնիւց	Ձիւլաճց	Ձտրաճց	Ձժինաճց
3.3	ձգոնիւց	ձիւլաճց	ձտրաճց	ձժինաճց

II Ա Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Ւ Մ Ա

Անցյալ կատարյալ

ա) Նիժակալական կարգով

Նդ. 1.3	ՅՅգոնը	ՅՅիւլը		
2.3	ՅՅոնը	ՅՅլը		
3.3	ՅՅոն	ՅՅլ	Յտրո ¹	Յժին
Հոդն. 1.3	ՅՅգոնընիտ	ՅՅիւլընիտ		
2.3	ՅՅոնընիտ	ՅՅլընիտ		
3.3	ՅՅոնընց	ՅՅլընընց	Յտրո	Յժին

բ) խնդրային կարգով

Նդ. 3.1	ՅՅգոն	ՅՅիւլ	ՅՅտրո	ՅՅժին
3.2	ՅՅգոն	ՅՅիւլ	ՅՅտրո	ՅՅժին
3.3	ՅՅոն	ՅՅլ	Յտրո	Յժին
Հոդն. Նհր. 3.1	ՅՅՅգոն	ՅՅՅիւլ	ՅՅՅտրո	ՅՅՅժին
Աբա. 3.1	ՅՅգոն	ՅՅիւլ	ՅՅտրո	ՅՅժին
3.2	ՅՅգոն	ՅՅիւլ	ՅՅտրո	ՅՅժին
3.3	ՅՅոն	ՅՅլ	Յտրո	Յժին

¹ Պատահում է նաև տրոլը (անցյալ անկատար) տրոլը Ձորալուծութեան Ձորալուծութեան հետ [Մարզ եր գոյին հարեցրեցիսիւլաճը] (ՍԻՆ. Պատճառիք 188, 32)։

II ստորադասական (II ասպանի)

ա) ներկայական կարգով

<i>Եզ.</i> 1.3	Յեցոնո	Յեյլո		
2.3	Եցոնո	Եյլո		
3.3	Եցոնոս	Եյլոս	Ետրոս	Եժինոս
<i>Հոյն.</i> 1.3	Յեցոննետ	Յեյլնետ		
2.3	Եցոննետ	Եյլնետ		
3.3	Եցոննեն	Եյլնեն		

բ) ներգրային կարգով

<i>Եզ.</i> 3.1	Յեցոնոս	Յեյլոս	Յետրոս	Յեժինոս
3.2	Յեցոնոս	Յեյլոս	Յետրոս	Յեժինոս
3.3	Եցոնոս	Եյլոս	Ետրոս	Եժինոս
<i>Հոյն.</i> ներ.	Գլլեցոնոս	Գլլեյլոս	Գլլետրոս	Գլլեժինոս
<i>Արա.</i>	Յեցոնոս	Յեյլոս	Յետրոս	Յեժինոս
3.2	Յեցոնոս	Յեյլոս	Յետրոս	Յեժինոս
3.3	Եցոնոս	Եյլոս	Ետրոս	Եժինոս

Գին տա Գլլեժինոս, Գին տա Գլլեճոս [նիէ արթուն իցեմք՝ և ևիէ ննջիցեմք] (*Ա. Քես. Ե, 10*):

193. Յեղեղես: Յեղ [հանձնել, սպանել] հիմքից է կազմված կալուն կրավորական Յեղեղես (նա ինձ) բայը: Գեղեղես (նա քեզ), Գեղեղես (նա նրան), Յեղեղան (նրանք ինձ): Յեղեղես նշանակում է հանձնել կամ, Գեղեղես—հանձնել կա: ներկայում սպիրական է րեք-ի փոխարեն օձ փերջավորութիւնը: Յամա; Գեղեղա Եղերոսինը, Լաձ Իլլենի [Հայր, քեզ է հանձնված Տփրտիսինն, մեր քույրը] (*Վարք Յանձնք*): Իլլեղա Յեղեղալ Ելլենի Գեղեղան, Յեղեղա, րոմեղտա Գլլոս-Յոլլեղեղեղ Յեղեղեղեղեղ Իլլեղեղեղեղեղեղ [Ի՞նչ նման սրանք քեզ ևն հանձնված, որդի, որդեք հանձն առան ջերմուհանդորեն սպաստիրիս ինձ] (*Վարք Յանձնք*): Այս հիմքից է կազմված Յեղերո [հանձնելք, սպանելք], սպաստիրիս-իք], իսկ սրանից էլ՝ Յեղերեղեղ [սպիք, սպանելք]:

ՉԵԶՈՒՄ ՍՏՈՐ

194. Քեսայի ցույի: Չեղոր սևի բայերի մի մասի թեմայի ցույի-լըն ընդհանուր է ներգրծական սևի բայերի հետ (օ, օձ, Եձ, օձ),

ქას ირივ რაქსე ქსნაქი ვიეჩქ ჯინსს, ამ რან, ირ ზანეჩაიომ ზრ
 ზანს ზსრეფრძალან ასიხ რაქსეომ; შაკაენ ჯედიფ რაქსენ თანს ზანს
 ასქალან რაყე ქსნაქი ვიეჩქ' ოვი (ოვ-ი), ირე რნორივ ჯ მქაენ
 ზრანე ზამარ. ვმაღლოვი. ვერემლოვი, ვებროვი ჯ აქენ; Աქათსიე ვ-ნ
 ოღ ანასქანსიე ათავ, ათიფარარ, გორი ჯ ტნქნიომ. ერემლო(ვ)ოღა:
 2 ჯიეფ რაქსერ ჯადამომ ხს მქაენ I რაქაქამრქ რაქაჯარერს, II ჯ
 III რაქაქამრქ რაქაძსერ ზრანე ჯინსს:

სინარჩმანს ნმოქსხე.

I რ ა ს ა ნ ო ი რ ა

ხსრქა

ბე. 1 ვბრწყინავ [ქაქლომ ხმ] 2 ჰბრწყინავ 3 ბრწყინავს	ვეუნესი [ჯათავიომ ხმ] ჰვეუნესი ვეუნესის	ვერემლოვი [არვიანეჰსქაქლომ ხმ] სვერემლოვი ერემლოვის
ჯიგნ. 1 ვბრწყინავთ 2 ჰბრწყინავთ 3 ბრწყინვენ	ვეუნესით ჰვეუნესით ვეუნესიან	ვერემლოვით სვერემლოვით ერემლოვიან

ხსრქაქი ჩანაქასქან

ბე. 3 ბრწყინავენ [ქაქლომ ჯ] (ჯანაქი)	ვეუნესინ [ჯათავიომ ჯ] (ჯანაქი)	ერემლოვინ [არვიანეჰსქაქლომ ჯ] (ჯანაქი)
ჯიგნ. 3 ბრწყინვეღ	ვეუნესიეღ	ერემლოვიეღ

ანეჯაქ ანსქათარ

ბე. 1 ვბრწყინვეღ(ი) [ქაქლომ ჯქ] 2 ჰბრწყინვეღ(ი) 3 ბრწყინვეიღა	ვეუნესოღე [ჯათავიომ ჯქ] ჰვეუნესოღე ვეუნესოღა	ვერემლოოღე [არვიანეჰსქაქლომ ჯქ] სვერემლოოღე ერემლოოღა
ჯიგნ. 1 ვბრწყინვეღით 2 ჰბრწყინვეღით 3 ბრწყინვეიღეს	ვეუნესოღეთ ჰვეუნესოღეთ ვეუნესოღეს	ვერემლოოღეთ სვერემლოოღეთ ერემლოოღეს

მსვყაყ ანსკათარქი ნანაქასკან

<i>ბე.</i> 1 ვბრწყინვილი	ვეუნესოლი	ვეცრემლოოლი
[<i>ქაყკომ ბქ</i>]	[<i>ნათაჟომ ბქ</i>]	[<i>არყონგასკაჟომ ბქ</i>]
(<i>ნანაქა</i>)	(<i>ნანაქა</i>)	(<i>ნანაქა</i>)
2 ჰბრწყინვილი	ჰეუნესოლი	სეცრემლოოლი
3 ბრწყინვილის	ბეუნესოლის	ცრემლოოლის
<i>ზიგნ.</i> 1 ვბრწყინვილით	ვეუნესოლით	ვეცრემლოოლით
2 ჰბრწყინვილით	ჰეუნესოლით	სეცრემლოოლით
3 ბრწყინვილიან	ბეუნესოლიან	ცრემლოოლიან

1 ნრამაჟასკან

<i>ბე.</i> 2 ბრწყინველი	ბეუნესოლე	ბეცრემლოოლე
[<i>ქაყკქ'რ</i>]	[<i>ნათაჟქ'რ</i>]	[<i>არყონგასკაჟქ'რ</i>]
3 ბრწყინველინ	ბეუნესოლენ	ბეცრემლოოლენ
<i>ზიგნ.</i> 2 ბრწყინველით	ბეუნესოლეთ	ბეცრემლოოლეთ
3 ბრწყინველინ	ბეუნესოლენ	ბეცრემლოოლენ

1 სათრეჟათასკან (1 საყანქი)

<i>ბე.</i> 1 ვბრწყინვიდე
2 ჰბრწყინვიდე
3 ბრწყინვიდეს
<i>ზიგნ.</i> 1 ვბრწყინვიდეთ
2 ჰბრწყინვიდეთ
3 ბრწყინვიდენ

ვეუნესი *ნ* ვეცრემლოვი *რ* *ქაჟერქ* | *სათრეჟათასკანთომ* (1 *საყანქი*) *ქანთარქაჟომ* *ნ* *თენყესა*, *ბნეჟესა* *ანეჟელ* *ანსკათარქი* *ნანაქასკანთომ*, *ქლანქ* *ქს* *ნსათაჟა* *ვეჟანქ* *ვიღვარქანქსკითომ* *ვიგნასკქ* *ქქი* *3-რე* *ყსმდომ* *ოდინ* *ქსრეჟაჟირქქკან* *ქიქარქს* *ნანაქასკაჟეჟ* *ბ* *ოდინ-ღ*:

ზსქსა

<i>ა) ზსქსაქაჟასკან</i> <i>კარეჟი</i>	<i>რ) ზნეგრაჟქს</i> <i>კარეჟი</i>
<i>ბე.</i> 1.3 ვუჟარ	3.1 მიუჟარს
[<i>სქრთომ ხმ</i>]	[<i>სქრთომ ხმ</i>]
2.3 ვუჟარ	3.2 ვიუჟარს
3.3 ვუჟარს	3.3 ვუჟარს
ვსძულ	მძულს
[<i>სათომ ხმ</i>]	[<i>სათომ ხმ</i>]
სძულ	ვძულს
სძულს	სძულს

2.3 უყუართ	ვსძულთ	ზერ. გყუარს	გვაძულს
2.3 უყუართ	სძულთ	Արս. მიყუარს	მძულს
3.3 უყუარან	სძულან	3.2 გიყუარს	გძულს
		3.3 უყუარს	სძულს

4აკიონ ღრადქორაკანს ს ღღიერ რაკხერე ჴის ქრავეხრხნიომ იძახიყაკ რაკ ღბს ათახნიომ, ხსჯყხს აყე ხორ ქრავეხრხნიომ ღ, იერხსაკ' მგონიე— მგონიბბარ, გგონიე—გგონიეარ; რაოდენმე უფროას მიყუართ თმუენ, უმცირმს გიყუარ მე [მათიანსკ ახეროენ ვბხეკ აახიას ახერხენამ] (R ღირხმ. 6R, 15):

195. გუალე: Այս խիստ ինքնատիպ բայը հին վրացերենում վი-
 խվում է միայն ըստ թվի և հանդիպում է միմիայն հրամայական եզո-
 նակի բայածնով: Այն գործածվում է հ' ատանუ նախարայի (გუალე,
 ეილოღე მშუღობით [ს'რქ ჰ სოგაღოქჩინ]) (ღოკ. ღ, 50), ს' თარერ
 նაխარայერქ ღემამო' აღგუალე, აღმოგუალე, განგუალე, მიგუალე, წარ-
 გუალე ს აყენ: վկայություններ հოჯარბანხერხე. მეგობარო, აღმო-
 გუალე ზემო კერძო [Բարեկամ, ի վեր մատիբ] (ღოკ. 6P, 10 E) (მეგო-
 ბარო, აღ-რე-გუალე ზემო კერძო C ჰამო.): მიგუალე და უჩუენე თაეი
 შენი მღღელსა [ს'რქ ვა'ყე ვერეკ ვოზანაყინ] (შარქ. Ա, 44 C): ლაზა-
 რე, აღღეგ და გომოგუალე [ღაღარქ', არქ ს'ყ არათაგი] (მავ. 6Ա,
 43 C): განგუალე, განგუალე, კაცი ეგე მონისბლმ და სავსმ უსჭულოებია
 [ს'ღ ს'ღ აყე არხანე' ს აყე ანორენ] (R შარ. 6P, 7): წარგუალეთ
 ჩემგან, წყუღონო, ეცებლსა მას სიუქუნესა [ს'რქა'ყე ქინენ' ანქბხაყე
 ჰ ჴორენ კახინსახან] (შათმ. 16, 41 C): მოგუალეთ, შევიღეთ ჩუენ
 გალგალად [ს'ყოღ მხგ ათ ბხეკ] (Ա შარ. 6Ա, 10):

საო რახნი

196. ღის ქრავეხრხნიომ ღანს რაკერ, ირინერ რარეკ ხს კიუქომ ქრხნე
 ღადმოქქახს აყათნათი: ზრანერ მქმქანე ჴხო ახროორხს ღადყაღეღამ
 ანთონ იო რაკ ხს, ღამ' მახერაყ ს რაკ, ირინეხე ანთონერ ხსრქაყაეღამ
 ღ ქრხნიომ ირხს ჴიოქიქიქ, ჰახ რიქერ ღხიყერხრომ ანსახარაყ რაკე ჰთ-
 სარქიქომ ღ: მსთონერ ღაროღ ღ იქქამ ქრხნე იოღყაღან, თრახან, ახთ-
 ღან, იორბქახან ს აყარაღაყაღანს ჴიოქინხროქ:

მსთონერ ღაროღ ღ ქრხნე იქიქახან, აბახან, რაკანთონ, ანღამ იქი-
 ღანსაეღამ იქამაქორ რაკაბბ: შარე ღაროღ ღ ქრხნე ხსჯყხს ანეიოღახან,
 აქხიყხს ღე ანსანეიოღახან, იორბამქამ ქორაღარბ, აყუაღარბ, ჴამა-

მას [ღნე ირ იამ ხა ზამრორხეხეგ' ზა ტ, გნა თნჩეხეც: სე ქაფქაფაქიქ
მათონეხაქ ათ მჩათსა ათქ. იეჟ ტრ, ქარეყაყსა. ხა ზამრორხეხე
ღნე ზამა] (შათქ. 12, 48—49):

վկայակոչենք նաս այլ բարդ բայեր.

გზა-უყო: გზა-უყავთ მას, რომელი-იგი ამაღლდა დასავალით [ძანაყარ
არარტე აქნძიქ, ირ ზათი ღნე არამთათ] (შაფ. 45, 5 ლ); შრა
ქითარხნ ლ ქარაყრიქლანთამ ღნქხეყომ ტ აქ ბარე რაქ. გზა-
ეცოთ [ძანაყარ აქხე];

გულისკმა-ყო: გულისკმა-ყო ოქსე ზაქელბეა იგი მათი [ჭითაყ
მჩათა ყტირამანყოქჩან ზიგა] (შათქ. 18, 18); რომელმან აღმო-
კითხვილი, გულისკმა-ქყოფდინ [იქ ღნქხიზონ' ქ მჩა ათე] (შათქ.
17, 15 C);

თავ-უყო: თავ-უყავ მიმასა და დედასა [შათხსა ყნაყე ქი ს ღმაყ] (შათქ. ძნ, 4 C); და არა თავ-ქუყოს მიმასა თქსა [ხე ოქ ყათოქე
ღნაყე ქიქ (შათქ. ძნ, 6 C); შრანე ქითარხნ DE ქარაყრიქლანღ
იანქ აქ ბარე რაქ' პატრე-ეც [შათქ მთრ] მიმასა შენსა და დედასა
შენსა (შათქ. ძნ, 4); და არა პატრე-ხცეხ მიმასა თქსა (შათქ.
ძნ, 6);

თუალ-უყო: თუალ-უყოფდეს (თუალ-უყოფდეს C) მიმასა მისსა
[Ակն արկէին հօրն հորա] (ჯოქ. Ա, 62); თუალ-უყენა მას სიმონ-პეტრე
[Ակն արկէր նմա Սիմոն Պետրոս] (მთქ. ძ4, 24 C); DE -იამ ოყო-
ყოქიქამ არა ზამაყათათაქლანოქლანღ ქიქიქიქნ აქ ბარე რაქ ტ
წამ-უყენა [მანგიქ არხე];

მზირ-უყო: მზირ-უყვეს მას და ზივლინენს მზირნი ორგულნი
[Սպասեցին և ստացեցին դասանան կեղծաւորեալք] (ჯოქ. 1, 29);

მზა-უყო: ჰეროდე ეამსა შობისა მისისასა მზა-უყო პური მთავართა
მისთა [ღნქჩქი ათაქ ღხრიქღსა ქათრ პზნეყე ქიქიქ ზაქარაყრე
ქიქიქ] (შარქ. 2, 21); ამა ესერა პური ჩემი მზა-ქყოფიეს [Անաստի
გնաჷ իմ պարտասახեի] (შათქ. 18, 4);

უღებ-ყოფა: მათ უღებ-ყვეს [ზიგა ქოქეხეაქ] (შათქ. 18, 5);
შეურაცხ-ყოფა: ჰეროდე შეურაცხ-ყო იგი [ღხრიქღსა აქიქ არა-
ქსაქ] (ჯოქ. 17, 11); (ფარისეველნი) ეეცბლის მოყუარე იყენეს და
შეურაცხ-ქყოფდეს მას [Փարիսեիքն' քանցի արծաթաւէրք էին, ան-
կուսէին զնա] (ჯოქ. ძ2, 14);

198. ცემა-ა: თაყუანის-ცემა (თაყუანის-ცემა, თაყუანის ცემა),
ნათლის-ცემა, პატვის-ცემა, გზის-ცემა, ნუგეშის-ცემა;

თაყუანის-ცემა: რამთა შეცა მივიღე და თაყუანის-ესცე მას [ღქი ხე
ხა ხეხაქ ხეჩქიყე ყაყიქე ზამა] (შათქ. 18, 8); თაყუანის-ეც მიმასა შენსა

სა | *ყაყ ქაღიქსა ათ ზაქრ ქი* | (შათშ. 2, 6); უფალსა ღმერთსა შენსა
თავუყუნის-მსცე [*ხრქერ ყაყყხა თხანთ ათათიქ ქამ*] (ჯოკ. 7,
8); *Այս բայն ունի ռ-նախածանցադիր կրավորական*՝ თავუენის-ըცემების:

ნათლის-ცემა: აწ შე ნათელ-გცემ თქუენ წყლითა | *նա ძկրանძ
զძկզ շրսի* | (შათშ. 7, 11); *Այս բայի մեջ մանող անունը հաճախ
զբյուძ է արականով*՝ ამა იგი ნათელს-სცემს [*Ահաաաիქ նա ძկրաւ*]
(Յովհ. 4, 26 C); ნათელს-სცემლით [*ძկրանցէք*] (შათშ. 11, 19 C);

ნუგეშინის ცემა: *Այս բարդ բայի աთაշին մայღ արգեჩական* ნუ
გეშინის-ի *գոլახանացած բայածին է*՝ რაათამცეა ნუგეშინის-სცეს მათ
შინსა მათისათუს [*Զի մխիթարեսցեն զնոս փան կզբօրն*] (Յովհ. 11,
19 C);

პატივის-ცემა: ერი ესე ბავითა მათითა პატივ-მცემს მე [*ժողովուր-
զըս այս շրթամբք պատուէ զիս*] (შათშ. 11, 8); რომელმან პატივ-
სცეს ժესა, მან პატივ-სცეს შამასა [*Որ պատուէ որդին, պատուէ զհայր*]
(Յովհ. 1, 23);

200. ღებბა: ნათლის-ღებბა, ყურად-ღებბა, მუცლად-ღებბა:

ნათლის-ღებბა: ნათელს-იღებბდეს მისგან იორღანესა ზედა [*Մկրտէն
ի նմանէ ի Յորգանան զիս*] (შათშ. 9, 6); ნათელ-იღებბდეს (ნათელს-
იღებბდეს C) მისგან იორღანესა მღინარესა [*Մկրտէն ի նմանէ ի Յոր-
գանան զիս*] (შარქ. Ա, 5); მოვიდა იესუ და ნათელ-იღო იოვანესგან
იორღანესა [*Եկն Յիսոսս ևս մկրտեսցաւ ի Յովհաննէ ի Յորգանան*]
(შარქ. Ա, 9); ნათელ-სცა [*մկրտեսց*], ნათელ-იღო [*մկրտվեսց*];

მუცლად-ღებბა: *შენ მუცლად-იღო და მშვე ძქ [Յգաաշիր և ძնցիս
որդի*] (ჯოკ. Ա, 31);

ყურად-ღებბა: ყურად-იღე ლოცვისა ჩემისა [*Ունկն զիր սգովից
իմոց*] (შაგა. 11, 1);

201. გებბა: სიტყუს-გებბა: ესრშთ სიტყუას-უგებბა მღღელთ-მომღუ-
არსა [*Այգայէս պատասխանի տաս քահանայապետից*] (Յովհ. 11, 22);
შურის-გებბა: ღმერთმან არა-მე ყოსა შურის-გებბა რჩეულთა მისთა [*Աստուած ո՛չ
თანիցէ վրէժնყորոպիւն քասայից իւրոց*] (ჯოკ. 11, 7);

202. ღებბა: თავს-ღებბა: ვიღრემღე თავს-ვიღებბდე თქუენსა? [*Ի՞նչ
չբբ անասցես՞ ձեզ*] (შათშ. 11, 17); *նქს ոգիქ խնդիրը ზიգნაიქ
ქქიქ է*, ღებბა-ն *փიქარქინქიქ է სხმბა-იქ*. მან უძღურებანი ჩუენნი
თავს-ისხნა [*նა զխլանყოւպիւնսս մեր վերացից*] (შათშ. 11, 17); *Այս-
თიქ* თავი-ն *պաագործქած է անգրագարპ ვերანქան նշանყოւպար:*

სახელის-ღებბა: თუალს-უყოფდეს შამასა მისსა, რაადი უნდეს სახელ-
ის-ღებბად მისა [*Ակն արկէին հարն հորա՞ թէ զինչ կամիցի կոչիչ զնա*]
(ჯოკ. Ա, 62);

რომელ კმობდა ტაძარსა მას შინა [*ჩრქს თხიქნ ვაწანთაყაყსაღნ ხა
 ჟაქრე ჟმანსიქს ირ აჯაჯაქტქს ქ თანაოქს*] (*შათქ. 1Ա, 15 C*);
 მეცბრესა ოღენ ეამსა კმა-ყო იესუ¹ კმითა ლილითა *ლა თქუა [*ქქნ მა-
 ძან ჟიქსაგ მხათა ქ ჰაქნ ამბ ხ თსქ*] (*შათქ. 1Է, 46*);

უვარებს—უვარ-ყო: ვითარცა ყოველნი უვარებდეს, თქუა პეტრე
 [*ჩრქს ამხნსღხან თრანოქს, თსქ ჳხაროთ*] (*ჯოქ. Ը, 45*); მერმეცა
 უვარ-ყო პეტრე ფიცით [*ჭარბხაქ თრავთა ხრქამარ*] (*შათქ. 1Զ, 7Զ*);
ს'ქ რარე, ხ' ყარე რაქრე ზანჯიყოთ ხნ ზაქათარაყსა. იცო-
 ღეს ლმერთი და არა ლმრთეებრ აღიღებდეს, ვინა მადლ-სცემდეს [*შან-
 ხან ჟათოთაბ, ხა იქ ჩრქს ჟათოთაბ ქათაოთრხგქს' ჰამ ვინავან*]
 (*ჯოქ. 1Ա, 21 AB*); *ხოქნ ზათქაბღ CD ქამრავროქქოთნომ ჟაქეჯაგ-
 ქომ ჰ აქაყსა'* იცოღეს ლმერთი და არა ლმრთეებრ აღიღებდეს მას,
 ვინა მადლობდეს;

208. სინარჩმან ნმოუნხ.

შეუარაც-ეჟყოფ (*ხრქესამ რაქ, თაქი-ქინჯრაქს*), თაუუანის-ვსცემ
 (*ხრქესამ, თნთაჯაქსქ-ქინჯრაქს¹*):

ა) სხმსკაქსკის კარგი

სხრქა		თაუუანის-ვსცემ	
ხგ.	1.3 შეუარაც-ეჟყოფ [<i>აქაყანთამ ხმ</i>]		[<i>ხრქეყოფთამ ხმ</i>]
	2.3 " -ჟყოფ	"	-სცემ
	3.3 " -ჟყოფს	"	-სცემს
ჯიყნ.	1.3 " -ეჟყოფთ	"	-ვსცემთ
	2.3 " -ჟყოფთ	"	-სცემთ
	3.3 " ჟყოფენ	"	-სცემენ

მსეყაქ კათარქაქ				
ხგ.	1.3 შეუარაც-ეჟაე	[<i>აქაყანხგქ</i>]	თაუუანის-ვეც	[<i>ხრქეყოფხგქ</i>]
	2.3 " -ჟეაე	"	-ვეც	
	3.3 " -ყო	"	-სცა	
ჯიყნ.	1.3 " -ეჟაეცთ	"	-ვეცით	
	2.3 " -ჟეაეცთ	"	-ვეცით	
	3.3 " -ევეს	"	-სცეს	

¹ მხრომ სხრ ძქაქნ აროქ რაქოქოთრქრქქ რაქოქსხხრ.

բ) Խնայրային կարգով

Ներկա

Եզ. 3.1	Ֆոր-մալ ¹	տանա-մալ	ժալ-ձուլ
	[ալարում եմ]	[պարտավոր եմ]	[կարող եմ]
3.2	" -գալ	" -գալ	" -գուլ
3.3	" -ալ	" -ալ	" -լուլ
Հոգն. ներ.	" -գլալ	" -գլալ	" -գլալ (-գլալ)
Արտ.	" -մալ	" -մալ	" -մուլ
3.2	" -գալ	" -գալ	" -գուլ
3.3	" -ալ	" -ալ	" -լուլ

Անցյալ կատարյալ

Եզ. 3.1	Ֆոր-մեղեց	տանա-մեղեց	ժալ-մեղեց
	[ալարեցի]	[պարտավոր էի]	[կարող էի]
3.2	" -գեղեց	" -գեղեց	" -գեղեց
3.3	" -լեղեց	" -լեղեց	" -լեղեց
Հոգն. ներ.	" -գլեղեց	" -գլեղեց	" -գլեղեց
Արտ.	" -մեղեց	" -մեղեց	" -մեղեց
3.2	" -գեղեց	" -գեղեց	" -գեղեց
3.3	" -լեղեց	" -լեղեց	" -լեղեց

ՓՈՒՆԱՐԻՆՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

209. Փոխարինելի են անվանվում այն բայերը, որոնք բառային նշակությամբ նույնանիշներ են, սակայն տարբերվում են իրարից գործածության առումով: Հին վրացերենում փոխարինելիություն է տեղի ունենում ըստ թվի, բայաշարքի և դարձության. բայերից մեկը գործածվում է եզակի թվում, մյուսը՝ հոգնակի թվում, կամ՝ որոշ բայաշարքերում գործածվում է մի բայ, այլ բայաշարքերում՝ մեկ ուրիշը: Որոշ բայեր փոխարինելի են ըստ երկու կարգի՝ թվի և բայաշարքի: Հանդիպում է նաև փոխարինելիություն ըստ դարձության:

Փոխարինելիությունը ըստ թվի տեղի է ունենում համաձայն ենթակայական կամ ուղիղ-խնդրային դեմքի. անանցողական բայերը փոխարինվում են ըստ ենթակայական դեմքի թվի, անցողականները՝ ըստ ու-

¹ Ֆոր-մալ բայը ըստ էության մեադեմ է:

1 ზიენ, 1 ვსხდებით
 2 მსხდებით
 3 სხდებთან

დავსხდებით
 დამსხდებით
 დასხდეს

დავსხდეთ
 დამსხდეთ
 დასხდენ

შთავრდომა | **შთაცუვნა** [ღუნხიქ], *სეკასქიომ* ვრდომა, *ზიენასქიომ* ცუვნა. მრავალ ვზის შთავარდის იგი ცუცხლსა [რავომ ანჟომ ანჟანხი ხ ზორ] (*შაოქ. ძე, 15*); ბრმა ბრმასა თუ წინა-უძღუნ, შესცუთიან და ორნივე შთბრებლსა შთაცუვიან [ზიერ ჯორი ქორძამ ათაჯნორქტ^ა ათაქტ, ხ. სრქიფხნ ხ სორქორათ ანჟანხნ] (*შაოქ. ძე, 14*);

211. **ფიქსარქინხი** | **იოქიონ** ესა იოქიქ-სინგორაქინ ესმეჩი ქიქ:

ლ-ებმა | **სუ-მა**: *სკი ზქმეჩრე ათანჟ ნაქორაქი ჯხნ გორძაბქომ*; *ნაქორაქიქორ რაქაბხხჩი ოქინაქნხრ ხნ*, აღ-ილებს—აღ-იხუამს [ქერ-ვღნომ ლ, რარძრავნომ ლ], აღილო—აღიხუნა [ქერვრე, რარძრავრე], მოი-ლებს—მოიხუამს [ქერვნომ ლ, თანომ ლ], მოილო—მოიხუნა [ქერვრე, თარაქ], შე-ილებს—შე-იხუამს [ქერვნომ ლ, გნჯონომ ლ], შეილო—შეიხუნა [ქერვრე, გნჯონე], წარ-ულებს—წარ-უხუნა [ქომ ლ], წარ-ულო—წარ-უხუნა [ქე], აღ-ალო—აღაბუნა: აღალო პირი [რავე რხრან], აღაბუნა ბაგენი [რავე ვრქმანხხრე], ბაგენი ჩემნი აღაბუნ [ღერქთან ხ რანთ] (*შაქ. ძე, 17*), გან-ალო—გან-აბუნა, განალო კარი [რავე გორ], განაბუნა კარნი [რავე გონხრე];

მოლებმა წიგნისა [ქერვხიქ გრქ], მოხუმა წიგნთა [ქერვხიქ გრქ], განლებმა კარისა [რავე გონ], განხუმა კართა [რავე გონხრე]; *სქხ რაქე გარძხხნე კრქორაქან, ფიქსარქინხიქომ ქომე ქეხნ ესა ხნქმასქაქან ესმეჩი ქიქ*. განშელო კარი [რავექ ხ ზომარ გორ], განშეხუნეს კარნი [რავექ ხ ზომარ გონხრე];

გღ-ებმა | **სხ-მა**, შე-გღ-ებმა, შე-სხ-მა. შემაჯდეს საყრობილესა ცუდად: შემსხნეს საყრობილესა ცუდად [სრქნ ხ რანთ] (*ზორქ ათაქ. ძე, 37*); განაჯდეს იგი ვარქუე საყრძენსა მას [ჯანხნ არათაქი აქვიან (ზრან)] (*შარქ. ძე, 8 C*)—განასხნეს იგინი [ჯანხნ ზრან];

სუ-მა | **სხ-მა**, და-სუ-მა | **და-სხ-მა**: *სქხ* დავსუა იგი საყდართა შენთა [ნათოქე ქაქია გი] (*შაქ. ძე, 11*) *ნაქორაქათომ ქომე ქეხნე* იგი-ქი *ნაქორქნ გხხნე* იგინი, *აქა ჯათანთაქ*. დავსხნე იგინი საყდართა შენთა; ქრქუა უფალმან უფალსა ჩემსა: დაჯდ მარჯუნით ჩემსა, ვიდრემდის, დავსხნე მტერნი შენნი ქუეშე ფერქთა შენთა [სათოქე ვორქ ხ. სრქიფხნ ოქიქ გი] (*შაოქ. ძე, 14*);

დასხმა ლ *ათომ ზას ნაქორათ მათხნ, ირნ გნქაქომ ლ ქორქ ნაქორაქან ანთან*. და მოკუორეს ვირი იგი და კიქუ მის თანა და დაასხეს სამოსელი მის ზედა, და დაჯდა იესუ მას ზედა [სქხ გჯნ ხ.

გქაანანას, ხე არქის გზივიე დორბა, ხე წათაე მჩათა ხე ქერაქ
 წორა] (წათაქ. I-III, 7); დამისხენ საქედარსა, და მე თუთ წარვიდე
 [წრხე (წათაორ) გრათაქ ქრა, ხე ხე ხნეა ხეწამ] (ქარე მთქ. ხ
 ხე.);

ღ-ება||სხ-მა: მქა რაქრე თათქქათაეა გორბამქომ ხე წათა-
 რაქრთქ. დიდება—დასხმა [გხე], შთადება—შთასხმა [ქერხე მხე
 გხე], შედება—შესხმა [ხერა გხე] ხე აქს; დადეა ივი, დასხნა ივინი,
 დადეა საზღვარი [გრხე თანამან], დასხნა საზღვარი [გრხე თანამან-
 ხერ] ხე წათქამ დასდება-ხე ქოქარქნომ ღ წათქათა ხათქამ დაასხნა-ხე
 დასდება მას ქელი [გრხე წრან მხე] ხე, დაასხნა მას ქელი [გრხე წრან
 მხე] ხე; კათალიკომან საეპისკოპოსოასა მის ქელთა დასხმეა ეპისკოპო-
 სალ არა ინებს [ქაქოქიხთიე ქვამხეაქ აქე ხექიხთიექქან ხექი-
 ხთიე მხინაქრე] (ქარე მხანამქ.);

გან-ბ-ება||გან-სხ-მა: განამო კ-ცი [წათამხე, ქათარხე მარე], გა-
 ნასხა ერი [წათამხე მთიქორე], განასხნა ივინი [წათამხე წრანხე];
 გამომო ივი, გამომო ივინი [ქწარხე წრან, ქწარხე წრანხე] ხე ურთთა
 განასხმიდა, რამეთუ თბიზელი ბერი ერთი იტყოდა, ვითარმედ სიჭამუქე-
 ნა ჩემსა სამ გზის თბიზით განმებულ ვექემ მამისა გრიგოლისგან [მხ-
 წათქათაგხერხე ქათრამ ღ, ირთქანს მქ თქქვარექი თრხთა თათქ
 ღ, მხ ხერათათორექქანთა მათანასქ ხერე თრხთა ქათრქელ ხე
 თქქვარექი წათე წრქორი ხექამხე] (ქარე მხანამქ.);

გღ-ება||ურ-ა, და-გღ-ება||და-ურ-ა: მქითარანთამ ღარქომ ხე. მან
 დაავლო თინუ თესი [წორა ენხეხელ გბორბა ხე] (წარე. ბ, 50 C),
 ხე მხე აქ თრხთამ და დეარნა კაპარქნი თესნი ეშმაქმან [ბქ ხეხე
 თათანან ხე ღარქანხერე] (მხ. წათქნორ, 224, 6);

ღათ მქი ქოქარქხექიქიქი ხე თხე თხინთ ხას I რაქამქი
 რაქვარქრთამ (აღვიღებ ქვასა [წარბრავთამ ხე გარ], აღვიღემ
 ქვათა [წარბრავთამ ხე გარქრ]) ხე რაქი თრხთამ მხერთამ. აღვამ
 ქვასა [წარბრავთამ გარქ], აღვამ ქვათა [წარბრავთამ გარქრ],
 ქვა აღებული [გარ წარბრავთამ], ქვანი აღებული [გარქრ წარბ-
 რავთამ] ხე აქს;

ფილაროსესლიოფინოს ლუს რუსადარი

212. ვარ რაქ I რაქამქი რაქვარქრე თხე მქან ხერქა ხ
 ხერქაქი წანათასხან, ხე II ხ III რაქამქი რაქვარქრთამ ხრან
 ქოქარქნომ ხე ყოთა რაქი ღრათორასხან თხი რაქამხერე, ირთ

წათამხე.

կորցրել են սեռի իմաստը, սակայն պահպանել են կրավորական ձևը, որն է երևում է հոգնակի թվում:

Ներկա	Ներկայի նախախական	Անցյալ կատարյալ	II ստորագասական (II ապառնի)
<i>Եզ.</i> 1 ջար(ո) [և՛մ]	—	Յոյաց [ևզա]	Յոյո [կէնևմ]
2 խար(ո)	—	ոյաց	ոյո
3 արև	արև	ոյո	ոյոս
<i>Հոգն.</i> 1 ջարտ	—	Յոյցնոտ	Յոյցնոտ
2 խարտ	—	ոյցնոտ	ոյցնոտ
3 արտան	արտեղ	ոյցնես	ոյցնեմ

նխականք.	II նխականք.	III ստորագաս.
<i>Եզ.</i> 1 ցոլով ջար [ևզել և՛մ]	ցոլով Յոյաց [ևզել և՛մ]	ցոլով Յոյո [ևզաթ լէնևմ]
2 " խար	" ոյաց	" ոյո
3 " արև	" ոյո	" ոյոս
<i>Հոգն.</i> 1 " ջարտ	" Յոյցնոտ	" Յոյցնոտ
2 " խարտ	" ոյցնոտ	" ոյցնոտ
3 " արտան	" ոյցնես	" ոյցնեմ

արժա ոյո, արժա արև, արժա ցոլով արև [Ո՛չ ևզալ, ո՛չ կա, ո՛չ էլ ինեկո է] (Սին. Ճառնախոյ, 43,3):

Պի բաղը փոխարինելի է և՛ ըստ թվի, և՛ ըստ բայաշարքի:

Ներկա	Ներկայի նախախական	Անցյալ կատարյալ	II ստորագասական (II ապառնի)
<i>Եզ.</i> 1 Յո	—	Յջը	Յջը
[Նստաթ և՛մ]		[Նստեցի]	[Կնստևմ]
2 Յո	—	Նջը (Մջը)	Նջը (Մջը)
3 Յոս Նեղև	Յոն	Յլա Նեղա	Յլես Նեղես
<i>Հոգն.</i> 1 Յնեղտ	—	Յնեղտ	Յնեղտ
2 Յնեղտ	—	Յնեղտ	Յնեղտ
3 Յնեղան	Նեղեղ	Նեղես	Նեղեմ

Կազմ Յլա [մարզը Նստեց], որի Նեղա [ժողովուրդը, զորքը Նստեց], Յլոմա կազմա [մարզու Նստեղ], Նեղոմա որիսա [ժողովուրդի, զորքի

ნათხელ], კაცი მჭლომარჭ [ნათათ მარე], ერი მსხლომარჭ [ნათათ ძიგიფორე, ვორე]:

სხ ზიმეფ რაქერე ფიხარქნით ხნ აქესაქ რაქერე, მივის—მისხენ [ანხამ], მესუა—მესხნეს [ანხი], დასუა—დასხნა, დადეა—დასხნა, დასდეა—დასხნა [ერხე, ვეხე], განავლო—განასხნა, განამო—განასხნა [ფათარე, არათგანე]:

ვალ || ველ, ვლი [ვზაქ] რაქერე ვირბამძიომ ხნ ნახ ათანე ნორქარაქ, სასაქან აქსიქ ზანაქ ნრანე ნორქარაქ თანხ. მოვალ, მავალ, მევალ, გარდავალ & აქნ:

ვალ რაქელ | რაქაქარქ რაქაქარქერე თნქ ძიქან ნორქა & ნორქაქ ზანაქარქან: II რაქაქარქომ ზრან ფიხარქნით & ველ, ველ-ღ, ქსქ ველღ ვირბამძიომ & ნახ | რაქაქარქ თანაქანაქორ რაქაქარქერომ. ვილოდა, ვილოდეს:

III რაქაქარქ რაქამხერე ლაქძიომ ხნ ვერქარქ ძიქიგიფ. მისორულ ვარ, მისორულ ვევა, მისორულ ვევი:

სერქა	სერქაქი ჩანთიქსიქსი	მნიქაქ ქათარქაქ	II ჩანთ- ქსიქსი	II საორქათასიქ (II საქათიქ)
სე. 1 მი-ვალ [ვზომ ხმ]	—	მი-ველ [ვზაქე]	მი-ვილი [ვზაქე]	მი-ვიდე [ვზაქ]
2 " -ხვალ	—	" -ხველ	" -ხვლი	" -ხვდე
3 " -ვალს	მი-ვალს	" -ვილა	" -ვილის	" -ვიდეს
ღიგნ. 1 " -ვალთ	—	" -ველით	" -ვილით	" -ვიდეთ
2 " -ხვალთ	—	" -ხველით	" -ხვლით	" -ხვდეთ
3 " -ვლენ	მი-ველენ	" -ვიდეს	" -ვილიან	" -ვიდენ
(„-ვლენან)	(მი-ველენელ)			

იტყვს რაქელ ზერქემ & [ათათ & ნორქათარქ] & თნქ ძიქან | რაქაქარქ რაქამხერე (იტყვს [ათათ &], იტყოდა [ათათ ღრ], იტყოდის [ათარქ &] & აქნ): II & III რაქაქარქერომ ზრან ფიხარქნით & ზერქემ თქუა-ნ (თქუა [ათარქ], თქვს [ათარქ (ზანაქ)], თქუას [ქათიქ] & აქნ უთქუამს [ათარქ &], ეთქუა [ათარქ ღრ] & აქნ):

ეტყვს რაქელ ზორქემ & [ათათ & ნორქათათარქ] & ზორქე თნქ ძიქან | რაქაქარქ რაქამხერე: II რაქაქარქომ ზრან ფიხარქნით & ზორქესი ხორქემ ზრქუა-ნ ლამ უთბრა-ნ, ქსქ III რაქაქარქომ რაქა-

ձևեր նա չունի (ընդհանրապես III բայախմբում բայը եռադեմ ձևեր չունի):

3 || 3 || 66-յն: Մրանցից ց-ն և 3-ը-ն եզակի թվի հիմքեր են, իսկ 66-ն՝ հոգնակի թվի: 3 հիմքով բայը փոխարինելի է և՛ ըստ թվի, և՛ ըստ բայաշարքի: Ըստ թվի փոխարինելիությունը ցույց է արված վերևում (§ 210), ուստի այստեղ կքննարկենք փոխարինելիությունը ըստ բայաշարքի:

I բայախմբում 3 հիմքից (ալլոպարմ դարձույթան ձևով) կազմվում են ներկան և ներկայի հաճախականը. Յոցիս, ճոցիս, շոցիս (մյուս բայաշարքերը բացակայում են), իսկ II բայախմբի բայաշարքերում նրան փոխարինում է 3-ը-ն. Յեցա, ճեցա, շեցա; Յեցաս, ճեցաս, շեցաս և այլն: Եստ ճոցից յոցի մեծությունը և յեցա մաս ցոլի և յեցնեց Յեցոնի [կար մի գեղջուկ մարդ և ուներ կին ու ուներ երեխաներ] (Վարդ. Մանձկ.): Ետ յմար ճեցնեց, և րոմեղա պ ճոցիս, օրա յմարի Յեցի օրս [Ալլո հինգ փոխակ է քո, և զոր պիմ ունիս՝ չէ քո այլ] (Յոզ. Գ, 18):

յեցա և յեցնեց բայերը կրավորական սևի են (ըստ կազմության) անանցողական և փոխարինում են միմյանց ըստ ենթակայական դեմքի թվի:

Այս նույն բայերի հիմքից կազմվում են նախարայավոր անցողական բայեր՝ Լալա և Լալա, որոնք փոխարինում են միմյանց ըստ ուղիղ-խնդրային դեմքի թվի:

Ճեց բային II բայախմբի բայաշարքերում փոխարինում է օլճա-ն: Ճեց-ը միադեմ է (ձա ցլուլի ժորտա տանա ճեցա [Ձի աւասիկ տապար՝ առ արմին ժառոց դնի]) (Մատթ. Գ, 10), սակայն այնքի հաճախ դարձածվում է նրա երկդեմ ձևը (ձա յեցորա Լորը ճոց տղալա Յեցա [Ի քոմ սկան դերանց կայ]) (Մատթ. Է, 4 C); ճոց ձևը ստացվել է ճոց բայաձևից ժն հնչյունահասակացույթան ձուլման հետևանքով: Յոց, ճոց, շոց բայաձևերը երկդեմ են, որոնց II բայախմբի բայաշարքերում համապատասխանորար փոխարինում են նույնպես երկդեմ ճեցա, ճեցա, ճեցա բայաձևերը: Ուստի ունենք. ժալ-ճոց—ժալ-ճեցա [կարող եմ], ժալ-ճոց—ժալ-ճեցա [կարող ես], ժալ-ճոց—ժալ-ճեցա [կարող է]; տանա-ճոց (*տանա-ճոց)—տանա-ճեցա [պարտավոր եմ], տանա-ճոց—տանա-ճեցա [պարտավոր ես], տանա-ճոց—տանա-ճեցա [պարտավոր է]; ճեցա-ճոց—ճեցա-ճեցա [պարտավոր եմ]; ճար-ճոց [ալարում եմ], ճար-ճոց [ալարում ես], ճար-ճոց [ալարում է] (սե՛ս նաև § 205):

213. Հին վրացերենում բայերը ինչ դարձությամբ որ խոնարհվում են I բայախմբի բայաշարքերում, նույն դարձությամբ էլ խոնարհվում են II բայախմբում. օ-լքեն—ա-լքո, օ-մարհաց—օ-մարհա, Յօ-լքեն—Յօ-լքո և այլն: Մական կան մի շարք բայեր, որոնք I բայախմբում օգտագործվում են մեկ դարձությամբ, իսկ II բայախմբում՝ մեկ այլ:

Մրանցիք է լՅԵ [անել, գործել] բայը, որը II բայախմբում խոնարհվում է համադարձությամբ, իսկ I-ում՝ յարադարձությամբ: Ընդ որում յարադարձության օ ջուցիչն ամփոփում է առաջ բերում բայահիմքում՝ բազմապատկերի կուտակման պատճառով վերջին բազմապատկերում է. Յլքեն, Յլքեն, լՅԵ: լՅԵ ձև: Մինա Սաքնեղելի | Փորեաց ի նմա հնձան | (Մատթ. ԻԱ, 33): Սալքն քրտիլի լՅԵն հեծնա մոմարտ Գոյթ մի բարի գործեաց գա լիս | (Մատթ. ԻԶ, 10): Մական՝ յլքն, յլքն, յլքն (Ներկալի հանախականն է՝ յլքն): Յամա հեցի յլքն և յլքա յլքն | Հալլ իմ (միջև ջուլմ) գործէ, և ևս գործեմ | (Յուզ. և, 17): Ալպպա սապպաթ բայահիմքը փոխանցվում է անականավոր բայաշարքերն. յլքն, յլքն, յլքն:

Հետևյալ բայերը, ընդհանրապես, I բայախմբը կազմում են համադարձությամբ, իսկ II բայախմբը՝ յարադարձությամբ: Նրանց— Նրան: Նլքն Մինա Սաքնեղելի Յրանաց, ըստ օրինակի | Մի՛ գմաա ածիցէք՝ լէ գինչ խօսիցիք | (Մարկ. ԺԳ, 11), ամեն ինչ Նրանցից ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 20): Նրանց փոխարեն ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19):

Նրանց—Նրան: Նլքն Մինա Սաքնեղելի Յրանաց, ըստ օրինակի | Մի՛ գմաա ածիցէք՝ լէ գինչ խօսիցիք | (Մարկ. ԺԳ, 11), ամեն ինչ Նրանցից ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 20): Նրանց փոխարեն ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19):

Ըրճնաց—Ըրճն: ըրճն Մինա Սաքնեղելի Յրանաց, ըստ օրինակի | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 20): Նրանց փոխարեն ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19):

Չլքն—Չլքն: Չլքն Մինա Սաքնեղելի Յրանաց, ըստ օրինակի | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 20): Նրանց փոխարեն ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19): Նրանց ճշտապես յլքն | Մի՛նչ գին նա գալս ածիք գմաա | (Մատթ. Ա, 19):

ვაპრობს — ივაპრა: ვაპრობდით ამას, ვიდრემდე მოვიდე [შარყსეცჳ
 ვაქც' ძინჯს სეჩე] (ჯოც. ძმ, 13): რაათა უწყულის, რაა-ივი ივაპრეს
 [ღქ ყრთააყს ქს ი ვინჯ ჯანჯეა] (ჯოც. ძმ, 15); ი-იქ ჯაქმქოც
 რაქამს & ჯანჯეყომ ჯახს] რაქაქმრომ. დაეშენენით, ივაპრობდით
 მას შინა [წხანსეცჳ & ჯანჯეაროც ქ ვამ] (მწონჯე. 17, 10);

ყვიის რაქდ ანჯანეოყასანს &. ყვიის ქათამი—ყვია ქათამი: ჯხანჯაქ
 ჯანჯაყათაქქოქოქომ. მეესეულად ქათამი ყვია [ქანქონ ჯაქ ქოსხეა]
 (წათაქ. 1-2, 74) რაქამხდ ანჯეაქ ჯათარეაქ & (რაქდ ანჯანეოყასანს
 &), ირქ ჯიქქინს ქქაქქამ & ჯახს III ათორეაყათასანსი ყვიენოს (ყვიე-
 ლოს) რაქამხდ. ვეტჯე შენ, პეტრე, ირლარა ყვიენოს (ყვიელოს) ქათამსა
 დღეს, ვიდრემდე სამ გზის უჯარ-მყო მე, ვითარმედ არა მიცი მე [ქანს
 ვხეც მხორქ' ჯხეც აქსორ ჯათა ქოსხეაქ ძინჯს სეჩეა' ირთეყრა ვქო
 ჯქქანს] (ჯოც. 1-8, 34); ოქც რაქამხდ ხნქმეარეს & თაქრა, ირ ჯრთ
 ჯხანსეოყაქქამქო ჯაქმქამ ანჯეაქ ჯათარეაქქი რაქამხდ ჯქქინს' იყვიანა
 (იყვილა): ჯხანსაროქ, იანსჯე აქსაქქის რაქამხდ. ყვიის ქათამი—იყი-
 ვანა (იყვილა) ქათამმან (ქქათანსეოყასანს რაქ), უყვიენიეს (უყვიელებს)
 ქათამსა, უყვიანა (უყვილა) ქათამსა, ყვიენოს (ყვიელოს) ქათამსა: ოქს-
 თეყეყე აქარე &, ირ აქა რაქდ ჯოქნეყქისნს &, ქნჯეყქისნს & ზრუნავს—
 იზრუნან. ყვიის ქათამი—ყვია ქათამი ჯნაყოქნს რაქამხდსნს სნ, ქანქ
 ყვიის ქათამი—იყვიანა (იყვილა) ქათამმან' ჯხათეაქ ძამანსანსეჩიქ, &
 ჯორ ვრეყსერხნთამ ქქითა თარამქამ ჯნეეოქობამს ჯხეცე რაქქ ირქინსქ:

ჯლოცლორეაქს მდმდებლქ

214. ჯქნ ვრეყსერხნთამ ვოქოქქიან იანსნ რაქამხდს, ირინქ ჯარხქ &
 ჯიქს ჯარქაღერქანს, რანს ირ არათაჯაქთომ სნ ვორბოქოქქიან, ირ
 აქხან & ჯათარქქი ჯხთაეაქომ ჯამ აქხან & ჯათარქქამ ქნსე ანჯეა-
 ქომ, ოქს ჯეაქათაქქოქ ვორბამქომ & რაქანსთანს, ირ ვრქომ & აქარ-
 ეაქანს ჯოქოქოქ, & აბს იძანსეაქ რაქქ ჯხთ ძქათანს არათაჯაქთომ
 &. მს ქნჯ აქხორ & ჯათარქქი, ქანქ იყო-ქ ჯხთ' მს ქნჯ აქხორ & ჯათარქქამ
 ქნსე: ორქნთქ. (პეროლქ) შეკრიბანა ყოველნი მდღელთ-მ-ქქელბარნი და
 მწიგნობარნი ეროსანი და ქქითხეილა მათ: სიდა შობად არს ქრისტე
 [ჯხეოქქეს] ძოქოქქე ვამსნაქნ ვანანსეაქაქხთანს & ვეოქქეაქ ძო-
 ვოქქექანს, ჯარეანსქე ქ ნეყანსქ' ქს ირ ძანსეყქი წქრითთან]
 (წათაქ. 8, 4); მოსიქუდილ იყო იესუ [წხთანსეყე ჳე მქრთაქ] (მთქნ.
 ძმ, 51);

[ցրել]։ ցանցված—ցանքած-ա-ա [չորացնել], շոցսցեմ—մոցեմ-ա-ա [աալ]։
ցանցյուղ—ցանյուղ-ա-ա [բաժանել] և այլն

216. Երբեմն բայանվան ա-ն ոչ թե անմիջականորեն է կցվում
բային. այլ և, ռը, ռմ միջածանցների միջոցով։

ա) Ե-միջածանցավոր բայանուն։ Ե-ի ավելացումը բնորոշ է 3-ով
վերջացող բայահիմքերի համար. Յոցն-ա-ա [գտնել], լաժոցն-ա-ա [գիմա-
նալ], Պըջոցն-ա-ա [օգնել], ժոցն-ա-ա [արածել], ֆոցն-ա-ա [ժծել] և այլն։

բ) Ռմ-միջածանցավոր բայանուն։ Ռմ միջածանցը բնութագրական է
անանցյուղական բայերի համար. լգ-ռմ-ա-ա [կանգնել] (ալ-, Պը-, լա-),
լալգ-ռմ-ա-ա [խնայել], լալգ-ռմ-ա-ա [ընկնել]։ ցանցեր-ռմ-ա-ա [զգար-
նանալ], ճլ-ռմ-ա-ա [հասնել], կն-ռմ-ա-ա [հասնել], իլ-ռմ-ա-ա [ցատկո-
տել], Պըր-ռմ-ա-ա [աշխատել] և այլն։

գ) Ռլ-միջածանցավոր բայանուն։ Յժրժաց-ծժրժ-ող-ա-ա [կրվել],
ֆոցն-ֆ-ող-ա-ա [պատկել]։ (*Նոց-ող-ա-ա-ի փոխարեն)։ Մոկն-ող-ց-ա-ա-
առ [ոչնչացնել] հանդես է գալիս կրկնակի վերջածանց (ռլ-աջ), որի
ա-ն սղվել է բայանվան ա-ի պատճառով։

դ) Ե-նախածանցավոր բայանուն։ Մի քանի բայեր բայանվան
կազմաձևն ժամանակ սկզբից ստանում են Ե. ըծ-և-ս-ս-ըծ-ա-ա [վազել],
ցալ-և-ս-լ-ց-ա-ա [գնալ] (ց-ն սեղափոխվել է աջ-ցուցիչավոր բայերի
համարձակացումով, ըստ օրենքի պետք է լիներ՝ և-ցլ-ա-ա), և-սլ-ը-
ա-ա [գնել], ցան-և-սլ-ը-ա-ա [վաճակել] (լա շտարժա արարա աշխուժա մա,
րաժմլա մոկլա, շժրժանա շլալման մոկման ցանկուլա ցլոկոկա և Պըլոկա
մոկոկա [Իրի ոչ աներ հատուցանել, հրամայից գնա վաճակել աշխ
հորա և գլին հորա, և գորդիս] (Մատթ. ժԸ, 25)։ Ե-ն փոխանցվում
է և վերավոր ձևերին. անշ արա ռորո կորո րորոկո ևնցոկո ցանկուլոկո
[Ոչ ապաքն երկու ճնդդոկ գանդի միոշ վաճակի] (Մատթ. ժ, 29)։

217. Բայանվան ռլ-վերջածանցավոր ձևեր։ Հին վրացերենում
կան մի շարք բայեր, որոնց բայանունը կազմվում է ռլ վերջածանցով.
ժորոկ (ժորոկ) — ժոր-ոկ-ո [լալ], լըլըլ — լըլ-ըլ-ո [ևալ], շըլըլ — շըլ-
ըլ-ո [որոտալ], լըլըլ — լըլ-ըլ-ո [լոկ], Պըլըլ — Պըլ-ըլ-ո [ցալ],
մըլըլ — մըլ-ըլ-ո (մըլըլ-ըլ-ո) [ժարալ], Պըլըլ — Պըլ-ըլ-ո
[լընել] (*ժոն-ըլ-ո-ի փոխարեն), Պըլըլ — լըլ-ըլ-ո [արթնանալ],
սըլըլ — սըլ-ըլ-ո [կանչել] և այլն.

218. Ե-նախածանցավոր բայանուն։ Ե նախածանցի կցման գեղ-
յուք բայը ստանում է հաս ռլ (Ե-ռլ), շըլ (Ե-շըլ), ռըլ (Ե-
ռըլ) վերջածանցներ։

Ե-ռլ։ Ե-մըլ-ըլ-ո (Միմըլըլ) [ալ], Ե-շըլ-ըլ-ո [մալ], Ե-ռըլ-

ილ-ი [ქაღვ, ქაჩოთათ] (სრბ-ა-ჩნ ვიყავნო), სი-ორძ-ილ-ი [ანთამ],
სი-ბორგ-ილ-ი [ყათაფიქციან], სი-ყმ-ილ-ი [ათქ] & აქცნ;

სი-ულ: სი-ხარ-ულ-ი [იარაჩოქციან], სი-ყუარ-ული [ხერ], სი-
ნან-ულ-ი [საყაჯხაროქციან], სი-ქალ-ულ-ი [ყარძანფ];

ს-ოლ-ა: სი-ულტ-ოლ-ა-ა [ქაჩოთათ];

ჩნჯყან სრბომ & რერქამ იქნანქნხერყ, ა ქერჯამანვიქ ლაფქამ
სნ ანვიფაქან რაქერქ რაქანთინხერქ: შრანყ ყხაფ & აფქაყანქ ნ-
მქრამანყაფორ რაქანთინხერქ, ჩაქ მქოთ აძამანხერქ (ომ, ოლ, ილ,
ს, სი) ანვიფაქან რაქერქ რაქანთინაქერთინერ სნ:

სქოთანანქრამ ყხაფ & ჩქქქ, ირ სერქორძაქან & ლრაქორქან
სნჩ რაქერქ რაქანთინერ მჩსნოქცნ & ორქნაქ, წერაა-ერ [ყრქ] რა-
ქანთინ & ჩნჯყან ვწერ, აქნყან & ჯიწერებო რაქერქ ზამარ, მალეა-
ერ [ქაფყანქ] ვმალა-ქ & ვიმალე-ქ ზამარ, შეწუხებაა-ერ [ქქოთანაქ,
აქრქქ] შევეწუხებ-ქ & შევეწუხებ-ქ ზამარ;

ჩხრალს

219. სერქორძაქან სნჩ იხერაქ: სერქორძაქან სნჩ რაქ, ქ თარ-
ქერიქციან ლრაქორქანსჩ, ლაფქომ & მსქ იხერაქ, ირ ქამანაქ
ვაფაქარ ქ ყაროთინაქომ: სქ ჩქმანაქანთომ ლაფქომ & მ-ელ ს-
ქამან-ექერჯამანვიქ, რსე ირომ ელ ქერჯამანხერ ლაროქ & ი-ვიფქ-
ქაფორ რაქეროთ აქქ ქაქარქმქჩ სქოთოქ ქაქანაქოქრ (ვზრდი [ანსქ]
—მ-ზრდი-ელ-ი [ანოქ], ჩქმქნ & ზარდი) ჩაქ ავ & ამ-ვიფქ-ქაფორ რა-
ქეროთ აქქ ქქმაქქ ვიფქქ ქაქანაქოქრ. ექქარ-ივ [ჩოქანაქოქრ
სმ]—მ-ფარ-ელ-ი [ჩოქანაქოქრ], შექსწო-ივ [ქიქომ სმ]—შე-მ-წო-
-ვ-ელ-ი [ქიქოქ], აღუქქ-ამ [ქოთათანთომ სმ]—აღ-მ-თქ-მ-ელ-ი
[ქოთათავოქ]; შქოთ ქქმაქქ ვიფქქხერქ ქოქოქციქანს ჯსნ სნ-
ქარქქომ. ვზრძან-ებ [ჩქრამაქომ სმ]—მ-ზრძანებ-ელ-ი [ჩქრამაქოქ],
ექქომ [ქაქნთომ სმ]—მ-ექქომ-ელ-ი [ქაქნოქ], ებყრობ [ქოთომ სმ]—
მ-ბყრობ-ელ-ი [ქოთოქ], მივსქემ [თაქჩა სმ]—მი-მ-ექქ-ელ-ი [აქოქ],
ექქოთ [ანთომ სმ]—მ-ყოთ-ელ-ი [ანოქ] & აქცნ;

ჩროჯ იხედქროთ, სქჩ რაქ ზამაყარძ მხერქ ლაფქომ სნ
ა-იქ, მ ზაქანანხერქ ქოქარქს ათავოქომ & შა. ვაღიღებ [ქოთარა-
ნთომ სმ]—მა-ღიღებ-ელ-ი [ქოთარანოქ], ილ-ვაღიღებ [ქწნთომ სმ]—
აღ-მა-ღიღებ-ელ-ი [ქწნოქ], აღ-ვაღიღებ [ილქოთ, ქერაქანანთომ სმ]—
აღ-მა-ღიღებ-ელ-ი [ილქოქ, ქერაქანანთოქ], აღ-ვაშენ-ებ [ქჩნთომ
სმ]—აღ-მა-შენებ-ელ-ი [ქჩნოქ] & აქცნ;

შსიძე და აქვსაგნს, ირ სქის ანუიოვასკან რაქი ზამაგარბ ვარ-
ბოქიონომ ზაღვიფისე ზანგისა და ვაქის ვ ჰაქნიაქორ, ზნარაქორ და,
ორ აქს ზანგისა ვა ზახ ვერრავიამ. ეძიებს [ქნაროამ და]—მე-ძიებ-ელ-ი
[ქნაროი];

სქს ვერრავსერ, ირინე არნსათ სს ვოქე თაქის, ჰაღვიამ სს
მ—არ (თარნამანოქამრ, მ—ალ) აბანგნსერქ ძიევიიქ. ვ-ბატავ—მ-
ბატავ-არ-ი [ხეარქ], ვს-თესავ—მ-თესვ-არ-ი [ხერმანგან], ვ-ლევავ—
მ-ლევავ-არ-ი [ხერქარარ], ვ-წერ—მ-წერ-ალ-ი [ვრქ, ვრქ], ვ-ხერვ—
მ-ხერვ-ალ-ი [ვრქ] ვ-ქერნ-ებ—მ-ქერნ-ალ-ი [რქქქ] [ქსნაქ ვრგქქ]
ქერნამამრ), ვერავ—მ-ვერვალ-ი [ვრქქ] და აქს; ზოქს მხოქ სს
ჰაღვიამ. მ-ვმობ-არ-ი [ვაროქქ], მ-ცხოვ-არ-ი [ქრქქ] (ა-ცხოვ-ნ-
ებს—მ-ცხოვ-არ-ი):

ხრქი რაქი ვერრავ რავთოქიონ სს ჰაღვიამ აქს ათოთიქ, ირ
არნსათი ანთხე ჰაღვიამ და მ—ულ ზაქსამანგ-ქხრვამანგოქ, რხ
ორამ ულ ქხრვამანგე ქი ამქიქიამ რაქანქამე. მ-საგ-ულ-ი [ვა-
თაქორ], მ-ზარდ-ულ-ი [ვაქს];

მო—ულ აბანგნსერქ ჰაღვიამ და ძი განქ ვერრავ. მო-ქად-ულ-ი
[საყანგოქ], მო-საგ-ულ-ი, მო-ციქ-ულ-ი [თარგოქ]; ქხრქსა ჰაღ-
ვიამ და ვექქ [ვათოვამარქ] რაქი (ხქსა, 2, 20), ირქ ძხე უ-ს
იქ ქანსარარ და ს ვერრავსერ მხოქ უ ჰაქნიაქორქ თოავ ჰორქამ და;
მო-მქ-ალ-ი-ს [ზმქორ] რიქი თოანმზანოამ და. (მქის—მოქალი):

220. ჰრქორსკან სხიქ ნაქსამანგაქორ და ქხრვამანგაქორ რა-
ქიქ ვერრავ; ჰრქორსკან სხიქ ვერრავსერ ხერხ სს ხრქიორ ვრქსა,
მხერქ ქსარსკან. მხერქ ანგეაქ ქამანსკიქ და (ორქსაქ¹ ალზრდელი
[ანოვქამ]), აქორ² თაყანსქ (ორქსაქ¹ ალსაზრდელი [ანოვანსქ]);
საქან თაყანგეაქ და თაყანსქსა და თქქანს ზანოქოქიონ
ქორქს სს ს იქ² ქამანსკიქ, მხერქ ზაქორქიქ და, აქორ² ზორქიქ,
აქს რაქი ქამანსკიქ ზნა ჰამსათამ, ირ ვორქამქამ და ჰრქორ-
სკან ვერრავაქორ ზაქანგათოქიონომ; ორქსაქ¹ მივქქვარე მოქლუარსა
ალზრდელი ყრმა [სათოქქქ მთა თარა ანოვქამ მანოქს] და მივქ-
ვარე მოქლუარსა ალსაზრდელი ყრმა [სათოქქქ მთა თარა ანოვანს-
ქქ მანოქს]; სათქს ორქსაქიამ ანოვანოამ, ვათორქიქამ ზა-
ქორქიქ და სათოქქქ მთა თარქსკან, ხსქ ხერქორქიქ ზორქიქ და ვრანს¹:

¹ მხერქი ზანსაქიამ და ვათორქიქ, მოსქელი² ზაქქიქ;

² ს. მანოქ, ქართული ენის ვრამატოქის საღვექქი. მეორე ვამოქემა, თბ., 1973,
გ 383.

կրավորական սևոի բայերի դերբայներն ընդհանրապես կազմվում են բայանունից, որն ընդհանուր է ներգործական և կրավորական սևոի բայերի համար: Բացառությամբ և կազմում անցուցիչ կրավորական բայերի դերբայի կազմությունը:

221. Նախորդ-ժամանակային դերբայ: կրավորական սևոի բայերի նախորդ-ժամանակային դերբայը կազմվում է շը և օղ վերջածանցների միջոցով: շը են սաանում օՅ, օՑ, օԶ, օՅ, օՑ-ցուցիչավոր բայերը, իսկ օղ միաթևմա, երկթևմա ձայնավորափոխ և օ, օձ, օղ-ցուցիչավոր բայերը: Երկու վերջածանցն էլ կարող են ազել նախորդ ձայնավորը. շը-ը՝ թեմայի ցուցիչի, օղ-ը՝ բայահիմքի:

Շը վերջածանց: Այս վերջածանցը օՅ և օձ-ցուցիչավոր բայերում սղում է թեմայի ցուցիչի ձայնավորը, իսկ օՅ-ցուցիչավոր բայերում շ-ին անմիջականորեն նախորդող ջ-ն կորչում է, և այնպիսի տպավորություն է ստացվում, որ շը-ն անմիջականորեն կցվում է բայահիմքին: Օրինակ. Լա-նաճ-շա—Լա-նաճ-շը-ի [նկարված] (*Լանաճշը-ի փոխարեն), Լա-նալ-շա—Լա-նալ-շը-ի [խաղված] (*Լանալշը-ի և այլն: Յը-ննա—Յը-նն-շը-ի [կապված], օղ-տղնա—օղ-տղն-շը-ի [խոստացված] և այլն: օղ-նեղնա—օղ-նեղն-շը-ի [լցված], օղ-նեղնա—օղ-նեղն-շը-ի [չինված] և այլն:

Շը-ի կցման ժամանակ կորչում է օՅ-ցուցիչավոր բայերի ջ-ն և թեմայի ցուցիչից մնում է միայն ց-ն. յերտեղնա—յերտեղ-շը-ի [սրնված], ջաննեղնա—ջաննեղ-շը-ի [լցված] և այլն:

Մեկնա—մեկն-շը-ի [աված], Լալնա—Լալն-շը-ի [կործանված] և այլն:

Բացառությամբ է. Լա-նեղնա—Լա-նեղ-ն-ի [լցված] և Մոսրնա (Մոսրա)—Մո-մ-սր-ալ-ի [սեկեալ] (Ղոկ. Գ, 18):

Մոռնըղնա բայի կրավորական սևոի նախորդ-ժամանակային դերբայը կազմվում է օղ-ի միջոցով. Մոռնըղն-ի-լ-ի [պարայպտուսված]:

Օղ վերջածանցի օրինակներ. Լալնա—Լալն-ի-լ-ի [լցված], ջան-ղնա—ջան-ղն-ի-լ-ի [կտրված], ջան-լոլնա—ջան-լոլ-ի-լ-ի [տպաստամբված], ջաննեղնա—ջաննեղն-ի-լ-ի [սրբված], ջաննրնա—ջաննրն-ի-լ-ի [անված], Լալնա—Լալն-ի-լ-ի [լցված] և այլն: Լա-լոլնա—Լա-լոլն-ի-լ-ի [լցված], Լա-լոլնա—Լա-լոլն-ի-լ-ի [տպաստված] և այլն: ջանլոլնա—ջանլոլն-ի-լ-ի [լցված], Լա-լոլնա—Լա-լոլն-ի-լ-ի [լցված] և այլն: Ասաննաճանալ՝ Յ-ց կապվածությամբ, ասնն թից [պնոց] և Յըց [նեղոց, հալթաճարոց] դերբայները, որոնց է հետևելով անցուցիչական բայերից կազմված Յձը-ն [հալթոց]։ Գործնական

կազմվում են *և'* ֆարհիսեդ-ը-ը-ը-ը-ը, *և'* ֆարհիսեդը-ը-ը-ը-ը [կորցված, կործան-ված]։

222. Հաջորդող-ժամանակային և ժխտական դերբայներ: Ինչ վերաբերում է հաջորդող-ժամանակային և ժխտական դերբայներին, ապա նրանք ունեն միատեսակ վերջածանցներ, սակայն տարբերվում են իրարից ըստ նախածանցի: Նրանց համար ընդհանուր և համապատասխան ներդրածական սեռի բայի դերբայի վերջածանցը նույնն են, ուստի ներդրածական սեռի, կրավորական սեռի հաջորդող-ժամանակային և ժխտական դերբայները միատեսակ վերջածանցներ ունեն: Տարբերությունն ըստ նախածանցի այն է, որ հաջորդող-ժամանակայինի նախածանցն է *և*, իսկ կրավորական ժխտականի դերբայակերտն է *ոչ-ն*:

Ուստի ունենք՝ մ-ձան-ը-ը-ը [լվացող], ւ-ձան-ը-ը-ը [չլվացված], և-ձան-ը-ը-ը [լվանալի], մ-թեձան-ը-ը-ը [զոլող], և-թեձան-ը-ը-ը [զոլելի], ւ-թեձան-ը-ը-ը [չզոլող], մ-յերտեղ-ը-ը-ը [իրհնող], և-յերտեղ-ը-ը-ը [ոբնակելի], ւ-յերտեղ-ը-ը-ը [չոբնակելի], և-մ-սխ-ը-ը-ը [զատող], և-և-և-սխ-ը-ը-ը [չզատելի], և-ւ-ւ-սխ-ը-ը-ը [չգառված], ճան-մ-սղ-ը-ը-ը [բաժանող], ճան-և-սղ-ը-ը-ը [բաժանելի], ճան-ւ-սղ-ը-ը-ը [անբաժանելի], մ-մլցմ-ը-ը-ը [տվող], մ-և-ւ-սղ-ը-ը-ը [տրվելի], մ-ւ-սղ-ը-ը-ը [չտրված] և այլն:

223. Անցուցիչ կրավորականի դերբայ: Անցուցիչ կրավորական բայերի դերբայակերտն է *մ-ա-ը* (կրկնակի *և* ունեցող հիմքերում՝ տար-նամանկվածը *մ-ա*լ). և-ը-ը-ը-ը—*և-մ-վ-ը-ը-ը-ը* [թատաձած], մոզշը-ը-ը—*մ-մ-շը-ը-ը-ը* [ստված], ճան-ը-ը-ը—*ճան-մ-ը-ը-ը-ը* [տաքացած], և-և-և—*և-մ-ը-ը-ը-ը* [հայած] և այլն: **Բացառություն է կազմում.** և-և-և—*և-մ-ը-ը-ը* [նեխած] (**և-մ-ը-ը-ը-ը*):

Գոյություն ունի նաև զուգահեռ կազմություն բախանուցի. *օ-ը-ը-ը-ը*—*օ-ը-ը-ը-ը-ը-ը* [թարժրացած], և-ը-ը-ը-ը—*և-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը* [լնկած], և-մտ-ը-ը-ը—*և-մ-տ-ը-ը-ը-ը-ը* [մնացած], և-ը-ը-ը-ը—*և-ը-ը-ը-ը-ը-ը* [նստած], *նույն ախպին է պատկանում.* և-մ-ը-ը-ը—*և-մ-ը-ը-ը-ը* [պտկած]։

Յանտրոմա և և-մ-ը-ը-ը-ը-ը բայերի դերբայը կազմվում է *մ-ա-ը* ածանց-ներով: *Յանտրոմա—յան-մ-ա-ը-ը-ը-ը-ը* [կշտացած], և-ը-ը-ը-ը—*և-մ-ա-ը-ը-ը-ը-ը* [աշխատած, վատակած] (տար-նամանկվածը)։

224. կրավորական սեռի բայերի նախածանցավոր դերբայ: *Գերբայակերտն է նա նախածանցը, որը կցվում է զլխավորական աննախարայ բախանակներին.* *և-ձան-ը* [լվացած], *և-զոն-ը* [ձեխած], *և-գը-ը-ը* [խոսելով], *և-յը-ը-ը* [հատված], *և-տը-ը-ը* [կտորած, կտոր], *և-սղ-ը-ը* [պղծա-

դարերած, պատու], Եւ-Յոռ-ի [ժնգած], Եւ-Սցալ-ի [փոխարինած], Եւ-Յրոմ-ի (աշխատած) և այլն: Օրինակ. Լա Գարդյաննա ղոցնի մսցը ցամ-
Տա Լամիսնա Լա Գաննաննա ղոցնի ճագլըմտա մատցան | Լա առնալ ցնոսա ի
Նմին ժամու գիշերւոյն՝ լուսը ի վիրայ անախ | (Գործք տառք. ԺԶ.
33):

Նախարարալսփոր զերբայի օրինակներ. Լա-Նա-Եղտ՝-ի [ճնգցած] |
(Ղուկ. ԺԶ. 26), Յո-Նա-Գեմ-ի (աշխուհա Յոնազցեցի Գրուալ | Լա-Նա-Եղտ
բազուսա) | (Մարկ. Ժ. 22), Մը-Նա-Կրեմ-ի [հալածած] և այլն:

Ձց և ԲՄ-ցուցիչալսփոր բայերում Եւ Նախածանցը կցեցիս Ձց-ը և
ԲՄ-ը փոխում են Եց-ի և ԵՄ-ի. Եւ-Մալ-Եց-ի [խաղցած], Եւ-Մար-Եց-ի
[խաղցած], Եւ-Մը-Եց-ի [չարսած], Եւ-Մար-Եց-ի [գողացած], ԲՄ-Նա-
Եղտ-ի [խոսացած] և այլն: Ձց-ը անփոփոխ է մնում այն զնայում,
Եւ-Նախարարալսփոր ց կա. Եւ-Եղտ-Եց-ի (Եւ-Եղտ-Եց-ի և Եւ-Մար-Եց-ի
մտրտասա | կապուս, և կողոպտած) | (Բ Քաղ. ԻԳ, 10):

Այսպես կազմված զերբայները հարուստ են գոյականներին: Կարելի
է ավելացնել, որ մեզը [ցալ] անունից Նույն կերպ կազմված է Եւ-Մը-
Եց-ի [ցալի կծուսած]:

Ձց-ցուցիչալսփոր բայերին են հարում Ձց բախարարալսփոր բայերը. Գան-
Յճցի [մաքրած և աղբը], ԳանՅճցի [մաքրեցի աղբը]—Նաճցի [աղբ]:
ԵՄնիս [վախենում է] բայի զերբայն է ՄոՄնի [վախեցում]:

225. Կայուն կրավորական բայերի զերբայ: Կայուն կրավորական
բայերի այն մասը, որ Ներկայի բայաշարքում ունի ղոց վերջավորութուն
(Եղտուց և այլն), զերբայի ձևեր չունի:

Ձց-ցուցիչալսփոր բայերի (ժոննաց և այլն) զերբայը կազմված է
Մ—Բ—Ե և Մո—Ե ամանցների միջոցով:

Մ—Բ—Ե: Մ-Լըժ-Բ-Ե-Մ-Լըժ-Բ-Ե-Մ, Ս-ժոն-Բ-Ե-Մ-ժոն-Բ-Ե-Մ (Մից-
Նոն Եղտուցնա մոննարը Լա Նալարտոննա մլըժարը | Գործք կարգայիս քնած,
Իսկ Նեքիսթ պատմիկիս արթուն):

Աշակերտ է կազմված Նաև Մո-Մից-Ե-Մ-Ե [աշակերտ], որի Մից Նի-
ցը զբազան լեզուս և Մ-Մից-Ե-Մ և Մ-Մից-Ե-Մ բայերով վկայվող Մից-Ե
բարբառային ձևն է:

Նույն Մո—Ե ամանցներն են ստանում կրավորական սևի ԵՄչալիս,
ԵՄից-Ե (ԵՄից), ԵՄից-Ե-Մ բայերը. Մո-Մից-Ե-Մ [ուղորած], Մո-Մից-
Ե-Մ [վկա], Մո-Մից-Ե-Մ [մուսցիս]:

Ստորաց [հարբում է] բայի զերբայն է Մ-Եղտ-Ե-Մ-Ե [հարբեցի]
(տարբանութլարք՝ *Մեղտ-Բ-Ե-Մ-Ե փոխարեն):

226. Չկոխ սևի բայերի զերբայ. Չկոխ սևի բայերի զերբայա-
կերտներն են՝ Մ—Բ, Մ—Բ (Մ—Բ), Մ—Բ—Ե (Մ—Բ—Ե), Մո—Ե:

მ—ანი: მ-სტქ-ან-ი (მ-სტქ-ან-ე) [ფხრ], მ-სივ-ან-ი [ითაბ], მ-ტკოვ-ან-ი [ყაქიათ];

მ—არ (მ—ალ): ყურის—მ-ყურ-ალ-ი [მანჯაყო], ტირის—მ-ტირ-ალ-ი [ლაყო];

მ—არ-ე (მ—ალ-ე): დემს—მ-დემ-არ-ე-ა (მ-დემ-არ-ი) [ლიე], დულს—მ-დულ-არ-ე-ა [ლიაყო], წუხს—მ-წუხ-არ-ე-ა [აქრამაბ], ს-ცონის—მ-ცონარ-ე-ა [აქარაყო], ბრწყინავს—მ-ბრწყინვ-ალ-ე-ა [ქაქიე]; *ჩაყათიქიონ* & ელავს—ელვ-არ-ე-ი [ქაქიე, ქაქას], *სყათსიქ* & მ-ელვ-არ-ე-ა:

მო-ე: უ-ყუარ-ს—მო-ყუარ-ე-ა [ღნხერ, რარხკამ], ს-ძულს—მო-ძულ-ე-ა [ათიე], ს-ძავს—მოძავ-ე-ა [ყეფიე], ს-ცალს—მო-ცალ-ე-ა [ყათარქ];

ჭიციქიონ თნხ წას მო—ედ წაწაბანე-ქხრეაბანე, ირქ აქ-ევიეფ ანანევიეფიკან რაქე ჯაქამიამ & მო-რბ-ედ-ი (მანომ & რარე წინა-მორბედ [წაწასკარაქსა]-ქ მხე) & ანევიეფიანხე, მო-ქმ-ედ-ი [მჯას, ვიბამიქ], შემოქმედი [არარქ];

ზეჯიქ &, ირ ჯაქიან ჯრაქორასიან & ჯრაქორასიან ახიქ ირიე აქ რა-ქიქი ათანბანაწათიქიონს რას &, ირ ჯრანვიამ ჯხრქაქაქეფაბ & იქ ქს ჯწასკაქასიან, აქ ასიიეფასიქ-ქხეჯრასიქ ეღამე. მოყუარე, მძინ-არე, მორვალი, მოწყალე, მოვიწყე;

ოიკხსხრხნი*

უსაქას

227. *სხექ მასრე*. სადა, სადა-იგი [ორ], აქა; იქი [აქათიე], მან-და [აქათიე], მუნ [აქნათიე], ზე [ქხრ], ქუე [ხერქს], წინა [ათაქ], უქუანა [ხას], მკუარდლ [ქიექხს], შუეა [მქეს], შოვრის (შორის) [მქეს], შინავან [ხერა], ვინაა [ორასიქე], ვიდრე [ორ], მარჯულ [აქ], მარცხლ [მაქ], ამიერ (აქათიექე), მაგიერ [აქათიექე], იმიერ [აქნათიექე], დამუე [ხერქს], მართლუქს [ხა], გარე [ვორა], გარეშე [ვორა], ზენაბთვიან [ქხრსიქ] & აქნა;

შქ ჭანხ ირხნას ჯოჯარბანხსიქე. ზე აღღვა მკუდარი იგი [ქანე-ნსეა მხიხას] (ჯოქ. ლ. 15 C); ვერ ეძლო ზე აღნიღვად ყოვლით-

* *Այս տերմինով (ანზოღრა-იუ მხედ, იუ მკილ) სხეწასქ ნუიამ & ანაიქე როქე რაგე მწაყაბ რიქე ჭიიეღ მთხრდ* მარქე, ჭაყ, ვაფქაყ, მათხქ & აქნა;*

ურთ [მ] ჯ ჯარტერ ამხნსტს ჰ. ქსერ ჯაქს] (ჯაქ. ძ. 9, 11); ეიცი ეინაა მოსრულ ვარ და ვიღრე ვალ, ხოლო თქუენ არა იციოთ, ეინაა მოველ და ვიღრე ვალ [ქსინამ ოსათს ხსტ' ხ. ჯო ხერქამ] (მთქ. 1, 14); წინა და უკუნა და მგუიარღ კიღოზნისა ღმრთისაჲსა [ჯათი თათყანს თათჯ, ხა ხ ჯიქტს] (წ მთჯ. 2, 4*);

ძამანსაქს მასქრატ. ოღეს, ოღეს-იგი [ხერქ], რაგამს [ხერქ, იორ-ძამ], აწ [არქ], დღეს [აქორ], ზვალე [ქაღღ], ზეგე [ქაღღ ჯქ მქოს ორქ, აქორს ჯქ ჯაქქამ ხერქორქ ორქ], ძოღან [ხაანჯ]. ზამთრის [ძღმ-აანჯ], ზაფხულის [ამათანჯ], ამიერითგან [აქოანხას], არასაღა [ხერქსქ], არღა [ქხა]. მარადღე (მარადღ, მარადის) [ჯაქხა, ჯაქხერქ], მწუბრი [ხერქიან], დღიღელ [ათათქან], სამზრის [ქსორქს], უკუნადასქნელ [ხათ, ქხერქამ], ზვალისაგან [ათათქორქ, ქაღღ], მემღღომაღ [ხათ], წესწუთ [ამხს ოსქმარქ]: კურნებათა აღვანსრულგბ დღეს და ზვალე და ზეგე აღკვსრულგბი [ქძქოქქანს ჯათორქამ აქორ ხ. ქაქი. ხ. ქსერქ ოსორ ჯათორქამ] (ჯაქ. ძ. 9, 32);

ძხს მასქრატ. ვითარ, ვითარ-იგი (ვითარ-გეგ, ვითარ-ესე) [ქხჯაქს], ვითარქა-იგი [ქორქქსაქ], ესოღენ (ესთენ) [აქაქაქ], ესრე, ესრქო (ესრეთ) [აქაქს], ეგრე, ეგრქო (ეგრეთ) [აქაქს], მართლ [ოქქიქ], ფრიად [ჯაქქ], ძნიაღ [ქძქორქ], მრგულღად [ქქორქ], მართღად [აქქიქ], მძაღრიად [ოქხიქ], მღღმრიად [ქოქ], მავრიად [ქორქაქს], ზეღაღსზეღა [ათხიქ-ათხიქ], მუს [ქოთათქიქ], ბერძლ [ჯანარქს], მქედრ [ხხქაქ], მქუეთრ [ჯამათათ], ჟეკმა [ათათქ, ჯარქ], ზოგად [ჯამათიქ], პირს-პირ (პირისპირ) [ქხჯქამ];

მასქრატქე ჯარქს ჯ ჯაქქს აძამქანს. წინა-ჲ [ათათქ] ჯ უკუნა-ჲ [ხა] მასქრატსერ ხს, ათქარ წინა-ა-ჲ ჯ უკუნა-ა-ჲ აძამქანსერ; ესრქო იყენენ წინანი უკუნა და უკუნანი—წინა [ქქაქა ჯიქქს ქათქსქ ოთათქსქ, ჯ ოთათქსქ ქათქსქ] (მთქ. 1, 16); მქათიქ უკუნანი-ჲ ჯ წინანი-ჲ ჯოთსაქს ქქიქ ჯრქამ ხსქმასანსერ ხს, ჯისქ უკუნა-ჲ ჯ წინა-ჲ რაჯაჯრქოქ ოთორიქაქს ოთორიქქსაქანს ქხერაქქერ;

ჯარაჯაქაქანს ჯოქიქიქ ჯრქამ ჯრქსოქორ ოთათქ ძხს მასქრატ ჯ. ასოღ-ასოღ [ანჯამ-ანჯამ], ზუნად-ზუნად [ქოქო-ქოქო], გუნდაღ-გუნდაღ [ქოთიქ-ქოთიქ], ბანაქაღ-ბანაქაღ [ქანსაქ-ქანსაქ] ჯ აქს;

მრთ მასქრატსერ ოჯათაჯრქიქოქამ ხს ზას ჯრქს ჯაქ:

* ჯაქქს მარქქანსოქანსერ ჯისო ოთორქქოქამ ჯ. აქათაქსაქს აძამს ჰ ქხერქ ათქს ხორქი;

228. Կապը հին վրացերենում կարող է լինել նախադիր և հաադիր, սակայն մեծ մասամբ հաադիր է: Որոշ կապեր գրվում են և՛ բառասկզբում, և՛ բառավերջում, այսինքն՝ և՛ նախադիր են, և՛ հաադիր: Բացի այդ, որոշ կապեր կցվում են երկու հոլովով գրված անունների (օրինակ՝ ՅճՆ-ը):

Կ. Կեկեկիձեն նշել է, որ Նըլա [վրա], տանա [հետ, ընդ, մոտ] և ԳինաՅը [առաջ] կապերը գրվում են սեռական և արական հոլովածների հետ, ըստ այն բանի, թե ո՞ր խմբի անունների հետ են օգտագործվում. ով խմբի (մարդկանց) թե՛ ինչ խմբի (իր ցույց տվող) անունների հետ: Ով խմբի անունները գործածվում են սեռական հոլովածով, իսկ ինչ խմբի անունները՝ արական: Սակայն այս ընդհանուր կանոնը երբեմն խախտվում է:

Անվանական, պատմողական և կոշական հոլովները կապ չեն ստանում, իսկ մնացած հոլովածների հետ կապը սովորական երևույթ է: Ստորև բերվող հոլովածները եզակի թվով են, քանի որ տ-ով հոգնակիում հոլովածները չեն զանազանվում:

229. Կապերը ուղղական հոլովածնի հետ: Գյարուցեր (որպես աղբյուր), Նարուցյեցեր [որպես անասուն]: Եծր-ը վերջապես է նախորդ ձայնավորը. Յանցեր [որպես տղամարդ]՝ այն գործածվում է և սեռական հոլովի հետ:

230. Կապերը արական հոլովածների հետ:

Նըլա: Բրական հոլով է պահանջում գլխավորապես ինչ խմբի անունների հետ գրվելիս. Յնաս Նըլա [նախապարհի վրա], Նղւսա Նըլա [ծովի վրա], Ելլըսա Նըլա [վիճի, մալու քարի վրա], Թոցասա Նըլա [խոտի վրա], Տալրոտեցըլսա Նըլա [զոհասեղանի վրա], Տալլարսա Նըլա [աթուռի վրա] և այլն: Գործածվում է և սեռական հոլովածների հետ (§ 231):

տանա: Գործածվում է հիմնականում ինչ խմբի անունների հետ. Տաղլալսա տանա [ցերեկվանի մոտ], Մոտաս տանա [լիտան մոտ], Գյարոսա տանա [աղբյուրի մոտ], Նղւսա տանա [ծովի մոտ], Գյալսա տանա [չրի մոտ]: Գործածվում է և սեռական հոլովի հետ (§ 231):

Մորոն: Գործածվում է իբրև նախադիր և հաադիր. Մորոն օղևըլսա [ի մէջ ազգաց] (Նգեկ. ԺԶ, 21): օղևըլսա Մորոն [ի մէջ ազգաց] (Նգեկ. ԻԲ, 12):

Մոնա: Ենըլսա Մոնա [խափարի մեջ], Նաղըլսա Մոնա [լուսի մեջ], Ելլըլսա Մոնա [արտի մեջ], Ըմմասա Մոնա [ավանի մեջ], Մաս Ըլլըլսա Մոնա

[*აქ ირქ*], ეზოსა შინა [*რახტი მხე*], ზღუასა შინა [*ბიჭი მხე*] *և* *აქ*:
წინაშე (*თხ'ა § 233*),

ქუეშე: ცხელარსა ქუეშე [*ღნე მანბი*] (*შარქ. 7, 21*);

გარე: *ს'ე ზაქაყერ* *է*, *և' ხოაყერ*. ველსა გარე [*ყაჯაყე ვორა*],
გარე ქალაქსა [*გაყაყე ვორა*];

გარეშე: *ზაქაყერ* *է*. გარეშე ეზოსა [*რახტე ვორა*], გარეშე ქალაქსა
[*გაყაყე ვორა*];

231. *ყაყერ* სხიასან ჩიოქადხერჩი ჩხა:

—*თხ*: *შა მქაქნ ხოაყერ* *է* *և* *აქხაევიომ* *է* *მქაქან სხიასან*
ზიოქადხერჩინ. კაცისათუხს [*მარეო ზამარ, მასქნ*], მოყუესისათუხს [*ღნ-*
ხეროე ზამარ, მასქნ], ღელისათუხს [*მორ ზამარ, მასქნ*], *ასქან*,
იაკობისთუხს [*ჯაქორჩ ზამარ, მასქნ*], ამისთუხს [*არა ზამარ, მასქნ*];
თხ-ღ, *ღნგანზაყასა*, *ანმქეჯაქანორხნ მქანომ* *է* *სხიასან ზიოქა-*
დხინ, *ასქან ზარაქორ* *է*, *ორ ზერანე მქეჯ ვიქი* 30 *მასქიღ*. ყოველ-
ისავეთუხს [*ქაან ამხნარე ქრეე*] (*შააქ. ძღ, 19*);

—*გნ*: ერისაგან [*ბიოქორქე; ვორქე*] მოყუესისაგან [*ღნხეროქე*];
ღელისაგან [*მორქე*], იაკობისგან [*ჯაქორქე*], ამისგან [*არანქე*]; *ზოქ*
გან-ღ *ვირბაბქომ* *է* *և* *ვირბქასან ზიოქადხერჩი ჩხა*: *Աქნ მქაქან ხოა-*
ყერ *է*;

—*ებ*: ძალისაებრ [*ღაო იბქ*], შეწევისაებრ [*ღაო იგნაქან*], მის-
ებრ [*ზრა ზამან*], ამისებრ [*არა ზამან*]; *Աქ* *և* *ხოაყერ* *է* (*თხ'ა §*
229);

ზე: *ზოქ* *է* *თოქა ძამანაქ*. მრავალნი ეთროვანნი იყენეს ელის-
ეს ზე წინაჲსწარმეტყუელისა [*რევიომ ვორიოე ღქნ ათ სექსქი მარ-*
ვარქი] (*ზოქ. 7, 27 C*); *ზე-ზ* *ხოაყერ* *է*;

თხნიერ: *Աთაქხაყასა ზაქაყერ* *է*. *თხნიერ* ფიცისა [*ათანე ხრე-*
მან], *თხნიერ* სისხლისა [*ათანე არქან*], *თხნიერ* ყრმებისა *ღა* ღელდები-
სა [*ბიო ვქანოქა* *և* *ვმანხარქ*] (*შააქ. ძ7, 21*) *և* *აქ*: *ჯაქორქე* *է*
ვირბაბქომ *ქერს ხოაყერ*. ამის *თხნიერ* [*ათანე ირი*] (*ბერ. ძ8, 14*
AB *ქამრ.*); რომლისა *თხნიერ* (CD *ქამრ.*);

თანა: *ბოაყერ* *է* *և* *ვიქაქორეოქასა ვირბაბქომ* *է* *მარე* *ზეოე*
ანზონხერჩი ჩხა; შე არცა ერთი ბრალი ვპოვე ამის თანა [*შა' ლ. იჯ მქ*
ქნე ვაოთნათა ვთანხმ ქ ზომ] (*შოქ. ძღ, 28*); მამისა თანა [*ვი-*
რ ჩხა], აბრაჰამის თანა [*Աერანამქ ჩხა*]; ქმრისა თუხსისა თანა [*ქ-*
ამათანო ჩხა], სიძისა თანა [*ქხაოქ ჩხა*]; *ვირბაბქომ* *է* *ზახ* *არა-*
ქან ზიოქადხერჩი ჩხა;

წინაშე: *ჯქანასქანომ ზაქაყერ* *է*. წინაშე მთავრისა [*ქქანქ თოჯ*];
წინაშე მამისა [*ვირ ათაჯ*], წინაშე ძისა კაცისა [*მარეო ირეო ათაჯ*] *և*

233. **Կապը գործիական ნიქიվამბსი ნის:**

ურთ: ძირითურთ [*արამათიქ հանցերამ*], ცხედրითურთ [*მანანდი հანցერამ*], მოწაფითურთ [*აჯახსერათიქ հანցერამ*], უოვლითურთ [*რიცრიქიქ հანցერამ*], ნეღლითურთ [*ქსეჩიქიქ հანցერამ*] **և** *აქუნ:*

გან: დანამითგან [*სეგჩიქ*], იღაყუთგან [*არამანსეჩიქ*], სიყრმითგან [*მანსიქოქსუნსეჩიქ*], სიჭამბუკით იეშითგან [*ქამ ყათათანსხიქქოქსეჩიქ*], დედის მუცლით მისითგან [*მორ ფორეჩიქ*] **և** *აქუნ:* **ზორბამქიამ** **է** **ზახს** **სხიական** **ზიქიქს** **հხამ** (*ახ'ა* § 231):

გამო, გარდამო: ნავით გამო [*ზაქიქ*], ღრუბლით გამო [*ამეჩიქ*], ცით გარდამო [*ხრქსეჩიქ*]:

ვერძო: მარცხენით ვერძო [*მასი* *კოეჩიქ*]: **ზორბამქიამ** **է** **ზახს** **ყარაყარական** **ზიქიქს** **հხამ** **ზღუად** **ვერძო** [*ძიქს* *კოეჩიქ*]:

შეგრ: **ოჯაყაგორბამქიამ** **է** **ქერს** **ზაქათიქ** **ვი** **გორბიქსან** **ზიქიქიქ** **ვერ-**
ქამ **ზიყაქორ** **ანთანსერქს** **հხამ**, **ასიქან** **ანჯახს**, **ორ** **ზიყ** **მქათან** **ხნ-**
ქაყიქამ **է**, **ქის** **ქათათორქს** **ათიქ** **ჯ:** **ორქსანს**. **შეგრ** **შითთ** [*ქსიქ*], **შეგრ** **ნავით** [*ზაქიქ*], **შეგრ** **ტამრით** [*თანაგრეჩიქ*], **შეგრ** **საბლით** [*ანსეჩიქ*] **և** *აქუნ:*

გან-ღ **ქერს** **სათიქ** **ათანთამ** **ხნ** **ქამანას** **ყიქ** **თიქ** **ანთანს-**
ერ (დღე, ეამი). **შეგრ** **დლითგან** [*აქს* *ორეჩიქ*], **შეგრ** **ეამითგან** [*აქს* *ქამ-*
ჩიქ]:

შეგრ-ღ **გორბამქიამ** **է** **ზახს** **სხიական** **ზიქიქს** **հხამ** (*ახ'ა* § 231):

234. **Կապხერ պարագայական ნიქიվამბსերქ ნის:**

მღე (**მღის**): **Կაყ** **ათაყած** **ანქანը** **სეგჩიქ** **կარიქ** **է** **կეჩიქ** **ზახს**
მი **կამ** **შო** **ქერს** **ზაქათიქ**. ამა იყო (შენ) დაღუმებულ და ვერ იტყო-
ლი მიღღემდის, რომელსა ესე იყოს [*სეჩეხს* *ზამ*, *և* *მქ* *კარათყეს*
ქისიქ *ვირն* *ქორამ* *აქ* *ქსეჩიქ*] (*ჯიქ. Ա*, 20 C): დაარღვეთ, დაარღვე-
თ მისაფუძვლადმღე მისა [*ჭახსეჩ*, *გახსეჩ*, *მქնჯ* *ქ* *հქან*] (*შაგ* *მ*,
მ, 7): სისხლითგან აბელის მარტლისაჲთ მისისხლამღე ზაქარიასასა
[*მარსხნ* *Աრქი* *არეყარიქ* *მქნჯ* *ყარქანს* *ჯაგარქათ*] (*შათქ. Ի*,
35 C): მოსრა სეტყუამან უოველსა ქუეყანასა ეგვბტისასა კაციითგან მიძი-
რუტყუამღე [*ხარ* *კარქიან* *ქამსხან* *ხრქჩ* *სეჩიყათაყი* *ქ* *მარ-*
ვიქ *მქნჯ* *ქანათან*] (*ს*, 25): მიმქცოანებდამღე და სიბერედმღე
ნუ დამაგდებ მე [*მქნჯ* *ქიქიქ* *և* *ქ* *ძხერან* *ათათათ* *ქამ* *მქ*
ქიყორ] (*შაგ* *მ*, 18): დავეყენე მოაქადმღე [*Աრქიქ* *მქნჯ* *ყაქამ*]
(*ჯიქ. Ա*, 13): დაიმარბხეთ შველი წლითი-წლად მიერ დლითგან მოღ-
ღემღე [*ჭანსეჩ* *ვირსხ* *ყაქ* *ქ* *ქამანას* *ყიქ* *ქამანას* *և* *ქ-*
ათიქ *ქათორ*] (*ს*, 19): კნინითგან მიღღელადმღე [*ქ* *ფიგო* *მქნჯ*

ეძხმამხდა] (სრჩმ. 18, 1): მოაქადლედმდე [შჩხუკ ვაქსორ] (წაროდ
Ա, 13): ვიდრე მოაქაქამადმდე [შჩხუკ ვაქსორ] (Ա թագ. 5, 5):

მე-ն և მათ-ն ეხროხრქალ օրինակներում ნაխთაქერ են, ასევე ას-
ქირական և ნას წრანე ყირძածიქალზედ ეხრანთონների հետ իրի
հաղქեր. ჩემდამო ვალობდეს, რომელნი სუმიდეს ღუნოსა, ხოლო მე ვი-
ლოცვედ შენდამი [Ջիս ակյն անէին, որ ըմպէին գինի: Ես յազիմս
կալի առ քեզ] (Սագմ. 42, 13—14

ՇԱՂԱՍՊ

235. *Մխայրիչ* չազկասներից նշելի և համագասական და-ն.მა-
მა და ძՄ [Հայր և որդի], ეოლი და ასული [Կին և գուտორ], ეაა და
ქუეყანაა [სრქինք և სრქիր], პეტრე და იაკობ და იოვანე [Պետրոս և
Հակոբ և Հովհան] և აլլნ:

ქართական ნაխთაყասიქალთომ.

არა... არცა: მიხედვით მღრინველთა ეისათა, რამეთუ არა სთესვენ,
არცა მვიან, არცა შეიქრებენ საუნჯესა მათსა [Հանցարուք ի թուռնս
სրկնից՝ զի ոչ վարեն և ոչ ժողովեն ի շահմարանս (Մատթ. 2, 26):
არცა ჰამდა და არცა სუმიდა [Ոչ ասէր և ոչ ըմպէր] (Հուկ. 1, 33):
არცა მე მიცით, არცა მამაა ჩემი [Ոչ գիս գիտէք և ոչ գնայն իմ]
(Յովհ. 1, 19):

ნუ, ნუცა: ნუ მიიღებთ ოქროსა, ნუცა ვეცხლსა, ნუცა რვალსა სარ-
ტველთა თქუენთა [Մի՛ ստանալք ոսկի, և մի՛ արծաթ, և մի՛ պղինձ ի
գոտիս ձեր] (Մատթ. 6, 9): ნუ ჰხადი მეგობართა შენთა, ნუცა ძმათა
შენთა, ნუცა ნათესავთა შენთა, ნუცა მოამეთა შენთა მდიდართა [Մի՛
կուցեր դարձեալս զո, և մի՛ ეხყարս զո, և մի՛ զազգականս զո]
(Հուկ. 6, 12):

Աნჯათიչ չაզկაყენեր.

ანუ, ანუ თუ: ვინ ეოლა: ამან ანუ მშობელთა ამისთა? [Ո՛ր գնատ
սորս՝ թէ հոր և մոր իւրի] (Յովհ. 8, 2): ვერ-არსა ხარკისა მიცემა
კვისარსა ანუ არა? [Պարտ և հარկս თայ կալսեր՝ թէ ոչ] (Մատթ. 18,
17): რომელმან დაუტევოს სახლი ვინა ძმანი ანუ დანი ანუ მამაა ანუ
დედაა ანუ ეოლი ანუ შეილნი ანუ ქუეყანაა [Ամենայն որ ոք կիս
գատն, կամ ეხყարս, կամ ეքարս, կամ գնայր, կամ գմայր, կամ գկին,
կամ գორգիս, կամ զագարակս] (Մատթ. 6, 29): მეუღენი ქუეყანისანი
ვიეთგან მიიღებენ ხარკსა ანუ ზუერსა მათსა: შეილთაგან ანუ უცხოთაგან
[Թագաւորք ազգաց՝ լումիէ անուն գնարկս կամ գնատն՝ յորդոց իւ-
րեանց թէ յոտարաց] (Մատթ. 6, 25): პირითა ორისა ანუ სამისა მო-

წამისადათა დაემტკიცოს ყოველი სიტყუაა [ჩ რერანიჲ სრქიყ ხა ცხრეყ ძქაიყე ზათათასხეჲ ამხნაჲნ რან] (წათქ. ძქ, 16); იყოს-მე ვინ თქვენგანი კაცი, რომელსა სთხოვდეს ძმ თუნი პურსა, ჭვად ნუ მისცეს მას? ანუ თუ თვეზსა სთხოვდეს, გუელი ნუ მისცესა მას [მჩეჲ ჩ მხნეჲ მარეჲ ვორ სხეგრეჲ ირეჲ ჩარ ზაყ. მჩქჲ ვარ თაყეჲ ზმა. ხ. ჯამ სხეგრეჲჲ მაცხ, მჩქჲნ ომ თაყეჲ ზმა] (წათქ. ჯ. 9—10 C);

გინა, გინა თუ: მ.წ.ჲ ზოცე ზჯანსაქოქოხნე, ჩხე ირ ანუ-ნ ჯამ ანუ თუ-ნ. რომელსა უყუარდეს ძმ თუნი გინა ასული თუნი [მრ ირქ ფოთორ ჯამ ფოთორ] (წათქ. ძ, 37); არავეინ არს, რომელმან დაუტევოს სახლი გინა ძმანი გინა დანი გინა ღელაჲ გინა მამაჲ გინა ცოლი გინა შვილინი გინა აგარაკი [მე იფ ჯ ირ ხქიოჲ ფათან, ჯამ ვხეფარას, ჯამ ვფორას, ჯამ ვჯაყ, ჯამ ვძაყ, ჯამ ვიოყის ჯამ ვთაყარაქს] (წარქ. ძ, 29); ზამან ზაქთაფათოქოხნე ქხრსამ ჯაფძაჲმ ჯე ანუ-იქ: აჲა ესერა აჲა არს ქრისტე, გინა თუ ეგერა [მწააასქჲ ჯ ჴრქათათ ჯამ თაასქჲ] (წარქ. ძ, 21 C); იყიდე, რაჲ ვჯემდეს ღღესასწაულსა ამას, გინა თუ გლახაკთა რაჲ მიეგმად [წხხეყ ჩხე ირ იქათიჲ ქეჲ მხეჲ ჩ თახისა ხ. ჯამ ვქ აფღათათეჲ ჩხე თაყეჲ] (მთქ. ძ, 29);

გარნა, გარნა თუ: არარაჲ გუაქქეს, ვარნა ხული ქუეხაჲ პურა და ღორ თვეზი [მქჩეჲ თხჩძეჲ აათ, რაყე ჴხეჲ ხეხანსაჲ ხ. სრქიოჲ მქიონა] (წათქ. ძ, 17); არავეინ იცის ძმ, ვარნა მამამან, და არცა მამაჲ ვინ იცის, ვარნა ძემან [მე იფ ჯანაჲჲ ვიოყის ხქჲ იე ზაყ. ხ. იე ვჯაყ იფ ჯანაჲჲ ხქჲ იე იოყის] (წათქ. ძ, 27); არა არს წინაწარმეტყუელი შეურაცხ, ვარნა თუსსა სოფელსა [მქეჲ მარეფარქ თხარეჲ ხქჲ იე ქი-რომ ფათათი] (წათქ. ძ, 57); სხუაჲ ნავი არა იყოს მუნ, ვარნა ერ-თი იგი ხოლო [მქ ზაჲ იე ვიოყ თხეჲ რაყე მქათჲ ჩ მქიონ] (მთქ. 2, 22); ნუ გეშინინ, ვარნა გრწმენინ ხოლო [მქ ჩ სრქხქჲ. რაყე მქათჲ ზაათათ] (წარქ. ხ, 36); ღმერთმან ცოლველითაჲ არა ისმინის, ვარნა თუ ღმერთის მსახურ ვინმე იყოს და ნებასა მისსა ჰყოფდეს, მისი ისმინოს [მათოჲმ მხეჯარეჲ იე ქჲ. რაყე ქჲ აათოჲმთაყაჲთ იფ ქეჲ, ხ. ვქამა ზორა თახეჲ, ზმა ქჲ] (მთქ. მ, 31 C); შვარავი სხუად არ შოვიდეს, ვარნა თუ იპაროს [წიოჲ იე ვაჲ ხქჲ იე ვქ ვიოყათეჲ] (მთქ. ძ, 10 C);

სერნახოქოსან ჯაქკაყანერ.

ხოლო: და მიიმართა კოლტმან მან ღორებოიამან კხოლდესა მას ზღუ-ად და დაიშთენეს ზღუასა მას შინა, ხოლო მწყემსნი იგი მათნი ივლტო-დეს [წქმხეყ ხერამაქს ჩ ვარქ თხთიჲ ჩ ძიქჲ... ხ. ქთაყარამდჲნ ქა-ქხან] (წათქ. ხ, 13—14);

არამედ: არა უკმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ სნეულთა [იხ
ჩნდ է ყბათი რძიქი იღივი, აქ ზქანდყავ] (შარქ. რ, 17);

236. სათრავადასახან ჯაღყაყენერ.

ა) *სიღიქ*. საღა, საღა-ივი: ქარი, საღა უნებს, ქრის [ღიღი' თრ
კამქ ჳნდქ] (შაღნ. ჟ, 8 C); ცათა შინა, საღა-ივი მპარავი არა მივებ-
ის [მსიქჩნა, თრ იღ იღი მქრძხნაქ] (ჯიქ. ძრ, 33);

ბ) *ქამანაქიქ*. ოღეს, ოღეს-ივი, რაჟამს (რასჟამს, რაჟ ეჟმს), რაჟ:
ღა ოღეს ვანთენა, მოუწოღა მოწაღთა თჳსთა [სქ ჰრრს აიქ ჰღს' ჰი-
ღსაჟ ჟაღჳსქრთანს ჰქრ] (ჯიქ. ჳ, 13); რომელ-ივი ყო ღავით, ოღეს-ივი
შეემშოა მას ღა მისათანათა [ღორ არარს ჴაიქქ, ჰრძამ ჟაღჳსქან
სნდ' სქ ሱრ ჳნდ ჳმანს ჳჩს] (ჯიქ. ჳ, 3); რაჟეჟმს შეზღლოდით სახლ-
სან, მოიკითხეთ ივი [ჰრრს მათანსქეღ ქ თონს, იღიღს ააღქე ჳმან]
(შათქ. ძ, 12 C ჰამქ.); შე-რაჟ-ზღდეთ სახლსა მას, მოიკითხეთ ივი
(DE ჰამქ.); ესე რაჟ თქუა, უზუნენა მათ ჰელნი ღა ჳერქნი [ღაჳ
ათაჳსქა' სეიქე ჳიჳა ჟღხიანს სქ ჟათ] (ჯიქ. ሱრ, 40). შე-რაჟ-მწუბრ-
ღა [სქ ჰრრს ჳნდ სრსი ჰღს] (შათქ. ძრ, 23);

გ) *ჭათანაქიქ*. რამეთუ: აღღეღ და წარიყვანე ყრპაჟ ეღა ღა ღეღაჟ
მაგისი ღა წარვეღ ქუეყანაღ ისრაჳლისა, რამეთუ მოწყღეს ყოველნი,
რომელნი ეძიებღეს სულსა მაგის ყრმისასა [ჰრქ ათ ჟმანსიქე სქ ჟაჳქ
ჰქრ, სქ ჟნა ქრქიქრს ჰარაქქე, ჟს მხიანს ሱრ ჰნეღქჩს ჟანანს მან-
კანე] (შათქ. რ, 20);

რამეთუ-ს სრსანს ሱნს რომ [ሱრ, ჟს] ჳაღყაყე სჯანსიქოქონ-
მე გეღჳჳ შენ, რამეთუ შენ ხარ კლღე [ქსეკ ასსმ ჟს ჟო სქ ოქმ]
(შათქ. ძრ, 18);

ღ) *სეჟათანაქიქ*. რაჟათ, ღა: მითხართ შე, რაჟათა შეჟა მივიღე ღა
თაყუანის-ესქე მას [ჰღე არათქე ჰნდ, ჟს სქ სქ სქ სქ სქ სქ სქ სქ სქ სქ
ჳმან] (შათქ. რ, 8); არქუ ქუათა ამათ, რაჟათა ჰურ ሱქმენ [ჰათ ჟს
ღარჩნდს აქიღქს ჳაჟ ქსიქჩს] (შათქ. რ, 3); ჳაღყაღსე სეჟათან-
ქს ჳაღყაყე ჳ ს ღა-ს. რაჟ ვნებავს მოცემაღ ჩემღა, ღა მე მივქე ივი
[ღჩს ჳკამქე თაქ ჰნდ სქ სქ მათანსქეჟ ჟნა მსე] (შათქ. ሱრ, 15);
ენ ვნებავს ሱრთაგანი, ღა მივიტეო თქუენ [ღ' კამქე ქრქოჟ ათაქ
შენ ჰემაღ ენებაჟ ესე [ღ'რ კამქა' ჟს ሱთარათანსეჟე ჟსე ሱთს
ღღათიქს] (შათქ. ሱრ, 17); რაჟ ვნებავს ჩემგან, ღა გეჟო თქუენ
[ღჩს ჳკამქე ქსნს' ჟს არარჩე მსე] (შარქ. ძ, 36) ს აქს;

ი) *ჭაქმანქიქ*. თუ, უქუეთუ: თუ ვნებავს, ვქმნეთ აქა სამ ტალავარ
[მქ კამქა' არათეჟე სრქს ათაღსარს] (შათქ. ძ, 4); თუ არა
ღავბანო, არა ვაქუნღეს ჩემ თანა ნაწილი [სქს ሱრ ሱთაჳსე ჟღსე, ሱრ

ունիս ընդ իս մասն] (Յովհ. ԺԳ, 8 C): ճգես տղ ցինն թարգմանես ցրորմալ-
 ևս, միռնար մաս ցրորգործուցա [եթէ ոք ամիցէ սպասակ լաշ մնա թո՛
 դարձն նմա եւ գմեան] (Մատթ. Ե, 39): օնիլո տղ Յիմշեղի, Յեմոնց
 իցի [եթէ տեսանիցես գմերկս՝ գգեցուցանիչի՛ր] (Տաալի ՄԷ, 7):
 շարդաղ ճանցուսն իւրն, մի՞նքմանց միսլուցալ յոլոլտն օմնս լորտանս
 [եթէ հանես գմից աստի, հրամանս տուր մից կրթալ յերամակ խոփցն]
 (Մատթ. Ը, 31): շարդաղ արա իլապտոցան լաճանն ին յըլնի, արա յաճան
 [եթև ոչ բռնալիք լուսնան գմնս, հաց՝ ոչ ոտն] (Մարկ. Է, 3): Հա-
 նախ Ավետարանի DE խմբագրութեան տեքստում կարգացվում է շար-
 քաղ, իսկ Ադիբի ավետարանի համապատասխան տեքստում՝ տղ. շարդաղ
 Յեսֆորցիլց Յեն Յեսաֆորացես Յենսա [եթէ մատուցանիցես սպասարայ
 թի] (Մատթ. Ե, 23 DE) = Յե-տղ-սֆորցիլց Յեսաֆորացես Յենսա (C):
 շարդաղ թարգմանմ յըլի Յենի ճալտոնցն ճըլց Յեն, մոլոլքաղ իցի [եթէ
 աշ մնն թի գալթակցեցուցանէ գքից, հաս գնա] (Մատթ. Ե, 30 DE)
 = լա տղ թարգմանց յըլի Յենի ճալտոնցն ճըլց Յեն, մոլոլքաղ իցի (C):
 շարդաղ ճալթըլցն սարթմընոցն [եթէ տնիցիք հաւատա] (Մատթ. ԻԱ,
 21 DE) = ճալթըլցն տղ սարթմընոցն (C):

տղ-ն հազոպիս անի րոմ ճարգիսայի նշանակութեան. արացիս օն-
 թից, տղ օլ-ցինն-լիլն լա լալնի ճրմիսանի [Ոք ո՛չ լուս կթէ կրայ
 ոք դաշ կորի] (Յովհ. Թ, 32 C):

լառա: լա լըլա լառա միսի մոլոլցա [Եւ կամէր գնա սպանանել]
 (Մատթ. ԺԳ, 5): լա լառա ցըլնի լըլնցն, յճանի լալալըլըլնց [Զի եւ
 թէ գոքս լոսեցն՝ քարինց սպաղակեցես] (Ղուկ. ԺԳ, 40): ղոլմըլ-
 ևս թրթմըլցն իցի, մո-լառա-լըլըլցն, ցնոլըլըլց [Որ հաւատալ լիս, թէ-
 սլա եւ միսանի՛ կեցցէ] (Յովհ. ԺԱ, 25):

ՄԱՍՆԻԿ

237. Հարցական մասնիկներ. Գ-Յ:

Գ: ճըլնիսն, րալս ցըլնի իլքալ [Լսե՛ա գինչ ասն գոքա] (Մատթ.
 ԺԱ, 16): իմոն, ճճնցա [Միմոլն, ննչե՛ա] (Մարկ. ԺԳ, 37): Յեն ճարս
 յրիսլց [Դու՞ ես Քրիստոսը], արաս յրնըլց [Ոչինչ չես հոլո՞մ]:
 արաս միլըլըլն? [Ոչինչ չես սպասարանո՞մ]: միցսցա, անը արա?
 [Տա՛նք՝ թև ոչ]: Յեն իցմա մոնըլա? [Դու ինձ մաս ես կկն՞չ] և ալըն:

Յ: Այս հարցական մասնիկը կարող է լինել և այն դեպքում, եթև
 նախադասությունում հարցական բառ կա. ցին-նց յըլ յըլմըլըլնիս ցնոլըլ-
 ճալ [Ո՞ կարիցէ սպրկել] (Մատթ. ԺԹ, 25): ցիլըլ-նց ճըլըլըլնիս օմնս
 մարսըլըլ [Յա՞ կրթալըլց դա] (Յովհ. Է, 35): շարդաղ մարիլի իցի ճան-

ქარდეს, რაათა-მე დაიმაროლოს? [სქტ აჯნ ანზამქ' ქა ქაქიქი] (შათბ. ს, 13); არა-მე ორნივე ჯურღმულსა შთაცვენ [იჯ აყაყენს ქ ქორქორათ ანქანხეჩენ] (ჯოკ. 2, 39);

წაქათათაქციონომ ზანასი ჯარიღ ღ ქნხე ჰრქო ზარეასიან მათნისქ. წათი მე, აყა' ა. არა-მე აღანთოსა სანთელი; [იჯ ქოყანღ ზრაღ] (ჯოკ. ძს, 8); არა-მე მოვიღესა დღესასწაულსა [იჯ ჟაყენს ქ თან აჯარ] (შათბ. ძს, 56); ჰოვოს მეა სარწმუნოვებაჲ ქუეყანასა ზე-ღა [შათანხეღ არეღეღ ზალათა ქერქრქ] (ჯოკ. ძლ, 8); არა-მე ათორმეტ-ნი თქუენ გამოვირჩინენა [იჯ სე გმბეღ ჟერქოთათანთე. ენარეჩეჩ] [შიქწ. 2, 70] & აქენ;

იქა მათნისქე თნქ წას ანთორქციქანს ქამათ (აქა მათნ ათორ-ქნ' § 240);

238. ჯარარქრასქან მათნისქნსერ: ესე [აქა], ევე [აქე], იგი [აქნ] ყოყასქან ჟერანთნსერღ ჟერათომ სნ წას ქერს მათნისქნსერ; იქა ჟსეღომ ჟრანღ ექმხეღეღ რათნერ სნ, ენს ქიქიქიქიქომ ი'ჯ ეთს ზოქ-ქი, აჯ ექ ეთს ქიქი: ქიქარსნერ ზრანღ არათაზაქთომ სნ ზარარქრეო-ქციან ჟმღერქი წყათამარ. ათაქიქნსი ზსა (ევე), ჰერქორეჩი ზსა (ევე), ჰერქორეჩი ზსა (იგი); ოქრინასნერ.

ა) ჯარარქრეოქციან 1-ქნ ჟმღერქი წყათამარ (ევე). ვითარქა-ესე მე ვოყავ თქუენ, ეგრევე თქუენქა ქყოღლით [იქოქს სე მბეღ არარქი სე ჟოღ თანხიქეღ] (შიქწ. ძწ, 15); რასა-ესე მე ვიქმ, აწ არა უწყო [ღორ ქნჯ სე ჟორმხმ, ჟო აქომ იჯ ჟიოსს] (შიქწ. ძწ, 7 C); რაჲ არს, რომელი-ესე მესმის შენთჳს? [ღქ'ნჯ ღ აქა, ჟორ ქსამა ჟღენს] (ჯოკ. ძღ, 2); რომელი-ესე მომცენ მე [ღორს ხათრს ქნმ] (შიქწ. ძღ, 24);

ბ) ჯარარქრეოქციან 2-რე ჟმღერქი წყათამარ (ევე). არა ვიცი, არ-ქა უწყო, რასა-ევე იტყჳ შენ [იჯ წანაჯხმ, სე ი'ჯ ჟიოსხმ' ჟიჯ ჟოღ თანს] (შარქ. ძწ, 68); თქუენ გეტყჳ, რომელი-ევე გესმის [ღხე თანხმ ირ ქსეღე] (ჯოკ. 2, 27); რომელი-ევე მოიშხადე, ვისა იყოს? [ღორ აყათრათანხეჩენს იმ ქნხეჩეჩ] (ჯოკ. ძრ, 20); მე გო-ცნი, რომელი-ევე გამოვირჩინენ [ესე ჟიოსხმ ჟორს ენარეჩეჩე] (შიქწ. ძწ, 18 C);

გ) ჯარარქრეოქციან 3-რე ჟმღერქი წყათამარ (იგი). რაჲ-იგი [ქნჯ], რასა-იგი [ქნჯიქნ], რაქამს-იგი [ჰერქ], ოღეს-იგი [ჰერქ], საღა-იგი [არქ], ვიდრე-იგი [არქ] & აქენ; არა აღმოგვიცი თხავსა, რაჲ-იგი ყო დავით [იჯ ქმხეჩეჩ ენქსერეხსაქ მხერ' ჟორ არარე ჴათიქ] (შათბ. ძრ, 3); რომელი-მან-იგი ორი მიიღო, შესძინა სხუადღა ორი [იქ ჟერქოთანს ეანხეღა აქ სე

სრქითა] (წათმ. 1 ს, 17); პრქუა მათ რომელნი-იგი შეუღდეს მას [მას
გაწნითს, որ ვსნათს სრქთაქს] (წათმ. 1, 10);

Այս მათსიქსნსრქ სჯანსაღიქციონღ სოჯნს է ცა მათსიქს სჯანსაღი-
ქციან სსა, ასიქან სრანგ სანასი կევიომ სს სას ცა-მათსიქაქი
რითსრქს. ვითარცა-იგი [სნჯაქს], რომელიცა-იგი [ორ]. რომელმანცა-
იგი [ორ], რომელსაცა-იგი [არს], სადაცა-იგი [ორ] ს აქს;

239. ჳათათონ ს ძისათს მათსიქსრქ;

ჳე: ჳათათსიან მათსიქს է. ჳე, უფალო, ჳენ უწყი, რამეთუ მიყუ-
არ ჳენ [Այს თქ'რ, ს. ვო ვითს ვქ სრქს ვქს] (Յովհ. 1 ს, 15);

არა, არა თუ, ვერ, ნუ: ძისათსიან მათსიქსრქ სს, სრინეცე არა-ს
[ოქ] სქარე ძისათსიან է. ვერ-ღ სრათანაქათომ է ვორძიოქციან ს-
სნარქსიქციონ, სს სუ-ს [მქ] სრქსომ է ვორძიოქციან სათარომღ;
Փორძიოქციან სათარმან სრქსომ է სრათანაქათომ სს არა-ს, ||
სათაროქათსიან რაქამსსრქ სსა ვორძამქსიქს;

არა, არა თუ: არა არს აქა [სქათსე ქს] სსუა სვე არა სო სენ
[Այ სს. აქ ვოქ სს] (Յովհ. 2, 22); არა იპარო [Մქ' ვოქანარ] Յაბათი
ქციონს. დაბდა, და არა თუ ქცი Յაბათისათს [Նარაქ
ქციან მარეი სს, ს. აქ მქ მარე ქციან სრათს] (Մარქ. 8, 27);

ვერ: ვერ სოვეს იგი [მქ ვოქს] (Ղակ. 8, 45); თავისა თვისა ვერ
ძალ-უც ცხოვნებად [Ջსნ სქ სქარ სქარსოქციანს] (წათმ. 1 ს, 42);
ვერ ჳელ-წიწებბის ქეთილისა სიტყუად [Ջქარე სქარსეცე რარქს სისს] (წათმ. 1 ს, 34);

სევიქციქ რაქი სსრქს ს სსრქს სანასიქციან რაქამსსრქს სს სო
-მომ է სრქსიქციან სქანს. ნუ ქცი-ქცავ, ნუ იპარავ, ნუ ცილსა სსწა-
-მებ [Մქ' სქანსს. მქ' ვოქანარ. მქ' სოთ ქციქ] (Մარქ. 1, 19); ნუ ცაღმე
ამაღმღმბი [Մქ მქს სს სსრქს რარქს] (წათმ. 1 ს, 23); ნუ მგუემ
მე [Մქ ვოქს სს] ნუ მტანავ [Մქ
-სს] ნუ გარღმოველ [Մქ სს] ნუ ვიქვრ [Մქ ვოქს] ს
-ს;

Այს სუ-ქს სქარე სს სევიქ ვინ [ოქ]. რაა [სს] სქანს-
(ნუვენ [ოქ] სს, სურაა [ოქ] სს) სს მათსიქსრქ (ნუცა [ოქ] სს, ნუ-
-უ [ოქ] სს, სურაა [ოქ] სს);

240. Այլ მათსიქსრქ:

ცა: სჯანსაღომ է ს, სსა: Օქათავორძიომ է რქი სსიქს
-სრქ, სსიქან ვქმარქ რაქამსსრქ სს. სეცა, ამანცა, ამანცა, რომელ-
-მანცა, აქა-ცა, ვერცა, ვერცა, ვიღრეცა, იგიცა, პეტრეცა, განუქრ-
-ბოლაცა ს აქს: Վქციქციანსრქ სოქარმანსსრქ, მო-ცა-მიქცი
-სეცა და მამა-ცა სევი [Աსს სს. ს. ვო სს. ს. ვო] (Յովհ. 1 ს, 24);

სადაცა მე ვიყო, ივინიცა იყვნენ ჩემ თანა [ი.რ ხა ხმ ხა ზოგა ჩეხენ
 ენე ქა] (შოქ. ძე, 24), მიგდევლე შენ, ვიდრეცა ზუღოდი [სეჩე ხა ხა
 ექნე ქა ქორ ქორ ხა ხრქჩეხა (შათქ. წ, 19); ბრმაა იგი და ყრუა
 იტყოდა და ჰხელედიდაცა [ღამარს ხა კიერს ხიხეჩე ხა თხანხეჩე]
 (შათქ. ძე, 22);

ცა ათაყად რაიქნ ჯარიე ე ქერაიქნ ჯეჟქ ზრა ზომანხედ' ესე,
 ეგი, იგი: ვითარცა-იგი, რომელიცა-იგი, რომელმანცა-იგი, რომელსაცა-
 იგი, სადაცა-იგი ხ აქუნ: ღამათ. მეყსეულად წარვიდა, რომელმან-იგი
 ხუთი ქანქარი შიილო [ღოგა ქაქაქაქაქაქაქა ირ ათ გრჩეხ] (შათქ. იხ,
 16)—ვითარცა იხილა ფარისეველმან მან, რომელმანცა-იგი ჰხადა მას
 [შხახელ ქარჩხეცაქნ ირ კიჯხეყ გნა] (ჯოქ. ხ, 39); ღამათ. ითქუას,
 რომელ-ესე ყო ამანცა საქსენებელად მავისა [შოახეჩე ხა გორ არარ გა'
 ხ ქიჯათაქ გორა] (შათქ. იე, 13 C) ხ ზოტერ DE ჯამრავროქო-
 ხოამ. ითქუმოდის, რომელცა-ესე ყო საქსენებელად მავისა: ხქხ ანთონე
 ათაყეც ხ ჰოაქერ, ცა-ზ ჯარიე ე ჯეჟქ ზნხე ანქანერ ჯამ ლე ჰოა-
 გერხ, შრავალსაცა ზედა ერუ არს [ქ რაქმან ზადათარქამ ლ] (ჯოქ.
 ძე, 10), შრავალსა ზედაცა სარწმუნო არს (ზოქნ თხეოამ); ღამათ. ზას'
 მიეიქცე სახიდ ჩემდა, ვინაჲცა ვომოველ [ზარდაიე ქ თონ ჯო' თათქ
 ხქხ] (შათქ. ძე, 44) ხ ზოქნ ზაოქამბე C-ოამ. მიეიქცე სახიდ ჩემდა,
 ვინაჲცა-იგი გამოველ:

30 [ელ]: მკე მათხიქლ რენ ქრავერხნოამ ზოქნ ზჯანთოქოქონერ
 თნქ, ჩნე ირ ზორ ქრავერხნოამ, ათქან, ქ თარერხოქონ ზორქ, რენ
 ქრავერხნოამ ჯარიე ე ჯეჟქ ზას რაიქნ. იგივე [ზა ელ], მანვე [ზა
 ელ], მასვე (მასვე სახლსა [აქნ თანხ ელ]), მისგანვე [ზრანხე ელ], შიოვე
 [ზრანოქ ელ], ყოველივე [ამხნხ ელ], ყოველმანვე [ამხნხ ელ], ყოველსა-
 ვე [ამხნხნ ელ], ათნივე [ათან ელ], ჰვანი ღალადებდენვე [ქარერხ ელ
 აგაგაქხელ ხნ], იყოვე [ხეოქ ელ], სწუროდისვე [ქარაქხელ ე ელ].
 მო-ვე-ლოს [ქათანა ელ] ხ აქუნ;

შე: მხოროე მათხიქ ლ, ჯეჟქლე გერანქანერ ჯამ მანქრაიქნ ზრანვე
 ხა ანთოიე ე გარბნოამ. ვინმე, რამე, რომელიმე, ოდესმე: მდიდარი
 ვინმე შორბიოდა მისა [მან მხდათან ღნქაგხელ] (შარქ. ძ, 17);
 ჩუენებაა რამე იხილა [შხიქლ ხახა] (ჯოქ. მ, 22); ითხოვედა რასმე შის-
 გან [მხერქერ ჩნე ქ ზამანქ] (შათქ. ი, 20); რომელი ერდოსა ზედა
 იყოს, ნუ გარდამოვალნ აღებად რაჲსამე სახლისაგან თუსისა [ირ ქ თო-
 იყოს, ზრა ჯაქც, ამ ქეცე ათნოქ ჩნე ქ თანქ ქარქ] (შათქ. იე, 17);
 რომელიმე დავარდა ვზასა ზედა [ქრ ირ ანქა. ათ ღანთაყარანა]
 (შათქ. ძე, 4); გამოილო ნაყოფი და ყო რომელმანმე ასი, რომელმანმე
 სამეოცი და რომელმანმე ოცდა ათი [საქ ეყათო, ე ირ ზარერ, ხა ლ

ყვას] (წათქ. 12, 49 C): ვინ-ძი იუოს უდიდეს შორის მათსა [ქტ ო^ა არყსაჲ ძხბ ჟეტ ჰ ნოყანს] (ჯოკ. 10, 46): ვინეღებდეს მას ზედა წილსა, ვინ-ძი რაჲ აღიღოს [მრქსაჲ ქჩნაჲსა ჰ ქჩრაჲ] ქტ ო ჟჩნჲ აანთო-ყოს] (წათქ. 12, 24):

უბე: მათეჲს ჲ უბეჲ-ჩე [ქოჲ]: უბე მოკუდეს [ქოჲ ძხნჩ] (ჯარჲ ზოჲ-):

თუ მკა მანსჩქრ ზაგორჲომ ჲ არჩქჩ ოღჲსჩქ ჰოთჲჲ: მან მად-თურმან თქჲა, ვიღრე ცოცხალა იყო, ვითარმედ შემდგომად სამისა დღი-სა იღვდგეო [წოტრხეოყჩჲს აჲს აანტრ ძჩნჲ ჲჩრჲანჩს ჲრ, ქტ ქხა ჲრჩე ათარე ჲანსჩ] (წათქ. 12, 63): მრავალნი იტყოდესცა, ვითარ-მედ მოკუდაო [ქოღჲთე ჰსქ ოსჩქ ქტ ძხნა] (წარქ. 10, 26 C): მო-ვინმე-უჭდეს მას ეჲმსა შინა საღუკეველნი, რომელნი აცილობენ, ვითარ-მედ აღდგომაჲ არა არსო [წათოყსაჲ ომანჲ ჰ ათოჲსეღოყს, ორჲ ზაქაოასქ ჲჩნ ჲჩნსქ ჲაროქსანს] (ჯოკ. 1, 27): ესრე მრქჲა, ვითარ-მედ: ვანმიტევე მე, რამეთუ შესაწირავე უყოფიეს ნათესავეთა ჩემთაო და კაცი მოუვლინებოეს ძმათა ჩემთაო, რაჲთა მივიღეო. აწ, თუ მიპოვნიეს მადლი წინაშე შენსა, მივიღეო და ვიბილნე ძმანი ჩემნიო [მან^ა არძა-ქსა ჟჩა^ა ჟჩ ჟი^ა ჲ ყსჟჩნ^ა ძჩროქ ჰ ჟაჟაჟჩნ^ა. ხა ათათარხეჲს ჟჩა ჲჟრარჲ ჰმ, ხა არე ჲქტ ჟაჩ ჲნორა ათაჲჩ აჯაყ ჟიყ^ა ჲრქმაჲყ ოს-აჩე ჟსჟარა ჰმ] (მ. 10, 1, 29):

მცა: მკა მანსჩქრ ჟორძაძოჲომ ჲ აანმანთსანს ჲჟანსაქჩ რაქჩრჩ ჲნა ᲁ არათარათომ ჲ ყანსოქქოანს ჲომ ქიჲ. უკუეთუ სულთა ცხოვ-ელ არს იგი, ცოცხალმცა ხართ შენცა და იგიცა! [ქქს ჲა ჲიჟი^ა ᲁჲ ჲ, ჲსნჟანჩ ჲჲ ᲁ^ა ჟო, ᲁ^ა ჲა] (ჯარჲ ზოჲ-): (პილატე) მოითხოვე წყა-ლი და დაიბანნა ჳელნი და თქჲა: უბრალომცა ვარ მე სისბლისაგან მავ-გისისა! [(წიჟაათოჩ) ოთსაჲ ჲორ^ა ჲოთე ჟძნოთ ათაჲჩ ქიჟიჟრჟსანს^ა ᲁ ᲁანქ. ჟანსაჲ ჲმ ხა ჲარჩნს^ა არჟაროქჲ აქჟორჩქ] (წათქ. 12, 24): ჳგიანმცა უკუნისამღე [ჯაქჩაჲანს ხს], მრავალმცა არიან წელნი ცხოვრ-ებისა მისისანი [ქოღჲომ ხს ჲრას ჲჟანსჟჩ ᲁარჩნსჟრქ] ᲁ ᲁჲს^ა:

მცა მანსჩქრ ჳაროქოთასჩანს ჲათოქქოანს მათჩნს ᲁნ^ა § 287:

ՇԱՐԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՆԹԱԿԱ ԵՎ ԽՆԴԻՐ

241. Ենթակայի հոլովը: Ենթական կարող է գրվել անվանական, պատմողական կամ տրական հոլովներով: Քն սրանցից որով պետք է գրվի, այդ կախված է բայի զեմքից և անցողականությունից:

Դեմքի մասին խոսելիս նկատի ունենք այն բայաձևեր, որի հետ գրված է ենթական և, ըստ այդմ էլ, այն առաջին, երկրորդ, թե երրորդ դիմաձևով է: Իսկ անցողականության մասին խոսելիս ուշագրության ենք առնում բայի անցողական կամ անանցողական լինելը:

242. Ենթական 1-ին և 2-րդ դեմքերի բայաձևերի հետ:

Բայերի 1-ին և 2-րդ դիմաձևերի հետ զործածվում են եզակիում Յը և Յըն գերանունները, իսկ հոգնակիում՝ հըլլըն և տօլլըն: Այս գերանունները նույն ձևերն ունեն ենթակայի հոլովներում (անվ., պատմ. և տրակ.), Հետևաբար, ինչպիսին էլ լինի բայը, անցողական թե անանցողական և որ բայախմբի բայաշարքում էլ գրված լինի այն, նշանակություն չունի, համապատասխան գերանունը ներկայացված կլինի միշտ միևնույն ձևով:

Անցողական բայի օրինակ

Բայախումբ

Յը Յոլլըլայ	Յըն Յոլլայ	հըլլըն Յոլլըլայտ	տօլլըն Յոլլըլայտ
[ես պզանում եմ]	[զու պզանում ես]	[մենք պզանում ենք]	[զուք պզանում եք]
II . Յոլլըլ	. Յոլլայ	. Յոլլըլտ	. Յոլլըլտ
[ես պզանեցի]	[զու պզանեցիր]	[մենք պզանեցինք]	[զուք պզանեցիք]
III . Յոլլըլայն	. Յոլլըլայն	նեթառ. Յոլլըլայն	. Յոլլըլայն
[ես պզանել եմ]	[զու պզանել ես]	[մենք պզանել ենք]	[զուք պզանել եք]
		Աբառա. Յոլլըլայն	

Անանցողական բայի օրինակ

I մը Գարշալ <i>[և գնում էմ]</i> Յըն Գարշալ	հըն Գարշալտ	տժըն Գարշալտ
II . Գարշել	" Գարշեւել	" Գարշեւելտ
III = Գարշերլը յար	" Գարշերլեւար	" Գարշերլը յարտ

243. Ուղիղ խնդիրն 1-ին և 2-րդ դեմքի բայաձևերի հետ, *Ինչպէս աս-վեց, մը և Յըն գերանունները՝ մի կողմից, և հըն և տժըն-ը՝ մյուս կողմից, միևնույն ձևն ունեն անվանական և արական հոլովներում, որոնք ուղիղ խնդրի հոլովներն են: Հետևաբար, որ բայախմբով էլ գրված լինի անցողական բայը, նշված գերանունները միշտ նույն ձևով ներկայացված կլինեն:*

Բայախումբ

I մը մոմյլացն մըլեւարեւա *[թախիլը սպանում է ինձ]*, Յըն մոգյ-լացն մըլեւարեւա, հըն մոգյլացն (մոմյլացն) մըլեւարեւա, տժըն մոգյլացն մըլեւարեւա.

II մը մոմյլա մըլեւարեւաման, Յըն մոգյլա մըլեւարեւաման, հըն մոգ-յլունա (մոմյլունա) մըլեւարեւաման, տժըն մոգյլունա մըլեւարեւաման.

III մը մոլյլաց մըլեւարեւասա, Յըն մոլյլաց մըլեւարեւասա, հըն մոլ-յլացտ մըլեւարեւասա, տժըն մոլյլացտ մըլեւարեւասա.

244. Անուղակի խնդիր 1-ին և 2-րդ դեմքերի բայաձևերի հետ:

Անուղակի խնդրի հոլովը արականն է: Քանի որ 1-ին և 2-րդ դեմ-քերի գերանունները նույն ձևն ունեն այս հոլովում, ինչ անվանական և պատմողական հոլովներում, այդ պատճառով խնդիրն էլ նույնն է. մը, Յըն, հըն. տժըն: Որ.՝ մը մոմյլացն մամա հըմի ֆոցնս, մը մոմյա մամա-ման հըմման ֆոցնո; Յըն մոգյլացն մամա Յընի ֆոցնս, Յըն մոգյա մամման Յընման ֆոցնո; հըն մոգյլացն (մոմյլացն) մամա հըլենի ֆոցնս, հըն մո-գյլա (մոմյա) մամման հըլենման ֆոցնո; տժըն մոգյլացն մամա տժըլենի ֆոցնս, տժըն մոգյա մամման տժըլենման ֆոցնո:

Այստեղից երևում է, որ մը, Յըն, հըն, տժըն անձնական գերա-նունները, ինչ իմաստով էլ գործածված լինեն (հնթակալի, ուղիղ խն-դրի, թե անուղակի խնդրի) ամենուր միևնույն ձևով ներկայացված կլինեն: Այլ կերպ ասած, մը, Յըն, հըն, տժըն գերանունները նախա-կկան մեջ կարող են լինել և հնթակա, և ուղիղ խնդիր, և՛ թե անուղակի խնդրի՝ նախած բայի որ գեմքի հետ են նրանք գրված—հն-թակալական, ուղիղ թե անուղակի խնդրախն:

245. Ենթական անցողական բայի 3-րդ դեմքի հետ: Անցողական բայի 3-րդ գեմքի ձևերի հետ գրված ենթական հոլովափոխ է. 1-ին

რეაქტიური რეაქტორების ძსერის წესი აქვს ანაქანასკან ზოიქოქ ჯ დოქოქ, 2-რე რეაქტიური რეაქტორების ძსერის წესი აქათოქოქასქოქ, ქსქ 3-რე რეაქტიური რეაქტორების ძსერის წესი არასქანოქ, მქრსასქ მგელი შეშქქმს ცხოვარსა [წაქქ ზოქოქთქმ ჯ იქქარქსქ], მგელმან შექქამა ცხოვარი [წაქქ ზოქოქთქ იქქარქსქ], მგელს შექქამიქს ცხოვარი [წაქქ ზოქოქთქ ჯ იქქარქსქ], მბატვარი დაქბატავს ირქმსა [სქარქქქ სქარქმ ჯ სქქქროქ], მბატვარმან დაქბატა ირქმი [სქარქქქ სქარქქ ჯ სქარქქქ], მბატვარსა დაქბატავს ირქმი [სქარქქქ სქარქქ ჯ სქარქქქ];

246. ნოქიქ ქსქიქი ნოქიქქსქრ რაქი 3-რე ქსმქი ძსქრის წესი:

ნოქიქ ქსქიქი იქსქსქაქ კაროქ ჯ მქასქ ანქოქოქასქ რაქი: შა სქ ზოქიქაქიქი ჯ, ასქასქ, ქ თარქრქოქქიქსქ სსქასქაქი, 3-რე ქსმქი ძსქრის წესი დქქამ იოქიქ ქსქიქიქსქ იქსქ მქასქ სქიქი ზოქიქ არასქანს ოქსქქასქანს: 1-ქს რეაქტიური რეაქტორების ძსერის წესი იოქიქ ქსქიქრქ დქქამ ჯ არასქანოქ, ქსქ 2-რე ოქ 3-რე რეაქტიური ძსერის წესი ანაქანასქანოქ: მქრსასქ მგელი შეშქქმს ცხოვარსა, მგელმან შექქამა ცხოვარი, მგელსა შექქამიქს ცხოვარი: მბატვარი დაქბატავს ირქმსა, მბატვარმან დაქბატა ირქმი, მბატვარსა დაქბატავს ირქმი.

247. ანოქოქასქი ქსქიქი ნოქიქქ რაქი 3-რე ქსმქი ძსქრის წესი: ანოქოქასქი ქსქიქი კაროქ სსქ იქსქსქაქ ოქ ანქოქოქასქ, ოქ ანაქანაქოქასქ რაქსქრქ: მსქაქქასქსქ ჯქ ქსქიქ რაქი, ანქოქოქასქ მსქ ანაქანაქოქასქ, სქა 3-რე ქსმქი ძსქრის წესი დქქამ ანოქოქასქი ქსქიქრქ ზოქიქქ ქი ქოქოქამ, აქს მქოქ ჯქ დქქამ ჯ ქსქოქმ არასქანს ზოქიქიქ:

მქრსასქსქრქ.

ა) ანოქოქასქი ქსქიქრქ ანქოქოქასქ რაქსქრის წესი. მკონიქს იგი მასქ, ვკონა იგი მასქ: ვანქრისქსქიქსქ იგი მქასა თქსსა, ვანქრისქსქა იგი მქასა თქსსა.

ბ) ანოქოქასქი ქსქიქრქ ანქოქოქასქ რაქსქრის წესი. მქოქსაქს იგი მქასა აქბავსა: მქოქსა მან მქასა აქბავი: უთბრა მას ყოველიქვე ბრალი [შასქ დამსქსქანქსქ ქრსქ ანოქოქასქამქ] (შარქ. ს, 33); რაქ ვსთხოქოქ მას [ქქიქქ სქიქიქსქიქ] (შარქ. 2, 24);

248. სქასქაქსოქქან ნოქიქქაქიქი ანქოქამსქრქ: ქსქრქოქმ აქქამქიქ სქრქოქმ ჯ, იქ ანქოქოქასქ რაქსქრის წესი სქასქაქასქიქიქი სქრქი ანქოქამ სსქასქანს ოქ იოქიქ ქსქიქრქ, ზოქიქაქიქი სსქ: რაქი 3-რე ქსმქი ძსქი წესი დქქაქქიქი სსქასქანს კაროქ ჯ ქსქიქ ანაქანასქანს, აქათოქოქასქ კამ არასქანს ზოქიქსქრქოქ, ქსქ იოქიქ ქსქიქრქ არასქანოქ კამ ანაქანასქანსოქ, ჯსქასქარ, ანაქანასქანს იქ არასქანს ზოქიქსქრქოქ დქქამ კაროქ სსქ ქსქიქ ოქ სსქასქანს, ოქ იოქიქ ქსქიქრქ, რაქი სქასქ სქრქსქ ქსქ ჯამქსქსქოქმ ოქ ქსქიქიქიქიქ: შასქანს აქს ჯ, იქ სქრქ სსქასქანს ანაქანასქანსოქ ჯ.

ուզիդ խնդիրը գրվում է արականով (մնացածն անհայտ է),
և քննարկական արականում է, ուզիդ խնդիրը գրվում է անվանականով
(մնացածն անհայտ է):

249. Խնդիրների հուլիական համընկնումը: Նախադասության ան-
գամների հուլիական համընկնում կարող է տեղի ունենալ արականում,
սակայն այդ վերաբերում է միայն խնդիրների (ուզիդ և անուղղակի) և
այն էլ միայն այն դեպքում, եթե անցողական բայի ձևը 1-ին բայախմբին
է պատկանում, օրինակ. անլ շին արև տխրեցնեցի յայն, **հոմեղևն** ստեղծեց
մի տշևո շտրնա, յնչա նլ մոսլցես ման? [Ո՞ր իցէ ի ձեռն մարդ՝ ցոր խն-
դրիցն որդի իւր հաց, միթէ քա՞ր տայցէ նմա] (Մատթ. է. 9): Այս-
տեղ բերված երկրորդական նախադասության մեջ հոմեղևն-ն անուղղա-
կի խնդիր է, շտրնա-ն՝ ուզիդ, իսկ նրանց հուլիդը նույնը՝ արական (հո-
մեղևն, շտրնա): Այսպիսի օրինակ է նաև հետևյալը՝ մոսլցեմ մմանս հեմնա
վոցնա [Ճամ կարսն իմոյ գիրս], որտեղ և՛ անուղղակի խնդիրը (մմա-
նս-կարսն), և ուզիդը (վոցնա-գիրս) — գրված են արականով: Բավական
է բայը անդամիտենք 2-րդ բայախմբի որևէ բայաշարք, որ ուզիդ
խնդիրը անդամիտիլի անվանական հուլիդ, և խնդիրների հուլիական
համընկնումն էլ վերանա. մոլլցե մմանս հեմնա վոցնո:

250. Անանցողական բայի ենթական: Անանցողական բայի 3-րդ են-
թականի դեմքի ձևերի հետ գործածվելիս ենթական միշտ անվանա-
կան հուլիով է գրվում. այդպես է թե՛ միադեմ բայերի հետ, թե՛ երկդեմ
բայերի հետ, և թե՛ I, II, III բայախմբերում: Օրինակ՝ **յրմաա** ֆարցալն,
յրմաա ֆարցուլա, **յրմաա** ֆարսրուլ արն: Մոլլվեղծն ման **յրմաա**, Մոլլվեղծ
ման **յրմաա**, Մոլլվեղծմոյցն ման **յրմաա**.

Լուղիների ընդհանուր կիրառությունը

251. Ուղղական: Ուղղականը հնագույն անվանականն է, որին ավի-
լացվել է հոգ և հոգի՝ անվան հետ ձուլման հետևանքով դարձել անվանա-
կան հուլիով: Չնայած սրան, ուղղականը պահպանել է որոշ տարրեր իր
հին վիճակից:

ա) Առաջին հերթին պետք է նշել, որ այն երբեմն ենթականի հուլիով
է թվական անունների հետ. օրո յայն **եղևնալ** [էր այլ մի
վրտասողէմ] (Ղուկ. Բ, 25 C): Մոլլցե ձեղևնալ յայն **եղևնալ** [Մովհ. Դ, 7 C]:
օլ վլուլոսա [Գալ կին մի ի Սամարիայ հանել ջար] (Մովհ. Դ, 7 C):
օլա ռր յայն յեղևնալ-մոլլեղծեցն մատ սամոսլուտա յեղևնալ [Ահա արք երկու
հատն առ նոսա ի հանդերձս լուսասորս] (Ղուկ. ԻԴ, 4 Մանմեա):

բ) Ուղղականով է գործածվում ենթական, երբ լուղեմա բայի հետ
է. սառնալ հեմնա սառնալ սալուլցեղ յեղևնոս [Ճան իմ տան այսօր
կուլիցի] (Մատթ. ԻԱ, 13. նս. ԾԶ, 7): Մեղ յեղևնոս մատ Յեղևնոս
199

ის ცხოველის [*მზე ღივსაგენს ზიფა ირყიჲ მათობიჲ ცხენიანიოჲ*] (*ღიოქმ. 8, 26*);

გ) *მღვდელისა ზიცილამბლ ღერქმან გორბაძიამ ღ ზას იღიჲ ქიწიქი არათანაქობიან ზამარ. გვიტხო მეცა თქუენ სიტყუა ერთ [ღარეჲგ ხა ხა ებხე რან მქ] (შათქ. 13, 24 C); ვქმნეთ აქა ხამ ტალავარ [მრთავიჲგ ღერქ თაყაღარა] (შარქ. 8, 5); აღღვენ ცრუ წინაწარმეტყუენი და სცენ ხასწაულღებ ღიღ და ნიშებ [მარეჲგნ თათ ზრეთათიჲგ და თათ მარეჲგარეჲგ. და თაყენს ზღანს მხებამხბა ხა ართხათს] (შათქ. 17, 24 C);*

დ) *ზიცილან თნიქან მღვდელისა ზიცილამბლ გორბაძიამ ღ ირყესა რაჟაგორქაჲ სათირიქაჲ რაჟიქაგორეჲგ მათა. ცეცხლი არა ღმერთ არს, ამით რამეთუ ცეცხლი კაცმან აღავზნის და კაცმანვე ღაშრიტის, რამეთუ კაცი უფალ არს ცეცხლისა, ამისთვის ღმერთ არა არს ცეცხლი [ღორს თათქამ ჯ. ღანხი ირ ზორღ მარეჲგ ღ რორეჲგომ და მარეჲგ ღ ზანგღენთამ ღ, ღანხი ირ მარეჲგ თხრს ღ ზრქ. ირთ ზამარ ღ ზორს თათქამ ჯ] (შქათა.); უმეტელი სარწმუნოებაჲ ხაუნჯეღ ღიღ არს მორწმუნეთათს [მხსიასიქამ ზაქათარ მხბ ღანამ ღ ზაქათათაგეჲგნერქ ზამარ] (ღარი); თქუენ გიყოფიეს იგი ქუაბ ავაზაკთა [ზიჲგ არარეჲგ ირთ თქუა თათ მარეჲგ] (შათქ. 13, 13); რადთა იყოს ზემ მიერი ჰმ ჰე და არაჲ-არა [ღქი ღეჲგნ ქიწნს ღიქამანღ თიწნ' თი, და იღნ' იღ] (*8 ღორნქ. 11, 17*); მქათიჲ ჰმ მათხიქღ გორბაძიამ ღ გიცილანქი თათქამ და თნიქანთისა ზიცილიღ ღ ირქამ (თქნ ხსწასიქა ღ), ხსე ჰენ მღვდელისა ზიცილიამ ღ (თქნ რაჟაგორქაჲ სათირიქაჲ მათა ღ); ესე მეყო მე გვა ცხორების [შა ხეღა ქნამ ღანთაგორქი ქიქანს] (*შათქ. 26, 56*); იქმნა იგი ძეგლ მარილის [შეღა თრბან თიქი] (*შენი. 26, 26*); და ვიყო მე თქუენღა მამა და თქუენ იყვენთ ზემღა ძეგბ და ახულღებ [სა ხა ხეღე ბხე ქი ზარქ, ხა ირეჲგ ღეჲგნ ქნამ ქათხრა ხა ქი ირთხრა] (*8 ღორნქ. 2, 18*); *სრთიოქ ღ რაგათარქიამ, ირ ჰრთნე ჰორქიღ თქა ზიცილ თნიქანსეღ ღ სათირიქიქისიან (der Prädikativ);**

ხ) *ტამანსაქ ართანაქიოქ თნიქნ ირთიქ ღანსაქისაქს მქაქანსიქი ღხთ იღვდელისა ზიცილამბლიმ ართანაქიოქმ ღ თხსაქანთიქიან; ზათანაგათიქისა მხბ თქნ თქნ ტამანსაქიქი თარაგაღ ღ. ვიჯე მის თანი ათხულთმეტ ღღე [შეღ თთ ზამ თათრს ღიწიქათათის] (*ზაგათ. 11, 18*); ვითარცა-იგი იყო იონა მუცელსა ვეშაბისასა ხამ ღღე და ხამ ღამე [ღქი ირყეს ღე მთქანს ქი ირ ქიქანს ირთ თქა და ირთიქი ირქიქი] (*შათქ. 26, 40*); იმარბვიღა ორმეოც ღღე და ორმეოც ღამე [სა თქანსაქ ირთათათის თქი და ირთათათის ირქიქი] (*შათქ. 7, 2*); იფარვიღა თავსა თქსსა ხულთ თთუე [შათქიქანსეღ ირთამს თქიქსა ღიწიქი] (*ზოქ. 11, 24*);*

ე) *მსუგეზაყანს ის ანანსუგაყანს რაქსრქ რიორ მსრქრ ზსა ვორ-
ბაბძიღ ასთიღაყსქ ქსნგქრ ართაზაქათამან ზამარ (§ 247)*;

ვ) *სხგქ ყარაყა ვოცე თალო ზამარ*, კორწილი იყო კანას ვალი-
ლგაჲსა [ზარაანქჲ ღჩნ ქ ჴანაზა ჴაქქსაგოე] (*მოქრ, მ, 1*); დამთა
იესუ ყრმაჲ იერუსალმჲს [წნაყ მჩათა მანოჲს ქსროსაყღამ] (*ჯოც,
მ, 43*); მოვიდა მცხეთას [სქაჲ მცქსხმ]; დაემკვიდრა ტფილისს [ჩამ-
წიხე სძიქსომ] *ს აჲს*;

ბ) *ბამანასქ ყარაყა ვოცე თალო ზამარ*, პირველსა ეჲმსა,
[ათაჲჩნ მამჩნ], მესამესა დღესა [ხრეოჲ იერ], მცხუთესა თთუესა
[ჩხნგხრეოჲ ამჩნ], წარვიდოდა იესუ დღესა შაბათსა უანობირსა მათსა
[წნაყ მჩათა ენჲ ართორაქს ზიყა ქ ჴარაქომ] (*შათქ, მმ, 1*);
მქათსჲ დღესა შაბათსა-ს ბამანასქ ყარაყა ჲ, ქსქ ყანობირსა-ს
სხგქ;

255. *სხთაქან: სხთაქან ჴოიქს ინქ მქ ჴარე ხქრათოქოქანსხრ-
ა; შოცე ჲ თაქთა ყათაქანსქოქოქან*, სახლი შამისა ჩემისაჲ [ჩამ
ჩორ ათან], სისხლი კაცისაჲ [მარყო არქონ], რქაჲ ირმისაჲ [ხეჯხრ-
ოქ ხეჯოორ], მატყლი ცხოვარისაჲ [იქსარქ რორე] *ს აჲს*;

გ) *შოცე ჲ თაქთა აქს სქოქერ, ირქე ყათორასათქამ ჲ ანთონიჲ არ-
თაზაქათამ ათარქან*, სახლი ძელისაჲ [ჩაქათს ათან], ბეკვილი ოქროსა-
საჲ [თაქს მათანჩ, კნქჲ], საყურმ ვეცხლისაჲ, სარტყელი ტყავისაჲ *ს
აჲს*;

დ) *შოცე ჲ თაქთა, მს ჩსქიე კამ იამქე ჲ კაღამქამ ანთონიჲ არ-
თაზაქათამ ათარქან*; გუნდი შგალობელთაჲ [ხრეიქსრქ ჩათმ], კოლ-
ტი ლორთაჲ [სოღსრქ ჴოთ, ხრამაქ], არემ თხათაჲ, კრებული კაცთაჲ
ს აჲს;

ე) *შონჯოქ სხთასქან ჴოქიქამხერ ვორბამქომ ჲ განსუიდა რაქი ჴსთ*,
ანუ არა ორი სირი ერთის დანვის განსუიდების [მჯ ააყაღქს ხრქო
წსნგაყსჲ ვანგქ მქოღ ქანათხგქჩნ] (*შათქ, მ, 29*); *ჴორბამქომ ჲ
ხრქსმწ ჴანს უნეჲს [ყსოჲ ჲ, თყოჲ ჲ] ს ჴამან ჴანანასქოქამერ
რაქსრქ ვსაყომ [ჩნჯაქსიქჲ სწ, ჴნებავს, სწადის, მსურის] ს ყქსათორა-
ყსა არანჲ რაქანთონსრქ ჴსთ ვორბამქიქსა*, გულსქმჲ-ყო იესუ, რამ-
ეთუ უნდა კითხვის [წრათე მჩათა ხმქ კამჩნ ენა ჴარეგანსქ] (*მოქრ,
მმ, 19*); რომელსა უნდეს სესხების შენგან, ნუ გარე-მიიქცევ პირსა
შენსა მისგან [მრ კამქ ჩიქს ათხოქ ქ ჲქს მქ ვარამოყანსერ ვხრსა]
(*შათქ, მ, 42*); კორწინეზის უნეჲს [ამოანანაო კამჩნ] (*მ სქომ, მ,
11*); არა უნდა კურთხევის [მჯ კამანეოა ვორანოქჩან] (*შათქ, მმ, 17*);
უკუეთუ ვისმე არა უნდეს საქმის, ნუცალა ჴამს! [მს ირ იჯს კამჩიქ
ვორბსქ სს ხრქიქ მქ] (*მ მსა, მ, 11*); მისცეს მას ძმარი, ნავლლითა

შეხვედრული, და მი-რამ-ილო, არა უნდა სუმის [საონ ნამ რამყს ყინქ
 ღნე ქეჩ ქათანსო. ხ. ხრჩხ. ნაჯაყსაგ, იჯ კამტე რამყს] (შათქ.
 1. 34); უკუთუ ვისმე ეპისკოპოსობის უნდეს [სქტ. ი. ხეჩაყიყიყი-
 ქსანს ვანსკა] (ს. შქა 7, 1); ნუუკუ თქუენცა ვნებავს წარსლვის
 [შქტ. ხ. ვო. ჯ. კამტე ხრქაქ] (შოქ. 2, 67); ღნეჯანრამყს უნდა,
 უნდეს ხ. ნამან რამქრქ ღნო ანონდ ვორბამქომ ღ. ანქანსკანს ღი-
 ქამბსიქ;

ბ) შსიასკანს ღიქამბსიქ ანონდ ვორბამქომ ღ. შინება რამქ ღნა,
 ღმრთისა არა მეშინის [შასათობიქ იჯ ხრქნქქამ] (ჯოქ. 3. 4); ვუეშინ-
 ნის ერისა ამის [ხრქნქქამქ ქ ქიქიქქქქნქნქ] (შათქ. 1. 26); ხრქმან
 აქნ (რამქ) ვორბამქომ ღ. ვან ხრქიქ ახიასკანს ღნო. ეშინოდა ერისა
 მისგან [ხრქნქქამქ ქ ქიქიქქქქნქნქ ანთქ] (შათქ. 3. 7, 5);

256. ილიკორაქან: მკი ღიქიქ მქანს მსქ ზჯანსკოქქანს იანქ.
 ვოქუ ღ. თაქი ვორბიქიქქანს იქიქიქქანს ვესქს ირსქ ათარქა. წარ-
 ვიდა შინა [ჯნავ ვესქს წა, ვნავ წრა მია], წარავლინა შათა [იქიქ-
 ქსე წრანს მია], შეწირა უფლისა ხ. აქნ; მივუალე ვინქველისა და ჰბამველ,
 შ. მეღვარო [წნა მრქქქანს მია ხ. ნამანქქრ წრანს, იქ მიაქ] (წარქი-
 ქიას);

257. ჴორბქასკან: ა) შოქუ ღ. თაქი ვორბიქიქქანს კათარამან
 ვორბქედ, მქიქედ. ზმშ იგი დაწუას ცეცხლითა შით უშრეტითა [ჯქარქ
 აქრსეხს ანქქ ღიქ] (შათქ. 7, 12); ქვითა იქემ თავსა თვსსა [კამ-
 ტე ვანანს ხ. ქ. ვარამქ] (შარქ. 5, 5); ნუცა დაუგებთ მარვალიტსა
 თქუენსა წინაშე ღორთა, ნუუკუ დათრგუნონ (რამათა არა დათრგუნონ—
 C) ფერქითა შათითა [შქ არქანსქქ ვამრვარქა მხრ ათავქ ქიქავს,
 ვქ მქ ათ ითნ ხრქქქნქ ვნთას] (შათქ. 1, 6); სიდედრი სიმონისა
 შეპყრობილ იყო სიცხითა დიდითა [ჯიქანსქ შქიქქანს თავანსკე რქ-
 მამქ მხბოა] (ჯოქ. 7, 38); უბანელითა ქვლითა ქამდეს პურსა [შათ-
 ნასქ მხო. ვ. აქსნქნს ღ. ანქოაქ იათქნს ხავ] (შარქ. 1, 2); ყოველთა
 რომელთა აღიღონ მახული, მახვლითაცა წარწემდენ [მანსსკანს ირ
 ათარ ანთავთან' არიქ ანქანსქქქნს] (შათქ. 1. 2, 52); წანს ირ თ-იქ
 ღიქანსკანს ღათანსკანს ღქ არათანსკითამ ვორბქასკანს ღიქიქ ჴორბქქანს,
 ათქარსკანს ღ, ირ ვორბამქიქ ებ-იქ ღიქანსკანს. მახვლებითა და წათებ-
 თა [შოქ. ხ. რიქ] (შათქ. 1. 2, 47);

რ) შოქუ ღ. თაქი აქს კხარ, ირთსქქე ვორსა ღ. ვაქი ირსქ მსქდ
 კამ აქამქომ ღ. ხს-ორ რანს. იესუ შოქქცა იორდანით [შქათას... ვარ-
 მათ ქ შორქანსს] (ჯოქ. 7, 1); კმა მროშამთ ისმა ტირილისა და
 გოღებისა [ჯანს ვიქსხავს ქ ღათამ, იქორანს ხ. ქიქანს] (შათქ.
 1. 18); მრავალი ერი შეუღვა მას ვალილეამთ და შურიახტანით [წა-

ესერა გეძიებენ შენ შეპყრობად, ტანჯვად და გუემად [*Արց. առաქაასիქ
ქინართამ ხნ კեղ' բանելու, თანხելու և ფანაზარելու համար*] (*Հարո*):
გ) გარდაქცევა რაլე պაზანზომ և պარაფაქსანს ზოიქ. რომელ-
მან გარდაქცეინა ლოდონანი ტბად წყალთა და მათთა მწუერვალნი-წყა-
როებდალ წყალთა [ი *ფარბოცე ვქქამს ჰ ქათაქა ვიორც ხს ვაყათათან
ლაფერასქინანს*] (*შაფ. შტ' 8*):

դ) *ჩაღაფერქაქ ათორიფაქი ძხვ ანქანასქანს მათერ ზის ქრავერხ-
ნიამ იღვასქანს ზოიქოქ 6 ღრქოქ (ხერხამს, ზათსაყეს იო ვერჯანს ზო-
ჯარბანსხერ ქეფქოქ, ხას ანქანასქანსოქ), ასქანს ხერხამს აქს ღრქოქ
6 ზას იყარაფაქსანს ზოიქამბხოქ. თქუენ ვიყოფიეს იგი (სახლი ჩემი)
ქუაბ ავაზაკთა [*Գուք արարէք զգա (իմ ատեն) այս ասպակայ*]
(*Մատթ. 13*), *բայց և միածամանակ' თქუენ յայտ იგი ქუაბად
ავაზაკთა [Գուք արարէք զգա այս ասպակայ*] (*Ղուկ. 48*): ვიყო
მე მათა ღმერთ და იგინი იყვნენ ჩემდა ერად [*Եղեց նոցա Աստուած և
նոցա հղիցին իմ ժողովուրդք*] (*Բ Կորնթ. 2, 16*): *Սովորական 6 ზას,
որ ասავին ანთონს 6 պարაფაქსანსოქ ქნի.* ვიყო მე თქუენდა ღმრ-
თად და იგინი იყვნენ ჩემდა ერად [*Սա եղեց ձեզ լատուած, և դուք
հղիქէք ինձ ի ժողովուրդ*] (*Երեմ. 6, 23*), *հამთ.* წყალი იგი, რომელ
ღვწო იქნა [*22* *դարն գինի հეხալ*] (*Յოქ. 9, 9*) 6 სადა-იგი ქმნა წყალი
ღვწოდ [*Ա. ր արար զվարն գինի*] (*Յოქ. 7, 46*):*

ზ) *ფარაფაქსანს ზოიქოქ აბასქანერ სოიქორარერ ვიოც 6 თაქის
ქქინასქე იყარაფა.* კეიილად თქუა [*լაქ ასავ*]:

*ფარაფაქსანს ზოიქამბხოქ ღრქამ იოქსანერ ვიოც 6 თაქის ფი-
ქსასქერქოქოქ ცრავთ.* კრეტსამბელი იგი ტამრისაჲ ზის ვანიპო ორად
[*Սա ანա վարագույր տանարին ցելաւ լերկուս ի վերաստ մինչև ի
վայր*] (*Մատթ. 16, 51*): მე ღვეღვ მუწუელ [*Սա կացի թագասոր*]
(*შაფ. 6*): ღადგინებულ ვარ მე ქადაგად და მოციქულად და მოძლ-
ურად წარმართთა [*Եղալ ևս զարուց ևս ասպեհալ ևս վարդապետ հ-
թանուսայ*] (*Բ Տիմոթ. 11, 11*): სპასილარად თორნიქ ვანჩინეს [*Թոնիქին
սպասալար նշանոսხցին*] (*Վարք Յովհաննի և Էփ. 6*):

*ფარაფაქსანს ქერათოქქანსხერ არათარქამანს ზამარ სოი-
რასქან 6 აქს ზოიქი ებ-ოქ ზოქნასქი 6 ჰ.* ღაქრენთ საქნისნი თქუენნი
ჭრმლად და მანგლები თქუენი ღაბურებად [*Կითորենք գիտիս ձեր ի
աստիս, ևս զգերանդիս ձեր ի գեղարդուն*] (*Յოქ. 7, 10*): ღაშქრიღენ
ჭრმლებსა მათსა საქნისებად და ღაბურენსა მათსა-მანგლებად [*Կითორի-
սինս դատարս իւրեանց ի խոփս ևս զգեղարդունս իւրեանց ի մანգա-
դի*] (*Միք. 7, 3*):

259. **კოკლანი:** *Այս հილიქ იხი მქან მხკ ღირათიქონ. არ-
ათანაქითმ ღქიმომ, ირე ღარიოღ ღ იღხეღეღღ ღ ირეღიღიღ. სადა არს,
სიკუღიღო, საწერტეღი შენი? სადა არს, ჟოჯოხეთო, ძღეღეღა შენი? [მ-
ღ ღ მან, ქაღწოქმქინ ღო. ირ ღ ღქიღს, სოქმთიღ ღი] (მ. ღორნქ. ძხ,
55); ამიერიღთან, ძმანო ღემნო საყუარეღნო, შტკიღე იღენით ღა შუღურყე-
ვეღ [მქოღნთღ ხეღარეღ ღმ აქრღქღ, ღათათოღნ ღეღროღ, ანღარძ
ღაღოღ] (მ. ღორნქ. ძხ, 58):*

*კოკლანის ძღე ღარიოღ ღ ათათღაღეღღ ღქიმომ არათანაქითიღ ჰ
(ღს)-იღ. ირე ღრღომ ღ ანთღხეღ ათაღ. ჰ ღღღაქაღო, ღღღ არს სარწ-
მენოღბაღ ეღე შენი [მღ ღინ, ღო, მხმ ღნ ღაღათოღ ღი] (შათქ. ძხ,
28); ემღაღსეღ შენ სამყაროთა ზეღისათა, ჰ წშიღღო, თაყუანის-ღსღეღთ
ქღაღბა მავან ღღღბუღსა, ჰ უბრწუნეღო! (ჭქღქიღთ, მხმღღნღმქი წა-
რღსთიღ);*

შანიოიქონ: *კოკლანის ქიქსარღს ღქიმომ არათანაქითღ ღამარ
მარღმანსღანს ღიღარღმანსღრომ ღარიოღ ღ ღრღმღს ღანღეღეღღ ღანს ან-
ღანსღანს ღიღღღმღღ, ღათღაღღს, ღქმს ანღღანს ათაღ ღა ებე ღიღღ.
იბარეღღ, ბერწი ეღე, რომეღი არა შობღღ [მღრღსი ქღ, ამოღ, ირ იღ
ძანსღქღ] (ჭარღათ. ზ, 27); ღა შენ ბეთღეღ, ქღეღანაღ ეღე იღღაღსი
[ღღ ღო მხმღეღღ ღრღქღ მთაღეღ] (შათქ. მ, 6); ნუ საკღვეღღბსა ღა
მსბუღარღღბსა შემოაწირეღეღთ ღემღღა ორმეოღსა წეღსა უღღბნოსა მას
შინა, სახღი ეღე ისრაჴღღსაღ [შქ მღ ღიღს ღა ათათარაღღ მათოღეღ
ქმღ ღამა ღათათოღნ ქანაყათინ, ათღე ღარაღქღ] (ჭორღღ ღ, 42)
(თარღრღსღ) სახღო ისრაჴღღსაღ); სუღი ეღე არა-წშიღღაღ, განვეღ ქაღღსა
მავისღან [ღღ, ათეღ აქღღ, ღ მარღიღ აქღ] (შარღ. ხ, 8); შარღრღსღ,
უღო არა-წშიღღაღ, განვეღ მავის ქაღღსაღან—C:*

**ԳԻՐԱԳՐԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԶԵՎԵՐԻ
ՇՈՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ՆՇԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

260. **Գիրագրական աստիճանի ձևերը (և՛ կարն, և՛ երկար) պահան-
ջում են արական կամ սեռական հილიქიქ ანთის:**

*ა) Տրականի օրինակներ. რაეღღენ უմჯოღბენ არს ქაღღი ხაღღեღარსა
[მღღարღի ღს ათათღღ ღ მარღ ღան ღიღქარ] (შათქ. ძმ, 12 D);
քეშმარღბღღ (ჭეროღღღღ) ღომისა ძღღღსა ღღეღსა უღღეღღღღ არს
(შին. ճատღნთ., 210, 22); რაღ უსუბუქღს არს განსუენეღბაღ ქაღღსაღ
ამის სოღღღსა ზრუნეღთა ღა შფოთთაღան (ღარღ ღარ.); ქაღღთა ბიღუღღი
ხმენიღღსა უღღროღს სარწმენოღღ შքარაღღბიან (შին. ճատღնთ. 33, 12);
აწ რაღმე უსასტიღეღღს არს ზღღუღა (შին. ճատღնთ., 220, 29):*

რ) *სხილანის ირჩინის*. არა არს მოწაფე უფროას მოძღვრისა თვისისა, არცა მონაა უფროას უფლისა თვისისა [იღ & აჯახსრთ ათაიხღ გან დქარეყათს, ხ. აჯ ბათაი' გან ფაქრ ხარ] (შათქ. ბ, 24); რაოდენ უმჯობეს არს კაცი ხაცხოვრისა [მრჯაფ ხა ათაიხღ & მარე გან ფიქსარ] (შათქ. ბ, 12 E); უმჯობეს არიან ძუძუნი შენი უფროას ღვნიხა [მარხ ხნ ათხნე კი გან ფიქსი] (ბრე ხრეყე მ, 1) თაფლისა უტკბომისა და უსარგებლმისა იტყოდა [შხ. პათიგნ., 86; 7]; სული უფროას არს ხაზრდელისა [იფი ათაიხღ & გან ფიქსარ] (შათქ. მ, 25); იყოს უკუანაესენელი საცთური უძვრეს პირველისა [ქხიჩეფი ქათხი ძიურთიქხანს ჯარ გან ფათაქხანს] (შათქ. ბ, 64); უმწარესს ნავლდისა მპოვო და უმახვლესა ორ-პირისა [შათაყოფი ხა ფათანხეფი გან ფიქსი, ხ. არხაღ ათაიხღ გან ფათე ხრესარქი] (მათქ. ნ, 4); ცხოველ არს სიტყუა ღმრთისა და მწე და უმჯუთელმს უფროას ყოვლისა მახვლდისა ორ-პირისა [ფხნფანს & განს მათობიუ ხ. აყოფი & ზათი გან ფამხანს ათე ხრესარქი] (ბრე. შ, 12); უბირადლმს მრავლისა ემისსა [შათაღ გან ფათამ ამა] (მ ბე. მ, 14); უფროას ოცისა ლიტრისა (ქარე მოქანსი & ზქიქ.); არარაა უმოლბინესი პირველის გიორგისა (ზოც თხეომ);

ღმრთის სხილანის დობადობიანე არაქანის ზამხმათიქამე ფიქსიიღ & ფათამ;

ფხრეფრასანს ათიანანს მსე 1-ის & 2-ე ფმფხრე ფხრანობნხრეფე ფანანუომ & -სა ფხრეჯანუე მხხრე. (ჩემსა, შენსა, ჩუენსა. თქუენსა): მაშა ჩემი უფროას ჩემსა არს [ჯაქრ ხამ მხბ & გან ფი] (მოქ. ბ, 28); აბა ესერა მოვალს უძლიერესი ჩემსა [შაქ ფორეფიანს გან ფი ფიქსი ხამ] (შარქ. მ, 7); უბირადლმს ჩემსა არს [შქ ქათუღ ლე გან ფი] (მოქ. მ, 30); უბატონსენი შენსა [შათობანყოფი ხა გან ფიქსი ხეღ] (შოქ. ბ, 8); უკუეთუ იყოს შენსა უბუე (ქარე ზარ.); ზოც ქრეფინანსი & ზოც 3-ე ფმფხრე ფხრანობნხრე ფხეფომ. არს სბუა უსაშინელესი-ლა ამისსა (ქარე ზარ.); შენ ეცინი კირჩხობსა და სობრძნე შენი უმრუდეს მისსა არს (მრათე ზარანუე); უმცირესი იგი უფროას მისსა არს (შათქ. ბ, 11); ვიპოვენით უბადარუქეს მათსა (მრათე ზარანუე);-სა ფხრეჯანუე მს & ფანანუომ ზოც ფხრეფრასანს ათიანანს მსე თ-იქ ზიფნასქომ ფიქამ ირიღ ანობნხრე ზოც დობადიქიქა. მაშა ჩემი უფროას ყოველთასა არს (მოქ. ბ, 29); ქურიემან ამან გლახაკმან უმეტმს ყოველთასა შეწირა [ქარე ათე აყოფი ათიქ არე გან ფამხნხიქსი] (შოქ. ბ, 3); და კუალად წარავლინა სბუანი მონანი, უმრავლესნი პირველთასა [შარბასაღ ათაქხანს აქ ბათაიუ კა-ფომი გან ფათაქხანს] (შათქ. ბ, 36); იქმენ უქუემოეს ყოველთა

კაცთასა (*მრათე ზარანგი*); უკუეთუ ამას ხოლო ცხოვრებასა ქრისტესსა მოსავ ვართ, უსაწყალობელქს ყოველთა კაცთასა ვართ [*ხმტ აკათ. კნსიედა მჩაჲს ქოსაყხაჲ ხმტ ჰ ზრქათოს, ივირძსქი ხმტ, კანს ვა-მხნაჲს მარეჲს*] (*მ. ყირნქ. ძხ, 19*);

ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

Համաձայնობյալն ըստ թվի

261. Ի՞նչն և տ՞իչն դերանունները որպես ուղիղ խնդիր:

Ի՞նչն և տ՞իչն *դերանունները բայի հետ ոչ միայն այն դեպքում են հոգնակի թվով գործածվում, երբ իբրև ենթակա են հանգես գալիս (օրինակ՝ ի՞նչն ֆարձելոտ, տ՞իչն ֆարնալոտ, ի՞նչն լազմարոտ, տ՞իչն լասմարոտ և այլն), այլ նաև այն ժամանակ, երբ տանն ուղիղ խնդրի խմատ, և անցողական բայը 2-րդ բաղաձայնի բաղաձայնով է գործածված: Օրինակ՝ արազն լամիճըննա ի՞նչն [Ոչ ոք կալաւ զմեզ ի վարձաւ] (*Մատթ. Ի, 7*): Այստեղ *եթև ի՞նչն բառի փոխարեն լինե՞ր մե, ապա նախադասութիւնը հետևյալ տեսքը կատանար. արազն լամիճըննա մե: Այլ օրինակ՝ լալալ, միշտն ի՞նչն, րամեղալ ֆարձմիճըննա [Տէր, փրկես զմեզ՝ զի կորնչիմք] (*Մատթ. Ը, 25*): Այստեղ *ևս եթև ի՞նչն բառը փոխարինենք մե-ով, ապա նախադասութիւնը կատանա հետևյալ տեսքը, լալալ, միշտն մե, րամեղալ ֆարձմիճըննա: Նման օրինակներ են. քրիստոսն ի՞նչն լալալարնա ի՞նչն [Քրիստոս սիրեսց զմեզ] (*Նիկե. Ե, 3*): Միւրեւոտ լար-վսոտ, մանցա լար-միցննա ի՞նչն [*Եթէ ուրանամք, ևս նա ուրանալ զմեզ*] (*Բ Տիմոթ. Զ, 12*) և այլն:***

տ՞իչն *դերանվան վկայութիւններ. րոմեղման տ՞իչն լալալարննա, ման մե լալալարննա [Որ լալալարննա զմեզ՝ զիս լալալարննա] (*Մատթ. Ժ, 40*): րոմեղման տ՞իչն լալալարննա, ման մե լալալարննա-միս [Որ զմեզ անարգէ, զիս անարգէ] (*Ղուկ. Ժ, 16*): արա ձըննա տ՞իչն [Ոչ զիսեմ զմեզ] (*Մատթ. ԻԵ, 12*): ձըննա բայը լալալարննա ի՞նչն և հաճախականի ձըննա է: ձըննա տ՞իչն լալալարննա [Քատնից զմեզ ի ձըննա] (*Մարկ. ԺԳ, 36*): մե լալալարննա տ՞իչն [Սիրեսցի ևս զմեզ] (*Յովն. ԺԳ, 34*) և այլն:*

262. Անունը և-ով հիղնակիլում: և-ով հիղնակիլով գրված անունը (*ենթակա կամ ուղիղ խնդիր*) համաձայնում է բայի հետ ըստ թվի, իսկ ցե-ով հիղնակիլում՝ ստորաբար ոչ: Սեն լալալարննա տաճն լալալարննա լալալարննա լալալարննա [Քա խորանակեսք զզլոս վիշապայ ի վերայ լարց] (*Մաղմ. ԷԳ, 13*), բայց նույն տեսքում կա նաև՝ լալալարննա լալալարննա լալալարննա լալալարննա [Քա լարեսք զզլոս վիշապն] (*Մաղմ. ԷԳ, 14*): Այս-

გუარეს მას ეშმაკეულები მრავალი *[შათოცხს ათ ზა ყჩათარა რა-
ყონა]* *(შათ. ლ., 16)*; წარმოიღეთ პორლები და შთაიღეთ ჯაჭუები
თქუენი *[აღტჟ ყათაღ ყეყყარყონა, ყეყყაროჟ ყყარა ძხრ]* *(სრქმ.
1.2, 4)*; *აქათიღ ხქხ* პორლები და ჯაჭუები რათხრდ ნ-იქ ზოგნაქიქი
ყრქაძ ქხხქხ, აყოა ზაქათაყათაქქონხრ ლყაყაქქხრ ლათჯაღ ლხრყ' წარ-
მოიზუნთ პორონა და შთაიღეთენთ ჯაჭუნი თქუენი:

267. ირიჯუაქუ ებ-იქ იიღწნაქიქიამ: *ირიჯუაქი წონხყყაქიქი იძაქად*
ებ-იქ ზოგნაქიქიქი ყრქაძ ანთხრ, ირიქიქი ზათ დათ მქქ ქხ ზამამაქ-
ნათ ანქანა წრანთიღ' აქე ირიქიქე ზათქანჯაქხს ჲ. ქს ყრქიქი; ორქ-
ნაქნხრ' სულები იგი უკეთური [აკა ჯარა] (წორბჟ. ძქ, 13); ტბები
კეთილი (წორბჟ. 1ქ, 71); შამებსა არა მეირელსა [შორანყ იღ სასჟა.ჟ]
(წორბჟ. ძქ. 12); შოსრა ვენაქები მათი [სჟარ ყაქყა... ნიყა] *(შაგამ.
ძწ, 33)*; მშულდები ძლიერთაჲ: მთავრები ქალაქისაჲ *[არამრჟ ყათათი-
ათარიჟ ვაჟაქქხს]* *(წორბ, 1ხ, 23)*; მისცა მათ სოფლები წარმადითთაჲ
[ნა ნიყა ყყაათათა ზქქანთათაყ] *(შაგამ. ძწ, 44)*; რემაქები აქლემთაჲ
[სრამაქჟ აყათოყ] *(სთაქი 4, 6)*; ნათესავეები ისრაელისაჲ *[ჯაჟყნ
სარაქქქი]* *(შაგამ. ჯქ, 55)*; სხუაქცა ნავეები, რომელი იყო მის თანა
[ჯაქქ ხა ზათან ირ ჶჩნ დნყ ზათ] *(შარქ. წ, 36)* *და აქნი ზაჟაქაქი*
ჯანჟიქიამ ჲ ზანს ზამამაქნიამქქონს დათ მქქი. შთადღა მათ შინა თუ-
ალები პატრიონები [წრქყ ზრანყ აქე მანხაყქს აქნხრ] *(რატაქ.)*;
ვაეები ქრელები *[აქმა ჰაყიქითა და აყჩათახა]* *(შნწყ. ლ, 35)*;

268. ებ-იქ იიღწნაქიქი ია იაქაქიქს რაქიქე:

*მქიქიქი ქრარ ყიქთარქნიოჟ რაქიქ ხს შთავღებან- [ქიქიყანსქ] (სყ.) და
შთათხევა- [არქანსქ];* ცხენები და მკედრები შთასთბია ზღუასა (*წა-
რატქ. ა, 1*); *სქხ აქათიღ ანთხხხრდ ყრქაძ ქხხქხ ნ-იქ ზოგნაქიქიქი,*
რატქ ჰათანარ ქნყჩი ზოგნაქიქიქიან ყოყქა და ზაქათაყათაქქონხრ
ჰონსხნარ ზნახიჯაქ თხაქდ ცხენნი და მკედარნი შთასთბინა ზღუასა: აქქ
*ორქანსხხრ' დასხეს მქორები მონათა მენთაჲ [არქქს ყეყიქიონა ძათა-
ქიყ დიყ]* *(შაგამ. ჯლ, 2)* *(დასხეს და იღ' დადვეს, ვანხ ირ მქორები-
ან ზოგნაქიქი მქიქი ჲ);* ვანასბა სულები იგი უკეთური *[სჟან ვაქიან რან-
ქი]* *(შათ. ლ., 16)*; *ჩხრქაძ ორქანსხხრქიქ ხრქათ ჲ, ირ ებ-იქ ზოგ-
ნაქიქიქი ყრქაძ ანქან ზათ (თექიქი ქნყჩი ზათ) მქიქიქი ყიქთარქნიოჟ
ან რატა ჲ ყრქაძ, ირ ზათიქიქი ჲ ზოგნაქიქი მქიქი ზამარ;*

269. ზაქაქაქიქიან ანთინ ირუხს ხერაქაქს და რაქ: *ირუხს ხსქანაქა*
ყირბათიქი ანქან ზათ რაქ ზანათ ყრქაძ და ზოგნაქიქი მქიქი. რაქამს
უკად იხილეს იგი ერმან მან, შეშეთონეს ფრიად [წრე არყხს თხათ
წრათ ძიქიქაროქნ საათიქიქი ქიქიქიქი] *(მქხ, ზაიქრათ. 250, 26)*; და-
ვუესხნეს რენ ზედა ერი მრავალი სარქინობთაჲ *[ჯარბაქიქიქი აქე ირათ*

սարակիներունքի բազմ գորքը (Մին. նախնո. 267, 11); ռալա-ըսքըս
 ցոլցելման կիմրազուցման [Ագոզակէին ամենայն բազմութեամբն] (Ղոյ.
 ԻՊ, 18); Սաստիգոլ Յճրոմուցքն մասն արքունոտո յերի [Սարակիներ
 գորքը սաստիգոլիամբ կոլպն յրա զեմ] (Հարո):

Միսթամանակ, սակայն, պետք է իմանալ, որ հայագրական ան-
 փան հետ սովորական է հասն հզակի թվով գրված բալածնը: Օրինակ,
 Միսթամանակ մասն արքունոտո [Մրթակն զհետ յորա ժողովուրդը բա-
 զումք] (Մատթ. Գ, 25): Մի կողմից անհնք. ցոլցելման արման ռիսնըս
 ռցի [Ոգլ ժողովուրդը տեսոլ յրան] (Մարկ. Թ, 15), իսկ մյուս կող-
 մից՝ ռիսնըս ռցի արման ման [Տեսոլ յրան ժողովուրդն] (Մարկ. 2, 33):
 Թվով իրար փոխարինող բալածնըս հայագրական անոտներէ հետ գոր-
 ժածմամ է ալն, որը հաստիլոլ է հոգնակի թվին: Ընդ որում միս-
 նոլցն է, հայագրական անոտը Նախագրասութեան մեջ ենթակա է, թե՛
 ուղից խնդր. լախնըս ռցի շամըս և լալըս և լալըս ի խաղոլ] (Ա. Կորնթ.,
 Ժ, 7): Գնահատն ռցի ռամրիսսեզան [Նան զժողովուրդն ի տանարէ]:

260. Անունը՝ ուղղականով, բայք՝ ուղղակի:

Ե-ով հոգնակիով գրված ենթական որոշելի ու բայի հետ համ-
 ծախում է լալ թվով օր.՝ ժմանի ղեմնի արհան ղե՛ [Իմ հորալնըս ղա-
 տնոլ են] ժմանի ղեմնի օլըսն և լալըսն. [Իմ հորալնըս ղա-
 տնոլ են]: ժմանի ղեմնի օլըսն ղեմնի ղեմնի [Իմ հորալնըս ղա-
 տնոլ են] և ալն: Մակայն միսթամանակ պատահում է, որք անոտը ուղղականով գրված
 լինի, իսկ բալը՝ հոգնակիով: Մրա ղալագոյն օրինակն է գեների անոլմ-
 գրութեամբ սաղմոսում: Կերննի ղարմարտոտանի ղարմարտանի և ղեմնիս-
 նի, ղեմնըսն ղեմնըս ղալտանի: Միս ղըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն
 և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն:
 ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն:
 ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն:
 ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն:
 ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն: ղալըսն օլըսն և արհ օլըսն:

Ալըսնըսն օլըսնըսն և օլըսնըսն ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 օլըսնըսն արտահայտում են ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի
 ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի ղեմնի

ქამბ ანთონზსერდ (ერერანხევა რაფე) ყოყ ხნ თაქი თორქანსერ, որინჲ ძარყდ იანი ვაყ-ვოყ, აჯგხერ, ასიანზსერ, თანზერ, მხიგხერ, თაგხერ; შრანჲ რიორდ მხრქამ ვქაქოქქიანი მხე იეეეჲქანი ზოქოქამძიქ ხნ ვრქამ (თუალ, ყურ, ცხზრ, ჰელ, ფერჲ), ირდ ღნღანთორ ჲ სერქოქქერქი ზამარ ჲ (ხე. ხ ზოგნ), ხიქ რაყდ ვრქამ ჲ ზოგნაქიქოქ (ასხენ): Այა ვხეყვოქ ზოგნაქიქ მქიქ ხამაარ იჯ მხ ანქიან მძიქ ჲ არქამ, აქქ რაქი: შრა ქორათსიასქ ზამანთოქქიანზს ჲ ზოგაქორ ანთონზსერქ ზოგნაქიქ მხე კაცი ესე, კაქი ეგე, ვაცი იგი, որინჲ ზოგნაქიქ მქიქამ ზხოქეჲქ მხხერ თხხზ ქაცნი ესე, კაცნი ეგე, კაცნი იგი, იქოსე ზოგნ. მქიქ ხამაარ მქიან ანთონზს ჲ თაქი, ხიქ ზოგნ' იჯ:

ზამან ხრექიქანსქ ჲ ზახს აქოსეჲ. თუალ არიან მათა ჲ ვერ მხელ-ვენ, ყურ არიან მათა ჲ არა ესმის |*მრეჲ აჯგ ხნ ხე იჯ თხხანხნ, ხე აქანხჯგ' ხე იჯ ქანხ*| (სერქ. ს, 29); სხუაცა ცხზვარ არიან ჩემნი, რომელ არა არიან ამის ბაქისანი |*ზა ხე აქ ხე იქსარე ხნ ხამ, ირ იჯ ხნ ქაქამ ვაქქ*| (მოქ. ძ, 16 C); მესმის, რამეთუ *წვალეგბა* რაჲმე თქუნე შორის არიან |*სხმ ხქქ ზერბოქამე ვან ხ მხე*| (Ա. Կորնթ. ძ. 18):

ჩხრქამ იქინაქსხეროქ რაყდ მქეო ანანთოქოქანი ჲ (ასხენ, არიან), რაყე ზამან ხრეოქქიანი ანთოქოქანი რაქიქი ზხო ხე ვქაქეჲქ ჲ. ჲა ჲავეყენე თქუნე, რაჲთა არა იხხნეთ ქმარ |*სე ხ ზოთა ვრექიქგქგ' ჲქ-ხეჲ ათხ*| (ჯოქ მ, 13); თუალ აგნა ცოლმან ეგვბეტელისა უფლისა თვისისამან იოსებს |*ხე არქ ხქს თხოთხ ხრეოქ ვაჯა ხე ხ იქერეოქ მოქის-ქოქ*| (შენე. ს, 7):

ჩხრქამ იქინაქსხეროქ არა იხხნეთ ქმარ ზხოქეჲქ ჲ ზჯანსაქოქ. «ამოთხინ ჯათხეჯ», ხიქ თუალ აგნა იოსებს—*თაჯგხერ ზოთხე ჲოქის-ქიქს*: ზამან იქინაქსქ ჲ ზახს ზხოქეჲქ' შვილ ვისხენ ჲა ალგზარღენ ჲა მათ შურეაცბ-მევეს |*მრექი მხაჲ ხე რარბრეოქიქ ხე ზოგა ვხე ანთოქ-გხექს*| (საოქ მ, 2):

271. მნერეჲყარბ ვხრონიქან ჩამამბაქნიოქდ ანიქან ხ რაქი ჩხა რუა რქი:

ღოგნაქიქოქ ვრქამ ანთოქეჲყარბ თავე ვერანთიერ ესო მქიქ ზამა-ძაქნიოქ ჲ სოთეჲქანი ვერანქიან იქ რაქი ზხო. ათქოქ ჲ' თავე ჩემი, თავე შენი, თავე თვისი, რაყე თაენი ჩუნენი, თაენი თქუნენი, თაენი თვის-ნი: ჲაიციენი თაენი თქუნენი ყოვლისაგან ანგპარებისა |*მეჲიქ ქხროქე ქამხხარე აოქროქქხე*| (ჯოქ. ძ. 15); უჩუნენით თაენი თქუნენი მღღელთა |*მოქეჲ ვანძიქსა ვარანთიქიქს*| (ჯოქ. ძ. 14); რომელნი ესევე თავე თვისთა |*თო იმანთა აქანძაყხეჲოქ ქანძიქსა*| (ჯოქ. ძ. 9); თქუნე ნუ ჰირქეჲამთ თავეთა თქუნეთა შოძლქარს |*ვოქე მქ ვოქე ჲოქეჲ* ვარეჲოქიქთ| (შოქ. ძ. 8 C):

შაქაენ, ხმის ანზრამხეო ღ გორბიასან ზიციქამს, ზიგნახი ქიქი
ქიქიარსს გორბამქიო ღ ხეახი მხე' ნუ ჰგონებო და იტყუო თაგიო
თესიო [შქ' ზამარხეჲე ასეკ ქანბქნა] (შაოქ. 9, 9):

იოიოი—იოიოი

ანოხე ღაროე ღ იოიოხე ღაროე, ზათახანჯაქის ღ ქაროე ანოხე-
ხეოი:

272. ზიქიქი ანოხე: ზიქი სიქიქიქი ზიქიქი ღ ანოხე-
ქიქი ესე, ქიქი ეგე, ქიქი იგი: *ანო ხაროე ქიქიქიქი ღ აქი ღაროე,*
ხმის ანოხე ზათიქიქი ღ იოიქი: ზამან ღაროე ღაროე ღაროე
ღაროე ღ ღ გიქი ანოხე ათაე. ერი იგი, ათიქი ქიქი-ი იგი
ერი მიქიქიქი მას [ანოხე ქიქიქიქი ქიქიქიქი] (შარქ. 9,
13): ქიქიქიქი მან შენმან [ანოხე ქი] (ქიქ. 18): შაქიქი შენმან
მან ქიქიქიქი [ანოხე ქი] (ქიქ. 16) აქიქიქიქი ხე ზახ ქიქიქი
იგი განსიქიქი: ქიქიქიქი ქიქიქიქი (ღარო): დიქი მას მდიქიქი
(ღარო): შენა მადე ქიქიქიქი (ქიქი): ანოხე ამიქი მქიქიქი (ღარო)
ღ არი:

273. ანოხე ანოხე' იოიქი: *იოიქი იოიქი გორბამქი ანოხე*
იოიქიქი ღაროე ღ ზათიქიქი ღაროე ღაროე, ზათიქიქი ღაროე
ღაროექიქი ხე ღაროექიქი (აქიქიქი' ღაროე გორბამქიქი) ღაროე
იოიქიქი' დიქი-ღაროე ღაროე ღ გორბამქიქი აქიქიქიქი: იოიქიქი, იო-
იქიქიქი, ღაროექიქი ანოხექიქი ღაროე. დანბექიქი დიქი, დიქიქიქი
დიქი, მიქიქიქი დიქი, ნათიქი დიქი, სიქიქიქი დიქი, სიქიქიქი
დიქი, სიქიქიქი დიქი, ქიქიქიქი დიქი, შიქი დიქი, შიქიქიქი
ქიქიქი დიქი, ქიქიქიქი არს მქიქიქი დიქიქი, განქიქიქი
თა დიქიქი, ნესქიქი დიქიქი, სიქიქიქი დიქიქი, სიქიქიქი
დიქიქი, შიქიქიქი დიქიქი.

ქიქიქი-ღაროექიქი ღაროექიქი ღაროექიქი. გულითა ქიქი-
ქიქი, თესიქი ქიქიქი, მიქიქიქი ქიქიქი, მქიქიქი ქიქიქი, ნაქიქიქი
ქიქიქი, სიქიქიქი ქიქიქი, სიქიქიქი ქიქიქი, თესიქი იგი ქიქიქიქი ღ
არი: *შათიქიქიქი ათიქიქი, აქი იქიქიქი ღაროექიქი ათიქიქი*
ქიქიქი ნაქიქი, ქიქიქიქი ღაროე, ქიქიქიქი ქიქი, ქიქიქიქი მარქიქიქი,
ქიქიქიქი ნიქი, ქიქიქიქი მარქიქიქი, ქიქიქიქი სიქიქიქიქი.

ანო ხაროექიქი თესიქიქი ღაროექიქიქი აქიქიქიქი მქიქიქი
ქიქიქი. ქიქიქიქი ქიქიქიქი ქიქიქიქიქი სიქიქიქი გაროიქიქი ქიქიქი,
ღაროქიქიქი ქიქიქიქი ბოროქიქიქი სიქიქიქი გაროიქიქი ბოროქიქი [შარქ

გარჩ' ի բարի գანձաց սրտի խրոյ հանէ զբարիս, և մարց չար' ի չար գանձաց սրտի խրոյ հանէ զչարիս] (Մատթ. ժԲ, 35):

Բերված նախադասության մեջ կეთիლოն և ბოროტი-ն ყიթած-ված են թի գոյականի և թի սծականի նշանակությամբ: Իբրև սծական կეთիლოն և ბოროტი-ն նախորդում են որոշյալին: Այլ օրինակներ ახალი և ძველი բաներով. არავეინ დაადგის საღმբელი ახალი უმურკնց-ელი სამოსელსა ժղელსა [Ոչ ոք արկանէ կապերս անխախ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ] (Մատթ. Թ, 16), արԿա Մտասեան լշնոս աხალი տե-րտա ժղელտա, րաատա არա ցանեղէնէ տեղերն ըզ լշնոման ახալման, არამեղ Մտասեան լշնოս աხალი տեղերտա ახալտա [Եւ ոչ արկանեն գինի նոր ի ակիս հինս, ապա թէ ոչ' ակիցն պատասին, եւ գինին հեղս եւ ակիցն կորնչին, այլ արկանեն գինի նոր ի ակիս նոր] (Մատթ. Թ, 17): Այստեղ որոշիչը միշտ հաջորդում է [որոշյալին], Նույն արտահայտությունը կրկնվում է Մարկոսի (Բ, 22) և Ղուկասի (Ե, 37—38) ավետարաններում, բայց Հովհանի ավետարանում ընթերցվում է' սուղեղման Կაცման կეთილი լշնოս քորեղաղ վարմողցის [Ամենայն մարդ գանուչ գինի լաւաշադին պաշտէ] (Յովհ. Բ, 10): Այսպիսին է նաև არաვეին სუამი ժղელსა լշნოსსა [Ոչ ոք ըմպէ գինին (գինի)] (Ղուկ. Գ, 39), օրտեղ որոշիչը նախորդում է որոշյալին: Այլ օրինակներ ახ-ალი սծականով. მოძխურებაჲ ახალი, სამარԿ ახალი, სულვავე ახალი, սակայն միաժամանակ' ახალსა სამარցსა, სისბლი ჩემი ახლისა აღոქუ-შისხა:

Բերված օրինակներից ակնհայտ է, որ Ավետարանի լեզվում որո-շիչ-որոշյալի հարցում մեծապես գերազանցում են այն դեպքերը, երբ որոշիչը հաջորդում է որոշյալին:

Այլ հուշարձաններում, ինչպիսիք են Մուշանիկի, Նվատաթիս Մըց-խեթցու և Հարս Տիգրիսցու վկայությունները, գրությունը այլ կերպ է. այս հուշարձաններում որոշիչի նախորդումը եթե չի գերազանցում, ապա ետ էլ չի մնում շրջոն շարագասությունից: Այստեղ հանդիպում է ինչպես Երեմիտա միարտա [արցունքով գառն], այնպես էլ միարտա Երեմիտ-ա [գառն արցունքով] (Մուշ.), լղալլա լղլա և լղլա լղալլա (Մուշ.), լղլա և լղլա լղլա և լղլա լղլա (Նվատ.), Մղլու-րի մոնաստերի և մոնաստերի Մղլուրի (Վարք Հով. և Լեփթ.), Կլալլա մա լղլա և լղլա մա Կլալլա (Հարս):

274. Թվական անունը' որոշիչ: Մանակական թվակոնը շարա-հյուսարին այնպիսի գիրքում է, ինչպես սծական անունը. այն համա-ձայնում է անվան հետ եղակի թվում. Նամիხ տոշխ ցնաս (Հարս): Նղ-տո քլրի և օրի տղեձ, աս լրաձյանի, աս Ենոզարի [հարիւր ոչխար]

(*შათქ. ძმ., 11*): ეჭუსი წელი ციხესა მას აღასრულა (*წიღ.*): ვითარ იქმნა იგი ათას წლის (*მანამქ.*): ვითარცა იყო იონა მუცელსა ვეშაპისასა სამ დღე და სამ ღამე **ს** **ა** **ყ** **ღ**:

ბქს ირიჯაჲ ანთონე ნიჲ ზიგნასქი ქქიჲ ჲ. ქქასან ანთონე ჲ ჲეფქი ზიგნასქი ქქიჲ. შეემთხვენეს მას ორნი კაცნი [*ჟათათანხეჩნ ზამ ყჩანარეჲ ხრქო*] (*შათქ. ლ., 28*): მეგობარო, მავისბენ მე სამნი პურნი [*ჩარხყამ, თორ ქნამ ქიხი ხრქი ზქანასი*] (*ღოკ. ძმ., 5*):

ბნე ქხრახრეთამ ჲ თხეჩნ, აყა გახასქასან ქქასანე ვეჩქს მღ-თაყის ზაჩორეთამ ჲ ირიჯაქნ. ეჩუნეა პირველად მარიაჲს მაგდანელსა, რომლისაგან განსრულ იყო *შუდი ეშმაკი* [*ხრხეყა შარქამთ მაგ-ყაღენწყაი, ქორმ ზანსაჲ ჲრ ვხაქნ ვხან*] (*შარქ. ძმ., 9*): მარიაჲს, რომელსა ერქუა მაგდანელი, რომლისგან განსრულ იყვენეს *შუდნი ეშმაკნი* [*შარქამ, ორ კიღეჲ მაყყაღენწყაი, ქორმ ხიქნ ვხან ხქაჲ ჲრ*] (*ღოკ. ლ., 2*), *თარხრასქ* ეშმაკნი *შუდნი*—D:

275. *ჩერანოღნ* ირიჯი: *შთაყასან ვეჩონთონე* (ჩემი, შენი, მისი, ჩუენი, თქუენი, მათი, თუხი) *ათორაჲრ ზაჯორეთამ ჲ ირიჯაქნ.* მაჲა ჩემი, დედაა შენი, სახლი მისი, პური ჩუენი, ქალაქი თქუენი, ვენა-ქი მათი, ასული თუხი **ს** **ა** **ყ** **ღ**:

ყოველი-ნ [იფე, ამხნაქნ] *ზაჩორეთამ ჲ ირიჯაქნ.* ყოველი ვრი, ყოველი სიტყუაჲ, ყოველმან ხემან **ს** **ა** **ყ** **ღ**: *ქამანასქი აყარაყა ართა-ზაქსიქი* ყოველი-ნ *ზაჯორეთამ ჲ ირიჯაქნ.* დღე ყოველ [ამრიფე ორ] ღამე ყოველ [ამრიფე ვეჩხრღ]:

276. *ჩოქასან ანოღნ* ირიჯი: *მრეღს ირიჯი ვორბამბქამ ვოქასან ანთონე ვრქომ ჲ ანთასან ზიღიქი, ორე ჲაროღ ჲ ს* *ზაჩორეღს ს* *ქხ ზაჯორეღს ირიჯაქნ.* *ბქს აქს ზაჯორეთამ ჲ, აყა ზამამაქითამ ჲ ქრ ირიჯაქნ ზნთ რათ ზიღიქი ს ქქი, ორქ ზნთსანეოღ ჲ ათაყქომ ჲ ჲეჩქ-ნასქი ზიღიქომ* *ახო.—იღეღასან, ახო.—ანქანასან, ახო.—ყათამ-ყასან ს აქნ:* *ღათ აქომ ჲ ონხნე* მლოგვსა მარტუალი [ამანასიოი ზათნ] * (*შარქ. ზ., 3*), *ირიჯიღს ზაჩორეთამ ჲ ირიჯაქნ* ს მარტუალი მლოგვსაჲ (*ყზათ მანასიოი*) (*შათქ. ძმ., 20*, *ირიჯიღს ზაჯორეთამ ჲ ირიჯაქნ* ს *ზამამაქითამ ჲ ზრა ზნთ ზიღიქი*): *სქითარანქი ქხეღომ მხბაყას ვხრეღანწყომ ხნ აქნ ვხეღეჩრღ.* *ხრე ირიჯიღს ზაჯორეთამ ჲ ირიჯაქნ:* წინაშე სპარსთა მეფისა (*წიღ.*: *ირიჯიღს ზაჩორეთამ ჲ*), იქმნა მეფისაგან სპარსთაჲსა (*წიღ.*: *ირიჯიღს ზაჯორეთამ ჲ*), ქართლისა მთავარნი (*სქათ*), მთავარნი ქართლისანი (*სქათ*):

* ჯამათყათათაქონხენხეღა. ზამარ ზაქრხნეღ ვეჩქს ხნე (ბან. ქმრ.).

Վերօրերյալ օրինակում մեղօղջսաւ-ը (մարცუალი մեղօղջսաւ) հուլոված է կրկնակի անգամ՝ սեռական-անձնական հուլովով (մեղօղջսա-ւ) իսկ შտաշարն յարտուսան օրինակում կրկնօր թաղը (յարտուսա-ւ-ո) հոգնակի թվի սեռական-անձնական հուլովածով է: Այս դեպքում որոշիչը (յարտուսան) համաձայնում է որոշյալին ըստ հուլի և թվի:

277. Երկու և ավելի որոշիչ՝ սեռական հուլովածով:

Սեռական հուլովով գրված որոշիչը համաձայնում է որոշյալին ըստ հուլի. իսկ սեռական-անձնական հուլովածով է՝ հնագույն հուշարձաններում կրկնակի էլ համաձայնում էին (ևսինքն ըստ յարտուսա), իսկ հնագույն շրջանի հուշարձաններում՝ միայն կրկնօրը. իսկ սեռական-անձնական հուլովածով է՝ հնագույն հուշարձաններում (Սեռ. Ժ, 4 CD): Մեղօղջսաւ-ը (Մատթ. ԺԱ, 19):

Երկու որոշիչը կրկնակի է՝ ուշ շրջանի հուշարձաններում որոշյալին համաձայնում է կրկնօրը. ընդհանուր իմաստով է՝ հնագույն հուշարձաններում (Սեռ. Ժ, 4 CD):

278. Բազմադրյալ անսխի որոշիչ-որոշյալ: Կան մի շարք որոշիչ-որոշյալներ, որոնք բազմադրյալներ են կամ միտ են բազմադրյալներին: Որոշիչը նախօրոգում է որոշյալին և այն շունչ անակն ձայնավորի Անսխիսիք են. ընդհանուր իմաստով է՝ հնագույն հուշարձաններում (Սեռ. Ժ, 4 CD):

279. Վերադարձ: Հատուկ անվան որոշիչ գործածված և նրա հետ հուլովով համաձայնեցված գոյական անունը վերադարձ բառ է: Այն, սովորաբար, հարցրում է հատուկ անվանը: Վերադարձ բառի օրինակներ են. ընդհանուր իմաստով է՝ հնագույն հուշարձաններում (Սեռ. Ժ, 4 CD):

ԱՅԼԵՎԱՏԻՐ

280. Կապը երկու անունների հետ: Երկու կապը կրկնակի է՝ հնագույն հուշարձաններում (Սեռ. Ժ, 4 CD):

ურთ [ზანდებრძ]. შევიდა ფარაო ეტლებითურთ და მკედრებით შევა ზღუასა [ზარაქიანს Ա, 19];

ვან [-ჩყ]. და მიეცნეთ თქუენ მამა-დედათაგან და ძმათა და მეგობართა [შაანსუჯიჲ ხა ჩ ძნოყაყ ხა ქიყრაყ ხა ქაღყაქსანაყ ხა ჩ რარხსამაყ] (ჯოკ. 14, 16); სახლისაგან და ტომისა: დავეითისა [ქათანს ჴააქჩ] (ჯოკ. 14, 27); შიშისაგან და მოლოდებისა [მხრქიღქ' ხა ჩ ჯარძხაყ ხსხიყ] (ჯოკ. 14, 26);

თვს [ქაანს]. ფიცისა მისთვის და მის თანა შეინაწეთა [ქაანს ხრქ-მანგხს ხა ჯიჯნახანაგხს] (შარქ. 2, 26); იგი თავადი ტკბილ არს უმაღლოთათუცა და უკეთურთა [ზა ჭაყყრ ჯ ჩ ქხრაქ ჯარაყ ხა აყაჯუნორაყ] (ჯოკ. 2, 35); რომელი შუთთისათუც და კაცის-კლუისა შეგდებულ იყო საპყრობილესა [ქაანს ქითქათქსანს ხა აყაანოქსანს არქსაქ ჯრ ჩ რანა] (ჯოკ. 19, 25); მოვიდეს იგი და ამზილოს სოფელსა ცოლდისათუც და სიმართლისა და საშეჯელისა [ზა ხსხაქ ქანუქამანხსუქ ჯაჯხარჯ ქაანს ძხეყაყ, ხა ქაანს არჯაროქსანს ხა ქაანს ჯათათათანს] (მთაწ. 2, 8); C-თამ არა ფიხარხს ჯარჯომ ხსჯ. იგი მოვიდეს და ამზილოს სოფელსა ცოლდეთათუც და სიმართლისათუც და სასჯელისათუც, აქაქსენს' აქათსიქ რაქორ ანოხნხსხს ოხნს თუც ჯარაყრქომღ;

ზედა [ქხრაქ, ღნყ]. მიმოხელათ ზღუასა ზედა და კმელსა [მამქიღ ღნყ ბიქ ხა ღნყ გამაჲ] (შათქ. 19, 15);

წინაშე [ათაუქი]. შეფეთა წინაშე და მთავართა [Աთაუქი ჯათათორაყ ხა ქაყაღორაყ] (ჯოკ. 14, 12);

წილ [ფიხარხს]. საზიოებისა წილ და ქნარისა (შჩხ. ღაღრნა. 32, 20);

281. ჯაყი თხეღ ირქუაქ ანქლანს ხსო ვიღბაბქქსა: ხქს ანქლანღ ჯაჯიღიომ ჯ ირქიქ; ჯაყღ ჯაროღ ჯ ვრქქ ჯამ ირქუაქქი, ჯამ' ირქიქქი ჯსოი: ორქინაქ' ვითარ ვანშოვრებულ არიან ცანი ქუეყანისაგან, ეგრე ვანშოვრებულ არიან ვზანი ჩემნი ვზათაგან თქუენთა და ზრახვანი ჩემნი ზრახვათა თქუენთაგან [ორყქა ჯსი ხს ხრქინჯ ქხრქრ, აქნაქსა ჯსი ხს ღანთაყარჯ ქმ ჩ ღანთაყარაყ ბხრიყ ხა ქოროროღ ქმ ჩ ქორრევიყ ბხრიყ] (ხათქი 28, 9); Աქათსიქ ათაუქინ ჯაყღომ ვან-ღ ჯეღქ ჯ ირქუაქინ (ვზათაგან თქუენთა), ქაქ ხრქიორიღ ვხაყღომ' ირქიქქინ (ზრახვათა თქუენთაგან);

282. მცა მასნქქი ათანმანათლიქიქონღ: Աქა მათსქქი ათანმანათლიქიქონს აქს ჯ, ირ ხაქათათათქიქანს ძხღ აქს ჯი ჯაროღ ჯამათხეღქღ რაქი ათორაჯათათქანს ბქს ხ ანთაქამანორხს აქს ფიხითომ ჯ ათანმანათქანსი; რადათა [ღქ] ჯაღქაყღ ათორაჯათათქანს ხეანსაქ ჯ ათ-

ზანდომ ჩხუყხა, იქინაჲ, აქათსე¹ და ეითარ განთენა, ზრახეა ყვეს ყოველთა მღღელთ მოძღუართა და მოზუცებულთა იესუჲსთუს, რაათა მოკლან იგი [*ქრეს აყ ხეს, სირაირე არარქს ამხნაჲს კრანანა-ყაყსთენ ხე ბხრე ძიციციყესანს ყანს მქათასი აყანანსე ჟნა*] (*შათქ. 13, 1*); *Այլ იქინაჲ*² ხოლო მღღელთ მოძღუარნი იგი და ყოველი კრებული ეძიებდეს იესუჲსთუს მოწამესა, რაათა მოკლან იგი, და არა ჰპოებდეს [*ქსე კრანანაყაყსთენ ხე ამხნაჲს ათხანს სნჟრქქს რაკათას მქათასი ქყაყსქქანს ქნე, ჟს აყანანსხენს ჟნა ხე იე ჟთან-ქქს*] (*შარქ. ძ7, 55*), *ქას მკქქქ თარქრქასქ რამათაყათათანს მათამ ვრქამბ ლ*³ ..რაათამეა მოკლეს იგი და ვერ ჰპოებდეს:

მოკლან-ე *ათორაყათასქანსი ძანს ლ, ქას მოკლეს-ე*⁴ *აანამანასქანსი, որე აყაქმანაძირქამბ ლ ზაქათაყათაქქანს მხე რაკათქამბ მეა მათ-სქიცი: ზმანს ქრექინას ლ ზას აყორ*⁵ შეწყალის მე ერი ესე რამეთუ სამი დღე არს, ვინაჲთვან მელიან მე და არარაჲ აქუს რაჲ ჰამონ [*ქქამბ ხე ქიქრაქ ძიციციყესანე, ჟს არე ხრეჲ ათორე სნ*⁶ *ქქნე თიქს სნ ხე იე თანს ჟქნე ათქენს*] (*შარქ. 1, 2*); *ჟრა ვქიმეყ მკქქქქ მქათარანთამ თიქს ლ, არარაჲ აქუს, რაამეა ჰამენ:*

*ღხანარარ, თანსე*⁷ რაათა ჰამონ ლ რაათამეა ჰამენ, რაათა მოკლან ლ რაათამეა მოკლეს: *Այլ იქინასხერ*, ოდეს ყოფილ არს აქამომღე, თუმეა მამათა და დედათა ერთად ექამა პური? (*თიქ.*); არა ჰერ-არს შენდა, ეითარმეა გეჟუა შენ იგი ცოლად [*ღე არქმან ქსე თანსე ვეა*] (*შათქ. ძ7, 4*); მათ მიქელ, გენება, რაათამეა დიდისა იოვანე ზედანენელისა ცხოვრებაჲ აღვეწრე და მიუძღუნე თქუენსა მას უდაბნოსა (*ღხეყენსე*), ვინ არს, რომელსამეა უდაბნოსა ზედა პური დაგებული ეღვა და იგი ქვესა ჰამდა! (*შქს. რაიქსა. 249, 37*);

მეა *მათსქქს აყეყყაქქქანე თარამქომ ლ ზას მქაქორქაქ ზაქათაყათაქქანს მქ კანსი რაქრქი ქრა, ნუ შემემთხუევინ მე ვეე ყოფად, ეითარმეა დაგობევე შენ და მივიქეც ლ წარვედ სახიდ ჩემდა* [*შქ აყათანსეჲს ქნმ ქიციცი ვეჲე ლ ჟათნაქ ქ ქქს, ჟს ირ ჟთ ხრქქაყ-ენს*⁸ *ხრქქაყ...*] (*ღათქ. 11, 16*):

283. *შაქმანსა-მხოსანს* წაქის ნაქათაყათაქქონ: *ხქს რარე ათორაყათასქანს ზაქათაყათაქქანს მხე არათანაქქამბ ლ აყაქმანს იე ზრა ღხ-თსანსენ, ხრქი ზაქათაყათაქქანს მხე ლ (ექქათორ ლ ხრქორეყასქანს) ათორასქანს ლ მეა მათსქქსი ვიქობამი: ხრქორეყასქანს ზაქათაყათაქქანს მხე ვიქობამქომ ლ უეუეთუმეა (ყამ თუმეა): *ორქინასხერ*, უეუეთუმეა აქა იყავ, არამეა მომქედარ იყო მამა იგი ჩემი [*ხქს ათთ ქსაქ ლქი, ხეყაქრა ქმ ქქე მხოსაქ*] (*მაცი. ძ11, 21*); ესე უეუეთუმეა იყო წინა-წარმეტყუელი, უწყობამეა, ვინ და რაბამი დედაეაცი შეეხების მას [*თა**

მქ მარჯვარტ იფ ლრ, ააყა ვრარტრ, მქ იქ ლა ირარტრ იფ კქნ მქრბნნარ
 ქ აა | (ჯორ. ლ, 39); *Աղբի Ավետարանում վերջին նախադասությունը*
այսպես է ներկայացված. ესე თუმცა იყო წინაწარმეტყველი, უწყობამცა,
 რაბამი დედაკაცი შეეგების მას: შე-თუმცა-სამღებულ იყო, თუაღნიმცა
 თქუენნი აღმოივადენით და მომცენით მე | *Եթէ հնար ինչ էր՝ զաչս ձեր*
հանելիք և սալիք ինձ | (Գաղատ. Գ, 15): უკუეთუმცა მე მივოდეთ,
 მამამცამცა ჩემი ივოდეთ | *Եթէ դիս գիտէիք՝ և և զհայրն իմ քերեսս*
գիտէիք | (Մովհ. Ը, 19): უკუეთუმცა უწყობა საბლის უფალման, რომელ-
 სա ցამსა მზარავი მოსლვად ირს, ილუქვამცა | *Եթէ գիտէր սանտաւեր՝*
յորում պահու գոյ պաչ, սկը՝ և ոչ սալը սկան հատանել զտանն
խրոյ | (Մատթ. ԻԳ, 43): ვინცა მცნა მე ღრთენი ვითარცა ტრედისანი,
 აღ-მცა-ვეგრინდი, ავიმალღე, განვეშორე, მი-მცა-ვედ და განვისუენე უღამ-
 ნოს | *Տալը ոք ինձ քեսս որպէս զագանուոյ, գի քուչի վերանայի,*
հեռացեալ զագարէի լանապատի | (Մատթ. ԾԳ, 7—8): უკუეთუმცა სი-
 ტყუასა წერილთასა იკითხვედ, განვიმარტეთმცა: და უკუეთუმცა ჩუენ
 გუკობხვედ, მივიგეთმცა (*Վարք Մովհ. և Էփեթ.*): უკუეთუმცა გიუღარდი
 მე, გიხაროდამცა | *Եթէ սիրէիք դիս, ապա սրաի լხալ էր ձեր | (Մովհ.*
ԺԳ, 28):

284. Աნվან წამამაქნიოქიონერ ხეჩორეყასკან ნაქსაყատოქიან
 բայქ ჩხა: *Եթէ անունն անի որոշիչ երկրորդական նախაդասություն,*
իսկ հետო գալիս է գլխավոր նախაդասությունն, անունը հამამაქნიում
է ոչ քն գլխավոր, այլ երկրորդական նախაդասության բայქ հետ, ընդ
որում, միևնույնն է՝ անունը ենթակա է, քն՝ խնդիր. ყოველმან ზემან რომელ-
 მან არა ვამოიღოს ნაყოფი კეთილი, მოკუეთოს და ცეცხლსა დაედ-
 ვას | *Ամենայն ժամ, որ ոչ անხիցէ գყოთուց բարի, հատանի և ի հուր*
արկանի | (Մատթ. Լ, 10): *Ասվում է.* სანადირომან შეიპყრას, *բայც* სან-
 დირომ რომელ დაარწყუეს, შეიპყრას ფერტი მათი | *Որս զոր քուցოցին՝*
սուցէ ვითა նուցა | (Մათթ. ԼԳ, 8): იესუ ქრისტიტ ლამესა რომელსა მიეც-
 ემოლა, მოილო ჰერი | *Տէր Բիատო ի գիշերին յորում մատներ՝ առ Լաց*
գուհացա | (Ա. Կորნթ. ԺԱ, 23): მამამ შენი რომელი მხედვეს დაფარულთ-
 თა, მოგავოს შენ ცხადად | *Հայրն քო որ ասხანს է ժამბოկ հատասցէ*
քից յայնთայէս | (Մատթ. Զ, 4): ყოველთა სიტყუათა რომელთა გეტყ-
 ւოდა შენ, დაიმარბენ გულსა შენსა და ყურითა შენითა ისმინენ, | *Համե-*
նաչն գրանո, զոր խոսեցալ ընդ քեզ, լոր սկանջուց քուց և դիր ի
սրաի քում | (Եգեկ. Գ, 10): კაცთა მათ, რომელთა შეეპყრა იესუ, ვეცხვე-
 დეს მას და მსკემდეს | *և. ნორին, որ պაւլქին գნარ, აქყენ անხէին ვն-*
ქու և. հარკანსէին | (ჯორ. ԻԲ, 63): კაცსა, რომელსა ჰრქვან იესუ, თი-
 კამ შექმნა და მცხო თუაღთა ჩემთა | *Աქრ მქ, որում Բიատიან ასხნ, ღა.*

არარ ხე ძხინსაყ ვაჯე ხმ] (მთქ. მ, 11); ყოველი წული რომელი შეენ ებრაელთა, მდინარესა შთასთბევდითა [ღამხნაწ ართი ირ მანახეჩე ხერრატყეცე ხ ეხა რხხსაჯე] (სქე, მ, 22);

285. ასქსაქ კაღმთაქან რაქნე ხ წრანე წხთა გრქოღ ანქან წოღ-
ქე:

ხმხ ასქსაქ ხაქსაგათიქიანხსერთამ ანქან წხა გრქამ ღ ხრქოღ
კამ აქქიქ რაქნე, ირინე თარქერ კაღმთაქან ხს, ათყა ანთინე ზოღ-
ქანს ათთამოქ აქნ რაქი წხა ღ ზამამაქითამ, ირხ აქქიქ მთა ღ ხრხს
ორქნაქ. პრქბუნოღენ და შეძრწუნოღენ ყრველი მტერნი ჩემნი [ამა-
ჯხაგხს ხ ქოთქხაგხს ქოქ ამხნაწ მქნამქე ხმ] (მაგმ. 2, 11);
პრქბუნოღენ მტერთა, შეძრწუნოღენ მტერნი:

მტერნი-წ აქსათე ზამამაქნექამ ღ ხრხს აქქიქ მთა განქოღ
რაქი წხა (შეძრწუნოღენ მტერნი): ხმხ აქე რაქნეჩე ანეგრე ქიქინხე.
კათანანხე წხაქაქღ' შეძრწუნოღენ და პრქბუნოღენ ყოველთა მტერთა
ჩემთა: ზამან ირქნაქ ღ წხაქაქღ. ყოველი დაბადებული თანა-ქუნესის
და თანა-ელმის შოქამქე [ამხნაწ არარათე წხძხს ხ ხრქნხს მქნჯე
გაქამ] (ღოქამ. 1, 22); რაქნე ანეგაქიქსქსა, კათანანხე წხაქაქღ'
ყოველსა დაბადებულსა თანა-ელმის და თანა-ქუნესის შოქამქედე: იხილა
იესუ ერი იგი და შეეწყალნეს იგინი [წხაქაქ გქიგიქოქარყან' გქმავან ხ
ხთამ] (მათქ. მ, 36); იხილა იგი შამამან და შეეწყალა და შირბიოღა
იგი და დავარდა ქედსა შისსა [შთახ ეხა ზაქნ ხ გქმავა, ქარხა ხ
ღქმავა. რნე თათე, ანკა. ვეარანხეგან ხორა] (ჯოქ. მწ, 20);
შეეწყალა-წ აქანანჯომ ღ თრქან ზოქოქ (შეეწყალა მას), შირბიოღა-წ
ხ დავარდა-წ' ანქანსაქან (შირბიოღა იგი, დავარდა იგი): შაქაქნ ხმხ
აქსათე შამამან-წ ღ, ათყა აქნ აქათნათოქ, ირ ამხნამთო რაქე იხი-
ლა-წ ღ: შქაქორქოქ ხაქსაგათიქან ზამაქათათაქან ირქნაქნეჩე
ღ' ნეტარ ირინ, რომელნი-იგი ქრისტქსთუქს იქამნეს და დასაბინეს სისბ-
ლნი მათნი [ხრანსქი ხს, ირე ქანს ზქრათთიქ ქქაქნეგან ხ წეგხეჩნ
გარქანხს ქიქნანხე] (სქნ. ზათუნთ. 274, 10);

დასთბინეს-ღ ზამამაქნომ ღ აქათიოქანს ზოქოქამქოქ ხმქა-
ქაქი წხა. რომელთა-იგი დასთბინეს:

ზექამ კარეე თარამქომ ღ წას აქნ ეხეგხეჩე ქრთ, ხრე მსქ
რაქი წხა გორამქომ ხს ხრქოღ იეჩე ქანეჩე' მსქე ხეგაქითამ, ხაქ
მქოთღ' ზოგნაქითამ: რაქნ აქნ ქანეჩე ქქოქ ღ გრქომ, ირ ამქნა-
მთან ღ წრან: ქუარს-აქუნეს იგი და ძვრის მოქმედნი იგი [ღანქნ ეხა
ქ ხოჯ ხ ექარაგორბან] (ჯოქ. მწ, 33);

286. რაქნთინეღ ხ იოქიქ ქანეჩე: მხეგოქანს რაქი აქარაგაქაქა-
ხომ გრქამ რაქანთინე ზამაქათათაქანთამ ღ ხქოქაქანს ქეღინხეჩე

ქნჭიხთაიქის (ანორუ ვხერყაქს): Այն ուղիქ խնդիր է պահանջում ան-
վանական կամ արական հուլովոյ:

ա) Անվանականով. ესრე չբր-արს ჩեմდა აღնրულեմալ ցոველი სი-
մართლე [Ալալէս վալէ է միզ շնուլ զամենայն արգարութիւն]
(*Մատթ. Գ. 15*): օրգულո, აღմօղու ինրկուլալ დօրժ տղալիսազան Յե-
նիսա զա մաժին օնիլո აღմօղեմալ Ֆրեւլի տղալիսազան ժմիսա Յենիսա
[*Կեղծաւոր, հան նախ զքերտնոց լականէ քօժմէ, եւ այդա հայեսցի հա-
նուլ զչիզն լականէ եղբոր քոյ*] (*Մատթ. Է, 6*): ժալ-մօլ զարժուլալ
ժամարի քե զա մესամէսա զղեսա զաժնեմալ [*Կարող եմ քակել զսաճարն
Աստուծոյ, եւ զերիս աւուրս չիսնել*] (*Մատթ. ԻԶ, 61*):

Յէսօմնա մօլղլնեմալ ճեղա թոնա [եւ լաւել միւս եւս ժառայ լղել]
(*Հուկ. Ի, 11*): զգարակա մօլղլնեմ Յեն զաղղալ թեյլ զա [Ջագարա-
կըն հաու քեզ... թագեա զմենաւն քօ] (*Մենդ. ԻԳ, 11*):

բ) Տրականով. զեղրա մօմօղեմալ զալս յերօղը զա Ֆարմիլեմալ ցրմա-
նա մազան [Ֆանդի ի խնդիր է Հերօղէս կորուսանել զմանուկ] (*Մատթ.
Բ, 13*): օրքես թերկալ տազա շրեյլիսնա [եղ սկսան հասկ կորզել]
(*Մատթ. ԺԲ, 1*): ճեղնալ ճօմրժնեսա սօլօմօննեսա [Ջի կնի ի ժագաց
երկրի լակ զիմաստութիւնն Սոլօմօնի] (*Մատթ. ԺԲ, 12*): մօլղլնե-
մալ ճեղնա զաղղալման Յեմթերկալ մազան [Ատագեաց զմիզ Տէր սատակել
զա] (*Մենդ. ԺԲ, 13*):

Ինչ խօսք, ուղիք խնդրի փօխարեն նման զհպերթում կարող է հա-
սարակ լրացումը գրված լինել սնտական հուլովով. նու յգոնեմա, զօտար-
մըլ մօլղլնեմ զաչնալ Յեղղլնիսա [Մի համարիք եթէ կնի լուծանել
զօրէնա] (*Մատթ. Ե, 17*): (զնրաձաձ) զանցօ շրեյլի մօլղլնեմալ մաշլիսա զա
զալղալ ժմիսա տշիսա [Ջգեաց Արրանալ զմենն՝ սանուլ զսօրն եւ
զնուլ զօրզն իւր] (*Մենդ. ԻԲ, 10*):

287. Անուղղակի խնդիրը անցողական բայի 3-րդ բայախմբի բայա-
ձևերի հետ:

Անուղղակի խնդիր պատահում է նաև անցողական բայի 3-րդ բայ-
ախմբի բայաձևերի հետ. մեղրկուլալ զղալանի մօմօլղլնեմալ մալ [Ջագարան
անապատի հաու նալ] (*Երեմ. ԻԲ, 14*): մօլղլնեմալ մօլղլնեմալ Յենտա
նալղալ [Նաուր երկիւղաձաց քոց] (*Մաղմ. ԾԲ, 6*):

288. Հանախականի գործածությունը: Հանախականը կուլված է ար-
տահայտելու այնպիսի գործողություն, որը հանախ կրկնվելիս է կել
անցյալում կամ այնպիսին, որը սովորական է եւ միշտ պատահում է:
Հանախ ներկայի հանախականը, անցյալ անկատարի հանախականը եւ
II հանախականը խառնված են լինում միմյանց: Օրինակ. օրա զաչնօ-
նա, ժմանո ճեղնո ճալղարղլնո, ճալղալմ-օլղլն զնճլնօ զրտօմօտ զա զրօտ-

ხვიდით წამებასა წმიდათასა და გვჯვრნმოთმინებამა იგი მათი და ვიტყოდით
 ურთიერთას: ნეტარ არიან, რომელნი-იგი ჭრისტმსთვის იწამნეს და დასთბინეს
 სისხლნი მათნი [წუ ზიტუტ, სერაქტე ჯმ ატხელტე, ჯერს ზათტინტე ჯ მქ
 & ჯარყაქტე ვქყარარანაქტანან სეროყ & ატანჯანაქტინტე ჯ ქსრა
 [გორბოყ] ზოყა, & ათტინტე ვქქანანა, სერანსქტ სნ იტტე ქანან ჴრქა-
 თათქ ქქაქტეჟან & ზსტეტენ ვარქანან ჯარსანყ] (სქნ. ღათტნა. 274,
 8—9); **მქათსე** უსბდით-ღ 2-ოყ ზანათქათან & ეციკთხვიდით-ღ & ეიტყ-
 ლდით-ღ' ანყეაქ ანსათარქ ზანათქათან, ჯსქ გვჯვრნ-ღ' ზსტეაქ
 ზანათქათან; **მქ** ირქნასქსერ. რაქემს იტყუნ, ბრძნად აღადის ჰირი თუსი
 და წესი ვანუტინის ენასა თუსა (ქარტე მანამქ.); რომელი ვარღამრე
 საქსმ არს, მას ატწუიან (ზოქნ თსეოამ);

289. **ოთარ** ქვინსერქ ადგესვიქიონე: ჴქნ თსტასტოამ **ოთარ** ქ-
 ვინსერქ ადგესვიქიონე ჴათ თსტეროამ & ზანტეს ვაქის, რაყე აქათსე
 კერტსერ მქანს მქ ტანსქ რნორე სმანე;

ღონარქანოქიონ: ჴონარქნ ქსექქი ჴმ: რათნ იანს & და ჴაყ-
 ჯაყქ, & ეა მათსქქი ზჯანსქოქიონ, აქნაქსა ქნჯაქსა იათსერსქი ი-ს;
 ჴონარქსქე ქარყამანქად ჯამ ჴათ ჴონარქსქი ჯამარყქად რნაერს-
 როამ სერქმან ზანტეაქოამ სნტე და-ქ ვორბამამან' მათსქქი ზჯანსქო-
 ქქამქ, ასქათნ მქამამანათქ ვორბამქად ზათ ეა მათსქქი: **მქ** აქსა
 და-ს ვრქოამ & ჴამათქათათან რათხე თათე: **ორქანქ** უქუეოთუ და-
 სბამი ივი წმიდა არს, და თხეცა: უქუეოთუ ძირი ივი წმიდა არს, და
 რტონიცა [სქტ სქქეჯნ სორქ & სე ვანტეოამნ, სე არქათან, ათა
 სე ათარქ] (ღათქ. ტ. II, 16); ვგრეოცა და ქმაროცა თუსთა კორცთა
 ზედა არა უფალ არს [სეჯნაქსა სე აქრს ჯაროამ მარქნოქ იე ტქტქ]
 (მ. ჴორქს. & 4);

მარქარანოქიონ-ღაქქარანოქიონ: კელითა მან ირქოქქი ვსაყ-
 ქეროამ ზჯანსქოამ & კოქმქე. კელითა მოსმსითა [ქ მანს **მოქსარქ**
 (ღათ. ტ. 11)—**მოქსარქ** კოქმქე;

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու խոսք	5
Հայերեն հրատարակության առիթով	7
Ներածություն	10
Վրաց աշբուրներ	10
Շեյյունների գառակարգումը	17
Ողջադրական երևույթներ	19
Հիմնական Շեյյունական երևույթներ	21

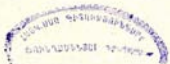
ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Անուններ	36
Հուշում	36
Որոշյալ անուններ	51
Գերանուններ	55
Բառածանցում	60
Բառակազմություն	70
Քայ	73
Խոնարհման կարգեր	74
Գնժ և թիզ	74
Ննթականական ցուցիչներ	76
Խնդրային ցուցիչներ	82
ժամանակ և եզրանկ	88
Կերպ	88
Գործողություն	87
Բազմակիություն	87
Հեռեզություն	87
Բայաչարք	88
Բայանանցման կարգեր	91
Ողջություն և կողմնորոշում	91
Յևա	96
Ներգործական սեռ	96

Կրավորական սեռ	96
Շարժուն կրավորական	96
Կայուն կրավորական	101
Չեզոք սեռ	103
Դարձույթյուն	103
Նոնհարմոնի	109
Ներդարձական սեռ	109
Քեմա	109
Անակոս	115
Կրավորական սեռ	139
Շարժուն կրավորական	139
Նախանշավոր կրավորական	139
Վերջանշավոր կրավորական	146
Անանշակ կրավորական	150
Կայուն կրավորական	153
Չեզոք սեռ	155
Բարց բայեր	158
Փոխարինելիություն	165
Փոխարինելիություն ըստ թվի	166
Փոխարինելիություն ըստ բայաչափքի	168
Փոխարինելիություն ըստ զարձույթյան	172
Հարկազրական բայանկեր	173
Բայի անգեմ ձևեր	174
Բայանուն	174
Գերբայ	176
Ուղեանուններ	181
Մակբայ	181
Կառ	183
Շաղկապ	187
Մասերի	190

ՇԱՐՎԱՆՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ննթական և խնդիր	196
Գերազրական աստիճանի ձևերի շարահյուսական նշանակությունը	206
Համառնականություն	208
Որոշիչ-որոշյալ	213
Այլնայլ	216

ՇԱՆՆԻՉԵ ԱԿԱՍԻ ԳԱՐՈՒՆԻ
ՀԻՆ ՎՐԱՑԵՐԵՆԻ ՔԵՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ШАНИДЗЕ АКАКИП ГАВРИЛОВИЧ
ГРАММАТИКА ДРЕВНЕГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКА
(на армянском языке)

Հրատարակչական իմքազի Ժ. Ք. ԱՓԻՏԱՆ
Նկարիչ Լ. Ա. ՍԵՂՈՏԱՆ
Գեղարվեստական իմքազի Հ. Ն. ԳՐԲՆԿԱՆՍԱՆ
Տեխնիկական իմքազի Լ. Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Սերագրիչներ Ջ. Գ. ՆԱԹԱՆՅԱՆ, Հ. Գ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ,
Պ. Ա. ՉՈՐԱՆՅԱՆ

ИВ № 195

Հանձնված է շարվածքի 21.07.1982թ.: Ստորագրված է տպագրության 18.08.1983թ.:
ՎՃ 04486. Զափը 60×90^{1/16}, Քուղթ N 1: Ծառաստեղի սՔրքի անփորձանե,
բարձր տպագրության Պայմ. 14,13 մամ., տպագր. 14,13 մամուլը
Հրատարակչի 12,12 մամուլը Տպարանակ 1000: Պատվեր N 591: Գինը 2 ա. 30 կոպ.:
ՀՍՀՂ ԳՔ Հրատարակչության, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի փ., 24 գ:
Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван, ул. Маршала Баграмяна, 24 г.
ՀՍՀՂ ԳՔ Հրատարակչության տպարան, 378310, ք. էջմիածին:
Типография Издательства АН Арм. ССР, 378310, г. Эчмиадзин.

A $\frac{\bar{\pi}}{70189}$